

3 1761 08161501 5

UNIV. OF
TORONTO
LIBRARY

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

DE OORSPRONG DER SINTE PEETERSMANNEN

Opus quod inscribitur : *De oorsprong der Sinte Peetersmannen, hunne voorrechten, hunne inrichting, en de evolutie dezer instelling tot bij den aanvang der XVIe Eeuw*, auctore Joz. Calbrecht, ex auctoritate Eminentissimi et Reverendissimi Archiepiscopi Mechliniensis et legum academicarum praescripto recognitum, quum fidei aut bonis moribus contrarium nihil continere visum fuerit, imprimi potest.

Datum Lovanii, die 2 octobris 1922.

P. LADEUZE,
Rect. Univ.

Nihil obstat quin in lucem edatur opus quod inscribitur
« *De oorsprong der Sinte Peetersmannen* ».

Schent, die 3 octobris 1922.

Flor. Mortier, C. I. C. M.

UNIVERSITÉ DE LOUVAIN
RECUEIL DE TRAVAUX
publiés par les membres
DES CONFÉRENCES D'HISTOIRE ET DE PHILOLOGIE

2me SÉRIE
2me FASCICULE

DE OORSPRONG
DER
Sinte Peetersmannen

HUNNE VOORRECHTEN, HUNNE INRICHTING
:- EN DE EVOLUTIE DEZER INSTELLING :-
TOT BIJ DEN AANVANG DER XVIe EEUW

DOOR

Jozef CALBRECHT, miss. van Scheut

Doctor in zedekundige en historische wetenschappen
Leeraar in de Kerkgeschiedenis

231510
18-4-29

LEUVEN
« LIBRAIRIE UNIVERSITAIRE »
A. UYSTPRUYST-DIEUDONNÉ, uitgever
10-12, Muntstraat
1922

INLEIDEND WOORD

Meer en meer voelen de historici de behoefte om de inwendige geschiedenis der middeneeuwen in hare minste bijzonderheden op den keper te beschouwen.

Wat de uitwendige of algemeene geschiedenis van deze periode aangaat, daarmede is men reeds ver gevorderd, de groote lijnen liggen vast; diepere studien op dit terrein zullen de breede trekken wel onaangeroerd laten en zich beperken bij wijzigingen van bijkomenden en ondergeschikten aard.

Heel anders is het gelegen met de inwendige of bijzondere geschiedenis en hare verschillende vertakkingen. De geschiedenis van recht en instellingen, van maatschappij-samenstelling en huishoudkunde; de geschiedenis van letteren, wetenschappen en kunst, zoowel als de geschiedenis van den eeredienst en van de godsdienstverwickelingen uit de middeneeuwen zoeken nog immer naar meer klaarheid.

Zij die op deze gebieden zich aan eene synthesis waagden, moesten ondervinden, naarmate de geschiedenis vrij en ongestoord hare wegen gaat, dat zij al te voorbarig te werk zijn gegaan met hunne veralgemeeningen.

Zulks is in de hoogste mate waarheid voor de maatschappelijke geschiedenis en voor de geschiedenis der instellingen. Wat waren wij tot voor enkel jaren gebrekkig en onnauwkeurig ingelicht over de verschillende maatschappelijke klassen der middeneeuwen en over de juridische toestand der individuen.

In ons land hebben zich thans van de beste historische krachten tot de oplossing van dit probleem aangespannen.

Zij die het geluk hadden den leergang te volgen van middeneeuwsche instellingen door Hoogleeraar Van der Essen aan de Hoogeschool van Leuven gegeven, zullen het met ons eens zijn om te bekennen dat er heel wat onbewezen gemeen-

plaatsen door stevig geschiedkundig materiaal kunnen vervangen en aangevuld worden.

De studiën van Leo Verriest over de instellingen der « serfs » en « sainteurs » in het Henegouwsche; die van Archivaris Lyna uit Hasselt over de « Liberi » in de middeneeuwen, bijzonder in de streek van St-Truiden; van F. Rousseau over de sociale toestanden in Namen; van Gausshof over « Les Homines de generali Placito » en « Les Homines de casa Dei » zijn daar om te bewijzen dat men in die richting vooruit wil en dat men besloten is zooveel klaarheid mogelijk te brengen in dit ingewikkeld maar zoo belangrijk en aantrekkelijk onderdeel der bijzondere geschiedenis.

Onze studie over « De(n) oorsprong der sinte Peetersmannen, hunne voorrechten, hunne inrichting en de evolutie dezer instelling tot bij den aanvang der xvi^e eeuw » wil zich bij de zoo juist voornoemde werken aansluiten. Ze zal het ontstaan, de ontwikkeling en de voorrechten onderzoeken van eene klas personen die niet alleen eene lokale macht te Leuven vertegenwoordigde, doch ook over gansch het hertogdom Brabant haren invloed heeft doen gelden.

Toch hebben wij gemeend niet verder te moeten gaan dan het begin der xvi^e eeuw, omdat van toen af de instelling haar oorspronkelijk karakter verloor. De sinte Peetersmannen deden zich voortaan voor als een groep van den Brabantschen adel, en noemen zich van toen af « de zeven adellijke geslachten van Leuven ».

Waar men thans zoo ijverig werkt om de verschillende maatschappelijke klassen, die in de middeneeuwen ontstonden, uit elkander te houden, om hun rechten en hun verplichtingen te bepalen, moest er zeker gehandeld worden over de sinte Peetersmannen die hier met een gansch bijzonder karakter op het tooneel verschijnen.

Wij hebben gepoogd dit korps in zijn waar daglicht te stellen in de hoop een steentje bij te dragen tot den stevigen en grootschen heropbouw van ons heerlijk verleden.

* * *

Alvorens het vraagstuk aan te vatten, moeten wij nog

eenige woorden reppen over de bronnen waaruit wij hebben geput, en over de werken die ons op eene bijzondere manier van nut zijn geweest.

De sinte Peetersmannen, zooals wij zullen zien, stonden in betrekking tot de collegiale kerk van Sint Pieter te Leuven, en ook tot de graven van Leuven en de hertogen van Brabant.

Wij hebben dan vooreerst het archief der collegiale kerk onderzocht. De charters van de sinte Pieterskerk worden op drie verschillende plaatsen bewaard : het grootste aantal berust in het rijksarchief van Brussel, zij zijn ten getalle van 1673 (*Archives ecclésiastiques* n° 1262-95); heel veel is er in te vinden over de laathoven ; over de sinte Peetersmannen zijn er daaronder 3 oorkonden voorhanden.

Een tweede deel der charters berust in de kerk zelf te Leuven : 555 stuks ; geene enkele inlichting over de instelling zelf is er in te vinden.

Eindelijk het derde deel vinden wij in het « Geheimes Staatsarchiv » van Berlijn : 800 stuks. Hoogleeraar H. Van der Linden heeft er een inventaris van opgemaakt dat verscheen in het « Bulletin de la Commission royale d'histoire », tome 72, IVe Bulletin, 1904. Een enkel handvest over de Sinte Peetersmannen vinden wij daar in weer ; het afschrift dat wij uit Berlijn bekwamen deelen we meê in de bijlagen.

De akten van het kapittel welke bewaard zijn gebleven beginnen maar te dagteekenen vanaf 1488. We hebben ze willen onderzoeken al konden wij ook vermoeden weinig of niets belangrijks voor onze stof te zullen vinden ; immers die akten komen uit den tijd dat de sinte Peetersmannen zich weinig gelegen lieten aan hun qualiteit van « censuales ». De nummers 1291-1310 van de « *Archives ecclésiastiques* », uit het rijksarchief hebben ons bepaaldelijk niets geleverd.

Rekeningen uit de xive-xve eeuw (n^r 1332-35 *ibidem* : 6 rollen op perkament ; ook n^r 1344), uit de xvie eeuw (*ibidem* n^r 1339), andere rekeningen van het ornamentum loopende van het jaar 1439 tot 1650 (*ibid.* n^r 1377), een fragment van een « obituarium » uit de xv^e eeuw (*ibid.* n^r 1378) hebben onze gegevens over de sinte Peetersmannen in niets aangedikt.

Het overige van het archief van sinte Pieter berustende 't zij te Brussel, 't zij te Leuven in de kerk, ofwel in het aartsbis-

schoppelijk paleis te Mechelen was van zoo'n laten datum, of ging over zoo'n uiteenlopende onderwerpen, dat wij ze in volle gerustheid van kant konden laten.

*
* * *

Het stadsarchief van Leuven was voor ons een rijker mijn. Daar hadden wij eerst en vooral de charters van de graven van Leuven en de hertogen van Brabant (1) waarvan de meesten terug te vinden zijn in het « Groot Charterboek van Loven » gaande van 1249 tot 1566 (n^r 206) en in het « Cleyn charterboek » geschreven in 1367 (n^r 207). De « Bescheiden ende munimenten der stadt Loven » 4 in folio's (n^{rs} 197-200) en de verzameling boeken hebbende als rugmerk de letters A tot Z en AA tot HH (n^{rs} 213-244) bevatten enkele stukken met betrekking op de sinte Peetersmannen.

Daar berusten ook de dienstboeken der stad, behelzende de namen van « borgemeesters, gezworenen en schepenen », van 1187 tot 1793 (n^r 251-253); de zoogenaamde « Gemeynboecken » (n^r 261-262-263) inhoudende verscheidene ordonnatiën op al de instellingen en de neringen. Hier vonden wij de twee in folio's waaraan wij veel ontleenden : te weten, « Het boek van sinte Peetersmannen van Loven » (1592), in 't welk Willem Boonen zonder eenigen samenhang de meest verscheidene stukken over de Sinte Peetersmannen bijeengebracht (n^r 433); en de « Thoon voor die Ste Peetersmannen » (1516), een proces-verbaal over een onderzoek nopens de privilegiën van de sinte Peetersmannen te Leuven ingesteld (n^r 433).

De andere menigvuldige in folio's die over de Peetersmannen in de xvii^e en xviii^e eeuw handelen, hebben wij nagezien in de hoop dat zij ons iets over de vroegere tijden zouden mededeelen; wij zijn in die verwachting bedrogen geworden. « Kueren ende correctien half den Heere ende der stadt » (anno 1456-1496, n^r 398); « Officieboek van heeren peeters de

(1) Van Even heeft er een inventaris van gemaakt : « Inventaire chronologique et analytique des Chartes, appartenant aux archives de la ville de Louvain », Louvain, Savoné, 1873.

quaderebbe » (n° 400) ; een verzameling van stukken nopens een proces uit de vijftiende eeuw (n° 2641), bevatten, onder ontelbare andere akten, enkele die de sinte Peetersmannen aanbelangen.

In de allereerste schepenregisters : 1 camera, 1367-74, (n° 1), 2 camera, 1378-80, (n° 407) komen de sinte Peetersmannen als dusdanig niet voor.

Wij hebben de 1925 in folio's (1) boek voor boek niet nagelezen ; zulks zou niemand trouwens van ons kunnen verwachten.

Doch wanneer uit andere gegevens ons vermoeden geprikkeld werd, wanneer wij door andere bronnen positief naar deze registers verwezen werden hebben wij ze onderzocht. Uit die registers hebben wij onder meer het proces « Pynnock contra Jan van Berthem » overgeschreven.

Ook het « Bedevaertboek » (n° 397) hebben wij nagepluist en eruit gebruikt wat ons van nut was.

Een enkel boek waarvan Boonen dikwijls gewaagt in zijn « Boeck over de sinte Peetersmannen » hebben wij vruchteloos opgespoord : het correctieboek van Leuven.

*
* * *

Onze opzoekingen in het rijksarchief te Brussel werden goed beloond. Aan de hand van het niet te schatten werk van A. Verkooren « Inventaire des chartres et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg et des pays d'Outre Meuse » (tot hiertoe 7 deelen verschenen en 8 is onder druk) hebben wij de hand kunnen leggen op enkele charters van het hertogdom Brabant die voor onze studie zeer belangrijk waren.

Een niet-te-peilen bron zijn de « Cartulaires du Brabant » en andere registers der « Chambre des Comptes » waaruit wij dan ook rijkelijk geput hebben. De in folio's der « Chambre des comptes » waarin de rekeningen voorkomen van den « meycere »

(1) Deze werden geïnventariseerd : « Inventaire des registres des trois ci-devant chambres échevinales de la ville de Louvain », en « Supplément à l'inventaire des Registres ».

van Leuven in zijne hoedanigheid van drager der rechtsmacht geven geene bijzonderheden over de Sinte Peetersmannen. Enkele nummers van « Cartulaires et manuscrits » waren ons nuttig : stippen wij speciaal aan n^r 5, n^r 5 A en n^r 24 « het Cartularium van Gaesbeek ». Het nummer 934 lijvig in folio heel en gansch aan de geschiedenis van Leuven gewijd, is van geen belang voor ons onderwerp (1).

De schepeningreffies van het arrondissement Leuven lieten wij niet onaangesproken : onder meer hebben wij de heele verzameling der Leuvensche schepenakten, te Brussel bewaard, gelezen.

De meisnierskwestie was oorzaak dat wij ook de schepeningreffies van het arrondissement Brussel ten deele aanroerden ; zoo hebben wij in 't bijzonder het archief van Grimbergen en Gaesbeek onderzocht.

Wat er in het « Kabinet van Handschriften » der koninklijke bibliotheek over ons onderwerp te vinden is, aanzien wij als van zeer gering belang.

*
* * *

Op het Brusselsch stadhuis hebben wij de kwestie der meisniers van Rode en Alseberg kunnen bestudeeren, dank zij de rijke verzameling der wetten dezer plaatsen : wij citeeren n^r 1400, n^r 1406, n^r 1407, n^r 1412 en n^r 1428.

Onnoodig zal het wel heeten aan te stippen dat wij de « *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique* » de « *Bijdragen tot de Geschiedenisse van het aloude hertogdom van Brabant van 1902 tot 1914* » onder leiding van Goetschalckx uitgegeven, zorgvuldig hebben onderzocht.

Z. E. H. K. Laenen, archivaris van het aartsbisdom, was zoo vriendelijk ons mede te deelen dat hij, bij zijne opzoekingen in de archieven van Weenen, een handschrift over de sinte Peetersmannen gevonden had : « *Fr. Henr. Butkens Liber patriciorum urbis Lovaniensis* » Haus Hof und Staatsarchiv in Wien, handschriften, Cod. n^r 681 (R. 90). De inlichtingen die wij er over namen, en de extracten die wij ons

(1) Wij citeeren « *Cartulaires et manuscrits* » volgens de oude nummers.

bezorgden, gaven ons de verzekering dat wij hier met eene omwerking van de « Antiquates Lovanienses » van Willem Boonen te doen hadden.

* *

Als verhalende of letterkundige bronnen die wij met betrekking tot de sinte Peetersmannen controleerden, noemen wij :

M. G. H. : *Chronica de origine ducum Brabantiae*, ed. J. Heller, SS. XXV, p. 405-413.

M. G. H. : *Genealogiae ducum Brabantiae heredum Franciae*, ed. J. Heller, SS. XXV, p. 385-401.

M. G. H. : *Vita Alberti episcopi Leodiensis*, ed. J. Heller, SS. XXV, p. 135-168.

M. G. H. : *Aegidii aureaevallensis gesta episcoporum leodiensium*, ed. J. Heller, SS. XXV, p. 1-129.

M. G. H. : *Vita Odilii liber III de triumpho sancti Lamberti in Steppes*, ed. J. Heller, SS. XXV, p. 169-191.

M. G. H. : *Gesta Abbatum Trudoniensium*, ed. R. Koepke, SS. X, p. 213-272.

M. G. H. : *Chronicon Affligemense, 1083-1100*, SS. IX, p. 407-417.

M. G. H. : *Anselmi gesta episc. leod.*, SS. VII, p. 189-234.

CHAPEAUVILLE : *Gesta pontificum Tongrensiurn, Trajectensium, Leodensium, Leod. 1612.*

BACHA : *La Chronique Liégeoise de 1402.*

Collection des chroniques belges : *Chronique de Jean de Stavelot*, éd. Borgnet. *Edmondi Dynteri chronicon*, éd. de Ram.

* *

Wat nu de geschiedkundige werken aangaat, het ligt hier buiten onze bedoeling de volledige lijst aan te geven van de boeken die wij om wille dezer studie raadpleegden, zoowel als van de auteurs die wij in den loop der volgende bladzijden citeeren.

Alleen de werken worden hier vermeld waarin de quaestie der Peetersmannen ex professo behandeld werd, of waarin er een speciaal kapittel aan hen is gewijd. Ook enkele boeken

over onderwerpen in zekere mate met onze studie verwant, hebben wij gemeend te moeten aanstippen.

WILLEM BOONEN : *Geschiedenis van Leuven* (uitgegeven door Ed. van Even, Leuven 1880). (Het oorspronkelijke handschrift van Boonen berust op het stadhuis te Leuven : het zijn n° 3 en 4 van het archief en dragen op den rug den titel « Antiquitates Lovanienses ».)

CHRISTYN : *Jurisprudentia heroica*, in fol. Bruxelles, 1668.

CLERBAUT : *La Bourgeoisie et les Bourgeois dans l'ancien Bruxelles au point de vue historique et juridique*, annales de la société d'archéologie de Bruxelles, 1897. t. XJ, p. 398-415, en 1898, t. XII, p. 192-214 ; 281-309.

DEFACQZ : *Ancien droit Belgique*. Bruxelles, 1873. 2 vol.

PETRUS DIVEAUS : *Opera varia*. Lovanii, Henricus Vander Haert, 1757.

PETRUS DIVAEUS : *Jaarboeken der stad Leuven van 240 tot 1507*, in het Latijn opgesteld door Petrus Divaeus in 't Nederduitsch overgebracht door W. A. van Dieve. Leuven, C. J. Fonteyn, 1856, in-8°.

E. DUPRÉEL : *Les ministérielles de Cambrai*. Mélanges Paul Frédéricq. Bruxelles, 1904.

ERRERA (PAUL) : *Les Masuirs. Recherches historiques et juridiques sur quelques vestiges des formes anciennes de la propriété en Belgique*. Bruxelles, 1891, 2 vol. in-8°.

FRANÇOIS L. GANSHOF : *Les homines de generali Placito de l'abbaye de saint-Vaast d'Arras*. (Revue du Nord, tome VII, Mai 1911. Extrait).

FRANÇOIS L. GANSHOF : *Les homines de casa Dei du très ancien droit Liégeois*. (Revue belge de Philologie et d'histoire. Tome I, n° 2. Extrait).

J. B. GRAMAYE : *Antiquitates illustrissimi ducatus Brabantiae. Lovanium Brabantiae metropolis cum suo territorio. Lovanii, anno 1708*.

M. H. LAVALLÉE : *Notice sur les sint-Peetersmannen*. Bruxelles, M. Hayez, 1854, in-8°.

JUSTUS LIPSIUS : *Lovanium idest opidi et academiae ejus descriptio*. Antverpia, Joannes Moretus, 1610.

J. LYNA : *Les Liberi au Moyen-Age*. Leodium, 1922, t. XV, p. 64-68.

JEAN MOLANUS : *Les 14 livres sur l'histoire de la ville de Louvain*, éd. de Ram. Collection de Chroniques Belges inédites. Bruxelles, 1861, 2 vol.

G. J. C. PIOT : *Histoire de Louvain, depuis son origine jusqu'aujourd'hui*. Louvain, 1839, in-8°.

HENRI PIRENNE : *Qu'est-ce qu'un homme lige ?* Bulletin de l'Académie royale de Belgique (Classe des lettres), n° 3, p. 46-60. Bruxelles, 1909.

H. PIRENNE : *La ministérialité a-t-elle existé en France ?* (Comptes rendus de l'académie des inscriptions et belles-lettres. Paris, 1911. Extrait).

E. POULLET : *Histoire politique nationale*. Louvain, 1882-1892, 2 vol. in-8°.

EDMOND POULLET : *Histoire de la Joyeuse entrée de Brabant et de ses origines*. Bruxelles, M. Hayez, 1863.

FÉLIX ROUSSEAU : *Un lignage namurois au XIIe siècle. Les Falmagne*. (Revue belge de philologie et d'histoire, 1re année, n° 3. Extrait).

FÉLIX ROUSSEAU : *Henri l'Aveugle*. Liège, H. Vaillant-Carmagne, 1921, in-8°.

S. P. Q. L. : *Sive septem tribus Patriciae Lovanienses. Lugduni Batavorum, apud Petrum Heghium, MDCLXXII*.

GEORGES SMETS : *Henri I, duc de Brabant, 1190-1235*. Bruxelles, Henri Lamertin, 1908, in-8°.

L. VAN DER ESSEN : *Leuven in de middeneeuwen*. Beknopte geschiedkundige schets, Jaarboek, Davidsfonds, 1914.

HERMAN VAN DER LINDEN : *Histoire de la constitution de la ville de Louvain au moyen-âge*. Gand, 1892.

E. VAN EVEN : *Louvain dans le passé et dans le présent*. Louvain, 1895.

LEO VERRIEST : *Le servage dans le comté de Hainaut*. Bruxelles, 1908.

A. WAUTERS : *Histoire des environs de Bruxelles, 1850-1857*. 2 vol.

WAUTERS : *Les libertés communales*. Bruxelles, Lebègue, 1878, (2 parties) in-8°.

D. ZEGLIN : *Der homo Ligius und die Französische Ministerialität*. Leipzig, 1915, in-8°.

Alvorens deze inleiding te sluiten hebben wij nog eenen plicht te volbrengen.

Een woord van oprechten dank moet gestuurd aan ons oud-leeraar, den leidsman in ons proefschrift, Prof. Dr Leo van der Essen, den geleerde die de schatten zijner wetenschap met de meeste bereidwilligheid tot onzen dienst stelde, den man die, in de gewenschte oogenblikken, een woord van aanmoediging wist te plaatsen.

Kanunnik Lefèvre, rijksarchivaris, die zich de moeite wilde getroosten onze drukproeven te herlezen, willen wij hierbij onze erkentelijkheid betuigen. Ook laten wij onze gedachte nog even naar het rijksarchief gaan en brengen wij hulde aan de heeren archivariissen die ons met de grootste voorkomenheid ontvingen en wier dienstvaardigheid in zeer vele gevallen ons ten goede is gekomen.

KAPITTEL I

DE VROEGERE OPLOSSINGEN

Toen er in 't begin der xvi^e eeuw een geschil ontstaan was « tusschen meyere, borgemeesteren en schepenen ende raadt van Loven supplianten tegen de heeren van Merode verweerdere » aangaande de voorrechten der Ste Peetersmannen, had de Raad van Brabant eene « informatie » bevolen die « op ten achtsten dach May anno 1516 by Athonis Heerskenshoet ende Merten van Cuyckt » ingezet werd.

Eene copie « concorderende mette voors. minute » van deze « informatie » is bewaard gebleven en berust op het Archief van het Leuvensch Stadhuis : het manuscript draagt op den rug de benaming « Thoon voor die Ste Peetersmannen 1516 » (1).

De getuigenissen van de vijf en veertig beëdigde opgeroepenen leeren ons ten beste de toen algemeen-aangenomen gedachte over de instelling kennen ; onder hen zijn er Peetersmannen en anderen ; zij zijn daarbij genomen uit de verschillende maatschappelijke standen ; wij noemen zoo maar « gesworen clerq op 't stadhuis, deeken der drapperyen, secretaris van de stadt, doctoer in hyde regten, boode te peerde, rentmeester, priester, cleermaecker, voorspreker, lantman, levende op 't zyne, etc. »

Welnu als men hunne verklaring nopens den oorsprong der instelling nagaat, komt men tot het besluit dat die menschen het Ste Peetersmanschap aanzagen als een privilegie door den hertog van Brabant, om een zekere bepaalde daad aan eene zekere categorie van personen, en dat nog wel bij eene authentieke akte, geschonken.

Toch valt het ons onmiddelijk op, waar het er op aankomt de feiten nader te bepalen, dat de afgelegde getuigenissen niet veel klaarheid bijbrengen.

(1) Stadsarchief, Leuven : n° 433.

Sommigen zijn zeer vaag. Zoo zegt b. v. Anthonis Absoloens (1) dat hij : « binnen zijnen tijde heeft hooren seggen ende daeraff eene gemeyne faeme dat privilegium van Sinte Peetersmanschap zekere innegesetenen van Loevene ende diversche andere persoenen verleent is geworden by den prince ende hertoge van Brabant overmidts den redenen in darticule begrepen, sonderlinge vuyt dijen, dat zy met zekere andere persoenen huere prince alsoe bij gestaen hebben in staende stryden met huere bloede, dat zy huere prince verlost hebben van der doot, ten minste van der gevanckenisse; ...seegt voorts midts der voorschreven redenen de prince van den Lande die sy alsoo bystande deden den voors. persoenen voor hen ende van hunnen bloede wesende motu proprio gegunt, verleent ende gegeven heeft privilegium van Sinte-Peetersmanschap. » — Ziet ook de verklaringen van Meester Peter van Thienen (2), Jan van Coelem (3), Jan van Yssehe (4) en Goevaerts van den Berge, enz.

Anderen zijn nu wel meer bepaald en geven als de geboortedag der instelling den slag van Woeringen op. Zoo b. v. Meester Stas van der Hoeve, secretaris van der stadt die het gelezen had in een « boeck van diversche oude historien ende cronymen » (5). Zoo ook de 15 personen die bij monde van Gerardus de Thimo getuigen (6); zoo ook Barth. Ruyssehe (7).

Heer Peter van de Zande priester wonende tot Loven oudt omtrent 61 jaar geeft zulken hoogen ouderdom niet op : 't privilegie kwam volgens hem « van eenen hertoge van Brabant doen zijnde ende vader wesende van wylen hertoge Anthonisse na zyn beste onthoudt » (8).

Er zijn er ook onder hen die geen reden van dusdanige schenking weten op te geven : daar is Lambrecht Joirdens « niet wetende te vercleeren oft om den dienst wille hun dat

(1) Thoon voor die Sinte-Peetersmannen : fol. 5r.

(2) Ibidem, fol. 43v.

(3) Ibidem, fol. 46r.

(4) Ibidem, fol. 31v.

(5) Ibidem, fol. 20r.

(6) Ibidem, fol. 62r.

(7) Ibidem, fol. 65r.

(8) Ibidem, fol. 50r.

verleent is geweest » (1); daar is ook Henrick van Raveschot die het privilegie kent maar « wat redenen in besundere daer en weet hy niet aff te deponeren » (2).

Zeer bepaald weten zij ook niet te zeggen aan wie het privilegie geschonken werd : sommigen noemen alleen de Lovenaars, anderen nog die van Santhoven; over 't algemeen verklaren zij « aan de ingesetenen van Loeven ende sommige anderen » (3).

Tamelijk eensgezind is hun antwoord op de vraag door de commissarissen hun gesteld « of ze ook 't privilegie gezien hadden. Anthonis Absoloens gevraagt oft hy voors. privilegium in geschriften gesien heeft, seeght dat hy anders niet en weet dan van hooren seggen » (4). Slechts een paar getuigen spreken anders. « De laeckemaeckere Gielis Croob wouende tot Loven » vertelt hoe hij met den burgemeester Raes van den Grave en den secretaris Jan Vasont zekere privilegien ging nazien « in den ouden thoren van Sinte Peeterskercke nu afgebroecken zijnde, ende sach aldaer onder dandere eenen besegelden brieff met eenen grooten segel, ...den welcken brieff hy deponent in zijn handt namp, vragende aen Joannes Vasont wat brieven dat dat waere, daerop hy hen antworde dat was het privilegie van Sinte Peetersmanschap, welke hoorende hy deponent legde den selven brieff wederomme daer neder, sonder dat die tot dyertyt gelesen weerd... » (5).

Claes Vaeshont, voorspreke tot Loeven « seegt dat nae zyn beste duncken hy die privilegie gesien heeft in eenen franeynen boeck geschreven liggende op der stadthuis geheeten den Saterboeck » (6).

Enkelen beweren dat de authentieke akte vroeger bestaan heeft doch op 't oogenblik uit Leuven verdwenen is.

Henrick van Raveschot meyere van Herent verklaart desaangaande 't volgende : « welck privilegie soe hy heeft hooren seggen ten tyde van wylen Joannes Vasont daer ter tyd secre-

(1) Ibidem, fol. 9v.

(2) Ibidem, fol. 39v.

(3) Ibidem, fol. 5v, 80r et passim.

(4) Ibidem, fol. 5v.

(5) Ibidem, fol. 35v.

(6) Ibidem, fol. 86v.

taris van der stad Loven verloren oft verdonckert is geweest, soe dat men 'tsyndert dyertyd nyet geweten en heeft waer 'tselve gevaren is geweest » (1).

Meester Barth. de Ruysche « heeft wel gehoord dat het privilegie verloeren oft ontvrempt is » (2).

Cornelis Roeloffs levende op 't syn « heeft hooren seggen dat 'tselve (privilegie) verloeren is geweest, by tyde van Meester Philips van de Rode ende Joannes Vaeshont midts dat sy 'tselve tot Brussele tanderen tyden gevoert soude hebben in die saecke die die van Brussele hadden tegen de heeren van Grimbergen aengaende de mersionierschappe » (3).

Op de vraag « oft Ste Peetersmanschap soo wel bethoont wordt; soodat die persoenen dat mogen gebruycken alsoo wel diegene die van de moeder zyde als van de vader zyden gecommen zy? » luidt het antwoord eenparig affirmeerend.

Eensgezind getuigen zij ook voor den inhoud van het privilegie: « achtervolgende welcke privilegien ende concessien allen voors. persoonen ende hunne naecoemelingen binnen Brabant ende buyten de vryde steden behoiren in dierste instantie in allen saecken civile ende criminele te rechte te staene voor meyere ende Sinte Peetersmannen tot Loven » (4).

Zoo vaag en algemeen hun gegevens waren over den oorsprong, zoo duidelijk en nauwkeurig zijn de gezegden over de speciale rechtbank; het eerste kenden zij « van hooren seggen »; het gerecht zagen zij nog werken voor hunne oogen. Ook zullen wij van hunne getuigenissen gebruik maken als wij verder in een bizonder kapittel over 't gerecht der Sinte Peetersmannen zullen handelen.

* * *

Laten wij ons nu verder in met hetgene de geschiedschrijvers over de Ste Peetersmannen gedacht en gezegd hebben.

Op de eerste plaats komt Willem Boonen, de vlijtige navorscher der Leuvensche zaken (1548-1618). Boonen heeft in zijn

(1) Ibidem, fol. 39v.

(2) Ibidem, fol. 65v.

(3) Ibidem, fol. 114r.

(4) Ibidem. Verklaring van Hendrik Vaeshont, fol. 2r.

boek over Leuven, uitgegeven door Van Even (1) en in zijn Ste Peetersmannenboek van 't jaar 1592 (2) vele stukken verzameld betrekking hebbende met de « familie van Ste Pieter ». De meesten die na hem geschreven hebben zijn bij hem te rade gegaan. Ook wij, hebben ons voor onze studie over de familia Sti Petri, in de meeste gevallen moeten tevreden stellen met Boonens overschrijving der akten : immers op enkele uitzonderingen na, zijn de oorspronkelijke stukken spoorloos verdwenen.

Boonen zocht ook den oorsprong van het privilegie in de heldendaden der Lovenaars; doch verplaatste de feiten hoogerop in de geschiedenis. Ziehier wat hij daarover zegt in het tweede deel van zijn boek over Leuven : « Anno 1013 alsoo Balderick, bisschop van Luyek, begonste eene groot sterekte te begrypen, int dorp van Hougarden, ende des niet afflaeten wilde, ten versuecke van graeve Lambrecht van Loven, es de voers. grave Lambrecht met eene groote menichte van Lovenaars, derwaerts getrocken, ende heeft de Luyckenaers wel dapperlyek verslaegen, ende het begonste werk ten gronde vuyt geworpen. In dese oorloghe, mits hunne groote vromicheit ende getrouwicheit die de edele Lovenaers hunne graeve bethoont hebben, ende oock, inde leste voorgaende oorloge tegens hertoghe Godevaert van Ardennen, hebben die edelen van Loven vele schoone heerlycke privilegien van graeve Lambrecht verereghen, ende binnen der voers. graeven tyden begonst Peetersmannen te heeten; ende syn sedert de welgeborene van Loven genoempt geweest, als van graeven kinderen gedescendeert zynde » (3).

*
* *

Tijdgenoot van Boonen schreef Divaeus (1536-1581) over diezelfde geschiedenis van Leuven, doch beschouwde alles veel meer van den politieken kant uit. In zijne werken *Rerum Brabantiarum libros XIX* (4) en *Annalium Lovaniensium libros*

(1) Willem Boonen, *Geschiedenis van Leuven*, uitgegeven door Ed. van Even, Leuven, 1880.

(2) Stadsarchief van Leuven, N° 432 : *Het boeck van St Peetersmannen van Loven*.

(3) Boonen, *Geschiedenis van Leuven* (Ed. van Even) bl, 225.

(4) Petrus Divaeus : *liber I Rerum Brabantiarum*, bl. 17 : « Ad Sti Petri familiam spectare dicuntur Patricii Lovanienses et Homines Sti

VIII (1) geeft hij terloops een woordjen over den oorsprong der Peetersmannen. De voorrechten, waarover de sinte Peetersmannen beschikken, hebben zij te danken aan hun strijdvvaardigheid ten tijde van Graaf Lambrecht aan den dag gelegd.

Maar noch bij Boonen noch bij Divaeus vindt men de verklaring waarom die geprivilegieerden nu juist « homines Sti Petri » genoemd worden.

*
* * *

De Leuvensche hoogleeraar J. Lipsius wijdde ook een zijner werken aan de Universiteitsstad : Lovanium.

Zoo hij meent, zijn de sinte Peetersmannen van jongeren datum, alhoewel een gelijkaardig feit aan den grond van hun bestaan ligt : de heldhaftigheid der Leuvenaren in den slag van Steppes en de redding van hertog Hendrik I in gevaar van gevangen genomen of gedood te worden. Dankbaar schenkt deze buitengewone voorrechten aan allen die onder den standaard van Leuven, dat is, onder den standaard van St Pieter vochten (2). Volgens Lipsius zijn in het begin Patrieters en sinte Peetersmannen niet te verwarren (3).

Doch in eene nota voegt hij er bij dat er wel twee soorten van « homines Sti Petri » kunnen geweest zijn aangezien men reeds in 1205 sprak van « homines B. Petri censuales » (4).

*
* * *

Petri vocantur : quo nomine maximis privilegiis frui solent... Ferunt praelio quodam cum Leodiensibus sanguine suo parta victoria, eos id commeruisse nec id vero absimile. Sandhoviensis territorii incolae, qui Lovaniensium signa sequi solent, suos etiam homines Sti Petri habent. »

(1) *Annalium Oppidi Lovaniensis* lib. 1, bl. 4 : « Lambertus Lovanienses duplici merito cognitos privilegiis donavit quam pluribus. Nonnulli putant Patricios ab eo primum in certas familias distributos, statumque ab ipso ut « homines Sti Petri » vocarentur ; nam constat ipsum Lambertum ecclesiae Sti Petri Lovaniensis, dum viveret, sesemet et aliquando in tabulis advocatum nuncupasse : adeoque id ex antiquo more servatur ut Dux Brabantiae Lovanii principatum capessiturus, S. Petri ecclesiam, eosque qui ad S. Petri familiam pertinent, tuiturum se juret. »

(2) *Justi Lipsii Lovanium : Antverpiae, 1610, lib. II, c. IV, bl. 52* : « Ducem igitur reducem, memorem virtutis nec ingratum in eam fuisse : omnesque qui sub vexillo Divi Petri (id erat insigne Lovaniensium) militassent, praerogativis donavit et Petermannos appellavit. »

(3) *Ibidem, bl. 51* « Origo etiam utrorumque diversa est ».

(4) *Ibidem, bl. 53* « Videndum an non distincti sint et vereor non unum genus fuisse ».

Een ander Leuvensch hoogleeraar, Molanus (1533-1585) heeft met de grootste zorg overal (1) opgespoord alwat hij over de geschiedenis van Leuven kon bijeenbrengen. Van zijne *Historiae Lovaniensium libri XIV* is er ook een boek, liber quartus, aan de familia Sti Petri besteed. Een geheel vormen die nota's niet; zijn evenwel belangrijke mededeelingen die de gegevens ons door Boonen geleverd, komen aanvullen. Een persoonlijke meening over den oorsprong zet hij niet vooruit : alleenlijk geeft hij de opinie die Becanus er op nahoudt « De Peetersmannen of de mannen van Ste Pieter, werden zoo genoemd omdat ze den hertog van Brabant op quasi-mirakuleuze wijze in eenen veldslag hebben gered » (2).

*
*
*

Joh. Bapt. Gramaye (1580-1635), in zijn boek « *Antiquitates illustrissimi ducatus Brabantiae* » waar hij het heeft over « *Lovanium Brabantiae metropolis cum suo territorio* », geeft eene nieuwe oplossing van het vraagstuk. Volgens hem zouden de sinte Peetersmannen bij hunnen oorsprong een zeker gewijd karakter hebben gehad, geheel overeenkomstig met de toenmalige levensopvatting. De hertogen hadden in de Kerk van Ste Pieter 7 kanunnikken aangesteld, welnu aan elk der 7 zouden ze eene eerewacht gegeven hebben, genomen uit den hoogsten adel. De sinte Peetersmannen zouden dan geweest zijn : de verdedigers der kerk (3).

*
*
*

(1) Molanus. *Historiae Lovaniensium libri XIV* (uitgave de Ram 1861) bl. 4 : « Caeterum nos ex libris nondum editis, ex chartis et donationibus principum ex archivis quarundam ecclesiarum et monasteriorum quaedam suis locis adjuvamus... »

(2) Molanus, H. L., libri XIV, D. I, p. 177 : « Hi uno nomine omnes Petrimanni vocantur, id est, viri Sti Petri, eo quod ducem Brabantiae exercitu fuso fugatoque, captum eriperunt e manibus hostium tantis animis ut res miraculi loco haberetur. »

(3) Gramaye : *Lovanium*, bl. 12 : « Ut libere dicam suspicor e sacris Petermannorum initium esse. Et cum Lovanii Comes septem ad peragenda sacra canonicos in ecclesia D. Petri constituisset, ad eorum tutelam delegasse totidem ex prima nobilitate urbis, quos a sua liberatos jurisdictione ecclesiae quodam modo donasset. Persuadet vetus vivendi agendique modus nil nisi sacrum redolens. Decano et Capitulo subjacebant. Locus autem judicii subinde ante primariam D. Petri aram, saepius

In het Loekje «*Septem tribus patriciae Lovanienses*» te Leiden in 1672 uitgegeven, vindt men onder de hoofding «*de Hominibus Sti Petri, Origo, honores privilegia*» niets meer dan een napraten van Lipsius' meening over die «*origo insignis et memorabilis*» (1).

*
* * *

Het boek van Ste Peetersmannen van Loven door Willem Boonen in 1592 opgesteld werd door den achterkleinzoon van Petrus Divaeus, Willem Antoon van Dieve (1677-1754) met «*een kort begreyp van de Sinte Peetersmannen der stadt Loven: hunnen oorspronck, eerteekens ende privilegien*» aangevuld (2).

Al schijnt de titel veel te beloven, toch zijn de lijnen aan het vraagstuk van den oorsprong besteed weinig in getal. De schrijver gaat na wat Divaeus, Lipsius en Gramaye vóór hem hebben geschreven en besluit: «*Het bleyckt dan vuyt al het voorgededucerde dat de Sinte Peetersmannen hunnen oorspronck hebben gekreghen doordien zij met hunne cloecke daden ende defftighen wederstant hunnen prince ende het vaederlandt hebben voorgestaen waerdoor zy hunne oude ende schoone privilegien hebben bekomen*». (3)

*
* * *

Indien wij nu komen tot meer moderne geschiedschrijvers dan zullen wij ook ondervinden dat zij het nopens dat punt niet eens zijn.

G. J. C. Piot in zijn «*Histoire de Louvain*» geeft ons de volgende verklaring: de Peetersmannen zijn niets anders dan

in capitulo. Ex quo evadit manifestum judices tribunal et sigillum et locum et jura sacrum redolere. Plane ut credibile sit velut quosdam ecclesiae advocatos aut milites et tutores primitus fuisse.»

(1) S. P. Q. L. sive septem tribus Patriciae Lovanienses p. 81 vgl.

(2) Dit kort begrip werd er hoogst waarschijnlijk eerst na 1728 bijgevoegd. Immers eerst op 6 Feb. 1728 «*hebben de heeren Ste Peetersmannen van de zeven adellyke geslachten dezer stadt my onderschreven met alle voisen gegont het secretarisschap van de zelve geslachten ende dat op den eed die ik gedaan hebbe als raedsecretaris. w. g. Guill. Ant. van Dieve*». — Stadsarchief Leuven, N° 439 fol. 60r.

(3) Het boek van Ste Peetersmannen. Kort begrip, fol. 69r.

de hoorigen van den graaf wonende op zijne mansus (1) in de parochie van Sint Pieters te Leuven gelegen (2). Het zijn slaven die schatting betalen, want alleen slaven volgens de wetten der Barbaren en de capitularia betalen een cijns (3). De woorden « mansionarii in antiquis mansis Sti Petri » en de belofte hunner vrijheid door Jan II aan die mansionarii (4) gedaan, maken het voorgoed uit. En hij besluit : je dirai en toute sécurité que c'étaient des manans (5).

Dan gaat hij verder door, zeggende dat naar algemeen gevoelen de Peetersmannen door Hendrik I vrijgemaakt zijn : hij nochtans opineert voor Jan II omwille van de akte van 1309 waarover hij zooeven gesproken heeft (6).

*
* *

Defacqz in zijn werk « Ancien droit Belgique » geeft ook zijne meening over de sinte Peetersmannen : 't zijn personen in Brabant geboren, en toebehoorende aan een der zeven geslachten van Leuven. Zij vormden eene kaste en zonder tot

(1) Piot. Louvain, p. 123 note 7 : « Mansio, zegt Piot, a plusieurs significations : ici il signifie *une habitation* appartenant au comte et habitée par ses manants. » — Wij gelooven dat het woord de beteekenis heeft die Prof. van der Essen opgeeft in zijne Geschiedenis der Middeneeuwen, Leuven, 1919 : « de mansus, landbouweenheid, een gedeelte grond dat door de boeren bewerkt wordt, soort pachtgoed, omvat dertig journalen grond. »

(2) Piot. Louvain, p. 123 : Les Peetermans, nommés en latin, homines Sti Petri censuales, homines Sti Petri, mansionarii Sti Petri, hominae familiae Sti Petri n'étaient autres que les manans du comte demeurant dans ses mansiones comprises dans l'étendue de la paroisse de St Pierre ».

(3) Ibidem, p. 124 : Deze afirmatie houdt geen steek. Zie daarover Leo Verriest : Le Servage dans le comté de Hainaut.

(4) Piot gebruikt het woord mansionarii alsof het alleenlijk van onvrijen kon gezegd worden. Dit woord heeft niet de persoonlijke conditie van het individu niets te maken. Cfr. Errera, Les Masnirs, p. 432 : « La tenure tributaire est indépendante de la condition personnelle du titulaire. Un tel manse peut appartenir à un homme libre, à un homme à moitié libre ou à un serf. » Daarbij de woorden « veraciter liberi et exempti esse debeant super eorum tallis et exactionibus » werden aangevuld door « ratione libertatis Sti Petri. » Van deze hoogstbelangrijke toevoeging gebaart Piot niet.

(5) Piot : Louvain, p. 124.

(6) Ibidem.

den adel te behooren hadden zij toch privilegiën die hen van de niet-edelen onderscheidden ; zij vormden om zoo te zeggen eene tusschenklas (1). De oorsprong echter wordt niet aange-
raakt, ten ware dat Defacqz eene vingerwijzing wilde geven in deze uitlating : zij die op den titel van sinte Peetersman aanspraak maakten moesten zweren dat zij waren « vry messeniers, mannen des hertoghe van Brabant ende tot den vryen huusgesinne desselfs hertoge behoorende... » De « messeniers » waren volgens hem afstammelingen van slaven, langen tijd geleden vrijgemaakt, door den prins of den heer aan zijnen dienst of aan zijn huis gehecht en daarbij begiftigd met privilegiën (2).

*
* *

Wauters schrijft in « Histoire des environs de Bruxelles » dat men niets weet over den oorsprong dier instelling welke van de bestuurlijke vaardigheid der hertogen van Leuven getuigenis aflegt. Hij verstaat onder sinte Peetersmannen eene heele categorie van vryen die een cijns aan de Leuvense kerk betaalden, en die tevens recht hadden op de bescherming van den graaf : die mannen maakten een getrouw militie-korps uit (3).

In zijn boek « Jean I » rangschikt hij de sinte Peetersmannen onder de meisniers en definieert nogmaals de « homines Sti Petri » als personen die een cijns aan de St Pieterskerk betalen (4).

In Wauters « Les Libertés communales » komt diezelfde meening terug : de sinte Peetersmannen zijn te talrijk dan dat men ze voor laten (tenanciers) van de kerk kan nemen. Wij aanzien ze als personen eenvoudig weg verplicht een cijns aan de kerk te betalen (een denier per jaar en per hoofd ?) om zóó te kunnen leven onder de bescherming der graven van Leuven als toehoorende aan hunne vrije maisnie of gezin » (5).

*
* *

(1) Defacqz : Ancien droit Belgique, bl. 248.

(2) Ibidem, bl. 249.

(3) Wauters : Histoire des environs de Bruxelles, D. II, bl. 159.

(4) Wauters : Jean I, p. 207.

(5) Wauters : « Les libertés communales » D. I, bl. 223.

M. H. Lavallée heeft eene gansche brochure gewijd aan de sinte Peetersmannen. De oorsprong brengt hij terug tot het eerste ontstaan der collegiale kerk (1) en in de sinte Peetersmannen ziet hij niets anders dan personen toebehoorende aan de familie van Ste Pieter (2). In die familie zijn er verschillende categorieën van personen : ministeriales en milites, cijnsmannen en slaven (3). Het woord « homo Sti Petri » geeft den socialen rang van den betrokkene niet te kennen (4). Maar allen genieten de bescherming der kerk en zijn deelachtig in hare immuniteit (5).

* * *

Edmond Poulet in zijne studie over de Blyde Intrede van Brabant moet noodzakelijker wijze over de zaak een woord reppen, aangezien er in de Blyde Intrede een speciaal artikel aan de sinte Peetersmannen voorbehouden werd.

Volgens hem ontstond volgenderwijze de familia Sti Petri. Hij onderstelt dat de graven van Leuven uitgestrekte gronden aan de kerk van St Pieters geschonken hadden. Om die gronden te bevolken hadden zij een groot aantal slaven vrijgemaakt, op voorwaarde dat zij zouden schatting aan de kerk betalen. Daarbij kwam nog dat velen, bevreesd voor hunne aloude vrijheid, zich kwamen stellen onder de bescherming van Ste Pieter, in vergelding doorvoor hommagium tegenover de kerk afleggende.

De Ste Peetersmannen stonden onder de gansch bizondere hoede van het Leuvensch vorstenhuis. Als meisniers van den graaf moesten zij ook overal mee ten oorlog. Poulet geeft dit alles als de waarschijnlijkste oorsprong der Ste Peetersmannen (6).

* * *

Edward Van Even in zijn « Louvain dans le passé et dans

(1) Lavallée : Notice sur les St Peetersmannen, bl. 19.

(2) Ibidem. bl. 38.

(3) Ibidem. bl. 9.

(4) Ibidem. bl. 10.

(5) Ibidem. bl. 9.

(6) Poulet : Histoire de la Joyeuse entrée et de ses origines, bl. 126 en vgl.

le présent », in zijn « Jaerboeken der stad Leuven » deelt de gedachte van Lavallée, naar denwelke hij, zoowel als Pouillet, verwijst. De oorsprong der Ste Peetersmannen moet tot den oorsprong der kerk van Ste Pieter worden teruggebracht. In de middeneeuwen als er een kerk of klooster werd gesticht, kwamen de lieden die in die dagen nog op het platteland verspreid waren, zich rond zoo'n opkomend gesticht vestigen om onder de bescherming te leven en voordeelen te genieten. Deze lieden vormden het geslacht of de familie van den heilige wien de stichting toegewijd was (1).

* * *

Prof. Van der Linden schrijft in zijn « Histoire de la constitution de la ville de Louvain au moyen-âge » dat het hem te ver zou leiden moest hij den oorsprong der familie tot in de minste bijzonderheden opsporen. Toch geeft hij in breede lijnen zijne oplossing. De familia Sti Petri verschilt niet in den beginne van dergelijke familien die zich in de middeneeuwen rond kloosters en kerken kwamen vormen : zij bestond uit een zeker getal niet-vrije personen die op het domein der kerk woonden, ieder jaar aan de kerk een kopcijsn betaalden, en dan ook deelden in de immunitetsrechten der geestelijke stichting. Naarmate die familia menigvuldiger werd, onderging zij ook eene diepgrondige wijziging : was zij in den beginne een domaniale en geestelijke instelling langzamerhand kwam zij heel en al onder de macht van den graaf te staan (2).

* * *

Pirenne heeft desaangaande dezelfde zienswijze. — In vele gevallen, schrijft hij, zien wij de rechtstreeksche afstammelingen van de vroegere lijfeigenen der kerk zich als geprivilegieerden voordoen. Zoo zij hun karakter van hoorigen verloren, toch hebben zij de voordeelen der familia waartoe zij

(1) Ed. Van Even : Louvain dans le passé et dans le présent, bl. 30-31. en Jaerboeken der stad Leuven van P. Divaens, bl. 21, nota 1.

(2) Van der Linden : Histoire de la constitution de la ville de Louvain au moyen-âge, bl. 6 en vgl.

behoorden, bewaard. En daarop geeft hij als voorbeeld de Ste Peetersmannen van Leuven die rechtstreeks onder de jurisdictie van den graaf stonden (1).

* * *

Blok geeft een bondigen uitleg van dit ingewikkeld vraagstuk. De familia van St Pieter zou, volgens hem, bestaan uit de oude ministerialen der kerk (2).

* * *

Volgens Georges Smets is het ontstaan der familia over 't algemeen genomen, te danken aan eene reactie der bevolking die niet gedoogde dat de uitvoerders van het openbaar gezag, hun ambt tot eene ware heerschappy, met daartoe behorende rechten, zouden omzetten. De landbouwer wilde zich onttrekken aan de bede (servitium, exactio) welke de uitvoerder van het openbaar gezag van hem vergde; hij leverde zich aan de kerk over, werd de hoorige der kerk en zou voortaan geen ander advocatus hebben dan den abt of den vertegenwoordiger van de geestelijke instelling waaraan hij zich had overgegeven. De Ste Peetersmannen vormden nu eenē dier familia's, en als dusdanig ontsnapten zij aan de schatting en bede aan den hertog verschuldigd (3).

* * *

Professor van der Essen ziet in de eerste Ste Peetersmannen ook lijfeigenen der kerk. « Op het gebied dat zich rond de kerk uitstreckte en dat haar toebehoorde woonden een groot getal onderhoorigen, die, zooals de lijfeigenen rond den eersten burecht geschaard, eene familia, een uitgebreid gezin uitmaakten. Die lijfeigenen stonden onder de bescherming der kerk en werden dan ook genaamd naar hunnen patroon : homines Sti Petri : Sint Peetersmannen » (4).

* * *

(1) H. Pirenne : Histoire de Belgique, t. I, bl. 298.

(2) Blok : Geschiedenis van het Nederlandsche volk. D. I, bl. 338.

(3) Georges Smets : Henri I duc de Brabant, bl. 315.

(4) L. van der Essen : Leuven in de Middeneeuwen, bl. 11-12; (in 't jaarboek 1914 van het Davidsfonds).

Volgens V. Brugmans zou Lambrecht met den Baard, een organisator, die heel het graafschap aan den prins der apostelen opdroeg en te dier gelegenheid de kerk van St Pieter stichtte, ook de « sinte Pietersvrijheid » in hare volkomen algeheelheid geschapen hebben. Toen Lambrecht met den Baard tot erfelijke graaf van Leuven erkend was, schiep hij de « libertas Sti Petri, sinte Pietersvrijheid, franchise de Saint Pierre » ; hij vormde die uit de twee bestanddeelen van zijne « libera familia » : 1) zijne edelen, te Leuven gevestigd en gekend onder den naam van Patriciers; 2) zijne mesniers die onroerende goederen in huur op langen termijn ontvangen hadden.

De eersten waren feitelijk de echte Peetersmannen. De anderen waren de zoogenaamde « Buiten-Peetersmannen, hommes de St Pierre forains » (1).

* * *

Deze opsomming mag volstaan en kan wel volledig heeten voorwat de verscheidenheid der opinien aangaat; de schrijvers die ten slotte zich heelenal neerleggen bij een dezer meeningen, moesten, ons dunkens, hier niet vermeld.

(1) V. Brugmans : Le comté de Louvain. — Journal des Petites Affiches » N° du 2 avril 1922 et ss.

KAPITTEL II

DE SINTE PEETERSMANNEN, VRIJGEWIJDEN (1)

Lavallée in zijn hooger genoemde brochure, beweert dat men den oorsprong alleen door onrechtstreeksche bewijzen kan vaststellen.

« De Archieven van St Pieter hebben ons geen enkel dokument geleverd dat ons leert welke de grondslagen waren van de instelling. Daarbij zijn een groot aantal charters van stadhuis en patricierswoningen in den opstand van Pieter Coutereel (1360) vernietigd geworden. Doch er zijn geene particuliere cartulariums noodig om 't geheim te ontsluiëren daar de familiae allemaal op eenzelfde wijze in Frankrijk, Duitschland, Holland en Belgie ontstonden (2). » Tot zoover de redeneering van Lavallée.

Wij zullen niet ontkennen dat bij eene vergelijkende studie veel te achterhalen is. Toch is het op de eerste plaats noodig de minste sporen der in quaestie zijnde familia op te zoeken, de teksten, hoe raar en hoe klein zij dan ook mogen zijn, uit te pluisen, en de zaak op haar zelf te bestudeeren.

Wij hebben ons daarbij niet tevreden gesteld met de dokumenten door W. Boonen en Molanus verzameld; wij hebben zorgvuldige en langdurige opzoekingen gedaan daar waar wij hoopten iets over de familia *Sti Petri* te vinden.

Aan de hand dier teksten zullen wij nu eene oplossing zoeken. Wij zullen eerst en vooral volgens chronologische orde een kleine ontleding geven.

* * *

De eerste melding die er wordt gemaakt van de familia

(1) Vrijgewijden is de vertaling die wij voorstellen voor het latijnsche *Sanctuarii*, en het franche *sainteurs*. Wij hebben dit nederlandsche woord nergens terug gevonden; het werd ons gesuggereerd door den Leuvenschen Hoogleeraar Van Hoonacker.

(2) Lavallée : Notice sur les St Peetersmannen, bl. 18.

Lovaniensis vinden wij in de Kronijken der Abten van St Truiden (1). 't Gaat er over Luipo, den man die tijdens den investituurstrijd in de abdij van St Truiden zulke droeve rol speelde.

Luipo was van edele afkomst : « At ille cum parentibus suis Lovanii, interdum vero Salechem aliasque nonnunquam-nobiliter enim natus fuerat-de patrimonio suo tristis et merens vivebat ». Hij verkrijgt van den keizer de abdij van St Truiden in 1085 : « intravit igitur 7 kalendas Junii in pompa magna militum ». Doch die eerste poging werd verijdeld. Hij gaat bij de zijnen naar Leuven ; schijnt er ziek te worden en krijgt het door zijn verwanten — nobiliter enim natus fuerat — zóó-ver dat hij vergiffenis bekomt en naar zijn klooster terug mag. Nieuwe kuiperijen beginnen bizonder op aandringen van een zekere Stepelinus « ammonens de non vilipendenda ejus nobilitate ». Eindelijk wordt hij terug abt en wordt als dusdanig dan ook gewijd. Hij schijnt zijn verleden wat te willen herstellen : hij geeft almoezen en verdedigt zijn goed « Acer quidem erat constansque et intrepidus ad resistendum violentiae advocatorum tamquam generose natus de libertate et familia Lovaniensium ». Meer begaan met de tijdelijke zaken dan wel met de geestelijke stierf hij na een bieravondje met zijne knechten overgebracht te hebben in 1093 « neque confessus, neque unctus neque communicatus » (2).

De adel van Luipo, tot viermaal toe vooruitgezet door den waarheidslievenden schrijver (3) valt niet te betwijlen ; en die

(1) *Gesta abbatum Trudoniensium, Gesta Rudolphi* : MGH. SS. X. Ziehier wat G. Siméon in « *Mélanges de G. Kurth* » p. 61, over den schrijver zegt : « A partir de 1055, il se sert de ses souvenirs personnels ; là où ceux-ci faisaient défaut, sa chronique est basée sur le témoignage de religieux contemporains des faits qu'il rapporte. Enfin le chroniqueur mérite entièrement notre confiance, il n'écrit que quand il a pu s'informer, il comprend les devoirs de l'historien ».

(2) *Ibidem*, bl. 240-251.

(3) De opvatting die hij heeft over den geschiedschrijver getuigt volledig voor zijne betrouwbaarheid : MGH. SS. X. p. 250.

« Nemo nec mordeat, nemo michi detrahat si veritatem loqui ipsa me compellat veritas ipsi animae meae timor de mendacio ipsa Dei per sanctam scripturam comminatio ; nam omne mendacium a diabolo est, et os quod mentitur occidit animam. Historiographi debitum est, nec assentatione, nec amore, nec odio, nec timore a veritatis tramite declinare,

man, edelgeboren, maakt deel uit van de libertas en familia Lovaniensium; daarop steunt hij om de geweldenaarjen van de advocati tegen te gaan; zijn persoonlijke conditie is een titel tot zulkdanig verzet.

* * *

De tweede vermelding komt eerst veel jaren later in een stuk door den deken en 't kapittel van St Pieter tot de geestelijke overheid van St Truiden gezonden. Het stuk vindt men in « het boek van Ste Peetersmannen » folio 20v en bij Molanus deel I bl. 172 met dezelfde dagteekening: « Datum anno Domini millesimo ducentesimo quinto in crastino Beatorum Petri et Pauli Apostolorum » (1).

scribam igitur, Deo teste, sicut a multis didici, et ut veracius exquirere a fratribus quoque potui qui erant apud nos tunc temporis, et qui mecum postea inde ore ad os ista sunt locuti. »

(1) Eigenaardig mag het wel heeten dat al degenen die uit Boonen en uit Molanus putten niet hebben opgemerkt dat de dagteekening niet juist kan zijn. Ook Prof. Herman Van der Linden is dat ontgaan. Zie Histoire de la Constitution bl. 7 in nota. De protocole van het charter luidt als volgt: « Viris religiosis in Christo dilectis, dominis abbati monasterii sancti Trudonis, Gardiano fratrum minorum ejusdem loci, nec non magistro Wilhelmo decano concilii Sancti Trudonis, decanus et capitulum ecclesiae Sancti Petri Lovaniensis salutem in Filio Virginis gloriosae. » Welnu in 1205 zal er voorzeker geen gardiaan van de Minderbroeders te St-Truiden geweest zijn. In 1205 werd Franciscus eerst tot hoogere volmaaktheid geroepen, en 15 April 1208 zegt Albers (Handboek der algemeene kerkgeschiedenis, II D. bl. 105-107) is de stichtingsdag der Minderbroeders (fratres minores).

Toch is er in de protocole een element dat toelaat het charter min of meer te dagteekenen: 't is de naam van den deken Wilhelmus. In 't boek « Notice historique sur l'ancienne abbaye noble de Milen » door Wolters vinden wij tusschen de « annexes » bl. 47 een charter waarvan de aanhef is: « Wilhelmus, Dei misericordia, decanus christianitatis Sti Trudonis presentibus et futuris in perpetuum. » — Het is gedagteekend « Actum in ecclesia parochiali beate Marie apud Sanctum Trudonem coram altari beati Nicholai, anno incarnationis dominice M. CC. vicesimo nono mense Septembris » — Dr H. Nelis deelde ons mee dat hij reeds voor 't jaar 1233 een andere deken « decanus H. » had kunnen opteekenen. —

Geschiedschrijvers van de Franciskanen als Fisen, Gonzaga, Waddingus geven 1220 als 't jaar der komst van de Franciskanen te St-Truiden; P. Dirks in zijne « Histoire littéraire et bibliographique des Frères mineurs », bl. viii, zegt: « Ce ne fut que vers 1221 que les frères Jean de Plan Carpin et Barnabé établirent une maison à Cologne. Dès l'an 1216 St-François avait envoyé en France et dans la Gaule Belgique le père Paci-

De deken en de kapittelheeren van Leuven willen weten of Maria « *relicta quondam Gilberti militis* » en al hare kinderen waarlijk « *homines B. Petri Lovaniensis* » zijn. Waarschijnlijk hebben zij de hulp van 't kapittel ingeroepen tegen degenen die « *ignorantes quanti sint privilegia hominum Beati Petri* » hen wilden benadeeligen. Edoch de heeren van Leuven willen met zekerheid weten of zij met ware « *homines beati Petri censuales* » te doen hebben. Zij vragen dan ook om een inquest : de geadresseerden zullen ook andere Ste Peetersmannen oproepen « *vocatis coram vobis hominibus beati Petri censualibus et de familia beati Petri existentibus nationis personarum praedictarum, fide dignis* » alsmede de betrokkenen ; van beiden zullen zij de waarheid trachten te vernemen « *prius propter hoc sufficienter juratis, scilicet tactis sacrosanctis* ».

Merken wij op, hoe op heel de nakomelingschap van de vrouw gesteund wordt (1) zoodat de conditie van homo Sti Petri langs de moeder overgezet is geworden.

Uit deze oorkonde blijkt dat de Ste Peetersmannen censuales zijn en begiftigd met groote privilegien ; het bewijs van hun Ste Peetersmanschap moet geleverd worden door bloedverwanten, ook leden van de familia Sti Petri, nadat zij beëdigd zijn geworden.

*
* * *

In 't jaar 1237 werd er tusschen den hertog van Brabant en Arnold, heer van Wesemael een vergelijk getroffen waarbij de jurisdictie van den laatste geregeld werd. In deze akte is er ook spraak van de Ste Peetersmannen : « *Sane si qui hominum, qui ad familiam beati Petri in Lovanio pertinere noscuntur, ubicumque manserint vel undecumque venerint si*

fique, l'ancien poète lauréat de Frédéric II. De ces deux centres, les frères mineurs rayonnèrent dans le Brabant, la Flandre, la Hollande, la Frise et s'y propagèrent d'une façon qui tient du miracle. » Het charter zal dus in de jaren 1220 gesteld zijn. Kan misschien bij de overschrijving het getal « twintig » gevallen zijn, en zouden we moeten 1225 stellen ?

(1) Eerst worden de kinderen genoemd die zij bij Gilbertus Miles verworven heeft, en dan komen : « *aliorum liberorum : Aegidii de Zelleke et Henrici fratrum.* » Verder ook worden deze laatsten afzonderlijk genoemd.

» in jurisdictione nostra deliquerint, de eis per omnia usque
» ad membrorum mutilationem vel ad quam cumque mortis
» paenam possumus judicare. Et tunc ita judicatos domino
» nostro duci trademus suo iudicio puniendos » (1).

« Ubicumque manserint vel undecumque venerint » schijnt wel aan te duiden dat deze die tot de familia beati Petri behoorden, vrijheid van beweging hadden en bijgevolg niet aan den grond gebonden waren. In dit stuk zien wij hoe de hertog van Brabant aan Arnold van Wesemael een deel van zijne rechtsmacht « tam alta quam alia » « in feodum » overdraagt (2) : en de Ste Peetersmannen zijn in den maatregel begrepen. Dit is niet tegenstrijdig met de immuniteit die de St Pieterskerk zekerlijk bezat want de vorst bewaarde steeds zijn persoonlijk gerecht over alle zijne onderdanen. Hij kon dus 't gerecht in feodum afstaan (3). Toch is hier geen spraak van de rechten geschonken aan een tusschenpersoon, staande tusschen den vorst en de kerk : de advocatus ; want de hertogen van Brabant zijn zelf « advocatus » van de Ste Pieterskerk van Leuven (4).

Er bestaan nog twee andere stukken waarin dezelfde Arnold van Wesemael in betrekking tot de familia Sti Petri genoemd wordt (5). Wat gaf er aanleiding tot deze stukken ? Zulks is moeilijk te achterhalen ; misschien wilde de heer van Wesemael, de afstammeling van een ministerialis familia door zijn huwelijk verwant aan het vorstelijk huis, meer en meer onaf-

(1) De heele akte is terug te vinden in « Cartulaires du Brabant, Chambre des Comptes, N° 1, fol. 98r. Zij is uitgegeven in Brab. Yeesten I, bl. 644.

(2) Arnold van Wesemael was aan 't vorstenhuis verwant. Hij had immers eene dochter van Hendrik I, Aleida, weduwe van Arnold van Looz en Willem van Auvergne gehuwd : Zie Smets, Henri I, bl. 255.

(3) « L'immunité n'excluait pas la justice personnelle du roi pas plus qu'elle n'empêchait le roi d'avoir accès sur le territoire affranchi. » Flach : Les origines de l'ancienne France, Vol. I, p. 155.

(4) « Quum de mandato et voluntate nobilis viri Henrici ducis Lotharingiae, patroni ecclesiae beati Petri in Lovanio... mense Augusto 1232. Codex diplomaticus. Molanus, bl. 1191.

(5) Het eerste van 24 Oogst 1244 staat in Cart. du Brabant, Chambre des Comptes N°-1, fol. 99r., en is uitgegeven in Lavallée ; het tweede van 19 Oktober 1241 ibidem, en is uitgegeven maar onvolledig in Butkens, t. I, preuves, p. 88.

hankelijk van den hertog worden en zich stellen onder 't rechtsgebied van Nijvel, dat als leen onmiddellijk van het keizerrijk afhing (1).

Wat er ook van zij, de heer van Diest, Arnold belooft dat hij bij de uitspraak van het pleit zal verklaren dat zijn bloedverwant « ad beatum Petrum debeat pertinere » ; de tweede scheidsrechter na « diligenti habita examinatione negotii tam in curia imperiali quam a peritis in sacra pagina, jure canonico et civili de honorum et peritorum consilio habita sufficienti deliberatione » besluit « Arnoldum de Wesemacle ad Sanctum Petrum in Lovanio pertinere », en dat hij niet « ad sanctam Gertrudem in Nivelles » toebehoort.

De hoedanigheid van homo Sti Petri is dus iets bijblijvends ; al zou men ook van de voordeelen soms afstand kunnen doen, het feit van Ste Peetersman te zijn, blijft bestaan. Die « conditio adhaeret ossibus » en 't stijgen in de sociale rangen brengt daar geen de minste verandering aan te weeg. Dit bewijst ten stelligste het geval Arnold van Wesemael.

* * *

Een der weinige charters die tot ons zijn gekomen is de chirographe van 8 October 1278 (2). De deken en 't kapittel, na beëdigde getuigenis van geloofwaardige personen, erkennen als « censuales ecclesiae beati Petri » een heel groepje menschen waaronder dominus Gerardus, presbyter ; zij stammen af van personen die tijdens hun leven « spectabant censualiter ad familiam et collegium ecclesiae beati Petri ». Doch opdat door de wisselvalligheden van den tijd en de zwakheid van 't menschelijk geheugen de « successio generationis » niet vergeten gerake, wordt in deze chirographe opgesteld en nogmaals bekend gemaakt dat alle de genoemde personen « cum omni eorum progenie et successione » van de familia Sti Petri

(1) Butkens, t. I, p. 231 : « Les hommes de St Pierre à Lovain estoient tellement subjects à la cour du duc, qu'ils ne recognoissent autre resort, mais comme l'église de Ste Gertrude à Nivelles estoit un fief tenu de l'empire, les hommes qui en dépendoient avoient leur dernier recours à la chambre impériale. »

(2) Rijksarchief : Archives ecclésiastiques 1262-95 (goed uitgegeven in het Boeck van Ste Peetermannen : fol. 19r. en Molanus, bl. 171.)

zijn; ook wordt hun het getuigenis gegeven dat allen zich stipt van hunne verplichting hebben gekweten en hebben betaald: « *censum suum capitale, jure capitagii* ».

Daarmee kennen wij nu ook de verplichting der *censuales*: zij hebben ieder een kopcijs te betalen; en het kapittel heeft dan ook zijn beambten die met het ontvangen van dezen cijns belast zijn de « *receptores census capitalis* ».

Het overerven der conditie van Ste Peetersman, wordt in deze handvest ten klaarste bewezen.

* * *

Ten jare 1282 werd er tusschen hertog Jan en Willem heer van Cranendone tot beider nut en profijt eene overeenkomst gesloten waarbij over het lot der « *ministeriales et censuales homines ad ecclesias pertinentes* » op beider domeinen verblijvend, beslist werd (1).

De « *ministeriales et censuales homines ad ecclesias pertinentes* » die de hertog in 't district en 't rechtsgebied van zijn leenman zou bezitten, zullen voortaan aan dezen laatste toebehooren en vice-versa. De « *ministeriales et censuales* » buiten 't goed van den hertog en zijn eigen goed verblijvend zal de heer van Cranendone « *in feodum* » van den hertog houden.

In deze overeenkomst zijn de Peetersmannen niet begrepen; de hertog wil van hen geen afstand doen: « *censualibus hominibus ad sanctum Petrum de Lovanio pertinentibus, si qui ibi suunt et in posterum inventi fuerint, dumtaxat exceptis, quibus renunciare non intendimus per id factum* ». De uitzondering is niet toe te schrijven aan het feit dat de hertog « *advocatus* » der *St Pieterskerk* was, immers sedert lang waren de hertogen van Brabant als « *advocatus* » *allerkerken* aangesteld (2). Indien

(1) Actum et datum anno mill. ducentesimo octogesimo secundo sabato post festum beati Martini hyemalis. Zie Cart. du Brabant. Chambre des Comptes, N° 1, fol. 94 v. De tekst werd uitgegeven in Wanters, De l'origine et des premiers développements des libertés communales, Preuves, pp. 238-239.

(2) « Conradus... Romanorum rex... tamquam advocatus primus et defensor Romanae Ecclesiae... Ea propter illustrem Godefridum duce[m] Lotharingiae et Marchionem atque comitem Lovaniensem, omnium eccle-

ook zij niet in « *augmentum feodi fideli nostro* » weggeschonken werden, dan was het alleen omdat het eigenbelang van den hertog op 't spel stond. Dit zal later blijken als wij het over de Ste Peetersmannen-meisniers zullen hebben.

*
* * *

Hier zullen wij nu een woord reppen over de Ste Peetersmannen van Maestricht. Prof. Herm. vander Linden stipt het bestaan van dergelijke Ste Peetersmannen aan in zijn « *Vue générale de la Belgique* » (1). Laten wij de feiten van naderbij beschouwen en in korte woorden samenvatten wat de kronijken er over melden.

In Februari 1284, hadden mannen van vertrouwen, én van den hertog van Brabant én van den Bisschop van Luik, beider rechten vastgesteld (2). Toch zou de vrede niet lang bewaard blijven. In 1295 kwam het derhalve tot bloedige botsingen. Wij laten hier volgen wat Joh. Hoeseuius (3) in zijn *Gesta Pontificum Leodiensium* er over verhaalt :

« *Cum dux Brabantiae in praedictum ecclesiae oppidi Trajectensis dominium occupasset et propter hoc inter episcopum et ducem fuisset exorta discordia, et demum per ipsos fuisset in arbitros compromissum, arbitri talem sententiam protulerunt, quod locus antiquae villae jurisdictionis esset episcopi, hoc excepto, quod omnes incolae loci censum capitalem B. Petro Lovaniensi cum sua familia solventes, et*

siarum ecclesiasticarumque personarum et bonorum eorundem, sub principatu Lotharingiae constitutorum et successores ipsius dominos Lovanienses, seu Brabantiae dominatum obtinentes, pro tempore existentes advocatos instituimus... » Butkens, t. I. preuves, p. 39.

(1) Herman Van der Linden : *Vue générale de l'histoire de Belgique*, bl. 77 : « Henri I avait déjà inauguré cette politique ; à Maestricht qui commandait cette route il avait constamment restreint l'autorité de l'évêque de Liège ; il avait recruté parmi ses habitants de nouveaux sujets en les faisant entrer dans la familia de St Pierre de Louvain, qu'il protégeait tout particulièrement. »

(2) Hubert Nelis : *Diplome suspect de l'empereur Frédéric II, Annexes, documents relatifs au régime communal et au chapitre de St Servais de Maestricht au XIIIe siècle*. B. C. R. H. 1921, p. 112.

(3) Balan getuigt in « *Sources de l'histoire du pays de Liège* » p. 507 : Hoeseuius cependant semble s'être gardé assez prudemment d'orner de traditions incertaines les renseignements épars qu'il a pu recueillir ».

» caetera ultra villam veterem ampliata ad ducis dominium
» pertinerent, et sic Ecclesia per hoc arbitrium enormiter fuit
» laesa, nam homines loci censum solvunt quasi communiter
» Sto Petro. » (1)

In deze aanhaling van Hoesemius schijnen er wel twee verschillende feiten samen voorgesteld te zijn : de strijd en de totale overheersing van Maestricht in 1295 en de latere overeenkomst in 1297 tusschen de vijandige partijen. Duidanige voorstelling vindt men in de « Chronique Liégeoise de 1402 » (2).

De Kronijk van 1402 vertelt volgender wijze den strijd : « Quare Brabantini eos dirimerunt, quosdam ex eis occidentes, alios vulnerantes et alios capientes, reliqui vero ubi potuerunt fugerunt. Tandem vi coacti Duci se tradiderunt facientes sibi homagium et beato Petro Lovaniensi, relinquendo sanctum Lambertum, et ita dux saizivit quidquid juris episcopus habebat Trajecto, exceptis spiritualibus. »

De tekst der overeenkomst in de kronijk van 1402 verder opgegeven, maakt dan geen gewag meer van de eijnsbetaling : de bisschop zal in « spiritualibus et temporalibus » over slechts twee parochien beschikken, en verder wordt de rechtssfeer van beide partijen afgeteekend.

Wij staan hier voor het feit van een massalen overgang tot de familia Sti Petri. Er bestaat een charter van omstreeks den zelfden tijd — 1291 — door Jan d'Avesnes aan de inwoners van Estinnes en Bray gegeven, waarbij hij hun de toelating schenkt zich vrijwillig op te dragen aan Notre-Dame de Péronnes (3). Doch in 't Maestrichter geval is het eene verplichte intrede : zij moeten de familia Sti Lamberti van Luik vaarwel zeggen en « homagium » bewijzen aan St Pieter van Leuven. Zij zullen er ook ongetwijfeld zekere voordeelen bij winnen ; maar zij die het met Luik houden, klagen over 't geldelijk

(1) Gesta pontificum édité par Jean Chapeville, t. I, p. 328.

(2) Eugène Bachat : La Chronique de Liège de 1402 p. 234. Chapeville heeft trouwens den tekst van deze kronijk in zijne annotations op Hoesemius gegeven : Gesta Pontificum, t. I, p. 330.

(3) Verriest : Le servage dans le comté de Hainaut, p. 173. Note « nous ottoirions à chiaus qui esdittes villes demorant sunt... qu'il puissent prendre nostre Dame de Péronne delés Binch à sainteur... »

verlies en over de stoffelijke schade hun berokkend; want nu de « homines loci censum solvunt quasi commuiter sancto Petro » hebben zij ook als « advocatus » de hertog van Brabant en zij zijn dus met een band te meer verbonden aan het Leuvensche huis.

* * *

Hadden de Sinte Peetersmannen het voorrecht vrij te zijn van « tallia en exactio » zooals Molanus en Boonen het doen veronderstellen? (1).

De inwoners van Leuven als dusdanig waren niet vrij van de exactio. Die exactio was eene schatting welke door gepri-vilegieerde dorpen en steden aan den hertog betaald werd (2). Zoo lezen wij in de keure van Leuven gegeven in Maart 1234 : « Noveritis, quod nos, sacrosanctis tactis, juravimus et jurando promisimus oppidanis in Lovanio, utpote si quem ipsorum, nostrorum occasione debitorum, quod Deus avertat, captivari, seu bona ipsorum sequestrari evenerit, ad nullum nobis, quae hactenus consueverunt, servitium pecuniarum, utpote exactionis, tenebuntur, donec et competenter et penes scabinorum consilium restituerimus. » (3)

Toch lezen wij in een handvest van 1309 bewaard in een « vidimus » van 1383 « quod cum ab antiquis temporibus » retroactis mansionarii in antiquis mansis Sti Petri Lovanien- » sis residentes, veraciter liberi et exempti esse debeant ipso » jure super eorum talliis et exactionibus nobis et successori- » bus nostris ducibus futuris faciendis, quemadmodum tem- » poribus praedecessorum nostrorum ducum esse solebant, » ratione libertatis Sti Petri » etc. (4).

En de vraag kan hier nu wel gesteld worden of de vrijstelling der mansionarii niet eene persoonlijke vrijstelling is, of die mansionarii zulk voorrecht niet hebben omdat zij tot eene zekere klas van menschen toebehooren; en de opgegeven

(1) Over de beteekenis van het woord « exactio » zie Smets : Henri I, p. 312-13. Ibidem « enfin à exactio on accole parfois le mot tallia. »

(2) Zie Smets : Henri I, p. 314.

(3) Charter berust op 't stadhuis te Leuven L. H. N° 3, is uitgegeven in Codex diplomaticus, Brab. Yeesten, D. I. bl. 638.

(4) Molanus, H. L. : T. I, bl. 173; Boonen : Boeck van Sinte-Petersmannen, fol. 22v.

reden « ratione libertatis Sti Petri » (1) zou dan op hun conditie van vrijgewijden van Ste Pieter terugslaan ?

Wij meenen ontkennend te moeten antwoorden : de mansionarii worden vrij verklaard omdat zij op de mansus zitten van de Ste Pieterskerk die de immuniteit bezat en die bijgevolg de inmenging van de grafelijke beambten niet gedoogde. Het geldt hier eene zakelijke vrijstelling (immunité réelle) en niet eene persoonlijke (immunité personnelle). Daarom drukt de hertog er verder in het charter ook op dat zijne beambten « ammanni, villici, subvillici, forestarii, praecones, ceteri officii » deze mansionarii van de aloude mansus met rust zouden laten, en ze voortaan onder hunne bescherming zouden nemen.

Trouwens, door het charter van 1398 wordt hetzelfde voorrecht geconfirméerd als zijnde een privilegie van het kapittel van de Ste Pieterskerk (2), wat onze meening staft dat er hier spraak is van het immuniteitsprivilegie.

*
* * *

De belangen der homines Sti Petri zijn ook door de heeren van 't kapittel behartigd geworden. Zoo zij aan de buitenstaanders vroegen hun beschermelingen te eerbiedigen en te verdedigen (3) dan zullen zij toch wel zelf eerst en vooral

(1) Zie Verriest : o. c. p. 172 : « L'ensemble des obligations des saints est généralement appelé lex ou conditio, plus rarement consuetudo, ratio ou libertas. »

(2) Rijksarchief : Archives ecclésiastiques : N° 1271.

« Johanna, bider gratien Gods hertoginne van Lucemb. van Lothr. » van Brabant ende van Limburg. margravinne des heilichs ryes, Doen » cont allen lieden bekennde met desen brieve als van den gelde dair » onser capittelen late van sente Peters te Loven op geset syn te deser » tyt, geseten op hoir hoeven te levedale ende te vroyenbergh (om des » orloegs wille van den herthoge van gelre) dat dat is behondelic onser » capittelen hoiren privilegien ende herbrengen, die wi willen dat in » hoire macht bliven. In orconde des briefs dair wi onzen zegel aen » hebben doen hangen, gegeven te Brussel XXIX dage in meye in den » jair ons heren MCCC acht en tnegentich Per dominam dueissam, prae- » sentibus dominicis de Wesemaele et de Rotselaer

Pe... de Halle.

(3) Charter van 2 Juli 1382 : « rogamus universitatem vestram ac in domino requiramus... ut dictum Johannem... ea libertate qua homines beati Petri frui tenentur et consueverunt ex dicta consuetudine gaudere ac uti permittatis, ipsumque in dicta libertate fovendo contra injuriatores quoscum que defendatis. »

die bescherming op zich genomen hebben. Beide partijen vonden er baat bij want in de middeneeuwen was het toepassen van het recht eene bron van inkomsten.

Jammer genoeg dat wij geen enkel stuk hebben der eerste tijden van 't bestaan der familia waarin wij de rechterlijke actie in werking zien. Al wat er overblijft zijn enkele nota's uit de xv^e eeuw door den notaris Petrus Bode achtergelaten.

In 't jaar 1445 houden deken en kapittel gerecht : « decanus et capitulum pro tribunali publice sedentes. » Een Ste Peetersman, Petrus van der Beke, is gemolesteerd geworden door Franco van de Perre ; na hoor en wederhoor en ontvangst der getuigenissen, aangezien de aanlegger van zijn voorrecht afstand had gedaan, wordt hij gezonden naar de rechtbank der plaats waar 't feit gebeurde en waar 't proces ingezet was, nadat van der Beke tot het dekken van de reeds gedane kosten verwezen was (1).

Ook Reinier Rennen, als Peetersman aanvaard in 1445, wordt aan den lijve en in zijne goederen lastig gevallen door den Baljuw van Petitroef. Hij doet zijn beklag bij den deken en bij 't kapittel en aanstonds zenden zij den baljuw een brief « in forma solita cum clausulis consuetis. » Ook worden er andere brieven naar het kapittel van Nyvel gezonden opdat het zijn plichtvergeten baljuw tot de orde roepen zou (2).

Jammer genoeg dat ons van die « brieven van daechsele » geen enkele is overgebleven. Alleen uit de stukken van den notaris, Petrus Bode, is er door Molanus den volgenden aanhef opgeteekend geworden : « Lievene geminde vrient, want van rechts ende costumenweghen onse sinte Peetersmannen nergens te rechte en hoeren te staenne, dan voer ons oft gedeputeerde van onsen wegghen ; soo ist dat wy u bidden ende van rechtsweghen versoecken dat ghy Peeteren Van de Perre, onsen sinte Peetersman, niet en laet voort aen spreken ». Waarschijnlijk dat de meier van het laathof van Ytegem den Ste Peetersman (3) Petrus van de Perre, voor 't een

(1) Molanus, o. c., bl. 167. B. S. P. (Boeck van Sinte Peetermannen), fol. 8r. staat de vlaamsche vertaling.

(2) Molanus, o. c., bl. 168, B. S. P., fol. 8v.

(3) Molanus, H. L. : D. I. bl. 168.

of 't andere feit had aangesproken ; doch de verweerder had zich op zijn voorrecht beroepen en de dagvaardingsbrief werd verzonden.

* * *

Formulen van opname in de familia hebben er bestaan. Zoo hebben wij er eene typische die op drie verschillende tijdstippen terug komt : eerst in 1305, dan in 1348 en eindelijk in 1382 (1).

Hij die beweert Ste Peetersman te zijn, verschijnt in persoon voor deken en kapittel in de kerk, zweert op de Evangeliën, gewoonlijk op het hoogaltaar, dat hij Ste Peetersman is, gewonnen en geboren uit eene echte Ste Peetersmansfamilie : « se extractum esse et processisse de familia beati Petri Lovaniensis, ex vera et debita natione ». — Daarenboven moeten met hen komen twee bekwame getuigen die eerst voor zich zelve en dan voor den aspirant het hoogervermelde getuigenis afleggen. Daarop wordt de persoon als Sinte Peetersman « pro homine S. Petri et ad familiam beati Petri Lovaniensis pertinere » door het kapittel aanzien. Hierop volgt dan eene bede aan de gemeenschap opdat men den erkenden Ste Peetersman als dusdanig zou behandelen « eundem et ea libertate qua homines B. Petri gaudere tenentur ex consuetudine antiqua, aprobata et observata a tempore a quo non exstat memoria gaudere permittatis, ipsumque contra quoscumque injuriantes defendatis » (2).

Als wij de omstandigheid van plaats daarlaten, schijnt er geen grondig verschil tusschen den inhoud dezer charters en den inhoud van dat van 1205 (1225 ?), waarin de censuales van Ste Pieters ook met groote privilegiën begiftigd, worden

(1) 1305 en 1382 zijn terug te vinden, zonder zegel in « Chartier de St Pierre » rijksarchief ; arch. eccl. N° 1262-95. Brussel. Het charter van 1348 berust in het Geheimes Staatsarchiv te Berlijn. De inhoud werd door H. Van der Linden meegedeeld in B. C. R. II. tome 72 IV bulletin p. 405, en een gedeelte was te vinden in het « Boeck van Sinte Peetersmannen » fol. 17v. Wij geven het heele stuk in de bijlagen.

Ook het charter van 1305 is in zijn geheel terug te vinden bij W. Boonen, B. S. P. fol. 16v.

(2) In het charter van 1382 luidt de laatste zinsnede : « ipsumque in dicta libertate fovendo contra injuriantes quoscumque defendatis »

voorgesteld. — De conditie der censuales uit 't begin der xiii^e eeuw stemt overeen met die der homines Sti Petri van 't einde der xiv^e eeuw (1).

De laatste admissie-akten door het kapittel gegeven en tot ons gekomen dagteekenen van 1445 en 1446 (2). De admissie wordt gedaan naar aloude wijze, alleen stippen wij de volgende nieuwigheid in den tekst aan. « Reinerus Rennen posuit se et omnia ejus bona sub protectione et libertate ecclesiae sancti Petri. » « Henricus Stuyt posuit se et omnia ejus bona sub protectione et tuitione decani et capituli sancti Petri Lovaniensis. » Bij de laatste aanvaarding zijn er in deze kerk, behalve de twee traditioneele getuigen, nog enkele andere personen tegenwoordig « praesentibus Henrico Pickois, virgario, domino Aegidio Rode, domino Wilhelmo de Holsbeke. » Doch dit alles brengt geen verandering in de conditie van Rennen en Stuyt, beiden even als de anderen, wier admissie-akten wij hooger ontleed hebben, worden door den deken en 't kapittel aanvaard « tanquam hominem Sti Petri sub protectione et tuitione ». En deze belofte kwam allerbest van pas aan Rennen uit Parvum Rodium (Petit roeulz) gelegen in de onmiddellijke nabijheid van het machtig kapittel van Nyvele, en ook aan Stuyt « de Weselle Leodiensis dioecesis » (3).

* * *

Willem Boonen en Molanus stippen aan hoe (4) men in de oude boeken en geschriften der kerk van St Pieters vindt dat men voor elken « segel » ten minste dertig schellingen « totte

(1) De getuigen in de onderhavige stukken genoemd schijnen ook tot de familie van den aspirant te behooren. In 1305 getuigt een Johannes Aegidii ten voordeele van Wilhelmus filius Aegidii, en in 1382 een Robertus de Atrio ten voordeele van Johannes dictus de Atrio de Honsem.

(2) Molanus 167 en B. S. P. van Boonen, fol. 3 r. en v. Dit maal geeft Boonen enkel den vlaamschen tekst der stukken.

(3) Luik stond toen op scherpem voet met Brabant. De hertogen van Brabant hadden het op de onafhankelijkheid van Luik gemunt: Zie Pirenne, Histoire de Belgique II, p. 290. In een nota voegt Pirenne er nog bij: « Le clergé liégeois était fort hostile au duc, qui, continuant, mais avec bien plus d'énergie, la conduite des ducs de Brabant, taxait ses biens dans le Brabant. » Voyez Jean de Stavelot, chronique, p. 380-382.

(4) W. Boonen: B. S. P. fol. 24, Molanus 174.

ornamenten plaech te geven. » Molanus zegt « ornamentum de quolibet sigillo dato hominibus ad familiam Sti Petri spectantibus 30 solidos currentes habere ». Boonen schrijft dat men moest geven « voer de eere van den seghele, dertien schellingen die doentertyt ganchbaar waren. »

't Zij hier terloops opgemerkt dat Boonen vele bladzijden van Molanus letterlijk heeft vertaald. Toch is hij eerlijk en waar Molanus na persoonlijke gedane opzoeking op deze plaats schrijft : « plura in monumentis ecclesiae divi Petri non *invenio* » zet Boonen, « anders niet meer en *vindt men* in de oude boeken en geschriften der kercken van Sinte Peeters. »

Deze opzoekingen leverden de volgende resultaten :

« Franco ex Rieminghe presbyter computet se anno 1316 accepisse de sex sigillis novem libras ».

« Godefridus Sapiens computet se anno 1348 a tredecim hominibus Sti Petri totidem triginta solidos accepisse ».

't Getal afgeleverde zegels in andere jaren deelt hij ons niet mede, al heeft hij het ook geweten : « quanquam etiam animadvertam ex posterioribus aliquot computibus nonnullos pro sigillo Beati Petri plus liberaliter ecclesiae obtulisse, nominatim et frequenter in computu... 1382 ».

Wij gelooven niet dat men uit deze gegevens tot het jaarlijksch getal der admissies zou kunnen besluiten zelfs niet voor de aangehaalde jaren. Ons wil het voorkomen dat die som een vrijwillige bijdrage zal zijn die dan ook van elkeen niet geeischt werd.

Die bijdrage trouwens voor het « ornament » is later niet meer terug te vinden. Op 't rijksarchief zijn er in de stukken met betrekking op de Ste Pieterskerk van Leuven, een heele serie van jaarrekeningen « de ornaemento » (1) beginnende met 't jaar 1439. Welnu nergens vinden wij die « triginta solidi » terug zelfs niet in 1445. En nochtans voor 1445 kunnen wij bewijzen dat deken en kapittel Ste Peetersmannen aanvaardden (2).

* * *

(1) Rijksarchief : arch. eccles. N° 1377 (de rekeningen loopen van de jaren 1439-1455, 1464-1471, 1555, 1644-1650.)

(2) Wel vinden wij er 't volgende : 1554 Item septima junii pro juribus sigilli presentationis ad altare Sanctae Catharinae et Elezabeth in ecclesia Sti Jacobi Lovaniensis. concess. domino et magistro Walth. Bastyns XXIII S.

Van lijfeigenen die door hunne meesters tot de vrijheid van de Ste Peetersmannen verheven werden, vinden wij onder de overgeblevene stukken maar een voorbeeld (1). De heeren van Goidsenhoven, hopende op Godsloon, dragen den tegenwoordig zijnden hoorige Alard van Donsart aan Ste Pieter op : « In altari Sti Petri, in ecclesia prediete ad annum censum capitus unius denarii, supportantes eumdem ac eum libertati restituentes ». Deze hoofdeijns van een « penninek » jaarlijks te betalen kon natuurlijk bij akkoord tusschen de heeren van Goidsenhoven en 't kapittel van Ste Pieter vastgesteld zijn ; de schenkers waren vrij hun voorwaarden te stellen. Toch zal de « penninek » de gewone cijns der Ste Peetersmannen geweest zijn aangezien wij in een ander stuk nogmaals dezelfde som aangegeven zien.

In 't jaar 1378 feria quarta post festum beati Dionisii erkennen de deken en 't kapittel na eerst de beëdigde getuigenis van geloofwaardige personen te hebben aanhoord, « Helewygim de Thubeke dictam de Antiqua Curia, nostram fore censualem, ac ad familiam beati Petri praedicti nostri patroni spectare, sub annuo censu unius denarii Lovaniensis » (2).

* * *

Als wij nu nagaan wat de ontleding der stukken ons over de Ste Peetersmannen deed kennen, dan komen wij tot het besluit dat deze personen eene gansche speciale categorie in de groote familia Sti Petri uitmaken.

De familia der abdijen en collegiale kerken telden heel dikwijls verscheidene categorieën van personen. Onder dezen waren er enkelen die ambten waarnamen, posten bekleedden : de zoogenoemde ministeriales ; anderen betaalden een kopcijns : de censuales ; en eindelijk noemen wij de hoorigen of lijfeigenen, degenen die de gronden der kerken bebouwden : de servi.

Deze indeeling der familia wordt soms in de teksten scherp afgeteekend. Hier volgen er een paar :

(1) Molanus, bl. 174, B. S. P. van Boonen, fol. 22r. Datum anno 1350 feria quinta post dominicam Invocavit mense martio.

(2) Molanus, bl. 170, B. S. P. van Boonen, fol. 18v.

« Tres curtes... in jus et dominium Sanctae Dei genetricis
» Mariae et episcopi Argentinensis transfuderunt... His cur-
» tibus subjecta familia trefarie secernitur. Prima ministeria-
» lis, quae etiam militaris recta dicitur adeo nobilis et belli-
» cosa ut nimirum liberae conditioni comparetur. Secunda
» vero censualis et obediens permagnifica et sui juris con-
» tenta. Tertia nihilominus est, quae servilis et censualis
» dicitur. Sed tamen omnes sub dominio episcopi et ab ipso
« rectoris constituti consistunt. » (1)

« In Sulza curtis dominica cum omnibus appenditiis suis,
ecclesia videlicet matrice cum decimis suis, mansus cen-
suales atque serviles, agri cum vineis ac pratis, curtes cum
curtitiis, familia ministerialis servilis et censualis... » (2)

Al hebben wij geene stukken die ons positief het bestaan van eene lijfeigene familie van Ste Pieter aanduiden, toch zal niemand ons beschuldigen van apriorisme als wij beweren dat ook de collegiale kerk van Leuven hare hoorigen heeft gehad. Waarom zou de Sinte Pieterskerk van Leuven op dien algemeenen middeneeuwschen regel, waar het gaat over abbatiale en collegiale kerken, uitzondering gemaakt hebben ? (3) Daarbij vergeten wij niet dat over 't algemeen de charters van deze soort hun bestaan aan betwistingen en processen te danken hebben. Zoo er dus geen handvesten zijn die de lijfeigene familie van Ste Pieters te Leuven aangaan, dan zou men nog kunnen veronderstellen dat het kapittel in vredige possessie van haar hoorigen bleef en dat het dezen eigendom tegenover niemand had te betwisten en te verdedigen.

In de familia Sti Petri vormen de Ste Peetersmannen eene bevoorrechte klas : het zijn mannen en vrouwen gewijd aan Ste Pieter, den patroonheilige der collegiale kerk van Leuven en te dien hoofde gehouden tegenover de kerk tot zekere persoonlijke verplichtingen, waaruit dan ook zekere voordeelen ontsproten zijn.

(1) Thesaurus novus Anecdotorum. Martene et Durand. Historia novientensis monasterii : t. III. p. 1128.

(2) Ibidem. p. 1131.

(3) Zie daaromtrent L. Verriest : Le servage dans le comté de Hainaut : deuxième partie : le servage, p. 57.

Deze bevoorrechte klas in de familia zouden wij willen noemen « vrijgewijden » (1). De toestand van hoorige en vrijgewijde is lang niet dezelfde, al werden zij niet altijd door de geschiedschrijvers onderscheiden; en dat ligt ten deele hieraan dat in de x-xie eeuw en later nog, die twee verschillende standen met den eensluitenden naam van « servi » en « ancillae » aangeduid werden.

Eerst in de xiiie eeuw komen er nieuwe benamingen: « Dès le xiiie siècle apparaissent de nouvelles dénominations comme homines, censuales, cauvagiers de tel saint ou de telle église ». Welnu in al de charters, vanaf de eerste jaren der xiiie eeuw tot aan de helft der xve eeuw worden de Ste Peetersmannen niet anders genoemd dan homines, censuales.

Gewijden (oblati) zijn het zonder twijfel, al kan de opdracht dan ook op verschillende manier gebeuren.

Verriest in zijn studie over de Sainteurs (2) zegt: « La formation de la classe des sainteurs procède de trois ordres de faits qu'il importe d'examiner séparément: ce sont 1) l'affranchissement des serfs; 2) les chartres rurales; 3) l'oblation volontaire.

Welnu vrijwijding van hoorigen, vrijwijding in korps, persoonlijke vrijwijding, kunnen wij terug vinden in de overgeblevene handvesten en teksten.

Dat de vrijwijding van lijfeigenen bestond, daarvoor getuigt ten stelligste het charter van 1350, waardoor de heeren van Goidsenhoven hunnen hoorige, Alardus van Donsart, op 't altaar van Ste Pieter offeren.

Het feit dat de Maestrichtenaars op het einde der xiii^e eeuw verplicht werden « homagium » aan Ste Pieter van Leuven te doen, bewijst dat vrijwijding in korps wel werkelijk bestond:

(1) Wij herhalen het, dit woord hebben wij niet gevonden in de charters. Doch zooals L. Verriest in « Le servage dans le Hainaut, p. 172 » zich gewettigd gevoeld om met het woord « sainteur » dezelfde juridische klas van personen aan te duiden, en dan ook van dit naamwoord een ander « assainteurement » en de werkwoorden « assainteurer et s'assainteurer » weet af te leiden, zoo veroorloven wij ons het woord « vrijgewijde » voor te stellen, en ook durven wij voor de volgende woorden burgerrecht vragen: « vrijwijding, vrijwijden, zich vrijwijden. »

(2) L. Verriest: Le servage dans le comté de Hainaut: 3e partie: les sainteurs, p. 173.

« nam homines loci censum solvunt quasi *communitè* Sto Petro » weeklaagt de chroniekschrijver Hoeseuius.

En Luipo, die zoo fier schijnt geweest te zijn op zijnen edelen oorsprong, was nochtans Ste Peetersman ; zoodat hij zich had vrijgewijd of ten minste afstamde van ouders die zich hadden vrijgewijd.

* * *

Doch, hoe of op welke manier (1) men ook vrijgewijde van St Pieter werd, deze hoedanigheid was erfelijk en ging tot de nakomelingen over, en wel zoo dat zij niet naar beliefte kon afgelegd worden « *adhæret ossibus* ». Arnoldus van Wese-mael, zoo als wij zagen, moest het ondervinden.

Kan men nu verder gaan en zeggen, zooals voor de sainteurs uit 't Henegouwsche : ook voor de Ste Peetersmannen « *partus sequitur ventrem ?* » (2).

Wordt de hoedanigheid van Ste Peetersman alleen door de *moeder* op de kinderen overgebracht, zoodat de kinderen van een *zoon* van een sinte Peetersman geen sinte Peetersmannen zouden zijn ? (3).

Bij ontstentenis van genoegzame oorkonden ware het ge-waagd de zaak in dezen of genen zin categorisch op te lossen.

Tot in 't begin der XIIIe eeuw hebben wij geen enkele aan-duiding die tot de oplossing leiden kan.

Eerst in het charter van 1205 (1225 ?) vindt men iets over de overdracht : « *Ex parte dominae Mariae, relictæ quondam Gilberti militis, J. E. G. fratrum, Elisabeth, Mentæ et aliorum liberorum dictæ Mariae : Æg. et H...* » en verder « *Maria ejus liberi, Aegidius etiam et Henricus prædicti* » duiden wel aan dat de eigenschap van « *homo Sti Petri* » werd overgezet op de twee verschillende soorten kinderen, en dät door de moeder, niet door den vader waarvan een zelfs niet vernoemd is.

(1) Zou het gewaagd zijn te veronderstellen dat de graven van Leuven, wanneer zij een vrijheidscharter aan de eene of andere plaats schonken, aan de inwoners ook de toelating gaven zich te vrijwijden ? — Dit ware ten minste een manier om het feit te verklaren dat er in zoovele verschillende dorpen Ste Peetersmannen gevonden worden.

(2) L. Verriest : *Le servage dans le comté de Hainaut*, p. 194.

(3) Als deze zoon een vrouw uit de familia zou gehuwd hebben, dan bestaat natuurlijk de vraag niet.

Toch schijnt de stelregel later niet meer van toepassing te zijn. In het stuk van 1278 eischen deken en kapittel als sinte Peetersmannen op, degenen die van vrouwen en mannen afstammen : « descenderunt de progenie Oiardis et Beatricis sororum, Arnoldi, Godefridi, Clarisiae, Julianae et Ermetrudis » ; « Gerardum, Julianam, Beatricem, Hermannum, Hermannum, Joannem, Wilhelmum, Waltherum, Henricum, Henricum, Gertrudem et ejus sorores cum omni eorum progenie et successione ».

In een stuk opgeteekend in het Cartularium van Gaesbeke, waarover wij verder nog zullen handelen, staat het volgende : « ende voir selen wy Heinric van Lovene van den heerscape van Pamele ende van Leedberghe vore ute hebben Sente Petersliede dats te wetene Heinric van den Steene, Rassen van Zumenen, heinrike vander Haghen ende Jacobe van Douway ende al dat van hen comen sal » waaruit ook wel schijnt te blijken dat men de eigenschap óf van den vader óf van de moeder overerft.

In ieder geval staat het vast dat op lateren tijd het voorrecht door beide ouders overdragen werd ; bijna in ieder getuigenis uit de Thoon voor die Ste Peetersmannen (1516) staan dergelijke verklaringen « dat hy 't selve privilegium heeft sien useren alsoo wel die van den bloede commen zijn het zy van den mannen oft van den vrouwen zyden » (1).

* * *

De vrijwijding op welke manier zij ook gedaan wordt, is op slot van rekening niet anders dan een contract.

Degene die zich persoonlijk opdraagt kan volgens eigen keuze dan ook zijne verplichtingen vaststellen. Zoo vinden wij bijvoorbeeld in een vrijwijdingsakte van 1103 de volgende bepaling : « Ego Ricuera et ego Gondrea cum secundum originale praedecessorum nostrorum sanguinem liberae conditionis essemus, spiritus humilitatis Deo inspirante, assumpto servicio Beati Petri de Lehves nos cum universi nostrae propaginis successoribus subiurgavimus tali pactione, ut tam masculus quam femina duos denarios capitales ...annuatim

(1) Thoon, fol. 6v.

ecclesiae Beati Petri de Lehwes persolvat, et pro licentia maritali sex denarios et pro mortua manu duodecim. » (1)

Een ander voorbeeld : « Ego Gisla, cum secundum mundanae dignitatis gloriam, liberis orta parentibus in Gandavo, satis forem ingenua... me, cum tota mea sobole, tradidi per liberam manum beatae Gertrudi in ancillam... sub hac lege indissolubili, ut tam ipsa quam tota progenies mea et posteritas XVI Kalendas aprilis singulis annis, pro capitali censu, ad capitali virginis altare, unum denarum persolveremus pro mortua manu tantundem. Nullum Advocatum, praeter Lovaniensem Comitem, nullum Censuarium, praeter Custodem Altaris habentes ; liberi deinceps a cetera exactione. » (2)

Waarin nu juist de verplichtingen bestonden der persoonlijke vrijgewijden te Leuven kan men met zekerheid niet weten daar er geen enkele dergelijke vrijwijdingsakte tot ons gekomen is. Ook de akte van 1205 (?) waar het naar alle waarschijnlijkheid gaat over de afstammelingen van persoonlijke vrijgewijden, (de titel « domina » wijst wel op een edele afkomst) geeft niet het minste licht in de zaak : zij worden eenvoudig weg « censuales » genoemd.

Ook de vrijwijding in korps kan als een contract aanzien worden tusschen den machthebbende die vrijwijding toelaat of beveelt en de kerk die de vrijgewijden aanvaardt ; en in dit geval ook kunnen de verplichtingen bij overeenkomst vastgesteld worden. Zoo vernemen wij dan ook dat de Maestrichtenaars « homagium facientes beato Petro Lovaniensi » « censum capitalem beato Petro Lovaniensi cum sua familia » zullen betalen.

Bij de vrijwijding van den lijfeigene of hoorige stelt hij, die tot hiertoe meester was van den hoorige, zijn voorwaarden. Zoo zien wij dat de heeren van Goidsenhoven hunnen lijfeigene opdragen er deze bepaling bijvoegende « ad annum censum capituli unius denarii ». De « census unius denarii » vinden wij nog wanneer er over de conditie der vrijgewijde Helewyga de Thubeke gehandeld wordt (3).

(1) Cartulaire de Péglise de notre dame de la chapelle de Bruxelles : Koninkl. Biblioth. van Belgie : kabinet der handschriften : N° 16583, fol. 199v.

(2) Miraeus-Foppens : T. I, bl. 348.

(3) Molanus, bl. 170.

Al de Ste Peetersmannen mannen en vrouwen (1), zonder uitzondering, betalen den census (2) op regelmatige tijdstippen (3) aan personen die met het innen van deze schatting belast zijn (4). Molanus zegt (5) dat de census capitalis aan den praepositus toebehoort.

De meest karakteristieke verplichting van den vrijgewijde (6) namelijk 't betalen van den census, wordt dan ook trouw bij de Ste Peetersmannen nageleefd.

Van de andere verplichtingen, die L. Verriest uit de charters van vrijwijding in Henegouwen heeft kunnen opteekenen, hebben wij bij de Ste Peetermannen niets terug gevonden : noch de taks « pro licentia maritali » waarvan hij trouwens zelf het bijkomend karakter bekend (7) noch de taks genoemd « manus mortua » (8) dat is « het recht van den sterfhuys of doode hant » (9).

Doch vergeten wij niet dat de « mortua manus » door Hendrik II werd afgeschaft in het land dat hij regeerde (10).

(1) Rijksarchief : charters van St Pieters : Oct. 1278.

(2) Ook genaamd census capitalis, census annuus, capitagium. De vlaamsche tekst in B. S. P. heet de bijdrage : « hoofdeyns ».

(3) Molanus, p. 171, « omnes et singuli fideliter persolverunt ».

(4) Ibidem, « receptores ibidem census. »

(5) Molanus, bl. 96. : « Ad praeposituram spectant decimae majores et minutae in Velthem, Wackersele, Pellenberg en Holsbeke... *Spectat etiam ad dictam praeposituram census capitalis.* » Antiquum capituli registrum.

Heel weinig is ons nopens de proostdij overgeleverd geworden. In het rijksarchief, kerkelijk archief, is N° 1322 een staat van inkomsten en uitgaven voor het jaar 1734-1735 en N° 1323 eene nota nopens die waarheid.

(6) L. Verriest : *Servage dans le comté du Hainaut*, p. 201.

(7) L. Verriest : o. c. p. 202 : « La taxe de mariage est la prestation à laquelle les sainteurs étaient astreints le moins communément ; tandis que tous payaient un cens, beaucoup pouvaient contracter mariage sans devoir à cette occasion payer à leur saint patron une redevance quelconque. »

(8) L. Verriest : o. c., p. 205 : « Tandis que beaucoup de sainteurs n'étaient astreints à aucune taxe de mariage, au contraire la taxe de décès était commune à la plupart d'entre eux ; à peine quelques-uns en étaient-ils exempts. »

(9) Daris : *Notices sur les églises du Diocèse de Liège*, t. IV, p. 51 : vertaling van het charter van Beringen gegeven door den graaf van Loos in 1239.

(10) Miraeus-Foppens, t. 1, p. 203 : « Noveritis, quod nos habita super hoc prius deliberatione sufficiente cum hominibus et fidelibus nostris,

Tot hoelang alle de Sinte Peetersmannen hunnen hoofdeijns hebben betaald, is onmogelijk na te gaan : de oudste rekeningen van het kapittel die nog overblijven dagteekenen uit het midden der xv^e eeuw (1). Een onderzoek dezer archieven heeft tot geen resultaten geleid : niets is er aangestipt dat als opbrengst van den cijns der Ste Peetersmannen kan aanzien worden. Waarschijnlijk hebben de meesten zich vroegtijdig aan deze verplichting onttrokken, daar de voordeelen die zij, als vrijgewijden van sinte Pieter genoten, hun ook op een bepaald tijdstip op een andere en wellicht betere wijze verzekerd waren (2).

Die voordeelen waren niet te onderschatten, en met recht mochten de akten van vrijwijding getuigen : « quoniam homines beati Petri Lovaniensis liberi et privilegiati esse debeant et sint prae aliis hominibus. » Met de conditie der hoorigen was deze der vrijgewijden niet te vergelijken, er was een hemelsbreed verschil tusschen beide categorieën van personen ; zoo zegt L. Verriest dan ook : « entre les uns et les autres il y a un abîme, un abîme aussi profond qu'entre la servitude elle-même et la liberté » (3).

Eerst en vooral stonden de vrijgewijden onder de bescherming der kerk of beter gezegd, onder bescherming van den patroon der kerk van Ste Pieter. De deken en de heeren van het kapittel eischen « in Domino, ob reverentiam beati Petri » (4) dat iedereen de vrijgewijden zou eerbiedigen en verdedigen,

et viris religiosis terrae nostrae, sub sacramento fidei quam corporaliter praestavimus, ob remedium animarum nostrarum, et Proedecessorum nostrorum fideliter promisimus, quod ab hac die in perpetuum, terram nostram quam possidemus, ab illa exactione sive extorsione, quae vulgariter dicitur *mortua manus*, absolvimus et quitamus... Actum et datum apud Lovanium in die Sti Vincentis anno Domini 1247.

(1) Archief van St Pieter in de collegiale kerk te Leuven : rekeningen van het kapittel uit de jaren 1447-53, 1456-58, 1461, 1537-78 ; rijksarchief te Brussel, kerkelijke archiven N° 1336 opgave der thienden, offeranden, cyns, etc. toebehoorend aan het kapittel xv^e eeuw, N° 1338 boek der inkomsten van het kapittel xv^e eeuw, N° 1339 rekening van goederen cijnsen en renten van 't kapittel xv^e eeuw.

(2) In Henegouwen onttrokken zij zich aan den cijns omdat (xv^e eeuw) ze er geen merkelyk voordeel bij hadden. Zie L. Verriest, o. c. p. 212.

(3) Ibid. p. 211.

(4) Charters van St Pieters ; Rijksarchief te Brussel, 7 Juli 1382.

zij beloven Ste Pieters zegen aan degenen die naar hun wensch en bede luisteren : « quatenus vos et vestrum quilibet qui beatissimi Petri clavibus desideratis protegi. » (1) De bescherming aan de vrijgewijden verleend, bestond hoofdzakelijk hierin dat de rechten der vrijgewijden door de kerk verdedigd werden.

In de vormingsperiode van de staten, toen de graven van Leuven hun gebied tegenover de bisschoppen van Luik en bizonder tegenover de hertogen van Lotharingen hadden te verdedigen, toen er bijgevolg een gedurig op en neer komen van benden te verwachten was, en toen de personen en goederen der vrijen — daarbij gerekend de kleine edelen — in gedurige onzekerheid verkeerden; te dien tijde was het voor deze laatsten een wijze en voorzichtige maatregel zich met have en goed te gaan stellen onder de bescherming van een heilige; en dank zij den diep-godsdienstigen geest der middeleeuwen die voor geestelijke strafmaatregelen nog terugschrokken, stonden alzoo de vrijgewijden onder veilige hoede (2).

De vrijwijding verzekerde aan de verlorene lijfeigenen de bestendigheid van hunnen nieuwen toestand; de kerk van Ste Pieter zou er wel voor zorgen dat geen der heeren die den lijfeigene opdroegen, van hunne daad zouden terugkomen en den vrijgewijde onder alle soort van willekeurige lasten opnieuw zouden doen bukken (3).

(1) Geheimes Staatsarchiv Berlijn : Rep. 91 VII H. N° 1, q; ook Molanus p. 170 : « Eodem pertinet quod decanus et capitulum anno 1309 per prolixiores literas, omnibus iis qui beatissimi Petri clavibus protegi desiderant, insinuaverit Idam, Waltherum, Joannem et Margaretam homines beati Petri esse. » Deze oorkonde hebben wij nergens teruggevonden.

(2) Deze strafmaatregelen werden soms in de vrijwijdingsakte neerschreven; b. v. Miraeus-Foppens, I, 348 « Gisla de vrije schenkt zich aan St Gertrui van Nyvel : et ne quis presumeret hanc legem nobis violare, promulgata est ab Ecclesia Nivellensi sententia anathematis in eum, ut pereat cum Dathan et Abyron. »

(3) Over deze verdediging der vrijgewijden leze men hier het stuk van den abt van het H. Graf van Kamerijk.

X. Dei gratia Sancti sepulchri dictus abbas, et totus ejusdem loci conventus, omnibus praesens scriptum visuris salutem in Domino. Cum saeculares principes subjectos suos materiali gladio teneantur defendere, et res eorum et personas prout melius possunt in pace et tranquillitate conservare, multo magis sancta ecclesia, quae sinum suum omni-

Geen schatting van slafelijken oorsprong, hadden zij te betalen, noch karwei te leveren, geen beletsel bestond er voor hen tot eene vrijgekozene huwelijksverbintenis, geen beperking lag er aan hun bewegingsvrijheid (1), in een woord niet van dat al wat aan een onvrijen oorsprong denken doet.

Zij hebben een census capitalis, een hoofdeijns te betalen, en dit woord schijnt op 't eerste zicht lamelijk slaafsch gekleurd; het doet denken aan den cijns, eigen aan de maatschappelijke klas der hoorigen (2), of aan den cijns die de

bus ad se confugientibus affectu maternae pietatis aperit, illos spirituali gladio tenetur protegere, qui specialiter servituti ejus colla submiserunt, et per capitalem censum se, et posteros suos Deo et ecclesiae ejus obligaverunt et per temporalem servitute[m] aeternam possunt consequi libertatem, quae in Christo est, cui servire regnare est, quorum summa ingenuitas est ista, in qua servitus Christi comprobatur. Similiter quoniam tam venerabilem servitute[m], quae Deo debetur per angarias Dominorum saecularium multotiens contigit serviliter degenerare qui servos et ancillas Ecclesiarum sibi venditantes suo volunt servitio mancipare necesse est, ut Ecclesia suae protectionis clipeum protendat, et opponat se murum pro defensione suorum, et ad reprimendas oppressiones malignorum spirituales exerat quemdam gladium.

Inde est quod nos qui servos sancti Petri de Lewes, qui ad nostram jure patronatus spectant Ecclesiam, quantum in nobis est fideliter adstare tenemur. Ne ut diximus ad alienam servitute[m] trahantur vel per potentiam aliquorum Dominorum violenter opprimantur, scripto memoriali committere dignum duximus quod Margareta uxor Henric Lestock de familia est sancti Petri de Lewes cum tota parentela sua avae et aviae suae Liciard bonae memoriae quae cognata fuit nobilis viri Gossuini de Lewes, et pro recognitione servitutis ejusdem tenentur nobis singuli de parentela illius ratione capitalis census singulis annis unum denarium ipsius loci solvere, et pro licentia contrahendi sex, et in obitu totidem.

Precamur ergo, et obsecramus in Domino omnes, qui praesentes litteras inspexerunt quatenus ob reverentiam sancti Petri praedicti servis ejus deferentes Sanctae Ecclesiae libertatem gaudere permittant scientes, quod quicumque eos indebite molestare proesumpserit Divinam et Sancti Petri Principis Apostolorum incurret offensam. Ne ergo ab ista servitute immo potius libertate praefata Margareta vel sequela ejus possit postmodum retrahere pedem, vel inficiare nequit capitalem censum quem debent in testimonio praemissorum praesens scriptum sigillis nostris fecimus communiri. Actum anno Domini millesimo ducesimo vicecimo primo, mense Aprili.

Cartularium van O. L. Vrouw ter Kapelle (Brussel).

Koninklijke bibliotheek, kabinet der handschriften, N° 16583, fol. 199v.

(1) « Qui ad familiam beati Petri in Lovanio pertinere noscuntur ubicumque manserint vel undecumque venerint... » (Zie hierboven.)

(2) Zie : L. Van der Essen : Geschiedenis der Middeneeuwen, pl. 147.

eigenaar van een vrijgemaakten slaaf en van al zijne afstammelingen trekken bleef, en welke dan ook eene voortdurende herinnering was aan den onedelen oorsprong dier personen (1).

Doch bij de vrijgewijden heeft de census capitalis een anderen oorsprong en een andere beteekenis; de hoofdeijns is niets anders dan eene vergoeding voor al de diensten die de kerk aan de Sinte Peetersmannen zal bewijzen, en, merken wij wel op, dat die vergoeding dan nog zeer klein is.

* * *

Wij kunnen hierook nog wijzen op de spiritueele voordeelen die met de vrijwijding in verband stonden en die door de middeleeuwen minder dan door wie ook misprezen werden. Men moet wel niet alles als klinkende munt aanvaarden wat in de uiteenzetting der charters als redenen van de daad wordt vooruitgezet; maar, waar degenen die zich vrijwiden, over 't algemeen getuigen dat zij een Gode-welgevallig werk willen verrichten (2) dan mogen wij toch wel aannemen dat onze Sinte Peetersmannen bij hunne opdracht het geestelijk voordeel ook niet over het hoofd hebben gekeken.

* * *

Door die vrijwijding werden zij nochtans niet gansch aan de macht van den hertog van Brabant onttrokken want de immuniteit kon de quasi-souvereine macht van den hertog niet vernietigen: de vrijgewijde bleef de onderdaan. Daarbij nog waren de hertogen van Brabant advocatus der kerken van Brabant.

(1) L. Verriest : *Le servage dans le comté du Hainaut* : p. 149.

(2) *Miraeus-Foppens*, T. I, p. 348 : De vrijwijding van Gisla «... in sanctorum Patrum exhortationibus animadvertens, humilitatem inter ceteras florere virtutes, concupivi animo, in sanctorum servitio, carne et spiritu humiliari, quorum Patrocinio, et Interventu Dei misericordiam assequeretur.» — Koninklijke bibliotheek : kabinet der handschriften, N° 16583, fol. 195 : « Ego Ricuera et ego Gondrea Spiritu humilitatis Deo inspirante assumpto servicio B. Petri de Lehwes. » Zie ook het vrijwijdingscharter van Recheza : *Miraeus-Foppens* T. II, p. 1151, het Charter van Maria dicta de Ponte : Verriest, o. c. p. 471.

Dus én als souverain én als advocatus (1) hadden zij rechtsmacht over de vrijgewijden.

En 't moet ons dus niet verwonderen dat de hertogen van Brabant wanneer zij met hunne vassalen zooals Arn. van Wesemael en den heer van Craenendone over de uitgestrektheid van hun rechtsmacht handelden, een akkoord getroffen hebben over de vrijgewijden van Ste Pieters.

* * *

Bij het sluiten van dit kapittel herhalen wij dan nog eens dat de Sinte Peetersmannen geen hoorigen waren. Wat ook hunne vroegere maatschappelijke en juridische toestand was, — edel, of vrij of slaaf, — eenmaal in de familia Sti Petri opgenomen, hebben de onvrijen hunne minderwaardigheid voor goed afgelegd (2) : zij zijn de vrijgewijden van Ste Pieter te Leuven, hebben enkele verplichtingen en genieten vele voordeelen.

(1) Alleen door een bijzonder privilegie was zulks uitgesloten. Dit schijnt het geval geweest te zijn met de familia Sti Petri van Lobbes die den hertog van Lotharingen als advocatus had, doch aan geen andere wou overgemaakt worden : « ut omnes de familia beati Petri et nostra ubicumque sub potestate vestra fuerint manuteneri et tueri curetis affectuosius exposcimus quia sicut privilegia nostra testamur personas predictas nec in feodum alii dare nec in manu minori ponere potestis » anno 1222 Cartulaires du Brabant, chambre des comptes, N° 1, fol. 37v.

(2) Verriest : o. c. p. 147 : « il y a équation au point de vue juridique entre libre et sainteur. »

KAPITTEL III

DE SINTE PEETERSMANNEN, MEISNIERS

Tot hiertoe hebben wij de Sinte Peetersmannen in hunne hoedanigheid van vrijgewijde der collegiale kerk van Leuven nagegaan.

In de geschiedenis doen zij zich evenwel ook voor als mannen die in speciale verhouding staan tot den hertog van Brabant en zijne vassalen.

De eerste maal vindt men ze als dusdanig in een landcharter (1) dat Hendrik van Loven, heer van Herstal, aan de lieden van zijn land gegeven heeft (2).

Benevens een heele reeks van strafbepalingen voor de gemeenlijk voorkomende laakbare daden, zijn er ook vele verordeningen die in 't vervolg kracht van wet zullen hebben.

Zoo staat er onder meer : « *Wie dat hoert te sinte peters van » Lovene, ende tonser vrier maisenieden wat dat hy gelooft » voir scepenen van onsen lande dat wille wy dat hyt geleiste » also oft hyt gelooft hadde voir scepenen van vrier port ende » in andere stucken gebruyken haere maiseniede alsoe sinte » petersliede sculdich syn te gebruykene.* »

In 't klein charterboek van Leuven (3) vinden wij het

(1) Chambre des Comptes, N° 3 fol. 58v., ook Cartulaires et manuscrits, (oud nummer) N° 24 fol. 10v.

(2) Tot zijn land behooren : Leeuw, Leneke, Yetterbeke, Boedigem en Strythem.

« ... hebben wy onsen segelen aan dese letteren gehangen metten den scepensegel van alle hoven in onsen lande. Ende wy scepenen van Leeuwe, ende wy scepenen van Leneke, wy scepene van Yetterbeke, van Boedigem ende van Strythem om gemeen oirbore alle dier van den lande voir ons ende voir die ghene die na ons selen comen ontfa wy dese wet... »

Dit was gescreven, gestadicht ende geweest in den jaere ons heren doen men screef M. CC. ende LXXXIII in die maent voir alieheyligen misse. »

(3) Archief, Stadhuis van Leuven : Cleyn charterboek fol. LXr.

landcharter van « Jhan bider gratien ons heren hertoge van » Loth. van Brabant ende van Lymborech » waardoor « omme » die verlichtnisse van onsen lande ende omme die minne die » wij tonsen lieden dragen ghegeven hebben onsen lieden van » onsen lande also ghedaen recht alse hier na volght ende » bescreven es... »

Daarop volgt nagenoeg dezelfde inhoud als die van het vorig charter, met identiek dezelfde passus over de sinte Peetersmannen als hierboven werd aangehaald.

« Dit was ghedaen in 't jaer ons heren dusentich tweehon- » dert een en negentich in Sinxendage. » (1)

In 1292 hebben wij dezelfde keure voor de ammanie van Brussel (2); in 1303 het landcharter der ammanie van Brussel (3)

Ook aan de meijerie van Leuven werd er in 1312 een dergelijke handvest gegeven door hertog Jan : « omme dat verlichtnesse onser liede ute onser meyerien van Lovene ende die der toe behoiren gelyc dat onse meyere houdende is. » (4) In *Chambre des comptes* N° 3 wordt het stuk betiteld : « Lantbrief van den buten ». De vassalen van hertog Jan hebben het stuk bezegeld : « zoo bidden wy onse lieve magen ende mannen » myn h. grave van Gulke ; myn h. Florense Berthoude heere » van Mechelen, mijnhere Gheert here van Diest borgrave van » Antwerpen, myn h. Aernde van Wesemaele here van Berge » op ten zoem, myn h. Geeraert here van Rotselaer drossaet van » Brabant, Heinric van Lovene here van Gaesbeke ende here » van Herstalle ende Philipse grave van Viaene here van Grym- » bergen dat sy haer segele hangene metten onsen aen den » chaertere... Dit was gedaen ende gegeven in de maent van » meye daer men screef, MCCCXII. »

(1) Een speciaal artikel is gewijd aan Thiënen : « Voert willen wy dat de meyere van Thiëne hebben buten Thiëne ende buten Lewe vier knapentors ende nemeer ende achte te voet. » Zou dit charter speciaal voor het land van Thiënen uitgegeven zijn ?

(2) Jan van Heelu, Woeringen. Codex, bl. 511. Dit was gedaen in 't jaer ons heren M.CC. negentich ende twee.

(3) *Cartulaires et manuscrits* (oud nummer) N° 5 fol. 66. « Dit was gelaen in 't jaer ons heren MCCC ende dry.

(4) *Chambre des comptes* N° 3 fol. 53v. ; ook *cartulaires et manuscrits* (oud nummer) N° 5 fol. 168r., een gedeelte van de keure berust onder de charters van Brabant, N° 231.

't Zelfde jaar en in dezelfde maand wordt de keure van Nijvel uitgevaardigd : « Nous Jehans... pour l'aligence de nos » gens de nostre baillie de Nyvelle... donnons à nous gens de » la dite baillie tel droit comme chi apres s'ensuit.

» Fait el moys de may l'an de grace mil trois cens et » douze. » (1)

Ook hebben wij gevonden « den landsater ons ghenadiches » heeren shertogen van Brabant toebehoerende den banc van » Rode. » Hertog Jan geeft daardoor nogmaals dezelfde keure aan « onsen liede vuyte onser meyerien van Rode ende van » Wambeke en die daartoe behooren ghelyc dat onse meyer » houdende es... » Deze copie is niet gedagteekend (2).

Nog een laatste stuk met denzelfden inhoud moeten wij aanstippen, waarvan de aanvang luidt :

« Wij Jan... omdie verlichtenisse van onsen gemeynen lande » van Brabant ende om die mynne die wy onsen lieden weert » dragen gegeven hebben onsen lieden van onsen gemeynen » lande also gedaen rechten als hier na volght ende gescreven » es. » Doch even als de vorige is ook deze copie niet gedagteekend (3).

Welnu in al die verschillende keuren, gegeven door den hertog van Brabant aan zijn land, vinden wij denzelfden tekst zooals hooger opgegeven terug : « Wie dat behoert te Sinte » Petere te Lovene ende tons vrier messeniede,... » enz. waaruit het klaar blijkt dat de Sinte Peetersmannen onder de vrije

(1) Chambre des comptes, N° 3 fol. 63v. : ook uitgegeven in Jan van Heelu, Woeringen, Codex, bl. 549.

Ziehier de fransche tekst met betrekking op de Sinte Peetermannen : « Quiconque apartient à Saint Pierre de Lovaing ou à nostre franche maisnie quant quil promet devant eskevins de nostre terre volons quil tiengnent si comme il le vissent en convent devant eskevins de franche ville et en autres coses doyent goyer de leur franchise de le maisnie ensi comme les gens Saint Pierre doyent goyer. »

(2) Archief der stad Brussel (stadhuis) N° 1412, 't is een tamelijk slechte copie van 't oorspronkelijke : B. V. in den passus over de Sinte Peetersmannen staat er : « ghelueste » voor « geleiste » en « hare messeyen » voor « hare meysniede ».

(3) Cart. et manuscrits (oud nummer) N° 5 fol. 72r. : « Dit es den charter van den gemeynen lande van Brabant. » Laten wij opmerken hoe de aanvang verschilt van deze uit het charter genoemd : « de lantcharter van hertog Jan » in 1291.

meisniers gerekend worden en dus het meisnierschap bezitten (1).

* * *

Het komt er dus op aan te weten wat de vrije meisnier is.

Zoo wij de keuren onderzoeken waarin de passus voorkomt, dan treffen wij er zekere bepalingen aan die de meisniers aangaan.

« Wille oec man of wyf siin kint doen ute sire plecht hi »
» maecht wel doen met den rechte also alse man ochte scepene »
» wisen selen, es hi man ochte hoert hi sheren messenieden soe »
» sal men manen bi hulden ende bi trouwen, es hi scepen soe »
» sal men manen op sinen eet dat hi siin kint van hem niet en »
» doet omme yeman te evelnen ochte te scaden ende het moel »
» siin ute sinen huse een jaer ende eenen dach ende daerna »
» mach hiit huere gelie eenen vreenden. » (2).

In de keure van 1284, in den lantbrief van den buten van 1312, en in dezen van Nyvel van 1312, staat er nog een zinsdeel meer; na van de mannen meisniers en schepenen te hebben gesproken, voegt men er bij : « ende en is hi no weder so moet hi sweren dat hy syn kint... »

« Ende ware dat sake dat yeman die mesdaet hadde ene- »
» gheen vrede ende eyschte ter uren dat die daet geschiede »
» ochte des selven dages dat die vrede ute geet ochte eer, hi »
» hadde verboert XXX lb. jegen den here, ute genomen alle »
» liede die onse bede gelden ende maisnide die ons bedeliken »
» dienst doen die selen quite syn om XX s. al en sochten sy »
» ghenen vrede... »

» Oec willen wie, wie mesdoet dat hyt selve beter en dat »
» niement geen soengelt en gelde noch en eissche alse van »

(1) Dit besluit dringt zich op, voornamelijk indien de lezing uit « den lantcharter van den gemeynen lande van Brabant ». Cart. et Manusc. (oud nummer) N° 5 fol. 74, juist is.

« Lyeden die hoeren tonser vrier meysniede wat sy geloof hebben voer scepenen van onsen lande dat willen wy dat hy houde ende geleyste al oft hyt hadde geloof voir scepenen van vrier port ende sy selen in andere stucken gebruiken haer maysnieden alse sinte petersliede sculdich syn te gebruyekene. » Men zou zelfs kunnen beweren dat hier de woorden « Sinte Peetersman en vry meisnier » eensluitend zijn.

(2) Cleyn charterboeck fol. 62r.

» onsen bedelieden ende meisenieden lieden, die ons bedeliken » dienst doen. » (1).

De mesnier « sal men manen » zooals men de mannen zal manen « bi hulde ende bi trouwen ». De mannen waarvan hier spraak is zijn de leenmannen : dat blijkt uit den inhoud der keuren ; zie hier enkele teksten : « Item van mannen ende » van scepenen te wederseggene dat sal men beteren also haer » hof recht heeft. » — « Ende selen alle onsen lieden vonnisse » doen ende wet die vonnisse eisschen ende wet begheren der » mannen ochte der scepenen ochte derghene die sculdech op » syn te wisene... » — « Ware oec dat sake dat eneech poent » gevele dat hier niet in gescreven en is dat soude men » handelen met mannen ochte met scepenen na dien poente » dient best gelyct. » — Hier gaat het zeker over leenhoven waar wij als rechters vinden : *de leenmannen*.

Deze meening wordt gesterkt door de volgende uitspraak : « Ende ware dat sake dat enige nuwe sake gesciedde in de » lande die niet wel vercleert en mochte siin mette de poente » die hier vore siin bescreve die sal men handelen met onse » rade ende met rade onser mannen. » Hierin zien wij dat de raad der leenmannen naast den persoonlijken raad van den hertog wordt gesteld.

(1) Zie keure der Ammanie van Brussel uit 't jaar 1292, l. c., en lantbrief van den buten uit 't jaar 1312, l. c.

Wij geven hierbij den franschen tekst ter vergelijking en ter verduidelijking : *Chambre des comptes* N° 3 fol. 63v.; fransche tekst uit de keure van Nijvel :

« Item si hons u femme vouloit mettre son enfant hors de son pain ou en mancipiet il le puellent bien faire par droit et ce lonc ce que li homme et li escevins en jugeront et sil est hons qui appartient à le maisnie du seigneur on le doit monester par la loyaulté et sa foy et sil est escevins on le doit monester par son sairement et sil nest ne l'un ne l'autre dont le doit on faire jurer qu'il ne met son enfant hors de se pain pour nullui faire grief ne daimage est convient quil soit hors de son hostel an et jour et aprez le puet il leuwer comme un estrangue. »

« Et sil avenoit que chius qui aroit meffait ne requerist truves à leure que li fais saroit fais u a ce jour que les truves isteroient u anchois il averoit fierfait a rigueur XXX lb. horsmis toutes gens qui nous paient taille et nos gens de no maisnie qui nous font franc service et chil seront quitte parmi XX s. sil ne requississent truves et toutes autres gens paieront XXX lb. sil en defeallent si qui dit est. »

« Apres volons que chius qui meffait quil mesmes lamende et ke nuls ne payeche paye ne dendroit de nous gens taillables et de nous gens de nos maisnie ki nous font franc serviee. »

En wij kunnen aan onze bewering meerder kracht bijzetten als wij zien dat de volgende verordening wel feitelijk op de leenmannen toegepast wordt : « Ende wy bekennen onse » mannen dat si van rechte schuldech sinn te hebben hare » cost als in onsen dienste comen, also also onse vorderen » ende wij tot hie gedacn hebben ende schuldech sinn » ; want de heeren van Grimbergen, wel degelijk leenmannen, zullen in gevallen van chevachie op de kosten der hertogen leven. Zoo lezen wij in het charter door de heeren van Grimbergen uitgevaardigd ten jare 1298 (n. s.) de volgende woorden : « Weltyt dat ons heren van Grimbergen ofte onsen » knapen die hertoge ontbiedt ombe gemein orloghe ochte » ombe chevachie, so selen wi heren van Grimberghen onsen » here den hertoghe helpen te gheminen orloghe op onsen » cost ende te chyvanchien op sinen east ».

Meisniers werden dus op gelijken voet gesteld als leenmannen waar het er op aan komt ze te manen ; en de meisnier wordt niet gemaand zooals de gemeene lieden, maar zooals de leenman op zijn hulde en op zijne trouw ; dus is hij wel in eene speciale verhouding tegenover den hertog.

Daarbij hebben de aangehaalde teksten ons geleerd dat de meisnier geprivilegieerd is : bij het breken van den vrede of bij 't nalaten van 't aanvragen van den vrede is zijn boete merkelyk kleiner dan die van den gemeenen man. Ook moet geen enkele der meisniers zoengeld betalen als hij eene misdaad pleegt, en niemand mag in dergelyk geval zoengeld van hem eischen. Tegenover die voordeelen staan ook verplichtingen want zij zijn « messenierslieden die ons bedeliken dienst doen, » wat hierin bestond dat zij den hertog legerdienst en bijdragen verschuldigd waren om hem zoo bij het uitvoeren zijner rechten steun en hulp te bieden (1).

* * *

Er zijn nog andere stukken die ons meer inlichtingen leveren over de meisniers ; wij noemen de « costnymen uit het land van Brabant ».

(1) E. Pouillet. Histoire de la Joyeuse Entrée, p. 369; L'aide c'était le service militaire, les dons et les subsides destinés à aider le souverain dans l'exercice de ses droits.

In de eerste plaats stippen wij hier aan : « De costuymen van Uccle » (1). Wij lezen daar :

« N° 2 — Lyftochter mynsnieman sal houden husingen ende » hof een half bunder groot.

» 11 — Bastaert en mach nyet horen ter meysnieden, no te » geenre vryheit, en zy by wille zyn [s]sheeren daar hy toebe- » hoirt.

» 21 — Lyftochter meysnieman maect X voeder torve » tsiaers.

» 22 — Voegtman V voeder te berringen.

» 31 — Die meysnie thoenen sal, daer men calengiert, hy » moet hebben VI mannen die ter meysnie horen, sal hy » volcomen.

» 35 Meysniemanskind, dat es gehuwt, hout die have diet » vuyt heeft, ende deilt dander diet vint.

» 36 — Voegtsmans kind bringhtse weder in.

» 62 — Meysnieman ende zyn have hoert ter mannen von- » nisse ende te niemen el.

» 63 — Tueccle en wyst men op geenen man, no op meys- » nie op syn have, no op man van vryer poerterien, no op » onverjaert kind, no op goed dat hem niet toe en hoert.

» 66 — Meysnieman en mach geen armoede ontvryen (2) ».

In deze aanhaling komt weerom de bevoorrechte conditie van den meisnier aan het licht; de « meisnieman-lyftochter », staat er beter voor dan de voegtman; de kinderen van een

(1) Wij volgen den vlaamschen tekst zooals hij uitgegeven is in « Casier, Coutumes du pays et duché du Brabant ». Quartier de Bruxelles, t. II, p. 2, vg. — De fransche vertaling is zeer gebrekkig, zoo b. v. bl. 8, N° 50 : Die verliest de sake hy verliest den cost't Uccle = Celui qui perd la cause perd la nourriture à Uccle. « De costuymen van Uccle » kan men ook terugvinden in : Cartulaires et manuscrits (Rijksarchief). 5A, fol. 16v.; ibid. 20r.; ibid. 372r., ook Chambre des comptes, N° 3, fol. 75r-81v.

(2) De uitgever Casier geeft bij den tekst volgende nota waardoor hij 't handschrift, getrokken uit het Swerdt Boeck, bernstende ten stadhuize van Brussel, wil dagteekenen : « Il est à remarquer que les articles de cette coutume ne sont pas précédés du traditionnel « item », ce qui nous autorise encore, indépendamment du langage et du style primitif, à en faire remonter la rédaction au moins au commencement du xiiie s.; d'après Noderwier, Nederduitsche regtsoudheden Utrecht, 1853, p. 2, l'emploi du item, ne daterait que du xive siècle. »

meisnier hebben meer rechten dan die van een voegtman (1). Hij heeft zijn eigen gerecht; hij staat te rechte voor de leenmannen, ook de meisnier wordt te Uccle niet geoordeeld; de meisnier kan ook zijn bevoorrechte juridische conditie niet verliezen al geraakt hij zijn socialen stand kwijt. Zijn korps schijnt een uitgelezen korps: want de bastaard kon er niet in opgenomen worden tenzij bij den wille van den heer tot den welke hij behoorde (2).

* * *

In de costymen van Rode Alseberg en Leeuwe vindt men ook enkele artikelen waarbij privilegiën aan de meisniersmannen worden toegekend.

« 6 — Die lanx-levende behoudt 'tzyne lyve 'tgheleghe » sonder fortresse, is hy messenier-man, een halfbunder groot, » is hy cossaete een dael-want, ende die erf-ghenaemen sullen » soo vele erven daerteghen hebben.

» 23 — Men ontdeylt gheen messenier-lieden geen have, » ende mogen altyt haeren wille daarmede doen sonder » iemand te vrighen.

» 30 — Die susteren deylen die have metten broederen ghe-

(1) Dit wordt ook bewezen door de volgende aanhaling getrokken uit: « Noch alrehande rechte van Uckel en Brussel », fol. 138v.: C. et Man. 5:

« Ende eest dat hem van tsvaders wege woeninge bliven ende der » soenen syn, so zal die jonxte soen van de yerste geboirten, es hy » meysnedeman woenuys hebben der die roec utgheet een half bun- » der groet ende en waeren der ghiene soenen so soudt hebben die » jonxte dochter ende dat souden sy veroirsaten met also breet conter » lants der die andere kieser souden ende quamen die woninge van » der moeder wegen so sout hebben dat jonxte kynt gelyc voirs es. » Ende waeren die vader cossate, so souden die kynderen alsoet voirs. » es, hebben dwoenuys maer een dachwant grot ende veroirsaten alst » voirs. es.

» Item eest dat enege woeninge staen toebehoerende den vonnisse van » Uckel van welcken syden dat sie es comen ocht vercregen, eest dat sy » mayniede liede syn soe sal die lanxte leeft die woeninghe behouden » tot synder tocht tot naesten edere also een tochter sculdich es te » houden ende es die man cossate so sal die lanxt leeft, thuis behouden » daer die roec ut gheet metten den osydruppen mette borrewegen ende » met eene kerrewegen ut ende inne te gane ende dan salsi gaen den erf- » genamen gelyc dat si sculdich es te gane. »

(2) De bastaard is van minderwaardige conditie: hem drukten verplichtingen soms even zwaar als die der hoorigen. L. Verriest, o. c. p. 70.

» lyck; is daer eenich kindt vooruit ghehouwt, die have ghehadt
» heeft, die sal hy (het) wederinne brenghe, ende daernaer
» die houwelycke voorwaerde ghesproken is geweest; oock is
» te besien, oft by (hy) diese gaf machtich is geweest; want
» hadtse den cossaet ghegheven weduwer die teghen zyne
» medebroeder[s] niet en ware verdeyft, ende sonder consent
» van de andere kinderen, dat kindt moetse inne-brengen
» naer die doot van voorschreven cossaete, indien die broede-
» ren ende susteren versoecken; ende waer dieghene (een?)
» messenier oft verdeyft, soudense haren wille daermede
» moghen doen, sonder iemandts wedersegghen.

» 36 — Naer de doot van vader ende moeder behoudt die
» joncxste broeder 't gheleghe daer d'ouders inne syn ghestor-
» ven, een dachwant groot is (is't) een cossaete, is 't een mes-
» senier een half bunder groot, opdat elck der broeders alsoo
» breet erfs oock hebben mach; ende en warens daer niet soo
» breet van den gelege, als dat elck synre broederen alsoo
» breet erven hadde daerteghens, soo moet nochtans die
» jonckste schuldich syn te blyven daer den roock uytgaet,
» alwaer d'erve soo nauwe datmen die huysinge deylen
» moeste » (1).

In de successie wordt de « messenierman » rijker toebe-
beeld dan de « cossaete »; hy mag daarbij over zijn have
vrijelijk beschikken zonder dat iemand daar iets in te zien
heeft.

*
* * *

Eindelijk hebben wij nog eene andere bron waaruit wij
putten kunnen, namelijk: de overeenkomst tussehen den her-
tog van Brabant en de heeren van Grimbergen gemaakt in
't jaar 1298 (n. s.) (2).

(1) Wij citeeren volgens Casier: « Coutumes du Brabant », t. II, p. 140 ss.

(2) Chartrier du Brabant, N° 167. Slecht uitgegeven in Butkens, t. I, preuves, p. 129, ook in Ed. Dyonteri Chronicon, L. V, cap. XLV (collection de chron. belges inédites, uitgave de Ram, 1854-1860). Dit is een allereendigste lezing van het charter; ook is de datum in beide werken verkeerd opgegeven, niet van MCCXCII is de oorkonde, maar wel van « ducentich twe hondert ende sevene ende neghentech ».

Men vindt een copie van het charter in Cartulaires et manuscrits n° 5, fol. 56r., chambre des comptes, N° 12, fol. 8, chambre des comptes n° 10, fol. 5, fol. 21, fol. 325r. Zie bijlagen.

De heeren van Grimbergen eischen 't recht op, de mainsniedelieden van den hertog die « binnen Grimbergen geseten » zijn aan te voeren : en al de mainsniede-lieden zijn verplicht ten oorlog mee te gaan : « so sele wi hebben dat leiden van chertoghe mainsniedelieden... in manieren, wie dat thus bleve van chertoghen lieden ofte wederkierde dies men niet gheorloven mach sonder den hertoghe, die man thors verborde X lib., ende die man te voet XL sol.; ende nochtan moestense weder varen int orloghe ».

Alleen « denghenen die boven sestich jaer zijn ochte die noetsaken hebben » zullen met rust gelaten worden.

Volgens dit charter zijn de meisniers dus dienstplichtig : ze dienen te paard of te voet, zou men hier zeggen.

Nochtans vernemen wij uit een charter, van lateren datum weliswaar, dat de meisnier verplicht is zijn heer te paard te dienen. Hertogin Johanna, bij het onderzoek dat zij instelde nopens het gedrag van hare officieren van justitie « binnen hare lande van Brabant », duidt voor de aangestelde onderzoeksrechters eenige punten aan, waaraan dezen in hun onderzoek hunne bizondere aandacht zullen moeten schenken ; een dier punten is : na te gaan in hoeverre haar dienaren op eigen hand, haar soldaten van den dienst ontsloegen gedurende den Gelderschen oorlog. De tekst luidt als volgt : « Item of enich van hen yeman thuys heeft laten bliven in den oirloge van Gelre. ende oic oirlof ghegeven heeft weder thuiswert te trecken, om ghichten of om gelds wille. Ende of enighen leenlude of messniede die sculdich syn te perde te dienen, thuis bleven syn sonder oirlof » (1).

(1) Deze oorkonde op papier berust tusschen de charters van Brabant : n° 6182. Zij werd gegeven « op den XII dach in aprile int jair onss heren MCCC tachtich en acht na costume shoiffs van Cameryc ». Wij dagteekenen dus 12 april 1389 (n. s.) en niet 12 april 1388, zooals in Brabantsche Yeesten, codex diplomaticus, d. II, bl. 668-669.

Het verslag van dit onderzoek, chambre des comptes, N° 15786, staaft deze meening. Immers de taxatie is begonnen voor de meyerien van Loven « des deysendachs na belokenen paesschen anno LXXXIX », voor de anmanie van Brussel « op ten eersten dach van meye anno LXXXIX », en voor Thienen « tot onser vrouwen lichtmisse anno LXXXIX ». Men heeft zeker geen jaar gewacht om 't bevel der hertoginne ten uitvoer te brengen.

De tekst in de « Brabantsche Yeesten » is trouwens fontief, zoo staat er b.v. « leenlude of messniedelieden ». De uitgever meende onder aan de

Een paar dagen te voren op 8 april 1389 (n. s.) werden die zelfde instructies voor Waalsch-Brabant gegeven.

« Item se aucun deauls a laissié demourer aucune personne a sa maison en la guer(re de Gel)re et aussi, donné congié de traire arriere a maison pour dons ou pour argent, et se aucuns homme fievez ou aucunes autres personnes qui sont tenues a servir a cheval sont demouré a maison zans congié » (1).

De uitslag van dit onderzoek is voor een groot deel bewaard gebleven. Nummer 45785 van de Chambre des comptes leert ons wat het onderzoek in de ammanie van Brussel opleverde. « Dit is alsulc besuec alse onse genedige vrouwe van Brabant heet doin doene in d'ammanie van Bruessel bi here Heinric van der Meren ende Jan Esselen besuekers van den selven besuec begonnen int jaer ons heren MCCC neghen ende tachtentich op ten iersten daeh van meye » (2). In dit verslag wordt er melding gemaakt van enkele meisniers die niet mee ten oorlog trokken, maar het blijkt wel dat zij in regel waren ; zij hadden toelating of het gebeurde « overmids noetsaken wille. » Bij voorbeeld : « Item Heinrec vander Lobeken omme sinen eet te quiten seid dat hi mesnieman es ende niet uut en was ten orlogen overmids noetsaken wille die hi hadde ende niet rye en es ende te coenliker dat hi arm maech es Arnts van Mellin » (3).

« Item Jan Beus messnyeman kint oic dit selve dat hi niet uut was overmids dat hi siec was ende den meyer van Filforde sine tinte leende ende dairby gaf de meyer hem orlof thuis te blyven » (4).

« Item Wouter uutten Hove mesnyeman seid dat hi thuis bleef overmids dat hi orlof hadde van mynre vrouwen van der

bladzijde de verbetering te moeten aanbrengen van messinlieden = maisniedelieden. In den oorspronkelijke tekst staat er wel degelijk « messniliede ». De Br. Y. spreken van « gunste » als er geschreven staat « gliichten », etc.

(1) Charters van Brabant, N^r 6481, op papier : het charter is een weinig beschadigd.

(2) Chambre des comptes : N^r 45785, fol. 1r.

(3) Ibid. N^r 45785, fol. 6r.

(4) Ibid. Deze Jan Beus was, volgens de verklaring der schepenen van Erps, een poorter van Leuven : « Item de voorscreven persone (= scepene van Erps) zegge dat Jan Beus porter te Loeven... enz. » ibid. fol. 5r.

Tommen » (1). Ook wordt er nopens Gyot van den Berge getuigt : « dat hi messnyeman es ende int ierste orloge voor den grave niet en diende » (2), de reden echter van zijne afwezigheid wordt niet opgegeven. Toch zal die man ook wel in orde geweest zijn, aangezien hij om zijne afwezigheid niet getaxeert werd.

In nummer 45786 van de *Chambre des comptes* vinden wij de taxatie van al wat er in de « meyerien van Loven » in de « ammanie van Brussel » en in de « meyerien van Thienen » wederrechtelijk voorgevallen was.

Vele meiers werden beboet omdat er « alrehande persoenen in den oirlog thuis quamen ende thuis bleven » (3). Doch wij vinden maar één geval van een meisnier die zonder reden zich van zijnen plicht niet kweet, en die bijgevolg daarvoor met boete gestraft werd.

« Item Jan van Mollem ende sine medegesellen thoenen dat Jan van Hamme mesnieman is ende niet gedient en heeft, in de orloge, dair op getaxeerd dat Jan van Hamme dat beteren sal mijner vrouwe tot harer ende haers Raets goitduncken.-ghetaxeert XXV guld. » (4)

Ook één enkel leenman wordt aangeklaagd.

« Item seide Arnt de Smet dat Arnt van Waelmont nyet gedient en heeft in beiden orloge, ende hi een man is, so is geordineert dat hi dat mijner vrouwe sal beteren tot hoire ende hoire racts goitduncken.-ghetaxeert XXV g. » (5).

Wij doen hier terloops opmerken hoe beide gevallen gelijk behandeld worden : meisnier en man betalen zelf gelijke boete : XXV g. — (waar andere lieden thuisbleven daar moet de meier, die zulks toeliet, de minder zware boete betalen). — Over beide gevallen is door den raad beraadslaagd geworden : de woorden : « ghetaxeert XXV g. » zijn er later bijgevoegd.

Zoo wordt eens te meer bewezen dat meisnier en leenman in sommige gevallen op gelijken voet gesteld worden.

(1) Ibid. fol. 10v.

(2) Ibid. fol. 34v.

(3) N° 45786, fol. 5r.

(4) Ibid. fol. 53v.

(5) Ibid. fol. 62v.

Indien wij nu verder de overeenkomst van 1298 (n.s) nagaan, zoo leeren wij nog dat de meisniers niet worden ontslagen dan door den hertog, tenware zij zestig jaar telden of indien er redenen van nooddwang bestonden.

Wij vinden hier ook een zeer belangrijke mededeeling voor wat de overdracht van het meisnierschap aangaat : « Vortane en mach niemen maisniede tonen hen si vander moeder halven, dat es te verstane van denghenen die tote here als maisniede liede niet gheseten en hebben, ende van denghenen diese betonen willen daertoe moet men dach setten der heeren knapen daer siese ute tonen willen. Vort alle dieghene die op desen dach alse maisniedeliede gheseten hebben, die selenre toe bliven ende hare nacomelinghe. »

Zoo een der maisniede-lieden van den hertog in 't land van Grimbergen eene misdaad bedreef waardoor hij lijf en have en goed kon verbeuren, « hare lyfe ende hare have syn wi heren van Grimbergen den hertoghe sculdech te leverne waer ment gheerighen mach », maar de opbrengst van al de goederen is voor de heeren van Grimbergen zelf, totdat de meisniers vrede bekomen; zoo zij vrede verkrijgen dan is alles effen, ook voor de heeren van Grimbergen en dan moeten zij ook hunne goederen terug krijgen.

Wat de nieuwygekomenen in Grimbergen betreft, zoo lezen wij : « ware oec dat sake dat liede quamen binnen den ghe-meinen heerscape van Grimberghen van butenlant daer die hertoghe en gheere maisnieden en volghet ende die te voren tes hertoghen maisnieden niene horden die selen bliven den heren van Grimbergen ».

De meisniers zijn dus dienstplichtigen en als dusdanig worden zij door den hertog aangevoerd; bij overeenkomst zullen deze die in 't land van Grimbergen wonen onder 't bevel staan van de heeren van Grimbergen; zij dienen te paard of te voet, en worden niet van dienst ontslagen tenzij door den hertog, of ten ware zij boven de zestig jaar telden ofwel dat er redenen van nooddwang bestonden.

Het gerecht over de meisniers van den hertog behoort de heeren van Grimbergen niet toe; wanneer de meisnier « lyf ochte goed » zoude verbeuren, dan zijn zij het die den persoon en zijn eigendom in handen van den hertog stellen. Het

meisnier-zijn is eene persoonlijke conditie, want de hertog kan ze volgen buiten zijn land, en de meisnier, al gaat hij zich vestigen op een andere heerlijkheid, verliest zijn conditie niet : alleen nieuw aankomenden « binnen den heerscape van Grimberghen... die te voren tes hertoghen maisnieden niene horden, die selen bliven den heren van Grimberghen ».

Willen degenen tot nu toe onder de meisniers niet gekend zijn geweest, thans van deze klas deel uitmaken, dan moeten zij hunne meisniersafkomst langs moederszijde bewijzen ; wat beteekenen moet dat vroeger de hoedanigheid van meisnier door de vrouwen werd voortgezet, overeenkomstig het princip « partus sequitur ventrem » ; doch in 't vervolg zullen al de afstammelingen van degenen die als meisnier gekend zijn, ook meisniers zijn.

* * *

De groote ministeriales, zooals de heeren van Wesemael, Rotselaer, Huldenberg, Walhain, die op innige wijze door vazaliteitsbanden verbonden waren aan den hertog, eerst om wille van hun ambt, en later om wille der leengoederen die zij verkregen en alzoo op 't eerste woord paraat moesten zijn om zijn banier te volgen, die worden gewoonlijk in de charters betiteld met de benaming « ex familia ducis » (1). Zij behooren tot het « huisgezin » van den hertog of beter gezegd tot de « dagelicsche huysgesinde » (2).

Doch daarnevens bestond er een wijder vertakte familia die wij b. v. zien optreden toen de heilige Albertus, bisschop van Luik, broeder van den hertog Hendrik van Leuven, in 1193 vermoord werd. De hertog ontvangt in 't veld den drager der droeve maere, en met hem staat zijn familia, « qui valde multi

(1) Zie Miracus-Foppens, t. I, p. 186 p. 286 (de personen der familia werden « consiliarii ducis » genoemd, onder andere Arnulphus de Walchem), p. 555 ; t. II, p. 821 ; t. III, p. 76 ; t. IV, p. 215 ; t. IV, p. 227. Molanus bl. 100, bl. 868.

(2) Chambre des comptes, N° 10, f. 45. « Ende is onder sproeken waert sake dat ons groote lasten toe quemen van oorloge van buten lants te reysen ofte luden van wapenen te houden meer dan onse dagelicsche huysgesinde dair aff en sal onse voirs. rentmeester eghenen last hebben... Gegeven in onse stat van Loven opten irsten dach van Augustus in 't jaer ons heren dusent vier hondert drie ende twintich. »

erant, magnus numerus equitum peditumque » (1), gekomen om te weten hoe men de moord zal wreken.

Die familia vormt de kern van het gemeenschappelijk leger als het heele land ten oorlog wordt opgeroepen. Dit blijkt uit een charter van 1340. Er was twist ontstaan tusschen de steden van Loven en Brussel, om te weten ter welcher zijde van den prins hunne manschappen zouden liggen, en de hertog Jan « na raad met zijn edelen lieden van wapene, met ridderen, ende knapen », besluit volgender wijze : « Dast te weten also dicke ende also menichwerven alse onse voirs. steden met ons ut trecken sellen ende ons dienen in onsen oorloge ende wi varen te Vlaenderen ofte Henegouwen uter west of sut also die van Loven vor ut trecken dat se onse marscale leggen sal voertmeer teweleken dagen *naest ons ende naest onsen gesynde toebehoorende onsen live ende onser herbergen* ende tonser rechter siden waer sy willen. Voert so seggen wi ende vercleren so wanneer onse voirs. stede ut trecken selen ende ons dienen in onsen oorloghe alst voirs. es ende wi trecken te Bisscopdoem van Ludic ter Masen uter oest of west ende die van Brussel voir ut trecken eer die van Lovene dat dan onse marscale van nu tot eweliken dagen die van Brussel leggen sal naest ons ende tonser rechter siden inder manieren die voirt is van dien van Lovene waer sy willen.

Gaat men naar Mechelen of Antwerpen... « na die gelycheit van den wegen die van Loven liggen ter rechter siden van ons gesins toebehorende onsen live ende onser herbergen, also voirs es, ende die van Brussel ter slincker siden ». Gaat men

(1) Vita Alberti, c. 41, uitgave J. Heller, MGH. SS. xxv-139.

« Post triduum, itinere continuo jam peracto, cum comitibus et ministris domini sui Thomas lugubris stetit ante duces fratrem ejus, se et familiam domini sui desolatos representans simulque ostentans partem vestium fratris ejus, perfusas sanguine ejus,

Vestes ergo videns et sanguinem fratris sui dux Henricus cum familia ejus desolata recidivo dolore percussus nam ante audierat de morte ejus cum suis omnibus qui valde multi erant, ejulata magno flere coepit. Audita namque recenti morte fratris ejus, die ipso convenerant ad eum consolandum et tractandum quid facto opus esset homines ejus frequentes et amici, et in campo stabat coram ipso magnus numerus equitum peditumque condolentium et fragore magno infrementium pro indigna morte tanti viri. »

naar Namen... « die van Brussel leggen tonser rechter siden ende ons gesins toebehorende onsen liven ende onser herbergen... »

« ... die gegeven ende gemaect waren in 't jaer ons heren MCCC en viertich » (1).

Bij de belegering van Dordrecht door hertog Ian IV ten jare 1418 kan men op duidelijke wijze de indeeling van het leger maar ook de rol der familia nagaan (2).

Hij trekt op met een machtig leger uit al de steden en dorpen opgeroepen :

» *Dux autem Johannes antedictus, barones, milites, et nobiles patrie brabantie, literis suis dissidatoriis primitus transmissis, cum validissimo exercitu hominum armatorum ex oppidis et villis ejusdem patrie coadunato ex monte Sancte Gertrudis recedentes, versus Dordrecht cum apparatu bellico suos gressus direxerunt, unde Johannes dominus de Wezemael tamquam mariscallus Brabantie hereditarius, suo fungens officio guardiam tenuit anteriorem, quem sequebantur Bruxellenses cum suis ; deinde dominus dux cum baronibus et aliis nobilibus et feudalibus ; subsequenter Lovanienses cum suis, quos sequebantur Antwerpienses cum suis ; deinde illi de Buscoducis cum suis ; postremo Engelbertus comes de Nassouw et de Viana, dominus de Leeka et de Breda, qui, tamquam dominus Grimbergensis, ex officio sibi incumbenti tenuit guardiam posteriorem ».*

Zooals wij zien houdt de hertog met zijne baroenen, edelen, leenmannen (en dezen die gelijk gesteld werden met deze laatsten : de meisniers) het middenpunt van het gansche leger.

Daar gekomen ter plaatse wordt een « bolwerck » opgetrokken : doch slechts dertig mannen willen het verdedigen. En de familia, de meisnie ? 't Moet wel zijn dat de moed er uit was, want toen men 't « bolwerck » verliet en men terug trok, waren er zelfs meisniers wien het aan moed ontbrak om te volgen : « *Sed est verum quod aliqui ex familia ducis, qui erant infirmi vel vulnerati, posuerunt se in navibus, et eciam aliqui*

(1) Stadsarchief, Leuven, Groot charterboek, fol. llliv.

(2) Dyonteri Chronicon. Liber VI. c. CLXII, p. 372, (uitgave De Ram).

nobiles sua arma et tunicas suorum armorum insigniis decoratas etiam in navibus posuerunt » (1).

Zoo'n gedemoraliseerd leger had ook geene gevechtswaarde meer ; de hertog zond zijn troepen terug naar Brabant en liet ze naar huis gaan.

« Per modum autem suprascriptum memoratus dux Johannes, dissoluta obsidione predicta, cum suo exercitu Brabancie in vigilia sancti Laurencii anni suprascripti, de sero, applicuit apud montem Sancte Gertrudis ; abhinc exercitus suus Brabancie se transtulit versus Brabaciam quilibet ad lares suos proprios » (2).

Iedereen ging behalve de familia, de meisnie : deze keurbende kreeg geen oorlof ; met den hertog zou zij den strijd ingaan : « Dux vero Johannes, postquam cum familia et nonnullis nobilibus ibi perseveraverat, per duos integros et tres noctes, se transtulit apud exercitum Hollandie ab altera parte oppidi Dordracensis trans flumen collocatum ubi cum illis de Hollandia permansit... » (3).

* * *

De rechten op zijn familia zal de hertog opeischen : zelfs dan wanneer hij anderen zijner onderdanen afstaat zal hij zich de leden der familia voorbehouden. Zoo lezen wii in een akkoord getroffen tussehen hertog Hendrik en den heer van Breda Godefridus in 1212 : « Item quicumque ex hominibus nostris, terram domini Godefridi ad manendum intraverit, ipse in pace eos possidebit, nisi forte milites vel filii militum, vel de familia nostra fuerint » (4).

Kiliaen, in zijn woordenboek, onderscheidt « kossate » (5) niet van « meersenieer » ; maar waar hij « meersenieer » vertaalt door « eliens ducis Brabantiae » daar heeft hij het goed

(1) Ibid. : p. 374.

(2) Ibid. : p. 375.

(3) Ibid. : p. 375.

(4) Butkens, Trophées de Brabant, t, I, preuves, p. 61.

(5) De kossaten, servi casati, serfs chazies, waren oorspronkelijk de slaven die het landwerk in de groote grondeigendommen verrichtten. — Van der Essen : Geschiedenis der middeneeuwen, bl. 97.

voor (1). Want de meisnie is de familia, de clientela, de comitatus (2) der latijnsche teksten zegt Flach.

Steunende op de « chansons de geste » heeft deze geschiedschrijver in zijn werk over « les Origines de l'ancienne France » een merkwaardig hoofdstuk aan de « maisnie » gewijd : een onderwerp dat, volgens zijn zeggen, de aandacht der geschiedenisvorschers niet genoeg getrokken heeft. Hier laten wij enkele resultaten van zijne studie volgen : « La maisnie, la maison du seigneur, son corps d'élite, le centre de résistance de son armée, son meilleur conseil, son entourage de tous les jours. — La maisnie se complète en dehors de la famille naturelle par les fils et les proches des vassaux ou des alliés les plus fidèles, et même par des étrangers. — Ce sont les fidèles sur qui le seigneur compte avant tout et toujours. — Des libéralités incessantes entretiennent, avivent le dévouement de la maisnie. Ce n'est souvent qu'après de très longs services que que le fidèle de la maisnie est pourvu d'un fief. Les nouveaux venus commencent par faire hommage. C'est la primitive recommandation qui les fait entrer dans la famille, dans la maison du seigneur, en fait des famuli, familiari domestici obsequentes. Ils doivent désormais fidélité et services en échange de leur participation à la vie commune. — Il y a dans la maisnie des classes, des catégories nombreuses de personnes. Il y a des degrés comme dans le comitat ancien. La rémunération varie en proportion du rang. — Suivant leur

(1) Wij vinden de term *comitatus* in de *vita Frederici Aegidii Aureae valensis Gesta episcoporum Leodiensium* (Chapeville, t. II, p. 57). Er is spraak in de *vita* van den strijd tusschen de twee kandidaten tot den bisschoppelijken zetel van Luik anno 1128. De hertog van Brabant houdt met Alexander archidiaconus. Deze wordt door keizer Henricus aangesteld maar wordt alleen door twee kerken erkend : « Porro Alexander pone subsequentibus duabus congregationibus ac duce Lovaniensium cum maximo militum et totius factionis ejusdem comitatu ubi ecclesiam ingressus est signum de more pulsaturus arripuit sed rupto fune frustra attentavit, quod pro sinistro omine multi acceperunt. »

't Is de meisnie van den graaf van Leuven : zij staat hem trouw in de uitvoering zijner plannen ter zijde.

(2) Meersnier, meersnierman, mercenier, kossate, vet. brux. lov. *Clies ducis Brabantiae privilegiis et immunitatibus donatus, qui se in fidem et potestatem principis permisit.*

Meersnierschap : clientela ducum brabantiae.

Kiliaen : Etymologicum Teutonice lingue.

importance sociale, ils sont hommes de haut parage, chevaliers, bacheliers, damoiseaux, écuyers. — La maisnie s'étend même jusqu'aux soudoyers, jusqu'aux mercenaires. — Les soudoyers étaient liés par le serment de fidélité et par l'hommage. — C'étaient des combattants toujours prêts à marcher, qu'il n'était pas besoin de semondre au loin par brefs et messagers, dont le service en campagne pouvait se prolonger sans récrimination, durant des saisons et des mois... ils formaient l'armée permanente du baron féodal » (1).

Als wij al deze verklaringen leggen naast deze welke de door ons ontlede stukken hebben opgeleverd dan mogen wij besluiten dat, voor wat de grondtrekken aangaat, de maisnie van den hertog van Brabant heel vele gelijkenis heeft met deze der fransche baroenen, zij schijnen op een zelfden leest te zijn geschoeid. Hier ook in Brabant zijn de leden der maisnie (de maisniers, dus de Ste Peetersmannen) getrouwen, die, gebonden bij hulde en trouw, den hertog in al zijne ondernemingen ondersteunen zelfs dan wanneer andere poorters te huis blijven (2) . maar in vergoeding zijn zij het dan ook die de mildste gaven uit de vrijgevende handen van hunnen heer ontvangen (3), zelfs moeten zij niet onbeloond de wapens voor den graaf opnemen. Zoo lezen wij in de « Vita Odiliae » dat de graaf Hendrik na de nederlaag van Steppes, in 1213, aan de

(1) Flach, o. p. t. II, p. 455 ss.

(2) Wanneer de Brusselsche gemeente opstand tegen hertog Jan II wil maken en hem te Vilvoorde wil bevechten dan zal de « maisnie » den toestand redden. Br. Yeesten, V. v. 475.

« Die hertoghe sloech daerwaert »

« Dompelike met luttel lieden »

» Sonder die hoerden te synre maisnieden. »

Divaeus, Ann. Lib. III ann. 1371 : « Lovanienses ex publico solum 60 sagittarios ab id bellum miserunt, plebe nolente, majores sumptus in bellum fieri, nullo utilitatis publicae intuitu susceptum. Patricii privatim tribus turmis adfuere ». Wenceslas wilde den graaf van Gulik straffen daar deze Brabantsche kooplieden had geplunderd. Zie Blok : Geschiedenis van het nederlandsche volk, D. II, bl. 219.

(3) In Brab. Yeesten lezen wij over Jan III, V, v. 1302 var. 30 :

« Sere minde hy sine mesniede »

« Ende die woude hy darvoeren wale. »

Op de voorrechten der sinte Peetersmannen maisniers hebben wij reeds gewezen, wij komen er verder nog op terug.

treurende vrouwen, weduwen en verloofden antwoordde : « Vultis ergo semper lucrari et nichil unquam perdere ? » (1).

De heervaarten brachten dus gewoonlijk wat op : men verdeelde den buit en toen bij den slag van Basweiler de hertog van Brabant met de zijnen was verslagen geworden, toen hebben degenen, die in hun lichaam of goed eenig letsel hadden ontvangen, schadevergoeding gekregen ; dit getuigen de ontelbare kwijtbrieven door de schadeloosgestelden aan 's graven rentmeester afgeleverd en tot op heden bewaard (2) ; onder die brieven vinden wij er terug van verschillende gekende Sinte Peetersmannen (3).

* * *

Hierboven zegden wij dat de hertogen van Brabant de rechten op de familia voor zich opeischten en dat zal ook wel de gewone regel geweest zijn voor wat de Sinte Peetersmannen betreft. Edoch het was niet uitgesloten dat de sinte Peetersmannen-meisniers in feodum aan anderen konden geschonken

(1) M. G. H. S.S. xxv-184. Vitae Odilae, Liber III de triumpho Sti Lamberti in Steppes : « Pervenit autem dux Lovanium, obviam habens turbam multam matronarum plorantium et dicentium : Ubi sunt, domine, filii et parentes, mariti et nepotes, noti et affines, quos tecum pridie a nostris abstractos sinibus abduxisti ? » Quibus ille sibi male conscius : « Olim, aiebat, predam Leodiensium multis plenam divitiis eum gaudio suscepistis. Vultis ergo semper lucrari et nichil unquam perdere ? »

(2) Al deze charters berusten in het rijksarchief tusschen de charters van Brabant. Ziehier de aanhef van een dier kwijtschriften :

« Wy Lodewyc van Velthem doen cont allen luden dat wi van alselke scaden ghevankenessen cost ende verlies alse wi met onsen gheduchten here der hertoghe van Lucchenburg ende Brabant namen ende leden hebben in den striit te Baestwilre ende van des striits weghe voers. daer wi die somme bi onsen eed ter heilighe af ghegroet gebben op achtien hondert vijftien mottoenen, ontfanen hebben bi hande der rentmeesteren... drie hondert twe mottoenen ende enen halven inafcorten der voers. onser principaelre somme... etc. »

Ghegeven te Bruesele int jaer ons heren MCCC tseventich en vier op sente Thomaes dach des apostels.

S. Ludovici de Veltheem, scabini Lov.

Charter van Brabant, N° 4156.

(3) Zie charters van Brabant : rijksarchief N°s 1068, 3953, 4156, 4183, 4184, 4222, 4420, 4105, 4422, 4575, 4067, 4600, 3955, 3889, 3951, 4574, 4160, 4155, 4266, 4181.

worden ; zelfs als hogere advocatus, kon hij zooals wij reeds zagen, de sinte Peetersmannen als vrijgewijden aan anderen afstaan.

Dat de sinte Peetersmannen in feodum aan anderen werden overgedragen spreekt klaarlijkend uit de keure die Hendrik van Loven « here van Gaesbeke ende van Herstal » in 1284 aan de hoven van zijn land heeft geschonken en waarin hij zegt : Wie dat hoert te sinte peters van Loven ende *tonser vrier maisenieden* » enz. (1). Deze overdracht gebeurde waarschijnlijk toen aan Godfried van Leuven, eersten heer van Gaesbeek, zoon van graaf Hendrik I hertog van Brabant, de heerlijkheid van Leeuw en Gaesbeke in leen geschonken werd. Godfried vormde dan ook rondom hem zijn persoonlijke « meisnie » (2), waarin de sinte Peetersmannen natuurlijke hunne plaats innamen.

Ook zien wij hoe een zijner afstammelingen, Henric van Lovene, here van Gaesbeek ende van Herstal, bekommerd was met zijne meisniers toen hij ten jare 1319 eene overeenkomst trof mei « Jan Meeuwen, here van Wavere ende van Donghelberghe riddere ende Marguerite vrouwe van Pamele ende van Wavere syn wyf in d'andre partye » waarbij beider partijen rechten vastgesteld werden nopens « den heerscape van Pamele ende van Leedberghe ». Enkele zijner meisniers verbleven op de in-questie zijnde gronden. Beide partijen, zoo wordt er besloten, zullen hun respectieve dienstlieden behouden, doch de sinte Peetersmannen behooren aan den heer van Gaesbeek.

« Ende voir selen wij, Heinric van Lovene van den heerscape « van Pamele ende van Leedberghe (3), vore ute hebben Sinte » Peeterslieden dats te wetene Heinric van den Stene, Rasen » van Zuenen, Heinrike van der Haghen, ende Jacobe van

(1) Rijksarchief, chambre des comptes, N° 3 fol. 58v.

(2) Zie in Flach, l. c., hoe de baroenen hun persoonlijke « maisnie » bezaten.

(3) Waarschijnlijk Ste Pieterslieden die uit de heerlijkheid van Gaesbeke in het aanpalende Pamel en Ledeburghe gaan wonen waren. De Ste Peetersmannen, zooals wij zagen, hadden vrijheid van komen en gaan ; doch hun conditie was persoonlijk en bleef dus bestaan ten voordeele van hunnen heer.

» Douway ende al dat van hen comen sal; voert selen wy Heinric
» oec behouden int voorgenoemde heerseap onse dienstliede
» die van rechte onse dienstliede syn. Ende wy Jan ende
» Marguerite ons wyf voerghenoemt selen behouden in den
» voerseiden heerseape onse dienstliede die wy van rechte
» hebben herebracht ghelyc Henric van Lovene voerg » (1).

* * *

Laten wij nu onderzoeken hoe een sinte Peetersman zich als vrij meisnier door het korps doet erkennen, hoe hij een authentiek bewijs zijner qualiteit erlangt.

Dit leeren wij uit een admissieakte van 't jaar 1319 (2).

De aspirant Sybertus de Hulvenhout verschijnt « in praesentia villici Lovaniensis et hominum Sti Petri et ad liberam familiam domini ducis pertinentium », en beweert dat hij is « homo Sti Petri et ad liberam familiam domini ducis pertinens » erbij voegende « de legitimo thoro procreatum ». Sybertus vraagt dan aan den meier opdat hij de Sinte Peetersmannen zou willen bijeenroepen om van hen te vernemen wat er hem te doen staat, in het leveren van zijn bewijs. « Habita deliberatione pleniore » wordt er besloten dat Sybertus met twee getuigen moet komen die zooals hij moeten zijn « homines Sti Petri et ad liberam domini ducis familiam et pertinentes, de legitimo thoro procreati de progenie et parentela ipsius Syberti »; en die getuigen na den behoorlijken eed afgelegd te hebben, zullen zweren dat Sybertus waarlijk datgene is waarvoor hij zich uitgeven wil. Wat dan ook gebeurt : eerst Sybertus, « tactis sacrosanctis », en de twee getuigen « tactis sacrosanctis », legden de vereischte verklaring af.

Moest Sybertus iets tegen den graaf misdaan hebben dan, voegt hij er bij, is hij bereid dit te herstellen naar de uitspraak van het vonnis der Peetersmannen « secundum sententiam

(1) Rijksarchief, Cartularium van Gaesbeek N° 24, fol. 11 (uitgegeven in Wanters, Environs de Bruxelles, I, 286) : « Dese jeghenwordighe letteren... waren ghemaect in jaer ons heren dusentich driehondert ende neghentiene, sondaches vore Sinte Marien Magdalenen dach. »

(2) Vernoemd in Molanus. I, bl. 178; 't geheel in Boonen, B. S. P. fol. 4r; uitgegeven in Boonen : Geschiedenis van Leuven, bl. 299.

hominum Sti Petri et ad liberam familiam domini ducis pertinentium » — « se honorem ejus et ejus bona firmiter obligando ». Daarop hangen de meier en zeven « homines Sti Petri et ad liberam familiam domini ducis pertinentes » hunnen zegel aan deze brieven die gegeven waren « anno Domini millesimo tercentesimo decimo nono in die beati Lamberti episcopi ».

Alles duidt aan dat de Sinte Peetersman Sybertus een meisnier is, en dat hij de qualiteit van meisnier voor zich opeischt. De heele zaak gebeurt onder de leiding van een der beambten van den hertog : de meier van Leuven (1) ; Sybertus moet bewijzen dat hij van meisniersafkomst is (zulks vonden wij voorgeschreven in het charter van 1297 der heeren van Grimbergen en ook in de costuijmen van Uccle), dat hij gewonnen en geboren is uit een wettig huwelijk want « bastaert en mach niet hoeren ter meysniede » (2) en mochte hij iets misdaan hebben tegenover zijnen heer den hertog dan zal hij het goed maken volgens het vonnis der Ste Peetersmannen want « mesnieman hoert ter mannen vonnesse ende te nieman el » (3) en dan zal hij ook zijn persoon en zijn eer en zijn goed daartoe verpanden. Sybertus van Hulvenhout wil zijn, de man van zijn hertog.

Hier moet aangestipt worden dat er eene groote overeenkomst bestaat tussehen de aanneming van den meisnier en de aanneming van den vrijgewijde ; in 't geval van den meisnier moet óók de wettige (4) afkomst beroep gedaan worden, dus een qualiteit die in beide gevallen wordt overgeërfd ; voor beide aspiranten worden er beëdigde getuigen gevergd die van zijn bloedverwantschap zijn en persoonlijk de in-questie zijnde eigenschap bezitten ; en in beide gevallen moet men

(1) Molanus : de praetore, I, bl. 372 : « Est primus inter sex principales officarios Brabantiae, qui sunt major Lovaniensis, ammanus Bruxellensis, scultetus Antverpiensis, scultetus Buscoducensis, major Thenensis et ballivus Gallo-Brabantiae.

(2) Zie Costuymen van Uccle I. e.

(3) Ibidem.

(4) De wettige geboorte wordt ook van de vrijgewijden gevorderd : dit schijnt men ten minste te mogen besluiten uit de woorden : « ex vera et debita natione » zie akte van 1305, « ex vera debita natione » akte van 1348, « ex vera et legitima natione » akte van 1382.

den eed op de evangeliën zweren. Doch waar bij de vrijgewijden de deken en 't kapittel den aspirant in naam van den patroonheilige tot het korps toelaten, daar treden nu in het geval van een meisnier, de meier met enkele meisniers in naam van den hertog van Brabant voor op.

En de formule waarvan wij zoo even eene kleine ontleding gaven, zal in de toekomst nagenoeg dezelfde blijven. Zoo b.v. de admissie-brief van Godefridus Pistor, gegeven in 1334 (1), van Joannes de Marselaer gegeven op 3 maart 1406 (2), van Vincent Jacobs alias Coppens gegeven op 30 december (1564 (3), zijn als 't ware van den vorigen overgeschreven, zoo wij den passus aangaande de belofte van herstel tegenover den hertog, weg laten.

Van Dieve in het bijvoegsel aan het « Boeck der Sinte Peetersmannen » beweert wel dat er « een ander maniere veel corter als vorighe » was « hoe ceertyts iemandt moeste voor het consistorie van de sinte Peetersmannen proberen dat hy was sinte peetersman » (4) en hij laat dan ook drij voorbeelden volgen : het eerste uit 't jaar 1448, het tweede van het jaar 1504, en het derde uit het jaar 1502 (5).

Ziehier het stuk van 1504 :

« Willelmus Berchmans filius Henrici, commorans ad locum »
» dictum Hoyyexsche Tente in parochia de Berlair monstravit »
» homagium sancti Petri Lovaniensis et cum eo juraverunt »
» Willelmus et Gommarus Berchmans fratres filii quondam »
» Joannis fratris dum vixit dicti Henrici Berchmans consan- »
» guinei dicti Willelmi Berchmans coram domicello Ywano »
» Cortenbach domino de Kierbergen, villicio Lovaniensi, Daniele

(1) Zie Molanus bl. 178 en B. S. P. fol. 25v.

(2) Zie aanhangsel van Boeck van sinte Peetersmannen door Van Dieve, fol. 71v; uitgegeven in *Septem tribus patriciae Lovanienses*, bl. 83. Hier gaat het over « Aegidius de Marselaer, filius Johannis quondam de Marselaer. » Welnu in de lijst der strijders te Basweiler vinden wij ook den naam Jan de Marselaer. Zie De Raedt : *La bataille de Basweiler*, bl. 49. Een der getuigen Joannes van der Wyck vocht ook te Basweiler, zie *ibid.* bl. 12. Beide meisniers zijn daar op hunne plaats.

(3) Zie aanhangsel van Boeck van sinte Peetersmannen, fol. 72r.

(4) *Ibidem*, fol. 73r. en 71r.

(5) *Ibidem*, fol. 73r.

» Boxhoren, Ludovico van der Borch, Willelmo de Assche
» et Antonio Vuyttenhove dicto Zeedeleer; hominibus sancti
» Petri februarii X lib 1504 in tertia ».

Doch deze laatste woorden bewijzen dat van Dieve niet de oorspronkelijke stukken heeft afgeschreven, maar alleen een samenvatting ervan, bewaard in de derde kamer van de Leuvense schepenbank. Hetzelfde moet gezegd worden van al de stukken door Boonen in zijn « Boeck van sinte Peetersmannen » op fol. 5v, 6, 7, 8r, op genomen (1).

De aspirant in persoon verschijnt voor den raad : « in praesentia... personaliter constitutus » Toch gebeurde het dat men bij volmacht zijn meisnierschap kwam bewijzen.

Daarvan is er een stuk gedagteeken van goeden Vrijdag 1406 (2).

Joannes van den Srieke van Wespelaer komt voor den meier en de sinte Peetersmannen. Wij roepen de aandacht op het feit dat de lieden van den raad, die over de ontvangst te oordeelen heeft, alleenlijk homines sancti Petri Lovaniensis genoemd worden. De naam sinte Peetersman volstaat dus om hun hoedanigheid van meisnier aan te duiden.

Maar Joannes van den Srieke komt niet getuigen voor zich alleen : « dixit et asseruit se ipsum et Henricum van den Srieke ejus fratrem pronunc apud Watermale captum esse homines Sancti Petri Lovaniensis ad liberam familiam domine ducisse Brabantie pertinere et de legitimo thoro fore procreatos ».

Daarop komen de sinte Peetersmannen bijeen « praehabito concilio et deliberatione sufficienti dixerunt pro sententia et jure » dat Joannes eerst zelf ten heiligen zal zweren dat hij en zijn broeder ware Ste Peetersmannen zijn, enz., daarna zullen twee beëdigde familieleden ten heiligen dezelfde verklaring afleggen. De meier en 4 sinte Peetersmannen hangen hunnen zegel aan den brief : datum anno Domini millesimo quadringentesimo sexto in die Parasceves.

Van aanneming bij procuratie kunnen wij nog twee voorbeelden aanhalen, doch van de stukken is er slechts een korte

(3) Al deze stukken staan in : Willem Boonen, Geschiedenis van Leuven, uitgegeven door Ed. Van Even, bl. 303 en vgl.

(1) Boeck van sinte Peetersmannen, fol. 26v.

inhoud overgebleven. Mathias Cricke van Leerbeke getuigt in 1402 voor zich en zijnen broeder Arnoldus gevangen te Leneke (1) en Egidius van den Eussele van Lille in 1448 verschijnt in zijnen naam en in dien van zijnen broeder Willem, gevangen tegen Lille (2) voor den meier en de sinte Peetersmannen om hun meisnierschap te bewijzen.

Het meisnierschap draagt hier den naam van *homagium Sancti Petri Lovaniensis*, een term die aan de hulde doet denken door den vassaal aan den senior bewezen en dan eens te meer den aard van den band welke den Sinte Peetersman aan den hertog van Brabant verbindt, in een klaarder daglicht stelt (3).

Een eigenaardige admissiebrief uit het jaar 1378 (n. s.) werd door Petrus Bode op bevel der heeren van 't kapittel, in 1445 geregistreerd. In de *acta capitularia* hebben Boonen en Molanus hem dan ook gelezen (4).

Wilhelmus de Wanghe Geldolphus de Tilia van Winde, Gerardus de Castro, Joannes dictus Marcolff de Hakendovel en Repo de Oerbeke » die zich noemen « *homines ligii de libera familia sancti Petri Lovaniensis* » getuigen dat voor hen is verschenen Joannes de Bost de Wulvezeem. Met hem verklaren twee beëdigde getuigen, óók *homines ligii de libera familia sancti Petri Lovaniensis*, per monitionem domini Johannis de Ophem, militis, villici Thinensis (5) dat Joannes

(1) Molanus, bl. 179.

(2) Aanhangel van het Boeck van sinte Peetersmannen, fol. 73r.

(3) Flach, o. c. *La maisnie*, t. II, p. 462. *Les nouveaux venus commencent par faire hommage. C'est l'ancien mundium qui sous la forme affaiblie de l'obsequium vit toujours, c'est la primitive recommandation qui les fait entrer dans la famille, dans la maison du seigneur, en fait des famuli, familiares, domestici, obsequentes etc. Ils doivent désormais fidélité et services en échange de leur participation à la vie commune. Remarquez en effet qu'il n'y a pas ombre de concession de fief.*

(4) B. S. P. fol. 2v. Molanus, bl. 166. Merken wij op dat Molanus het slot wel verkeerd zal afgeschreven hebben : « *Quas literas sigillis praedictorum hominum Sti Petri sigillatas, non abrasas non cancellatas neque in aliqua sui parte suspectas, Petrus Bode, notarius de mandato dominorum, die 26 mensis novembris anno 1445 teste manu propria sigillavit* » en Boonen zal wel de juiste lezing hebben waar hij, in plaats van *sigillavit*, « *registravit-registreert* », schrijft.

(5) Niet de meier van Leuven maar wel de meier van Thienen is voorzitter bij de aanvaarding. Is misschien deze opneming gebeurd buiten

de Bost is « homo ligius de libera familia sancti Petri de et ex recta linea, parentela seu legitima natione ». Alles gedaan zijnde « quod juris ordo in talibus dictaverit fore faciendum » worden deze brieven bezegeld.

De officieele vertegenwoordiger van den hertog is nu de meier van Thienuen en aspirant en getuigen worden hier genoemd « homines ligii de libera familia sancti Petri Lovaniensis ».

Wat verstaat men onder de benaming van homo ligius? (1)

De uitdrukking « homo ligius » komt gewoonlijk eerst in de gedachte als een feodale term, en daaronder wordt dan ook verstaan de vazal die door heel bijzondere verplichtingen aan zijn suzerain verbonden is (2). Maar het woord « ligius » is toch ook buiten het leenverband te vinden; en dit is ten klaarste bewezen door Dr Dorothea Zeglin in haar verhandeling over « Der Homo ligius » waar zij in het eerste kapittel handelt over « Der Homo ligius im allgemeinen ». Een paragraaf is zelfs gewijd aan die « homines ligii, die nicht Lehnteute sind » waarin zij onder meer bevestigt « Ligius bezeignet... den gerichtzuständigen Mann, der Muntmann, den Vasall, auch wenn er nicht belehnt ist ».

Pirenne geeft in zijne studie : « Qu'est ce l'homme lige, p. 49 » een zeer juiste omschrijving van den « homo ligius » buiten het leenverband : « Lige exprime ainsi ce sur quoi on a un

Leuven, toen er in deze beroerde jaren zoovelen uit de geslachten « eene vrijwillige ballingschap boven eene gedurige onrust stelden »? Zie Divaeus, Ann. Opp. Lov. L. IV, p. 27. De toenmalige meier der stad Leuven was Nielaes van Sint Goerickx. *ibid.*

(1) Boonen vertaalt de uitdrukking « homoligius » door plichtmannen.

(2) Pirenne : Qu'est-ce qu'un homme lige? B. A. R. B. (classe des lettres) N° 3, 1909, p. 46 : « Tout le monde sait que l'on appelle homme lige le vassal lié à son seigneur par des obligations particulièrement étroites et exclusives, à l'origine du moins, de tout serment de fidélité à l'égard d'un tiers. »

D. Zeglin : « Der Homo Ligius » Leipziger historische Abhandlungen, Heft XXXIX, bl. 32 ; « In den verschiedenen Abwandlungen, denen der Begriff ligius unterliegt, ist das hauptsächlichliche Charakteristikum doch immer deutlich zu erkennen : ligisch ist die Lehnbindung, bei der der Schwerpunkt in der Treuverpflichtung liegt.

Zu diesen allgemeinen Charakter der ligeste treten einige Besondere Merkmale hinzu : besondere Rechte des ligischen Herrn. Besondere Pflichten des ligischen Mannes. »

droit primordial, non contractuel, bref un droit naturel, ou ce qui revient au même, un droit de famille héréditaire. Le seigneur lige est tout simplement le seigneur naturel; l'homme lige comme le disent certaines chansons de geste, c'est « l'homme lige naturel ». La ligece nous reporte à cette situation primitive dans laquelle le lien familial est le lien social essentiel. On est lige quand on fait partie de la familia d'un seigneur, quand on appartient à son patrimoine, quand on est nourri dans sa mesnie, quand on relève de lui, non en vertu d'une convention, mais en vertu d'un droit héréditaire.

Die ligische band is er een waarbij de verplichting van trouw op den voorgrond treedt, een band waardoor de persoonlijke betrekkingen tusschen den man en den heer toegehaald worden. De homines ligii, naar de vertaling van Boonen, zijn ware plichtmannen, en men kan waarlijk geen beter woord gebruiken om de betrekking die er bestond tusschen de Sinte Peetersmannen — de mannen van de meisnie — en den hertog van Brabant — den heer van de meisnie — af te schilderen.

Mogelijk kan de vraag hier gesteld worden waarom die uitdrukking maar een enkele maal voorkomt ?

Afgezien van het feit dat er heel weinig handvesten tot ons zijn overgekomen, kon er wel in de toenmalige omstandigheden een reden zijn geweest om den nieuwen aspiranten hun verplichting van trouw op eene speciale manier voor te houden. Het charter is gedagteekend « anno a nativitate Domini millesimo trecentesimo septuagesimo septimo, mensis decembris die duodecima (n. s. dus 1378). Welnu den 14 September van 1378 werd door een charter voorgoed de twist beslecht tusschen de geslachten onderling, en tusschen de geslachten en de ambachten, uitspraak waarbij de privilegien der eersten eenen definitieven knak kregen. Stippen wij slechts het eerste punt tot staving dezer meening aan : « in den iersten dat wy nu ter tyt ende vortane alle jaren onse seven scepenen van Loven maken en de setten selen, dats te wetene viere van onsen goeden lieden van den geslechten van Lovene ende drie van onsen goeden lieden van den guldruderen ende van den ambachten » (1). De sympathie van die der geslachten tegen-

(1) Stadsarchief van Leuven : charter litt. K. N° 5.

over den hertog Wenceslas van Behem, dien vreemdeling die het vroeger voor de ambachten nog had opgenomen, zal door deze daad niet gestegen zijn, en misschien oordeelde hij het goed den sinte Peetersmannen te herinneren dat zij zijn plichtmannen, homines ligii, waren.

*
* *

Deze admissiebrieven, waarvan wij er zoo juist een aantal ontleedden, hadden kracht heel Brabant door, en daarmee kon men overal de voorrechten van de hoedanigheid opeischen.

Anthonis van Burgondië bevestigde zulks in een charter van 11 Maart 1407. — Antwerpen had bezwaren geopperd tegen de voorrechten verbonden aan «schepenenbrieven, porteryen van Brussel en Leuven en 't Sinte Peetermanschap van Leuven» en meende dat deze stukken «niet sculdich en waren voertganck te hebbene ochte gehouden te wordene binnen den maregraefscap van Ryen»; waarop Anthonis verklaarde «dat scepenen brieven, porterien onser steden van Loeven ende van Brussel ende Sinte Peetersmanschap van der selver onser stat van Loeven» zouden onderhouden worden zooals vroeger geheel Brabant door, behalve in de vrye steden (1).

*
* *

Vermits de Ste Peetersmannen plichtmannen van den hertog zijn, zoo zien wij ook de prinsen zich met de rechten en de innerlijke organisatie van het korps bemoeien. De Burgondiërs met hun centraliseerend stelsel, met hun vijandschap tegen alle particularisme, hebben ook tegenover de Ste Peetersmannen eenige maatregelen getroffen. Doch voorwat de aanneming betreft hebben zij toch heel weinig of zelfs geene verandering aan de oude gebruiken toegebracht. Ziehier wat Philips de Goede in 't jaar 1460 decreeteerde :

« Item, declare mon diet seigneur que doresnavant quant auleun se vouldra prouver estre homme de Sainet Piere, il sera

(1) Stadsarchief van Leuven : charter litt. A. N° 11, uitgegeven in Geschiedenis der stad Leuven van Boonen, bl. 307.

tenu de le monstrer, du moins par deux tesmoings hommes de Sainct Piere et qui soyent gens dignes de foy, lesquels affirmeront par leur serments qu'ils seavent celuy (au prouffit et avantaige duquel ilz deposed) estre yssu et descendu de gens qui estaient de la dicte franchise en rendant justes et raisonnables causes de leurs depositions et declarant la genealogie et descendue telle qui doibve souffrir par raison »... (1).

Wij stiipen reeds hooger aan hoe Ste Peetersmannen-messniers kortweg Ste Peetersmannen genoemd worden ; dat is in deze verordening eens te meer het geval.

De twee benamingen « meisnier » en « Ste Peetersman » worden dan ook in sommige stukken om de beurt in dezelfde beteekenis gebruikt.

Dit is het geval bij voorbeeld in het stuk geteekend : « Dit synder bancken Rechten van Halsenberghe van Rode ende van Leeuwe Sinte Peeters » (2).

Wij laten daaruit uittreksels volgen en stellen ze tegenover de equivalente teksten der gepubliceerde Costuymen der uitgave « Coutumes du pays et duché du Brabant. Quartier de Bruxelles, II, p. 140, ss. »

Costuymen rechten van Rode, Halsemberghe ende Leeuw (3).

Dit synder bancken Rechten van Halsenberghe van Rode ende van Leeuwe Sinte Pieters.

N° 6. Die lanx-levende behoudt 't zynen lyve 'tgheleghe sonder fortresse, is hy messnier-man, een half bunder

Bl. 392. ende waer daer een geleegeter sonder sortietse day soude hy houden tot synen lyve, een halff bunder groot

(1) Zie het B. S. P. fol. 12v. : uitgegeven in Geschiedenis van Leuven, bl. 308 en B. C. R. H. t. IV, p. 217-218.

(2) Archieven der stad Brussel : stadhuis N° 1400.

Verzaameling van wetten ende costuymen uit de xiv^e, xv^e en xvi^e eeuw voor Brussel en omstreken. Dit manuscript werd samengesteld in 1566. Het heeft 690 bladzijden papier met een systematische tafel, gerangschikt volgens de stof. De oude omslag is verdwenen, ook de bladz. 80 tot 103 ontbreken.

(3) Zie proces verbal de la commission des anciennes lois, t. IV, p. 28. Britz duidt er, voor de overlegging dezer costuymen, de jaren 1546-1570 aan.

groot, is hy cossaete, een dachwant.

N° 22. Soo waer een tochte-naer oft cossaete storve, die herhout ware, ende sonder kindt storve, die voorkinderen soudent deylen tegen dat naerwyff haers vaders goeden, soo sy te vorens hadden gedaen van huers moeders wegghen.

N° 23. Men ontdeylt gheen messenier-lieden geen have, ende mogen altyt haeren wille daermede doen sonder iemandt te vraghen.

N° 30. ende waer die gheene [een?] messenier, oft verdeylt, soudense haren wille daermede moghen doen, sonder iemandts wedersegghen.

N° 36. Naer de doodt van vader ende moeder behoudt die jonxte broeder 'tgheleghe daer d'ouders inne syn ghestorven, een dachwant groot is [is't] een cossaete; is't een messenierman, een half bunder groot...

waer hy maysenieman, ende en waere hy egheen meusenierman (sic) een dachwant groot.

Bl. 398. Item een tochtere die cossate es ende herhouwet ende sonder kindt sterft die voer kinderen selen deylen teghens dat naewyff, van huers vaders doot, gelyck sy voer gedeylt hadden van huerer moeder doet.

Maer Sinte Peeterslieden en ontdeylt men niet van haven, sy moeghen daer meer altoos huere wille doen sonder iemandt te vragene.

Bl. 400. ende een Sinte Peetersman mach oyck zyne have gheven wyen hy wilt sonder yemandt te vraghen.

Bl. 402. In den iersten soe behoudt der jonxte 'tghelegghen daar vader en moeder inne sterven, een dagwant groot eest een cossaet, eest een Sinte Peeterman een half buender groot.

Bl. 408. Item waer man oft wyf zyn kindt vuyt synder plicht wilt doen, sy moeghent wel doen metten rechte, alsoe als mannen oft scepen wysen selen es hy man oft hoert hy sheeren meysenieden soe sal men manen by trouwen, ende by eeren hulden, ende es hy

scepenen soe sal men manen
op synen eedt (1).

De eenvoudige vergelijking der twee lezingen en het onderzoek van het stuk zelf in N° 1400 van het stadsarchief van Brussel opgeteekend, toonen ten klaarste aan dat in 't district van Alsenbergh, Rode, Leeuw Sinte Pieter, de meisniers van den hertog van Brabant, de Ste Peetersmannen waren.

Onloochenbaar staat zulks vast, daar bewezen is dat de meisniers van Rode, Alsemergh, en Leeuw hun qualiteit moeten bewijzen voor Sinte Peetersmannen van Leuven.

Les coutumes du duché Brabant, l. c. bl. 152 hebben volgenden tekst desaangaande « Waermen iemant ontkent syn » messenierschap, dien die (dien is 't) rechte schuldich dat te » setten als om die te bethoonen voor Sinte Peetersmannen » van Loven ende s'herbogen van Brabant, etc. » Deze gebrekkige en onvolledige tekst — de « etc. » staat er werkelijk (2) ! — zet ons aan om het heele paragraaf, getrokken uit N° 1400 van het Brusselsch stadsarchief, hier mede te deelen; zooveel te meer dat wij er enkele bijzonderheden nopens de aanneming in aantreffen.

« Item waermen eenen persoen ontkinmen wilt syn meyseniescap, dyen es den rechtere schuldich dach te settenen om die te bethoonene voer Sinte Peetersmannen van Loevene, ende tshertoghen van Brabant vrye meysenierescap toebehoirende. Ende als dien dach compt, ende die rechtere maent hoe die persoen syn meyseniescap thoonen sal, soe sal men wysen dat die persoen sal leggen handt op heylighen ende zweeren dat hy es Sinte Peetersman van Loeven, ende tot des hertoghen vryer maysenieden van Brabandt behoirt, alsoe hulpe hem God ende der heylighen. Ende daarnae selen commen sy twee te synder hulpen die Sinte Peetersmannen van Loeven selen zyn, ende tshertogen vryer meysenieden van Brabant behoiren, ende vuit eender oryen commen, ende selen leggen handst op heylighen ende zweeren dat die eedt

(1) Dezelfde tekst vinden wij terug in N° 1412 stadsarchief Brussel. Dit is 't nummer van een vlaamsch manuscript in-8°, op papier, uit het begin der xvi^e eeuw, in perkament ingebonden en behelzende 37 fol.

(2) De vertaling is natuurlijk even ongelukkig en onvolledig.

die die persoen aldear gedaen heeft ende noemende met name ende met toename es goet ende waer oft gerechtich dwelek hem gewyst es te seggene van beyden, alsoe hulpe God ende die heylighe. Ende eest datse dat die partye en calengiert dat die Sinte Peetersmannen nyet en syn, ende men huer meysenie kint soe heeft die voers. persoen wel bethoent. Ende werdden sy gecallengiert dat sy Sinte Peetersmannen nyet en syn, soe sal men wysen dat elk van hen tween sullen hebben tot hueren hulpen hen tween, ende die een die daar was gecallengiert sal zweeren dat hy es Sinte Peetersman van Loeven ende shertogen van Brabant vryer meysenieden toebehoirt, alsoe helpen hem God ende der heylighen.

Daernae selen sy twee hem ter hulpe commen, ende zweeren opte heylighen dat die eedt es goet, ende waer ende gerichtich, die de persoen daer gedaen heeft ende noemen met namen ende toenamen alsoe helpe hem God ende die heylighen.

Ende daernae sal die andere die oyck gecallengiert waer ende syn hulpe sweeren gelyck syne geselle, ende syne hulperen voer hebben gedaen, ende altoes met maningen ende met wysdomme, ende die hulpe ende mach nyet meer calengieren, ende dan sal men wysen, dat die ierste man wel volthoent heeft syne meyseniescap met commen gethuyghe oft te rechte; ende soe wie syn meysenierscap aldus thoent eyscht hy hieraff letteren oft brieven hy es die sculdich te hebben ende op synen cost. Ende die brieven sal besegelen die rechttere ende vier van Sinte Peetersmannen oft meer van dien, die dat vonnisse hulpen wysen, ende ghy sult weten waer een man heeft letteren, dat hy syn meysenierscap aldus gethoent heeft dat die letteren altoes synen thoen selen syn, ende syns wettichs oirs, dat van synen lyve commen es ende commen sal waer dat sys te doene sullen hebben, bynnen den cryte van Brabant ».

De meisnier van Alsembergh, Rode en Leeuw Ste Pieter zweert ten heiligen, dat hij is een Sinte Peetersman van Leuven en met hem komen twee getuigen « nit eender oryen », mannen zijner eigene familie, die 't zelfde moeten zweren. Doch gebeurt het dat men 't meisnierschap van die twee getuigen zoude loochenen, dan worden ook voor elk van hen

twee nieuwe « hulperen » bij geroepen ; en deze zullen op hunnen eed voor de waarheid instaan voor al hetgene de gewraakten hebben verklaard ; verder gaat de aanneming haren gewonen gang. Ook wordt den meisnier op zijn kosten eenen brief overhandigd die voortaan voor hem en zijn wettige nakomelingen een authentiek bewijs van zijnen stand zal zijn (1).

* * *

De meisniers van den hertog, zelfs dan wanneer deze ze « in feodum » aan anderen heeft afgestaan, zijn Ste Peetersmannen van Leuven.

Dit is nu het geval niet met de meisniers van de heeren van Grimbergen. Toen aan Hendrik hertog van Limburg en Lotharingen, bij den wille van keizer Hendrik, het « ducatus Lotharingiae » ontnomen werd, en de graaf van Leuven Godfried met den Baard, ten jare 1106 zijne plaats innam, alsdan ondervond Godfried dat de heeren van Grimbergen een gansch zelfstandige positie in het graafschap Brabant hadden ingenomen. Op zijn verzoek kwamen de heer van Horne, de heeren van Gaesbeek en Angya hulde en trouw aan hun nieuwen suzerain zweren ; maar toen Arnoldus van Grimbergen ontboden werd, liet hij weten dat hij niet zou verschijnen « attento quod predictam terram suam a nullo teneret in feodum praeterquam a Deo ». Hij zou dan ook geen « homagium » bewijzen ; zijn voorouders hadden het immers ook nooit gedaan : « ipse et precesores domini Grymbergenses de sua terra, a centum annis citra, ducibus Brabancie numquam homagium fecissent ; pretendens quod per centum annorum spacium jus, quod duces Brabancie ad dictam terram pretendunt habere, legitima prescriptione fuit sublatum ».

Hij kon zich die overmoedige taal wel veroorloven ; hij

(1) Aan den rand der pagina staat eene nota, door een andere hand er bijgevoegd en waarvan 't begin zoo luidt : « Bethoon van Meysseyeman moet gebeure met twee vrye meysseyemanslueden onder eedt, met redene en kennisse, liggende op beyde hun knie. » Dit is wellicht te verklaren door dezen regel : « la forme de l'hommage lige est toujours la recommandation mains jointes et à genoux » zie Flach, o. c., p. 527, note 5.

beschikte over een stevige versterking, over uitgebreide domeinen, en over een flinke krijgsmacht : « multi strenui milites, et valentes scutiferi et nobiles sui vassali et homines feudales : confidebat etiam in suorum proximorum et consanguineorum assistentia in tempore necessitatis » (1). Wij hebben hier dus de familia van Arnoldus, en ook de wijdvertakte familia, die zich tot niet bloedverwanten uitstreckte : de meisnie der heeren van Grimbergen.

En al hebben de heeren van Grimbergen het onderspit moeten delven, al hebben hunne nakomelingen de erfelijke goederen dan ook in leen uit de handen der hertogen moeten ontvaugen (2), hun trouwe lijfwacht, hunne meisnie bleef bestaan naast de meisnie van den graaf.

Worden er in het charter van 1297 tusschen den hertog en de heeren van Grimbergen maatregelen getroffen waarbij de rechtspleging tegenover 'shertogen meisnielieden wordt vastgesteld, dan laat men onmiddellijk er op volgen « ende dese ghelike hebben der heren liede van Grimberghen jeghen den hertoghe die in sinen lande gheseten syn » (3).

Een eeuw en half nadien wordt er in een omstandig stuk over de beide meisniers gehandeld. « Philips byder graciën Gods hertoge van Bourgoenje », bijzonderlijk « oic omdat enige hebben gehouden dat in den thoene van denghenen die huere meysenyede hebben plegen te bethoene vast abusen syn gevallen ene wile tyts herwerts in donckernissen heeft gestaen hoe men 't recht van de voers. meysenyeden sculdich es te houden sonder quetsie oft prejudicie van der heerlicheit des hertogen oft oic der voirs. heren », Philips, zeggen wij, heeft op den 8 April 1456, de betwiste punten in 't klaar getrokken. Hier zien wij dan klaar uitschijnen de tegenstelling tusschen de Ste Peetersmannen of meisniers van den hertog van Brabant, en de meisniers van de heeren van Grimbergen, al kan men dan ook vaststellen dat de laatste naar het patroon der eersten gevormd zijn geworden (4).

(1) De Dynter : Chronicon, l. IV, cap. XLIV, (uitgave de Ram II, bl. 97 en vlg.).

(2) Ibid. C. XLV en XLVI (bl. 103-104).

(3) Zie in de bijlagen het bedoeld charter.

(4) Cartulaires et manuscrits, N° 5, fol. 56 sq.

De meisniers van beider zijde zullen onderling niet meer uitgeleverd worden tenzij voor zaken « der mede sy lyf oft let mochten hebben verbuert », ten minste « so verre sy voirmaels huere meysenyede bethoont hebben » ; maar voor « envele saken van schatschouwe, gebuerlichen rechten, geloeften ende anders » zullen zij ten rechte staan « ter plaetsen waer sy geseten syn ». Ook is verboden van heer te verwisselen « Item soo wie in voerleden tide hem gedragen heeft oft voertaen draegen sal totter meysenyede van eenigen van den voirs. heeren, het sy van den hertoghe oft van den heren van Grymberghen die sal sine levedage lang moeten bliven aen die syde die yerst hy gecoren heeft ». Vlucht een meisnier van d'eene partij naar d'andere, om aan boeten te ontsnappen, dan zal de officier van den heer waartoe de plichtige vluchtte, dezen persoon moeten vangen en hem verplichten de schuld te voldoen. De boeten gaan dan naar den eigen heer, op wiens terrein 't feit gebeurd is ; een vierde nochtans zal er van terugggehouden worden ten voordeele van den anderen heer tot schadeloosstelling voor de gedane moeite.

« Broeken ende verboerten so verre dat es van live of van lede volghen elken heere van sinen meysenyede luden, by alzoec dat die meysenyede behoerlic worde ghehoont. Mair van pennineckbroeken sal male beteren onder den heere daer 't feyt is geschiet ».

Eindelijk zoo een meisnier door de andere partij « van live of lede worde gevangen », om te voorkomen dat men hem zonder de tusschenkomst van de eigen partij ontsla, wordt er bepaald dat men den « gevangen sal moeten houden ende verwaeren sonder ontslaen drie dagen lanck ».

Al wat nu de opnemingsvoorwaarden en geplogendheden in het korps der meisniers aangaat, wordt door beide kampen eenvormig opgegeven.

« Item soe wie van nu voertaen onder den hertoghe oft onder die voirs. heren sinen meysenyede sal willen thoenen die sal moeten comen aen den officier ende eene volle banck van scepenen van den heere dies meysenyede man hy meyndt te wesen oft viere van hen (1) ende brengen met hem twee

(1) Het getal vier is er bij ten wille der meisniers-Ste Peetersmannen, daar waar het betoon voor 4 Sinte Peetersmannen gebeurde.

andere desselfs heeren meysenyedeluede van sinen geslechte. Die welke van huere meysenyeden behoerlic selen moeten doen blycken. Welke officier derop versoecht synde sal manen die selve scepenen hoe dieghene die also syne meysenyede begheert te thoenen dat sculdich sal wesen te doen. Welke scepenen dan wysen selen voir een vonnisse dat hy sal leggen sine rechte hand op die heyligen ende sweeren op die verduemnisse van zynre zielen dat hy is dies heren vry geboeren meysenyedeman ende van wettigen bedde ende dat daerna die voers. twee andere meysenyedelude ele bisunder desgelycs sweeren selen dat hy is van hueren geslechte dies heren vrygeboren meysenyedeman en van wettigen bedde. Ende die eeden also gedaen ende volcomen synde selen die officier ende die scepenen den ghenen die also syne meysenyede hadde be-thoont daer afgeven huere oopenen besegelde brieven in die welke die voirs. manieren van thoen, mitgaders den name van den persoen selen syn verclairt daermede hy voirdan sal gehouden worden voer meysenyedeman van dien heren sonder eenigen vorderen thoen daer af te dorven doen. Van welken vors. thoennisse ende den brieve daer af die officier sal hebben twee oude grote die zeven scepenen ele enen ouden grote ende die clere die den brief sal maken voer sinen arbeyt ende stoffe twee oude grote. Item so wanneer voerdaen gebueren sal enige meysenyede te dorven bethoenen van enigen meysenyedeman die gevangen were onder enigen anderen here om verbuerte van live of van lede so selen comen vier (1) meysenyedelude dies heren van den geslechte dies gevangene die welke van huere meysenyede selen moeten behoerlic doen blycken voir den officier en volle banck van scepenen desselfs heren oft ten minsten van viere van den selven scepenen oic tegenwoirdig

(1) Wij zien dat er te Grimbergen 4 getuigen opgeroepen zijn in geval 't meisnierschap van een gevangene moet bewezen worden. Te Leuven volstond het met twee. Zie Thoon, fol. 72r.

Later schijnt men in andere plaatsen van Brabant voor onderhavig geval ook 4 getuigen te eischen : in het vroeger behandelde stuk N° 1400 van 't Brusselsch stadsarchief, vinden wij aangaande het betoon ook een nota : « Maer in sake daer criem hangt ende bisunder als een meysseman in banden van yser is soe moet het bethoon geschieden met vier suffi-eiente meyssemanlieden. Ita depositum, 7 November 1566 voor 't laethof van den heer Roelant Longen tot Sinte Ulrix Capelle. »

synde den officier van den heere daer onder die selve meysenyedeman gevangen sal wesen oft den ghenen dien hy des sal hebben gelast also verre alst hoen gelieft daer by te comen ofte seynden. Ende aldan sal die voirs. officier des heeren dies meysenyedeman gevangen sal syn die scepenen manen hoe die voirs. vier meysenyedelude des voirs. gevangen meyseniede selen thoenen tot welker manissen die scepenen selen wysen dat si selen leggen huere rechte handen op die heilighen ende sweeren elc bysunder by den verduemenissen van hoeren zielen dat die gevangen is van heuren geslechte dies heren vrygeboeren meysenyedeman, ende van wettigen bedde. Ende die eeden also gedaen ende volcomen synde selen daerof werden gemaect openen besegelde brieven als boven daermede die selve gevangene voertaen sal thoenen sine meysenyede. Ende van dien thoen selen die officier scepenen ende clere hebben voer hoeren loen inder manieren boven bescreven » (1).

De meisniers van Grimbergen hadden ook hun vrijheden en die vrijheden zijn persoonlijk zoodat zij er van genieten waarheen zij zich ook begeven.

Zoo hebben wij een akte van 14 April 1499 (n. s. 1500) waarin aangeteekend staat hoe zij vrij zijn van tol heel Brabant door, hoe zij ontslagen zijn van karweien ook dan als zij op eene andere heerlijkheid hun woonst gaan vestigen. « Een groote menichte van volke meyssenyelude der heren van Grymberghen in diversen plaetsen geseten », verklaren en bevestigen dat zij overal in Brabant waar zij gaan tolvrij zijn op het toonen van hun meisniersbrief. Enkele bijzondere gevallen worden er dan ook aangehaald. Daarbij « een groote menichte vuyten lande van Gaesbeke meyssenyelude die met getale niet getelt en waren hebben alle gemeinlic gehouden ende geaffirmeert by hueren eede dat zij te Brussel gheenen toll en geven. Deselve geheele schaere die te Grymberghen waren vuyten lande van Gaesbeke hebben alle oic eendrechtelyc by hueren eedt geaffirmeert dat sy als meyssenyelude der heeren van Grymberghen vry syn van coirweyen aenden heere van Gaesbeke ende van afflive » (2).

(1) Zie in de bijlagen twee bewijsstukken van Grimbergsch meisnierschap.

(2) *Chambre des comptes*, N° 8, fol. 357r.

De meisniers van Grimbergen ook, zijn sinds onheuglijke tijden ontslagen van de doode hand. Dat wordt ten stelligste bewezen door de volgende verklaring :

« Alle denghene die dese letteren van testificatien sullen sien oft hooren lesen, wij scepenen der banck van Grymbergen saluyt doen te wetene ende certificeren een yegelych van de gerechtighe waarheit mits desen, dat wy houden voer notoir, dat die meysseyeman naede doot van syne huysvrouwe ende also nae tscheyden van den bedde *naevolgende die ouden hercomen privilegie ende usancie van ouden tyden geobserveert* alomme in Brabant bevryet teghen des heere den besten pant, ende tot dyen behoudt have schult ende wederschult niet tegenstaende die langstlevende syn meyssebieschap bethoont nae die doot van iersten afflyvighe... 18 dag der maent van Augustus anno 1567 » (1).

Doch de meisniers van Grimbergen blijven de plichtmannen van de heeren van Grimbergen ; als hun eigenschap van meisnier betwist wordt, dan zullen zij hunnen toevlucht niet nemen tot de Ste Peetersmannen van Leuven, maar tot de heeren van Grimbergen en tot hunne officieren en schepenen ; en moeten zij te recht staan dan ook zal het wellicht zijn voor een eigen gerecht, maar voor een gerecht dat gansch in de handen ligt der heeren van Grimbergen.

Wij besluiten dat de beide meisnierskorpsen wel dezelfde kentrekken hebben, doch dat de Grimberger-meisniers goed van de Ste Peetersmannen van Leuven moeten onderscheiden worden.

* * *

In de ordonnantie van hertog Philips van Burgondië lazen wij zooeven « van welken vors. thoennisse ende den brieven daerof die officier sal hebben twee oude grote die zeven scepenen ele eenen ouden grote ende die clerc die den brief sal maken voer sinen arbeyt ende stoffe twee oude grote ».

Dit eereloon der beampten vinden wij later ook opgegeven door de getuigen opgeroepen tijdens de informatie van 1516. Zoo getuigt bijv. Hendrick Vaeshout, « die selver brieven ge-

(1) Archief van Brussel stadhuis : N° 1400, bl. 666.

schreven heeft », dat « Sinte Peetersmannen voor d'inschryven voir synen ontfanck betaelen XX rinsgulden ende den meyere ende Sinte Peetersmannen metten secretaris daer over staende twee en veertig stuivers » (1). Misschien werd dat eereloon in natura betaald, want Gerardus de Thimo secretaris op het stadhuis zegt « ende voor den wyn van den myere metten anderen mannen ende secretaris daerover staende metten brieven tsaemen XLII stuyvers » (2).

Dit voor zoover het de beambten aangaat, maar ook de hertog had er zijn profijt bij. Daarover zijn het de Sinte Peetersmannen van Leuven, opgeroepen in het onderzoek van 1516, dan ook eens.

Anthonis Absolons zegt « voor welcke inscriptie hy moet betaelen voor onsen genedigen heere XX rinsgulden, 't stuck tot twintig stuivers » (3).

Lambrecht Joirdens : « de meyere van Lovene tot proflytte van onsen genedigen heere van elcken van Sinte Peetersmannen buyten Loven behoirt te ontfangen ende ontfanght XX rinsgulden, 't stuck tot twintig stuivers » (4).

Jan van Attaert : « daer voer hy betaelen moedt tot behoef van den hertoge van Brabant XX rings. » (5).

Meester Stas van der Hoeven, secretaris van der stadt van Lovene : « heeft altyt gesien ende geweten dat de meyere van Loven ten tyde zynde de voorsch. twintig rinsguldens van elcken Sinte Peetersman ontfangen hebben, buyten der stadt

(1) Zie Thoon, fol. 3v; zie ook *ibid.* 17r. en fol. 60 r.; fol. 72v. Wij zien in een der aannemingsboeken van lateren datum (N° 435 stadsarchief, stadhuis Leuven) dat, naast den tekst der opname, de rekening der onkosten is opgemaakt; b. v. aan den rand der opname van Willem Verstrepn gedaan op 22 Juni 1601 staat geschreven :

« Solvit pro dominis et secr.	
elck peeterman	VIII s.
en den secr.	VIII s..... II Rg.
den lieutenant	XXXII st.
den boden	VIII st.
den hertog competit . .	XX Rg.

daaroppe gereed bet. X. rg. die reste te bethaelen in de maende. Solv. pro litteris III ryngs. »

(2) Thoon fol. 29r.

(3) Thoon, fol. 7v.

(4) *Ibidem*, 11r.

(5) *Ibidem*, fol. 17r.

van Loven geseten; heeft oyck anders hooren segghen dat men altyt van ouden tyden dat alsoe geuseert ende onderhouden heeft, maer Sinte Peetersmannen van binnen der stadt geseten als die voors. privilegie gebruycken willen, die en betaelen den hertoge van Brabant nyet voor syn recht » (1).

Jan van Yssche : « ende sy buyten de stede van Loven woonachtich syn, soo moeten sy terstont betaelen twintig rinsguldens » (2).

Henrick van Raveschot : « aan ons heere de Coninek als hertoge van Brabant... eenyglyek betaelen moet twintig rinsg. » (3).

Meester Peeter van Thienen doctoer in bijde rechten, ende lesende ordinarie in jure canonico : « de hertoge van Brabant van eleken Sinte Peetersman heeft... soo verre hy buyten de stadt van Loven geseten is daer aff twintig rinsg. tot synen prouffyte » (4).

Jan van Bouchout, deken van de drapperijen : « ende moet alsdan betaelen voor 't recht van Sinte Peetersmanschappe ten proffyte van den hertoge van Brabant twintig pond arthois, ende noch daerboven voor 't recht den mannen... twee en veertig stuyvers, soe dat de stadt daeraff egeen proffyte en heeft, behoudelyck dat die binnen Loeven geboiren syn al woondense oyck buyten Loeven nyet en betalen als sy hen behoen doen » (5).

Meester Arndt van der Halver Mylen in 't geval dat men voor een gevangenen komt betoonen : « ende moet alsdan betaelen ende betaelt ten proffytte van den hertoge van Brabant voor syn rechte, het en waere dat hy binnen Loeven geboiren waere twintig pont arthois » (6).

En zoo spreken al de getuigenissen; alleen volgens Cornelis Roeloffs schijnt er een onderscheid te bestaan, dat hij niet weet te verklaren : « voor 't recht van den hertoge XVIII of XX rinsgulden » (7).

(1) Thoon : fol. 22v., 23r. Zie ook verklaring van G. de Thimo, fol. 29r.

(2) Ibidem, 33v.

(3) Ibidem, fol. 42v.

(4) Ibidem, fol. 45v.

(5) Ibidem, fol. 60r.

(6) Ibidem, fol. 72v.

(7) Ibidem, fol. 116r. Wij zien dat verschil later nogmaals voorkomen :

Dit geld wordt door den meier ontvangen (1), anderen kunnen hem daarbij behulpzaam zijn (2) maar hij zal daarover de rekening aan den hertog moeten indienen (3).

Wij hebben het tijdstip niet kunnen vaststellen waarop men begon zulke som te eischen van de buiten-meisniers Ste Peetersmannen; want uit al de verklaringen hooger aangehaald, heeft men moeten besluiten dat de Sinte Peetersmannen uit Leuvensche familien gesproten van deze taks ontslagen waren.

Maar het is zeker dat zulks gebeurde met de volle goedkeuring van den stadsraad sedert het begin der xv^e eeuw. « Item es overdragen in de stat Raede met vollen ghevolge alsoe van Sente Petersmanscape dat soe wie voertaen 't recht van Sente Petersmanscape bethoenen wilt dat hi daer af gheven sal den meyer van Loven tot myns ghenedichs heren behoef

zoo bijvoorbeeld in « Officie boeck heeren Peeters de Quaderebbe, ridder, van zynder officien ende meyerien, der stadt van Loevene regimente van elfften dach van meye anno XV hondert ende sesenvyftich. » N° 400 van het Leuvensch stadsarchief.

Over 't algemeen betaalt men 20 rinsguldens, zie bijvoorbeeld, fol. XXViv., XXVIIIr., XLVr., XLVv.

Nochtans vonden wij daarin hoe drie verschillende personen slechts 18 ringsgulden betaalden.

Fol. VIIr. :

« Gielis Verstraeten heft verheven die vryheyt van Sinte Peetermanschap nae deser stadt recht alst blyckt inde middel camera op den XXVⁿ dach van septembri anno LVI ende dat voer de somme van XVIII rinsg. eens; daeraff hy betaelt heft op rekeningen ses rinsg. ende ses rinsgulden te kersmesse; ende dandere ses te paeschen naestcomende, vz. alhier te boecke, nyetegenstaande de graeve ende oudt rechte XXrings.

Fol. IXr.

« Jan van Haegt ende Gumaer van Haegt zyn bruedere wonende tot Murckhooven hebben verheven die vryheyt van Sinte Peetermanschap ende daervore geloeft te betaelen ses endertich rinsgulden de heelicht te Sint Jansmesse ende dandere heelicht te half Oyst, vz. alhier (XVIII febr. 56).

(1) Thoon : passim.

(2) Thoon : fol. 51v. Peter van de Zande priester « daervoere hy betaalt XX pont arthois, welcke penningen hy deponent somptyts heeft helpen ontfangen ende dien den meyere overgelevert... : ook fol. 17v.

(3) Thoon : fol. 48r. : « ende zyn reekeninge daeraff den Coninck doen moet ». Zie ook *ibid.*, fol. 148v. « daer aff de meyere den ontfanck heeft, ende doet daer aff syn reekeninge in de camere van reekeninge tot Brussel. »

van Brabant een lb. oude groete van XX rinschgulden » anno Xiiii^e VIII (1).

Deze taks bracht den hertog in het begin der xvi^e eeuw jaarlijks van 4 tot 500 rijns guldens op; deze verklaring werd door verschillende opgeroepenen der « informatie » afgelegd (2); dat zou dus telken jare het betoon van een twintigtal Ste Peetersmannen uitmaken, — hetgeen klopt met het getuigenis van Jan Attaert « procureur op der stadhuys dat hy selve somptyts op een jaar den meyere aanbracht heeft XXV-XX Sinte Peetersmannen oft daer omtrent » (3).

* * *

Een der allerlaatste vragen der informatie (n°s 75, 76, 77, werden in groep gesteld) moet betrekking hebben op de formule van het betoon : waarschijnlijk luidde zij volgenderwijze : « weet getuige of de woorden *ad liberam familiam ducis pertinere* werkelyk in het bewys van de Sinte Peetersmans-qualiteit opgenomen waren ? »

Op deze vraag bleven de meesten het antwoord schuldig. Dit kan men eenigszins begrijpen; vooreerst is het uitgemaakt dat niet al die opgeroepenen Sinte Peetersmannen waren; mogelijk hadden zij nooit zulken brief gezien. En hoeveel onder de Sinte Peetersmannen konden het latijn lezen? En van degenen die latijn lazen, hadden wellicht slechts enkelen hun brieven overlezen. Hooren wij wat Meester Staes van der Hoeven getuigt :

« Seegt dat hy wel weet dat gemeynelyck ende nae gemeyne stiele in de bethoenbrieven van eenigen Sinte Peetersman geinsereert wordden dese wordden et ipse dicitur ad liberam familiam ducis pertinere, hoe wel nochtans hy die brieven niet gesien en heeft soe verre hem voerstaet, nyet alsoe seckerlyck weten te deponereen oft syn brieven de voorschreven worden in houden maer gedraecht hem des totten selven brieven » (4).

(1) Stadsarchief van Leuven : stadhuys, Ordonnatieboek Q (N° 228) fol. 22v.

(2) Zie Thoon : fol. 3r., fol. 11r., 22v., 60r., 73r.

(3) Thoon, fol. 17v.

(4) Thoon, fol 79r.

Doch zij die met de brieven rechtstreeks iets uit te staan hadden, bevestigen het feit, zooals de voorspreker Claes Vaeshont :

« Weet wel dat die brieven van der inscriptien van eenige Sinte Peetersman daer hy veertig ende daerenboven in zyne leven gemaect heeft inhouden onder dandere dese naervolgende worden quod ipse dicitur ad familiam domini ducis Brabantiae pertinere » (1).

Henricus Vaeshont :

« weet oyck wel dat die brieven diemen Sinte Peetersmannen levert ende verleent onder dandere inhouden dese worden genoeg in substan. quod ipse dicitur ad liberam familiam domini ducis pertinere » (2).

Gerardus de Thimo, secretaris der stat bevestigt :

« ende houden die brieven van der inscriptie inne, dyer hy deponent vele ende diverse selve gemaect heeft, dese worden naervolgende in forma quod ipse dicitur ad liberam familiam dni ducis Brabantiae pertinere (3) ».

Enkelen als zij over de manier van betoonen zullen spreken en de voorwaarden van de Sinte Peetersmanschap zullen opsommen, eischen dat de aspirant zal zijn : « geboeren van hunne bloede (i. e. van Sinte Peetersmannen) van wettigen bedde binnen Brabant geboren, ende vry meisseniersmannen der hertoge van Brabant ». Maar het getal van deze getuigen is klein, wij vonden er slechts drie : Meester Aert van der Halven Mylen (4), Meester Bartholemeus de Ruysseche, secretaris van der stadt (5), Goevaert van den Berge Sinte Peetersman, casteleyn myns heeren van Bergen op slot tot Wouwe (6). Dat alles schijnt aan te wijzen dat stilaan de meisnier heel en al in de Sinte Peetersman opging ; dat de conditie van Sinte Peetersman-meisnier van den graaf eenvoudig weg met den term « Ste Peetersmanschap » zal aangeduid worden.

(1) Thoon, fol. 91v.

(2) Ibidem, fol. 160r.

(3) Ibidem, fol. 156r.

(4) Ibidem, fol. 72r.

(5) Ibidem, fol. 67r.

(6) Ibidem, fol. 82v.

Straks zal, voor de ingezetenen van Leuven, de gedachte aan 't meisnierschap heelemaal verdwijnen. Reeds in 't midden der xvi^e eeuw vatten de Sinte Peetersmannen den zin van « familia » niet meer ; de « familia » waartoe zij volgens hun brieven behooren, is niet langer de « meisnie » maar wel de engere gemeenschap waartoe alleen behooren de machtige feudale leenheeren, de groote ministeriales, de beste vertrouwelingen ; zij stappen van 's hertogen huisgezin (1) in het korps « der lieven ridders mannen ende raetgever » in de familia der « fideles domini ducis » (2) in de « curia fidelium » (3).

Dit zal voorzeker voor enkelen wel gebeurd zijn : zoo lezen wij in het schepenenregister van 1479 in eene akte van 21 December : « H. Lodewyck Pynnock, ridder heer tot Velpen, *raid ende kamerlinck ons gened. heere* ». Doch met welke reden op het geheele korps der sinte Peetersmannen overdragen wat aan enkelen onder hen om bijzondere redenen vergund was geworden ?

De sinte Peetersmannen buiten Leuven, uit niet-Leuvenaars gewonnen en geboren, zijn en blijven meisniers. De Sinte Peetersmannen uit Leuvenaars gewonnen en geboren, noemen zich zelf Sinte Peetersmannen uit de geslachten « insignium virorum seu hominum Sti Petri oppidi Lovaniensis familia » (4) en uit de beschrijving die wij hier laten volgen

(1) Het kwijschrift dat Lodewyk van Velthem, volgens zijn zegel schepen van Leuven, gaf aan den rentmeester van Wenceslas na den slag van Basweiler, draagt langs den buitenkant dit opschrift « s'her-togen huisgezin ».

De kwijschriften geven van onder in den linker hoek, en ook op den rug, de naam van den aanvoerder waaronder de bende diende : bijvoorbeeld, Godenarts, De Rike, Wilre, Rotselaer, etc. Deze vier voerden bevel over de meisniersmannen van Leuven.

Op andere getuigschriften staat op beide plaatsen : « 's hertogen beede » of « 'shertogen bede ». Dat woord schijnt hier de meisnie te beteekenen, want op N° 4084 kwijschrift van Goesen Mulaert staat langs de keerzijde « myns here bede » en binnenwaarts « onder myns heeren huisliede ».

(2) Zie Molanus bl. 1253 en Miraeus-Foppens, t. I, bl. 217, bl. 218, bl. 287 (de familia, consiliarii).

(3) Miraeus-Foppens, t. I, bl. 175.

(4) Boeck van St Peetersmannen : fol. 54v. 55r. copie van den inlijvingsbrief van Godfried Hermeyns.

kan men zien dat zij hun oorspronkelijke geprivilegieerde conditie te hoog aansloegen. « Qui quidem homines sancti petri ab immemoriali tempore et multis retro seculis ob singulares dotes et virtutes ac servitorum et meritorum domino duci Brabantiae prestitorum intuitu, praeter multa ab eodem domino duce in perpetuam rei memoriam eis concessa privilegia, hac quoque gaudent honoris et dignitatis prerogativa, ut quocumque locorum constituti, ipsius domini ducis brabantiae sint veri continui et perpetui familiares ac ad liberam ejusdem domini ducis familiam pertinere reputentur et estimantur. » (1)

Zij stellen op denzelfden voet én degenen die tot de familia ducis behoorden zooals zij én de vertrouwensmannen uit de dagelijksche omgeving van den hertog, — volkomen onderscheiden van het korps der Ste Peetersmannen. Deze geleidelijke overgang in een tijd, toen de tak der bloedigen hertogen van Brabant tot een afgelegen verleden behoorde, kon gebeuren; en hij gebeurde, daar het te bereiken resultaat de ijdelheid der Sinte Peetersmannen streelde.

*
* * *

Na eerst de qualiteit van vrijgewijde en daarna die van meisnier onderzocht te hebben, moeten wij thans nagaan hoe op den zelfden persoon van den Sinte Peetersman van Leuven beide hoedanigheden, verschillend van oorsprong en van aard, samengetrokken worden.

De verklaring daarvan ligt in het feit dat de graven van Leuven, en de hertogen van Brabant de oppervoogdij (haute avouerie) over de collegiale kerk van Ste Pieter te Leuven uitoefenden.

Hebben wij geene oorkonde waarin de stichter der Ste Pieterskerk, Lambrecht met den Baard, zich advocatus der collegiale kerk noemt, toch vinden wij enkele aanduidingen die het feit waarschijnlijk — wij zouden zeggen, zeker — maken. Vooreerst weten wij dat Lambrecht advocatus van Ste Geer-

(1) Ibidem. Deze brief is van het allergrootste belang zoo men de grootdoenerij der Sinte Peetersmannen uit de xvii^e en xviii^e eeuw wil begrijpen.

trui te Nijvel was (1) ; dat hij zich de advocatia voorbeheld van het allodiale Havretum, aan de St Jacobskerk van Luik afgestaan (2). De advocatia van Gemblours behoorde aan het huis van Leuven (3) ; en Lambrecht zou de advocatia van de kerk, die hij stichtte, niet gehouden hebben ? Daarbij hebben wij nog de verklaring van Divaeus die stukken zou hebben gezien waarin Lambrecht dezen titel voor zich opeischt (4).

Ook kan men zich moeilijk voorstellen dat die Leuvense graaf geen advocatus van Ste Pieter zou geweest zijn ; eindelijk had hij na veel pogen 't bezit der vaderlijke erfgoederen terug ; met taaien moed wist hij zijn erf te verdigen tegenover zijne vijanden en gedurig stond hij op de bres om het te handhaven. Het lag voor de hand dat dezelfde graaf een politiek van concentratie zou voeren, die hem de advocatia van alle kerkelijke instellingen moest verzekeren. Hij zou de advocatia, die rijk was aan profijten, en die het juridisch en zedelijk gezag van den dengene die er mee bekleed was in hooge mate stijgen deed, aan iemand anders laten overdragen ? Dat is in geen geval aan te nemen van iemand die zich als onafhankelijk prins tegenover wie ook gedroeg. Wat Waitz zegt « für die neu emporkommenden Geschlechter gehört es fast zu Ehre des Hauses eine und die andere Familienstiftung zu haben, welche mit Besitzungen ausgestattet wird, deren Vogtei dem Hause bleibt, » (5) kan letterlijk op den graaf Lambrecht toegepast worden.

Op 't einde der XIe eeuw in 1086 noemt de graaf van Leuven Henricus III zich zelf « Braebatensis patriae comes et advocatus » (6).

(1) Miraeus-Foppens, t. I, 348.

(2) Molanus : o. c. p. 833.

(3) Pergameni : L'avouerie ecclésiastique Belge, Gand, 1907, p. 78, n. 1.

(4) Divaeus « Annales » ad annum 1013.

« Nam constat, ipsum Lambertum ecclesiae Sti Petri Lovaniensis, dum »
» viveret, sesemet aliquando in tabulis advocatum nuncupasse ; adeoque »
» id ex antiquo more servatur, ut Dux Brabantiae Lovanii principatum »
» capessiturus, Sti Petri Ecclesiam eosque qui ad Sti Petri familiam »
» pertinent, tuiturum se juret. »

(5) Waitz : Verfassungsgeschichte, VII, bl. 185.

(6) Zie Miraeus-Foppens, t. I, bl. 73, en : A. H. E. B. R. de Marneffe : Cartulaire d'Afflighem, p. 4.

In 1125 wordt Godefridus genoemd : « patriae dominus et Ecclesiae advocatus » (1). Wie zou kunnen veronderstellen dat Ste Pieterskerk van Leuven een uitzondering zou maken op den algemeenen regel ? Reeds vroeger hebben wij het charter aangehaald waarbij de hertog Godefridus als algemeen advocatus van heel Brabant door den keizer werd aangesteld ; feitezij op die officieele keizerlijke erkenning niet gewacht om lijk hadden zulks in werkelijkheid te zijn.

In 't begin der XIIIe eeuw zien we naast hertog Hendriks naam de volle titel prijken : « patronus ecclesiae beati Petri de Lovanio » (2).

De graven van Leuven en hun opvolgers de hertogen van Brabant zijn advocatus van de Sinte Pieterskerk ; maar zij hebben dan ook tegenover de collegiale kerk hunner burchtstad verplichtingen na te leven. Keizer Otto I toen hij aan den toenmaligen graaf van Leuven in 948 de advocatia over de abdij van Gemblours schonk, verklaarde onder meer : « Advocati enim debent esse non praedatores, sed defensores ecclesiarum » (3). De kerk en haar goed te verdedigen, dat is in de na-karolingische tijden dan ook de bijzonderste opdracht der « advocati » geweest (4).

Doch er bestonden nog andere verplichtingen. St Paulus aan Timotheus schrijvende, zegt : « Nemo, militans Deo, implicet se negotiis saecularibus, ut ei placeat cui se probavit » (5). Daarop steunende, hadden sommige kerkelijke conciliën aan bisschoppen en abten voorgeschreven een « advocatus » aan te werven die dan, in naam der kerkelijke instelling, die « negotia saecularia » zou verrichten (6). Onder die wereldsche beslommingen konden in de eerste plaats het hooger gerecht

(1) Mireaus-Foppens, t. 1, p. 375.

(2) Zie Molanus, o. c., bl. 1191 : « Datum anno Domini MCCXXXII mense Augusto. » De titel wordt speciaal opgegeven omdat Hendrik bij de stichting der Begijnenkerk van Leuven als beschermer der St Pieterskerk heeft op te treden.

(3) Mireaus-Foppens, t. 1, p. 42.

(4) Zie daarover Pergameni, o. c. § 6 : Rôle de l'avoué Carolingien, p. 36 ss. et chap. II : Droits et obligations de l'avoué ecclésiastique féodal. Sa compétence.

(5) II Tim. II, 4.

(6) Pergameni, o. c. p. 3.

en het oorlog voeren gerekend worden : het is immers aan de bedienaars der kerk niet geoorloofd bloed te vergieten (1).

Van een anderen kant staat het vast dat de kerkelijke instellingen, al bezaten zij dan ook het immuniteitsrecht, niet ontslagen waren van de militaire verplichtingen welke een geestelijke of leeke vazal aan zijnen suzerein verschuldigd was. Ook de familia al stond zij onder het rechtstreeksch gezag van het kapittel, had haar mannen te leveren ten tijde van « ghemeynen oorloghe of van chevanchien », want de hertog als souverain, als drager van de openbare macht, en houder van de koninklijke rechten (droits régaliens) behield zijn dominators-rechten op al die personen : en te dien titel waren zij hem heirdienst schuldig. Maar, wij bewezen het reeds vroeger, de geestelijke overheid kan om wille van haar gewijd karakter, de manschappen in den slag niet aanvoeren ; deze taak was den advocatus opgedragen.

Welnu de graaf van Leuven en later de hertog van Brabant, als advocatus der Sinte Pieterskerk zal in tijd van oorlog de de leiding dezer mannen opnemen.

Doch vergeten wij niet dat de oppervoogdij in de na-karolingische tijden een essentieel-beschermend karakter had (2).

(1) « Clerici arma portantes, et usurarii excommunicentur » (ex concilio Pictaviensi : anno 988) Decret. c. 2-X-III-1.

« Clericis in sacris ordinibus constitutis, ex concilio Toletano iudicium sanguinis agitare non licet, unde prohibemus ne aut per se truncationes membrorum faciant aut iudicent inferendas. Quod si quis tale quid fecerit honore privetur et loco. Jubemus etiam sub interminatione anathematis ne quis sacerdos officium habeat vicecomitis aut praepositi secularis ; si quis autem contra hoc venire praesumpserit et communitus emendare noluerit : excommunicatione subjaceat. » Alexander III archiepiscopo Cantuariensi, anno 1180. Decret. c. 5, X, III, 50.

Sed nec procuraciones villarum aut iurisdictiones etiam seculares sub aliquibus principibus et secularibus viribus, ut iusticiarius eorum fiat, clericorum quisquam exercere presumat. Si quid autem adversus hec venire temptaverit ; qui contra doctrinam Apostoli dicentis « nemo militans Deo implicet se secularibus negotiis », seculariter agit, ab ecclesiastico fiat ministerio alienus : pro eo quod officio clericali neglecto, fluctibus seculi, ut potestatibus placeat se emergit. » Alexander in Conc. Lateran, an. 1197, decret. c. 4. X. III. 50.

« Sententiam sanguinis nullus clericus dictet aut proferat, sed nec sanguinis vindictam exerceat, aut ubi exerceatur intersit. » Innoc. III, In Conc. generali, anno 1216. Decret. c. 9. X. III. 50.

(2) Pergameni o. c. Caractères généraux de la période de l'avouerie postcarolingienne, p. 53 ss.

Wanneer « *Conradus divina favente elementia Romanorum Rex secundus, tanquam advocatus primus et defensor Romanae Ecclesiae et omnium Ecclesiarum ecclesiasticarumque personarum, et bonorum eorundem* » aan Godfried met den Baard en zijne opvolgers, de hertogen van Brabant, de oppervoogdij over het heele hertogdom officieel overdroeg, zei hij in zijn charter : « *mandantes ut nomine imperii contra omnem inquietationem ecclesiasticas personas et earum bona tueantur et defendant* » (1).

De geestelijke personen, degenen die in dienst dezer personen staan, de goederen der kerk zullen bijgevolg onder de hoede en schuts der hertogen staan.

Als wij nu weten dat in de familia St Petri, i. e. in de familia der Collegiale kerk van Leuven, de *homines censuales* — of zooals wij ze noemen de vrijgewijden, de Ste Peetersmannen — een bevoorrechte plaats bekleeden dan moet het geen verwondering baren als de oppervoogd der Sinte Pieterskerk op deze beschermelingen zijne bijzondere aandacht vestigt, dat hij ze opneemt in zijne persoonlijke familia. Ons komt het heel natuurlijk voor, dat wij de vrijgewijden van Ste Pieter terugvinden in de meisie van het opperhoofd van het Brabantsche leger.

(1) Butkens : *Trophées de Brabant, preuves*, p. 39.

KAPITTEL IV

VOORRECHTEN : HET GERECHT

Toen de hertogen van Brabant in de stad van Leuven hun plechtige intrede deden, werden zij ook tot binnen de collegiale kerk geleid alwaar zij den volgenden belangrijken eed aflegden :

« Nos promittimus et juramus ad hec sancta evangelia, quod ab hac die in antea servabimus et observari faciemus jura, usus, observancias, libertates, consuetudines privilegiaque ecclesie nostre Sancti Petri Lovaniensis et omnium aliarum ecclesiarum ducatus nostri Brabancie, nec non libertates hominum Sancti Petri, quemadmodum observarunt predecessores nostri duces Brabancie. Sic juvet nos Deus, hii sancti et omnes sancti Dei » (1).

En wanneer zij het charter genoemd « Blyde Inkomste » aan hun land schonken, vinden wij daar een artikel opgedragen aan de Sinte Peetersmannen, luidende als volgt :

« Voert gheloven wi hen dat men sente petersmannen ende die van sente petersmanscape siin handelen sal ende houden gelyc dat mense seuldech es te houdene ende te handelen ghelyc dat men van ouds heerbraecht heeft » (2).

En vanaf 1355, eerste uitgave der Blijde Intrede, tot in 1744, jaar waarop Maria-Theresia als hertoginne van Brabant gehuldigd werd, komt de tekst, een weinig veranderd, steeds terug (3).

(1) De Dynter : Chronicon, L. VI, c. LXXVIII (uitg. de Ram, bl. 158). Zie dergelyken eed van koning Philips in 't jaar 1549, Boeck van Sinte Peetersmannen, fol. 1r; en dezen van Albert en Isabella, ibidem, aanhangsel fol. 81r.

(2) « De chartere die de hertoge Weneclay ende de hertoginne den lande gaven doen si ontfaen worden ». Stadsarchief Leuven : Cleyen charterboek fol. XXXIir.

(3) « Item dat men Sinte Pietersmannen ende degene die van Sint

In beide gevallen werden de vrijheden en de voorrechten der Sinte Peetersmannen plechtig erkend.

* * *

Wij moeten nu die voorrechten van naderbij beschouwen.

Het eerste en 't bizonderste, datgene wat de eeuwen door bleef bestaan terwijl de andere privilegien verdwenen of grootelijks veranderden, is het gerecht.

Laten wij evenwel goed het terrein, waarop wij ons nu gaan bewegen, afbakenen.

Er is hier geen spraak van de laethoven, van de cijnshoven der Ste Pieterskerk, namelijk van die banken die toezicht hadden over de cijnsgoederen voorwat aangaat het koopen, het overdragen dezer goederen, het plaatsen van mijlpalen, het beslechten der betwistingen in zake erfenissen, en het betalen van cijns (1); noch gaat het er over het laag gerecht dat zij over de laeten uitoefenden, overeenstemmend met het feodaal principie: iedereen kan slechts door zijns gelijken geoordeeld worden (2).

Sinte Pieterskerk had verschillende van deze laethoven (3); deze bestonden uit een meier, afgevaardigde van het kapittel van Ste Pieter, er uit laetengezwoorenen.

Zoo zien wij bv. het laethof van Ste Pieter, te Leuven zelf, in werking (4).

Pietersmanscap syn, handelen ende houden sal gelyck men die van rechts wegen schuldig is te handelen ende te houden.»

Translation.

« Item que l'on traitera les St Pietersmannen et ceux qui font del 'homage de St Pierre, comme de droit l'on est tenu de les traiter et tenir. » Blijde Inkomst van M-Theresia, 1744. Plac. van Brabant, VIII, 101-131.

(1) Jean Paquay: « Sources de l'histoire locale dans le Limbourg », Tongres, 1910, p. 15, en Errera: les Masuirs, p. 476.

(2) Paquay, *ibid.*, p. 16, Errera, *ib.* 475.

(3) Menigvuldige charters dezer laethoven zijn bewaard en te Leuven (collegiale kerk) en te Brussel (rijksarchief) en te Berlijn.

(4) Rijksarchief (archives ecclésiastiques) N° 1262-95.

22 Febr. 1317 :

« Notum sit universis quod dominus Henricus dictus Nocke presbyter tanquam villicus domini decani et capituli beati Petri Lov. accessit mediantibus mansionariis dicti capituli ad unum bonarium terrae situm super Calcoven... »

14 April 1317 :

« Notum sit universis quod cum dominus Henricus dictus Nocke pres-

Zoo kennen wij het laethof van Rode op de Dijle (1), het laethof te Dormale (2), het laethof van Siehem (3) van Cortbeke op die Dijle (4).

Sinte Peetersmannen kunnen wel met zoo'n laethof iets te stellen hebben en waarlijk als wij de verschillende charters nagaan en de namen der mansionarii onderzoeken, dan vinden wij handvesten die aan echte Sinte Peetersmannen toebehooren (5). Maar tegenover het laethof staan zij niet in hunne

byter tamquam villicus domini decani et capituli beati Petri Lovan, mediantibus mansionariis dicti capituli citasset modo debito et consueto Ydam filiam Absolonis quondam dicti de Byest.... »

19 Maart 1362 :

« Notum sit omnibus quod dominus Geldulph dictus de Opendorp presb. tamquam villicus capituli Sancti Petri Lov. mediantibus mansionariis dicti capituli accessit ad domum et curtem cum suis pertinentiis sitae in praepositistrata... » Zie ook Van der Linden : inventaris der stukken te Berlijn bewaard, passim.

(1) Rijksarchief (archives eccl.) N° 1278.

28 Oogst 1320 :

« Notum sit universis quod Johannes de Rode supra Diliam clericus filius Gerardi pistoris constitutus in praesentia scabinorum de Rode et mansionariorum ecclesiae Sancti Petri Lovaniensis supportavit cum effestucatione domum suam cum curte et suis appendiciis prout sita est apud Rode quam tenens erat de capitulo eccl. beati Petri praedictae. »

(2) Rijksarchief (arch. eccl.) N° 1262-95, 9 Febr. 1434 :

Wy Jan Hane, Jan van Mere, Johes van der Eyken ende Willem van Bedecoven scepenen des eerwerdiges heren der capittulen van Sinte Peters van Lovene in haren hof te Dormale doen cont enygelic dat vore Pauwels Roden rechte in den selven hof ende voir ons peroonlye gestaen her Gyles de Rode here des capittelen voirs. kinnende ende liende hem hebben uitgegeven Daniel Sevenant ten erfpachte onderhalf boender lants.

In oronde der waarheit hebben wy scepenen voirs. dit aenbracht aen Reynere Stier dat hi dit wille ziegelen met Jan Hane onze medescepen. Jan Hane ende Reynere Stier als vriscepen van Dormaele hebben dese letteren beziegelt met onse scepenen ziegele overmids beden wille der voirs. scepenen. In 't jaer der geboerten ons heren dusent vierhondert ende driendertich in de maant van Februario des negende daeghs. »

(3) Rijksarchief *ibid.* N° 1280, 9 april 1476 :

« ut scabini virorum religiosorum decani et capituli ecclesiae Sancti Petri in Lovanio, quas dicti religiosi habent in villa quod dicitur Ziehene sigillum commune habeant ».

(4) Zie H. Van der Linden : inventaris der charters te Berlijn berustende, 26 Maart, 1340.

(5) Zoo lezen wij in H. Van der Linden : inventaris der charters te Berlijn berustende, charter van 15 April 1339 : « mansionarii du chapitre, témoins de cet acte sont Louis de Reedinghen, Rodolphe de Reedingen, Pierre de Calstre et Guillaume de Thunen ».

specifieke hoedanigheid van Ste Peetersmannen, doch als mansionarii, als houder van een mansus, waarvoor de hoedanigheid van Ste Peetersman niet vereischt werd (1). De mansionarii maken geen bepaalde klas van personen uit; de sinte Peetersmannen wel.

Het laethof staat in betrekking met hen in zooverre dat zij een cijnsgoed van de Ste Pieterskerk bezitten, niet om wille van hunne persoonsconditie.

* * *

Evengoed laten wij van kant het gerechtshof waarvoor de Sinte Peetersmannen in hunne hoedanigheid van vrijgewijden konden verschijnen: de rechtbank van het kapittel der collegiale kerk. Sinte Pieterskerk, de immuniteit bezittende, was dus los van alle hertogelijke ambtenaren; en de officieren van justitie konden ook buiten het terrein blijven. Daarom moest aan het kapittel dan ook een deel der jurisdictie afgestaan worden.

Doch aangezien het door de Kerk verboden was «sententiam sanguinis dicere aut proferre» (2) werd waarschijnlijk de Ste Pieterskerk dan ook slechts met het lagere gerecht bedeed.

Dit lag trouwens in de lijn der politiek van Lambrecht met den Baard die, tuk op zijne macht en op zijne onafhankelijkheid, er niet zal voor te vinden geweest zijn een integreerend deel der territoriale heerschappij — het hoogere gerecht namelijk — aan het kapittel van Leuven af te staan. Zelfs wou hij niet eens hooren van den tusschenpersoon, den advocatus, die in de gewone omstandigheden, in naam van den soeverein op het gebied van den immunist het hooger gerecht zou uitoefenen. Hij zelf nam het ambt van advocatus waar, en in deze handelwijze wordt hij door zijne opvolgers ook trouw nagevolgd (3).

(1) Flach, o. c., t. I, p. 278: « La relation née de l'accensement entraîne une juridiction correspondante au profit du seigneur censier et cela sans égard à la qualité des censitaires: qu'ils fussent hommes libres ou serfs d'autrui. C'était la justice censuelle. »

(2) Zie de hooger aangehaalde decretalen.

(3) Pergameni, o. c., p. 102, note 2: « Quant aux ducs de Brabant, leur politique vis-à-vis des abbés de Villers est significative et nous autorise à être catégorique sur la question de la haute justice: ils se la réservent. »

Het lager gerecht moest hem niet de minste onrust baren (1). Als soeverein behield de hertog van Leuven zijn persoonlijk gerecht over iederen onderdaan (2). Te recht mag Pergameni dan ook schrijven : « ces princes territoriaux hauts avoués n'abdiquent aucunement leurs droits de justice protectrice, et l'on ne concevrait pas la possibilité pour l'un ou l'autre d'entre eux de n'intervenir pour le maintien de l'ordre que sur réquisition de quelque abbé... » (3).

Ook de weinige sporen welke van dit gerecht zijn overgebleven, wijzen op gevallen die de perken van het lager gerecht niet te buiten gaan ; in 't jaar 1445 « *causa molestationis Petri van der Beke, hominis Sti Petri actoris, et Franconis van de Perre rei* » en omstreeks den zelfden tijd het geval Reinerus Rennen « *qui in bonis et corpore vexatur* » (4).

Hoe komt het nu dat wij zoo weinig vernemen over dit gerecht ?

Eerst en vooral mogen wij niet voortgaan op de weinige teksten die wij nog bezitten. Wie zegt ons dat voor de vroegere tijden niet veel verloren is gegaan ? Dat is een zeer waarschijnlijke veronderstelling. Daarbij zullen wij weldra bewijzen dat de Sinte Peetersmannen al hunne zaken konden afhandelen voor een ander gerecht, dat aan de uitvoering zijner uitspraken meer kracht kon bijzetten dan de geestelijke macht in de meeste gevallen doen kan.

Opvallend mag het bij een eerste oogopslag heeten dat er na 1445, in een periode waarvan wij over 't algemeen vele stukken bezitten, geen woord meer over de rechtbank van het kapittel gevonden wordt.

Misschien kan dit eenigszins in verband staan met de ordonnantie door Philips den Goedertieren nopens de geestelijke gerechtshoven op 3 januari 1447 uitgevaardigd (5) waar-

(1) Smets, Henri I, p. 257 : « Henri I reconnut volontiers aux églises la justice inférieure ».

(2) Flach, o. c., t. I, p. 152 : « L'immunité n'excluait pas la justice personnelle du roi, pas plus qu'elle n'empêchait le roi d'avoir accès sur le territoire affranchi ».

(3) Pergameni : o. c., p. 100.

(4) Zie hooger over de aangehaalde gevallen.

(5) « dat nu voortaeue niemant van onsen ondersaeten den anderen

bij het terrein waarop het gerecht zich kon bewegen heel beperkt en de te volgen weg zeer bemoeilijkt werd.

De groote reden zal de verdwijning geweest zijn van de categorie van personen die bijzonderlijk hunnen toevlucht tot deze rechtbank namen : de vrijgewijden. L. Verriest moet in de xve eeuw voor Henegouwen de quasi-verdwijning der *sainteurs* vaststellen : « La diminution du nombre des *sainteurs* ou, plus exactement, des personnes se reconnaissant telles se manifeste dans les documents dès le xve siècle ; à mesure qu'on avance dans ce siècle, les personnes qualifiées de *sainteurs* se font de plus en plus rares et elles ne tardent pas à se réduire à quelques unités » (1).

Vroeger waren de menschen volgens hun persoonlijke conditiën in scherpafgeteekende categoriën ingedeeld ; maar naar mate de lijfeigenen minder in getal werden, dank zij het

onsen ondersaeten en daege noch en doe daghe noch en werde ghe-daecht te worden by hem selven oft imanden anders voor eenighen gheestelycken Richter noch oock en brenghen noch en exequere, noch en doen brenghen oft exequeren, eenige geestelycke monitien inhibitien oft andere gheboden, op eenighe Officiers wetten oft andere ondersaeten desselfs, ons landt van Brabant, van oft om soo wat saecken dat het zy, uytghenomen alleen om saecken van gheestelycke benelicien, den ghenen die hem in dien saecken metten voorschreven geestelycken gherichte woude behelpen, en come ierst by onsen Officier ende Wethouderen van der gheenre van onsen seven Hooft-steden van Brabant, te weten, Loven, Brussel, Antwerpen, Bossche, Thienen, Leeuwe, ende Nyvele, onder welcx bedryve die ghene daerop die voorschreven gheboden behooren souden te staene waeren gheseten, ende gheve den selven onsen Officier ende Wethouderen claerlyck te kennen, die saecken waarom ende by wat redene hy hem daerinne metten voorschreven gheestelycken gherechte sal willen behelpen. Te dien eynde worden die voorschreven saecken byden voorschreven onsen Officier ende Wethouderen bevonden alsulcke, dat nae den rechten ende privilegien ons voorschreven lants die kennisse daer af behoort den gheestelycken gherichte, dat dan onse voorschreven Officier ende Wethouderen sullen consenteren ende oorlof gheven hem indien metten gheestelycken gherichte te mogen behelpen, ende daer af in onsen voorschreven lande alle behoorlycke monitien ende andere gheboden uytten voorschreven gheestelycken gherichte te mogen brenghen ende doen exequeren, Van welcken oorlove ende consente onse voorschreven Officier ende Wethouderen den ghenen die des begerde, sullen heure opene brieven om hen inder executien van de voorschre ven monitien ofte gheboden daarmede te behelpene. »

Placcaeten ende ordonnantien van de hertoghen van Brabant, t. I, pl. 2-3 :

(1) L. Verriest, o. c. p. 238-239.

ontvoodingsproces door de keuren ingeleid, en door den groei en bloei der steden voltrokken, werd dat verschil met den dag kleiner. Minder en minder had men te vreezen dat iemand in zijne vrijheid en zijne rechten door een machtige zou gekrenkt worden en minder voelde men bijgevolg de noodwendigheid zich onder de bescherming van een heilige te stellen. Derhalve is het dan ook uit te leggen dat men van een gerecht, belast met de verdediging der vrijgewijden, in den loop de xv^e eeuw weinig of niets meer verneemt.

*
* * *

« Meyssenedeman ende syn have hoort ter mannen vonnesse ende ten nyemants els » (1) : zoo luidt de groote regel die het gerecht over de Ste Peetersmannen-meisniers zal beheerschen. In reële en personeele zaken zullen zij verschijnen voor de leenmannen, of degenen die op gelijken voet met deze laatsten staan : de meisniers (2). De groote feudale wet « niemand worde geoordeeld dan door zyns gelyke » vindt hier eens te meer hare toepassing.

Nochtans gelooven wij niet dat er van in den beginne te Leuven een gerecht bestaan heeft *uitsluitend bestemd* voor de Sinte Peetersmannen; de schepenbank van Leuven, die feitelijk in de handen der Sinte Peetersmannen overgeleverd was, volstond om het privilegie der meisniers te handhaven.

Die opvatting vinden wij terug in een stuk van 22 mei 1563 (3) : eene consultatie over de mogelijkheid van beroep aan te teekenen tegenover een besluit van het Sinte Peetersmannengerecht (4).

« Ierst dat Gericht, kynisse, ende judicature van den voirs. Peetersmannen es ziere oudt ende van over drye, vier of meer hondert jaer geplogen ende geobserveert over alle Peeters-

(1) Cartulaires et manuscrits, 5A, fol. 372r.

(2) Hebben zij geen gronden als leen, zij genieten andere voordeelen. Flach, t. II, p. 531 : « Un fief est une valeur quelconque qui fait l'objet d'un présent, d'un abandon, d'une récompense. »

(3) Stadsarchief van Leuven, N° 221, Boeck I, fol. 60 ss.

(4) Het stuk was waarschijnlijk gemaakt door meester J. Lievens die de deductie in den raad voorlas den 4 Aug. 1563, Zie stadsarchief van Leuven, N° 203, lib. III, fol. 187r.

mannen bynnen der voirs. stede van Loven ende alle Brabant doere buyten vrye hoofteden geseten van alle personele zaken zoo wel civiel als crimineel met seclusie van alle andere.

Item dat het gericht van Peetersmannen altyd geweest is, en behoert te zyne van den goeden mannen van den geslachten ende dat oick van ouden tyden alle scepen voortyden hebben moeten wesen peetersmannen ende alsoe goede mannen van den geslachten totte jaere toe XIIIe LXXVIII doen Weneclaus ander ordre ende Regiment stellende toegelaten heeft dat andere drye persoonen di egheen Peetersmannen en waren mede in scependom zouden mogen comen, behalven datter altoos vier van den voirs. scepenen alnoch souden moeten wesen Peetersmannen ende dat die kynesse ende judicature over die Peetersmannen soude blyffenen ende competeren den Peetersmannen alleen, volgende die voergaande oude observatien ende gewoenten.

In sulcker manieren dat alzo die geheele judicature van alle zaken Reele ende personele bynnen der stadt van Lovenen van te voeren was competerende den Peetersmannen alleen, dat in gelycker manieren naede voirs. nyeuwe ordinan. aengaende daetien ende zaken die Peetersmannen raeckten gebleven is in haeren iersten staet ende competeert den Peetersmannen. Ende dat by de voirs. nyeuwe ordinan. in ander reele zaken, oft andere persoonen aengaende den Peetersmannen nyet affgenomen oft verandert en is dan dat alleen multiplicato populo de judicature ende scependomme geopent ende gecommunicceert es ande gheene Peetersmannen zynde ende dat met sulcker restrictien ende moderatien dat altoos het meeste getal ende nombre van scepenen Peetersmannen zyn moeten ».

* * *

Dat Leuven, middenpunt der allodiale- en erfgoederen der hertogen (1), alsmede hunne verblijfplaats (2) spoedig een belangrijk middenpunt geworden is, valt niet te betwijfelen. In de nabijheid van den burcht, maar bizonder in de schaduw

(1) Pirenne : Histoire de Belgique, t. I, p. 73.

(2) Ibid. p. 128.

der Sinte Pieterskerk, was er voor de bevolking bescherming en vrijheid te vinden. Anselmus (1) noemt Leuven reeds in 't midden der 11^e eeuw een « oppidum » (2).

Daarbij is Leuven van lieverlede een plaats van samenkomst voor kooplieden geworden : Leuven lag op den weg die Vlaanderen met den Rijn verbond, en langs waar, volgens de Chronicon Affligemense, op 't einde der 11^e eeuw reeds heel wat beweging viel waar te nemen (3).

In een handeldrijvend oppidum moest er begrijpelijker wijze een hervorming komen op het rechtsterrein ; waar het handelszaken geldt moet alles vlug in zijn werk gaan, de rechtsprocedure moet eenvoudig zijn ; het gerecht moet streng en kordaat kunnen optreden, en volgens vaststaande regelen besluiten nemen ; dit alles waren zaken die mangelden in het bestaande feodale landelijk gerecht (4) zoowel als in het gerecht van het Hof.

Ook moeten er maatregelen van bestuurlijken aard getroffen worden, die aangepast waren aan de lijnen langs waar de ontwikkeling der stad zich zou voortbewegen. Een nieuwe rechtbank en een raad, deze laatste gevormd door de inwoners zelf, drong zich natuurlijker wijze op.

Tegenover die eischen van den tijd zal de hertog te Leuven

(1) Balau in zijn « Étude critique des sources de l'histoire du pays de Liège au moyen-âge », Mémoires Couronnés A. R. B., 1903, zegt dat Anselmus zijn kroniek geschreven heeft tusschen de jaren 1052 en 1056 (l. c., p. 165) Balau getuigt ook voor de scherpe opmerkingsgave van Anselmus (ibid. p. 167).

(2) MGH. S. S. VII, p. 196 « Possessiuncula quaedam est hujus ecclesiae (die van St Lambertus van Luik) nimis contigua oppido quod Lovanium nomine diminutivum ex suo nomine eidem villullae indicit vocabulum, cognominatur enim Loviniol. »

(3) MGH. Script. IX. p. 408 « per quod mercatoribus et peregrinis undequaque venientibus transitus erat ».

(4) Bij de landelijke bevolking zijn nog verouderde gebruiken aangaande leenen, borgstellen en verbeuren in zwang. Zie L. Van der Essen, Geschiedenis der middeleeuwen, bl. 173. En wat de laethoven aangaat ; deze bij voorbeeld gingen ter plaatse en zetelden tot 4 dagen achter elkaar, de schuldigen oproepende totdat deze zouden voldoen of hunne verdediging voordragen. Daarna eerst werd een besluit genomen, dat nog door de stadschepenen bekrachtigd werd ; zie de charters van Sinte Pieterkerk in 't rijksarchief te Brussel : bij voorbeeld acte van 23 Oct. 1337 en van 27 Oct. 1337.

zich niet al te vijandig aangesteld hebben. Vermeerdering van mercatores vertegenwoordigde een vermeerdering van inkomsten, aangezien de tolrechten meer zouden opleveren. En de kerk had bij dergelijken zakengang niets dan voordeelen op te strijken (1).

De nieuwaangekomenen te Leuven zagen hoe de vrijgewijden van Sinte Pieter bevoordeeld en beschermd waren; allernatuurlijkst trachten zij die voordeelen ook voor hun nageslacht te bekomen. Eens rijk geworden, gingen zij dan ook een huwelijk aan met eene vrouw der familia. Te recht merkt hoogleeraar L. van der Essen in zijne studie over Leuven op : « Deswertvagere, Cooman, De Ketelere, De Kersmakere, de Cordelere, Colveren, (wij zouden er nog anderen kunnen bijvoegen als : de Cupere, Ketelboetere, enz.) zijn geslachten waarvan de naam doelt op lieden die vroeger handel dreven of een ambacht uitoefenden, en waarvan de voorouders een huwelijk aangegaan hadden met eene patriciersvrouw » (2).

De hertog zal dan het oprichten van een nieuwe rechtbank toestaan; evenwel zal het er hem om te doen zijn geen instelling in 't leven te roepen die heel en al van hem onafhankelijk zal handelen. Gelijk hij kieskeurig optrad bij het toekennen der hogere ambten, en ze gewoonlijk toevertrouwde aan personen die hij heel en al in zijne handen had, aan zijn familiares i. e. leden der beperkte familia (3), zoo zal de hertog van Leuven tot de schepenbank en tot het voorzitterschap derzelve alleenlijk zijne vertrouwelingen aangesteld hebben.

Kon hij er verknochter vinden dan de Sinte Peetersmannen die, als vrijgewijden, in hem hun « advocatus » vonden, of-

(1) Wat de schepenbank betreft zie daarover L. Van der Essen : geschiedenis der middeneeuwen : k. IV ; Het ontstaan en het ontwikkelen der gemeenten, bl. 169 vg.

(2) L. Van der Essen : Leuven in de middeneeuwen, bl. 25.

(3) Pirenne : « Qu'est ce qu'un homme lige » p. 52. « On sait que, de très bonne heure, les princes et les seigneurs importants confièrent à certains membres de leur familia des fonctions administratives ou militaires. C'est parmi eux qu'ils choisirent non seulement les grands officiers de leur cour, mais encore leurs villicj et leurs majores. » Wat de juridische toestand der ministerialen des hertogen van Leuven aangaat, zie daarover Smets : Henri I, La noblesse, p. 238-255.

wel die als « meisniers » in hem hun « dominus ligius » hadden ?

De Sinte Peetersmannen met hunnen persoonlijken socialen toestand bekommerd, begaan met den vooruitgang van hunne stad, doch aan den hertog met de nauwste banden verbonden, bevinden zich ontegensprekelijk in de beste voorwaarden om het nieuwe ambt uit te oefenen.

Voor Leuven uitmaken in welk jaar het schepenenambt ontstond, zal wel eene onmogelijkheid zijn, bij gebrek aan oorkonden (1).

Wel weten wij dat de schepenen vóór 1160 bestonden, aangezien ten jare 1160 de leges Lovanienses door den hertog van Brabant aan de twee Waalsehe dorpen Baisy en Frasnes verleend werden (2).

* * *

Het schepenenambt over de burgers van Leuven dat aan de Sinte Peetersmannen om wille hunner juridische conditie werd toevertrouwd, werd door hen als een voorrecht aanzien en behandeld.

Zooals trouwens in alle wordende steden, heeft zich in Leuven het feit voorgedaan dat de eene groep van inwoners de andere overvleugelde (3).

In Vlaanderen zijn het de rijk geworden handelaars, in Luik zijn het de geestelijken. In Leuven zijn het de mannen der familia Sancti Petri die, dank hunnen oorsprong, hunne voorrechten en hunne finantieele sterkte door opname der rijk geworden mercatores, het heft in handen hebben en houden. Zij vormen stilaan een stedelijk patriciaat, een gesloten kaste, die door

(1) Divaeus geeft voor 't eerst de namen der schepenen in 1187; de lijsten der magistraten in N° 251-253 van 't stadsarchief te Leuven opgeteekend beginnen aan 't zelfde jaar 1187. Wel vinden wij in Molanus, bl. 100 als getuigen van een oorkonde uit 1164, de volgende namen : « Et multi cives lovanienses : Balduinus villicus, Joannes de Sancta Gertrude, Reinerus, Heinricus Cursebolt frater suus, Fracocus, et caeteri quamplures quos est fastidium enumerare. » Doch de laatste woorden laten niet toe hieraan de schepenen van Leuven te denken.

(2) Zie H. Van der Linden : Histoire de la constitution de la ville de Louvain, p. 20.

(3) Zie daarover Flach, t. II, ch. XI, p. 359-385 : « La formation du lien corporatif. »

onderlinge verbintenissen tusschen de verschillende families, steeds sterker en sterker wordt. Zij weten politieke macht te veroveren (1) en behandelen het schependom als een erfgoed. Trouwens hebben zij, Ste Peetersmannen-meisniers, geen aanspraak op een bijzonder gerecht, bestaande uit hunne « pares »?

Doch het schependom, dat recht spreekt over alle burgers van Leuven, zou dan ook voor iedereen toegankelijk moeten zijn. Dat zullen zij niet gedoogen : het schepenambt is een monopolie dat zij met niemand deelen.

De vrije burger die niet tot hun korps behoort, wordt onvermijdelijk geweerd ; en er ontstaat zooals in de andere gemeenten, een onderscheid tusschen de nobiles, meliores, divites, optimates, senatores, en de minores, mediocres, humiliores, plebs vulgus : hier in Leuven worden zij genoemd, die van de geslachten en die van de ambachten, ofwel « die goede lieden van de geslachten ende van der gemeinten ». Dat monopolie konden zij door een charter doen bekrachtigen ten jare 1306 door « hertog Jan metter graciën Gods hertoge van Lothrike van Brabant ende van Lymborch ». « Item gheve wi hen ende hebben ghegeven dat men vortane kiezen sal uten gheslechten scepenen, gesworne ende guldekene van jare te jare ende die selen wi hen ghestadeghen ghelyc dat plach te sine bi onser vorder tide hertogen van Brabant » (2).

Die toestand duurde totdat het volk eindelijk het juk der patriciers moede werd, en het dan ook met geweld afschudde. Pieter Coutereel leidde den opstand, welke eindelijk een heele ommekeer in het bestuur bracht : het schepenambt werd dan deels aan die van de geslachten, deels aan die van de ambachten toevertrouwd, en Wenceslas en Johanna door het charter van 1 Sept. 1360 bekrachtigden de wijziging (3).

« In den eersten, alse van dien dat die goede lude van den gheslechten van hunne voirscreven stad van Lovene, daer sy mede geregeert heeft geweest, plagen te hebben seven scepenen van den tweën gheslechten, dat si daer af hebben sullen

(1) Wij zagen dat de machtige heer van Wesemael een Ste Peetersman was.

(2) Cleyn charterboeck van Leuven, fol. Xiv.

(3) Molanus, codex diplomaticus, bl. 1270.

voortane alle jaer vier scepenen, dats te wetene twe van den Blankarden ende twe van den Colveren, ende die ander drie scepenen sullen syn van hunne goede luden van der gemeenten ».

Na de verbanning van Coutereel in Mei 1364, hebben die van de geslachten het bewind in handen ; en in 1368 zijn zij opnieuw heelemaal baas (1). Wencelas zal in een charter van 23 April 1373 de oude privilegiën der patriciers goedkeuren : « Item dat wy altoes van jare te jare, op Sinte Jans avond Baptisten synre gheboirten, setten ende maken selen ende moeten in onse stat van Lovene seven scepenen van onsen goeden lieden van den gheslechten van Lovene... » (2).

Het onweer gegroeid uit dezen gespannen toestand, barstte los tusschen 22-23 Juli 1378 ; en de heerschappij der geslachten werd voor goed gebroken. Het charter van 14 September 1378 (3) behelsde als eerste bepaling : « In den iersten, dat wy nu ter tyt ende vortane alle jaren onse seven scepenen van Lovene maken ende setten selen, dats te wetene viere van onsen goeden lieden van den geslechten van Lovene ende drie van onsen goeden lieden van den guldbruederen ende van den ambachten ». De oplossing van Pieter Coutereel werd voor goed bestendigd.

Tot zeer ver in de xiv^e eeuw staan de Sinte Peetersmannen te recht voor de schepenbank van Leuven ; zij voelen de noodwendigheid niet om gansch afzonderlijk hun specifieke rechtbank als meisniers te bezitten ; die speciale rechtbank bestaat voor hen : de schepenbank van Leuven ; worden zij er voor gedagvaard, dan verschijnen zij immers voor hun « pares ». Ook nog het recht spreken over anderen, schaadt hun voorrecht niet het minst ; het is een bewijs te meer van hun macht.

Het moet dus geen verwondering baren zoo er nergens van het Sinte Peetersmannengerecht gewag gemaakt wordt ; zelfs

(1) Divaeus, Annales, anno 1368 : « uterque consul ex Patriciis ; ex iisdem decem Senatores ; septemviri autem omnes ex Patriciis. »

(2) Stadsarchief van Leuven : charter litt. K. N° 4, uitgegeven door H. Van der Linden : histoire de la constitution de Louvain, p. 170.

(3) Stadsarchief Leuven, litt. K. N° 5, uitgegeven H. Van der Linden, ib. p. 175.

in processtukken waar men over Sinte Peetersmansgevallen handelt, wordt er op de persoonlijke conditie van rechter, getuigen of beschuldigde niet gewezen. Zoo bij voorbeeld in den brief, waarin de schepenen van Leuven, Lodewyck van Reedinghen en Bastyn voren Bruden, — gekende Ste Peetersmannen, — getuigen dat Jan van der Calstren, — eveneens gekende Sinte Peetersman, — zijn fout tegenover den hertog van Brabant begaan met eene bedevaart zal vergoeden, wordt van hun Sinte Peetersmanschap-mesnierschap niet gerept (1).

* * *

Hier past het een woord te zeggen over het getal der Leuvensche geslachten. Het getal 7 is zeker niet te vinden in de periode die wij in deze studie omvatten. Op 't einde der xvi^e eeuw toen Willem Boonen zijn geschiedenis over Leuven schreef, heeft hij onder meer als derde deel : « Tracterende vande seven oude origineele geslachten ende Peetersmans der stadt van Loven met al hunne afcomelingen... die van allen ouden tyden genoempt syn geweest die welgeborenen van Loven. » en van dan af blijft de officieële benaming : « de heeren Sinte Peetersmannen van de seven Adelijke geslachten der stadt Loven. »

Tot aan de xvi^e eeuw is geen enkele maal het getal zeven te vinden. Of de Sinte Peetersmannen van Leuven zich in een beperkt getal van geslachten gegroepeerd hebben ?

(1) Charter berust in 't rijksarchief : charter van Brabant, N° 669. Tamelijk gebrekkig uitgegeven in : Brabantsche Yeesten, codex diplomaticus, t. 1, bl. 829. Stippen wij hier terloops aan hoe aan Jan alle ambt onttrokken wordt, en hoe hem ook verboden wordt als rechter op te treden waarop hij, wijl hij Sinte Peetersman was, aanspraak kon maken. « ende begrypt : in den irsten, dat die vorgheuoemde Jhan van nu vortane nemmermeer in enghenen dienste, noch ambachte comen en sal, noch en mach die onsen here den hertoghe vorgheuoempt ochte sinen lande ochte sinen steden van Brabant ende van Lymborgh anegherynen moghen in enegher manieren, ende vort dat die vorgheuoemde Jhan nemmermeer te eneghen vonnesse ochte te eneghen Rade comen noch gaen en sal, binnen den vorgheuoemde lande, die hunne here den hertoghe vorgheuoempt, ochte sinen landen ane gherynen, het en si bi ons heren hertoghen wetene ende bij sinen wille ochte bi syns oys wetene ende wille.

Gegeven ende gemacect int jaer ons heren MCCCXLII des Saterdaeghs naden Sondach dat men singht Quasimodo. »

In 1262 zien wij de geslachten in twee kampen verdeeld :
« Eodem anno (1262) magna dissensio Lovanii fuit inter Clavarios, et Blancardos, Patricios. Clavariorum eo potentior erat factio, quod Arnoldum Wesemalium proximo cognationis gradu attingebant » (1).

Die familieveete liet zich ook naar buiten voelen, en als de hertogin Adelaïde haar zoon Hendrik bij eenen anderen zoon, Jan, wou achteruit stellen, dan zien wij de Blankaerden het voor Jan opnemen; de Colveren daartegen ijverden voor Hendrik, te zamen met den misnoegden heer van Wesemael, die zich gekrenkt gevoelde daar hem alle inmenging in de geheimen van het hertogdom was ontzegd geworden (2).

Hebben de geslachten zich voortaan rondom die beide familiën geschaard?

Men zou het gelooven bij het lezen der reeds geciteerde oorkonde van 1 sept. 1360 : Daar immers wordt er gezegd ; « en den eersten, alse van dien dat die goede luden van den gheslechten van hunne voirscreven stad van Lovene, daer sy mede geregeert heeft geweest, plagen te hebben seven scepenen van den tweeen geslechten, dat si daer af hebben sullen vortane alle jaer vier scepenen dats te wetene twe van den Blankaerden, ende twe van den Colveren...

» Item, so sullen de voirscreven goede liede van den gheslechten hebben alle jare voirtaene elf gesworen, dats te wetene, ses van den Colveren en de vive van den Blankarde...

« Voort is te wetene dat die voerscreve goede liede van den geslechten sullen hebben alle jare voertaene vier dekenen, dats te wetene, twe van den Blankaerden, ende twe van den Coelveren » (3).

Men zou dus eerder geneigd zijn de Sinte Peetersmannen in twee groepen te rangschikken; van zeven geslachten verneemt men niets; twee groote geslachten ziet men in de geschiedenis handelend optreden, en die twee zelfde verschijnen in een charter alsof men steeds de Sinte Peetersmannen naar hunnen naam ingedeeld hadde.

*
* * *

(1) Divaeus, Ann. lib. I, anno 1262.

(2) Ibidem, anno 1264 en 1265 zie ook van Heelu : de kronijk van den slag van Woeringen, v. 230 vg.

(3) Molanus, Codex diplomaticus, p. 1270.

Hoe men in de xvi^e eeuw met de 7 geslachten is komen uitpakken kan misschien hierin zijne verklaring vinden. Omstreeks denzelfden tijd dat hertog Jan, door eene oorkonde, aan de geslachten van Leuven toezegde uit hun midden zeven schepenen te kiezen, gaf hij hetzelfde voorrecht aan die der Brusselsche geslachten; doch in dit laatste charter werd uitdrukkelijk verklaard dat men die schepenen nemen zou uit de zeven geslachten (1).

Het Brusselsche privilege werd den 24 Febr. 1333 nog eens bekrachtigd en opnieuw worden de zeven geslachten vermeld (2).

Daarbij is er eene oorkonde waarin de namen der zeven geslachten van Brussel worden opgesomd :

« Wij Jan bij der gratien ons heeren Hertog van Lothryek van Brabant ende van Limborg, maken cont allen den genen die dese Letteren selen sien ende hoiren lesen, dat rome die twist ende rome die discorden die geweest heet tusschen onse geboortege Lieden van den seven geslachten van onse Stadt van Brussel, ende die te hen behooren, dats te verstaene 's Huges 's Kints Geslachte, des Weerts Geslachte, des Leus Geslachte die van Rodenbeke, Seroloefs Geslachte, die uten Steenwege,

(1) « Wy Jan bider gracen van Gode hertoge van Lottrike van Brabant ende van Lymburg maken cont alle denghene die dese letteren selen sien ende hoiren lesen dat wy hebben geloeft ende geloeven bi onse trouwen ende met geswornen eede voer ons ende voer onse oir, onsen goeden lieden van de stad van Bruessele das es te verstante alle den ghenen die den VII geslachten ende toe hem behoiren ende hoiren over weder te brengene, ende te settene inde pointe ende in den state des si ende hair vorderen hier voermaels in waeren ende hebben geweest also dat onse stadt van Bruessele bi onsen rechteren ende biden scepenen die ute hen selen werden gecoren de stad van Bruessele berecht sal werden ende berecht, ende biden Rechteren vander stad ende biden core ende gelyc dat die privilegien spreken die der op gemaect zyn voor ons. » 24 febr. 1306 (n. s.)

Chambre des comptes, N° 3, fol. VIIIv.

(2) « Iesterwerven hebben wy hen gegeven ende geven dat die seven scepenen van Bruessele voerane kiezen selen ende nemen seven scepenen ute seven geslachte van Bruessele gelyc dat die schartere in heeft die derop gemaect is ende hebben van ons ende van onsen vorderen. En die seven scepenen selen se kiezen ende nemen van VI jare te VI jare. »

Gegeven in sinte Matthys dagh apostolus in 't jaer ons heren MCCC ende XXXIII. » Chambre des comptes, N° 3, fol. XXVIII.

ende die van Condensberge, ende die ten desen seven geslachten hoiren in die ene partie ende die Gemeinte van der selver Stadt in d'ander partie » (1).

Waarschijnlijk hebben die van Leuven, inwoners der voornaamste stad van het hertogdom Brabant niet ten achteren willen staan bij de inwoners van Brussel; en waar de oorkonden ontbraken, daar hebben de Ste Peetersmannen op eigen krachten hun adellijken (?) oorsprong tot zeven adellijke geslachten herleid, waarvan zij den stamboom laten opklommen tot in het begin der ix^e eeuw (2).

*
* * *

Hadden de Sinte Peetersmannen tot aan het laatste kwart der xiv^e eeuw vrede gehad met de schepenbank als speciale rechtbank, eens dat Wenceslas en Johanna ook « die der gemeenten » tot het ambt hadden toegelaten, moest noodzakelijker wijze de toestand dan veranderen.

Ook « niet Sinte Peetersmannen » zullen recht over de burgers uitspreken en voor een ongelijke verschijnt de Ste Peetersman niet.

En wanneer Wenceslas en Johanna in hun charter van 19 Oct. 1361, de nieuwe regeling van Coutereel nogmaals goedkeurden, toen schreven zij ook :

« Ende myn here ende myn vrouwe vorscreven selen hare goede stat, ende alle hore goede liede van Lovene vortane

(1) Luyster van Brabant, d. I, bl. 66-69 : « Gegeven ende gedaen in 't jaer ons heere doe men schreef duysentig dri hondert ende sesse, des sondags na den dag sinte Bernabas, in de maendt van Junuse. »

Wauters geeft op bladzijde 158 van zijn « Histoire de Bruxelles » een ongedagteekend stuk waarin de leden der 7 Brusselsche geslachten in opgenomen staan.

(2) Zie Boonen : Geschiedenis der stad Leuven, bl. 257. Daar staat het verhaal van den edelen ridder Bastyn die ten jare 815 zijne zeven dochteren te Leuven aan de zeven voortreffelijke edelmans kwam huwen. Deze gaven ontstaan aan de zeven geslachten en later midden dex^e eeuw zou de graaf van Leuven besloten hebben een schepen uit elk geslacht te nemen. Waar Boonen in zijn geschiedenis van Leuven en Divaeus in zijn Rerum Lovaniensium lib. II al die namen der geslachten, voor wat de tijden der eerste kruisvaarten aangaat, gehaald heeft, dat wordt men niet wijs tenzij men aanneme dat hun verbeelding hier de grootste rol heeft gespeeld.

houden, ende handelen met rechte ende met vonnisse, ghelyc also die stat van Lovene gheuseert heeft, ende te rechte heeft, ende der stat confirmeren alle hare charteren, privilegien, goede costumen, usagen, ende herbringhene, ghelyc dat si die heeft besegelt gheuseert ende herbracht in allen anderen poente » (1).

De Ste Peetersmannen op dit stuk steunende, zullen er waarschijnlijk niet lang mee gewacht hebben om hun privilege op te eischen en ten hunnen gunste te doen naleven. Het recht, niet aan zijne natuurlijke rechters onttrokken te worden, was al te dikwijls aan die van Leuven in de charters der hertogen bekrachtigd dan dat men er nu inbreuk zou op ge-doogen (2).

(1) B. Y. codex diplomaticus, II, bl. 576-580.

(2) anno 1211 :

« Pax autem debet iudici a iudice proprio » Acta sunt ista anno In-nationis domini MCCXI. (Divaeus, Ann. lib. I, p. 7.)

Anno 1234 :

« Item et si nos contra quemquam ipsorum citra juris ordinem, et contra sententiam scabinorum, procederemus, deinceps ut dictum est, ad nullum nobis servitium pecuniarium tenebuntur, donec id in statum debitum revocaverimus et penes scabinorum consilium », Stadsarchief Leuven, charter L. H, N° 3. Ook Cleyn charterboek fol. 1r, uitgegeven B. Y., I, 638.

Anno 1290 :

« Item concedimus et indulgemus dictis nostris burgen. quod a nunc in antea de omnibus causis rationabilibusque usque ad hec tempora ad sententiam scabinorum stare consueverint ipsi burgenses communiter secundum sententiam scabinorum tractabuntur. Et si villicus noster Lovaniensis per dominos scabinos ad hoc monitus alicui burgensi de Lov. hoc facere recusaverit, hoc nobis dicti burgenses suis litteris si infra Brabantiam fuerimus vel nostro dapifero si extra Braban. nos esse contigerit intimabunt. Quo facto si ipsa injuria per nos vel per dapiferum nostrum aut villicum nostrum non relaxetur quod scabini nostri Lov. nobis nec cuiquam alii ex parte nostra nec proferant sententiam nec dicant quousque ipsa injuri per nos vel dapiferum nostra nos proferant sententiam nec dicant quousque ipsa injuria per nos vel dapiferum nostrum aut villicum nostrum deponatur aut relaxetur. » Cleyn charterboek, fol. IVr.

Anno 1303 :

« Ende dien portre en moghen wy, noch anders yeman van onsentalven panden noch doen panden, tot ane dier stont dat hi van dier mesdaet daer hi af es ane gesproken metten scepenen wert verwonnen, en ware dat sake dat hi stucken hadde gedaen, die noyt tot desen dach te vonnesse en hadden ghestaen » Cl. charterboek. VIIIr, uitgegeven B. Y., I, bl. 713.

In het begin der xv^e eeuw zien wij hunne rechtbank in volle werking; Joannes de Maerselaer, wiens admissiebrief uit het jaar 1406 wij hooger besproken hebben, had moeilijkheden gekregen met den seneschalk van 't land van Brabant en met andere rechters en wij zien hem zijn zaak gaan bepleiten voor het gerecht der Sinte Peetersmannen :

« Item Aegidius de Maerselaer homo Sancti Petri Lovaniensis praesentavit se die hodierna coram hominibus Sancti Petri Lovaniensis subscriptis stare juri coram villico et hominibus Sancti Petri Lovaniensis contra dominum seneschallum Brabantiae ac omnes alios justiciarios quoscumque super omnibus sibi imponendis per seneschallum et justiciarios antedictos coram Albus magistro communitatis et Joanne de Borchoven, Martii nona anno 1414 » (1).

De villicus van Leuven heeft het hooger toezicht over de

Anno 1306 :

« Item, hebben wi hen ghegheven ende gheven dat soe waneer enech here of enech richtere van horen omsaten, of van buten Lovene, wie soe hi ware, onder ons gheseten enegen portere van Lovene rasteerde of pande tonrechte, ende de stat alsoe saen alset vernomen hadde ter goeder waerheit, dat hi tonrechte gherasteert of ghepant ware, hore letteren daer sende omme horen portre te delivererne; ende dan die here of die richtere dien portre die aldus met onrechte gherasteert es niet en wouden delivereren, soe willen wi dat die heren of die richteren al den cost die die portre doet ende doen sal, ende die scade, die hi daer af heeft ende hebben sal ter goedere waerheit selve gelde ende oprechten onsen portere tote dat hi si deliverereet hoe lange dat hi gherasteert hadde gheweest ende ware ende daartoe gheloven wise te bedwinghene » Cl. Charterboek, fol. Xlr, uitgegeven B. Y., I, 732.

Anno 1327 :

« Item hebben wi hen ghegheven ende geven ware dat sake dat enech mensche, binnen der vriheit van Lovene worde aengesproken van eneghen dinghen, dat men dien niet sal moghen vueren uter stat, hem en si vonnisse gedaen » B. Y., I, 773.

Mei 1363 :

« Item, al es dat sake dat wi, hertoge vorsereve, nu ghiselen ghenomen hadden ute onse stat van Lovene, beide van de wailgebornen luden ende van den ghemeinten, bi beide der partien consent, die ons inquamen tot Geneepie, soe kennen wi hertoge ende hertoginne vorsereven, dat dat bi haren wille es gesciet, ende niet van rechte; ende dat daermede onse statrecht van Lovene noch hare vriheiden niet ghemindert en selen syn in desen saken, ende behoudelec hen alsulken charteren alsoe si daer af hebben » B. Y., II, bl. 599-600.

(1) Boeck van Sinte Peetersmannen : aanhangsel, fol. 83v; uitgegeven in : « Septem tribus patriciae Lovanienses », p. 87.

rechtbank zoowel als over de schepenbank en, in zijne hoedanigheid van hoogstaande ambtenaar van den hertog van Brabant, is bij de aangeduide persoon om de werking van het speciaal gerecht der homines ligii van zijn souverein na te gaan; aan hem komt het toe de rechters, de Sinte Peetersmannen, op te roepen, en in naam van den hertog, dien hij vertegenwoordigt, de uitgesproken straf te doen toepassen.

Onder de onderteekenaars vinden wij Albus, burgemeester, vooraan staan. De in-functie-zijnde burgemeester bekleedde de eerste plaats onder de rechters. Dit zien wij later geconfirmeerd door Boonen en Molanus (1); en deze maatregel werd ook altijd nageleefd, zooals blijkt uit een besluit genomen in 't consistorie der Sinte Peetersmannen op 22 juni 1616 (2).

Er bestond ook een zekere rangorde onder de Sinte Peetersmannen welke in aanmerking kwam wanneer zij functioneerden om nieuwe leden in hun korps op te nemen of om recht te spreken. De burgemeesters hadden den voorrang op de anderen; deze van het loopend jaar bekleede de eerste plaats; daarna volgen de oud-burgemeesters volgens den datum van hun ambtsuitoefening, al waren er onder de overigen, Sinte Peetersmannen die ouder waren in jaren dan zij. Zoo werd het voorgoed vastgesteld ten jare 1443: « Uyt goede condon die de stadt by bracht es, van den goeden mannen van den gheslachten van Loevene, die daar overstaen daar iemant thoont Sinte Peetersmanschap van Loeven, oft daermen dinght met Sinte Peetersmannen van Loeven, dat de

(1) Molanus, o. c. bl. 179: « Atque inter eos praeest quicumque pro tempore inter patricios consulatum gerit ». Zie ook Boeck van Sinte Peetersmannen, bl. 33r.

(2) « Item den 22 het voorschreven consistorie al wederom in majori numero vergaedert zynde, is aldaer geproponceert, of men voortaan, in conformiteyt van zekere extracten soo uyt handen van meester Willem Boon als andersints gelicht, den heere borgemeester de facto in dienst wezende zal toestaen ende geven, soo in het voorzitten in de bancke als de eerste plaetze voor allen de heeren van het consistorie, zoo wel in dezen voorschreven acte als in alle andere acten op den naem van het voorschreven consistorie hier namaels te depescheren, ende is eendragtlyk geresolveert dat in het zelve voortaan al soo zal geschieden ende dat het consistorie voortaan ook uyt laste des zelfs, als d'occasie dat zal vereysschen zal worden gedaegt ».

Stadsarchief van Leuven, N° 435, fol. 29r.

goede mannen van den gheslachten voers. die borgemeester in de stadt geweest hebben, elck na zijnen ouderdom inne borgemeesterschap segelen ende sitten boven d'andere goede mannen van den gheslachten die geen borgemeester geweest en zijn, niet wederstaende nochtans dat de selve goedemannen die geen borgemeesters geweest en zijn, ouder zyn in 't recht dan degene die borgemeester gheweest hebben, soo is overdraegen inde stadt Raede met vollen gevolghe, dat also gehouden ende geschieden zal. Gedaen in vollen raede op Sint Jans geboorten dach te wetene op xxiiii^{en} der maent van Junio anno 1443. Hr libro antiquo B folio 242 verso » (1).

Het gerecht der Sinte Peetersmannen, voor 't geen zijne samenstelling aangaat, bewaart een echt feodaal karakter; het zijn waarlijk de « pares » die de zaken van een hunner komen beslechten. Hun getal is hoegenaamd niet bepaald; dit blijkt duidelijk wanneer wij de verschillende processen nagaan en de samenstelling der rechtbanken. De meier in naam van den hertog roept de rechters op, doch iedereen kan opgeroepen worden. Zoo zien wij zich een typisch feit voordoen in het beroemde proces van Lodewyck Pijnnock contra Jan van Berthem (2).

Jan van Berthem ziet enkele Sinte Peetersmannen onder de toeschouwers binnen de gerechtszaal; onmiddellijk verzoekt hij den plaatsvervanger van den meier — deze laatste was immers ziek — die mannen te beëedigen; maar deze weigert zeggende « dat hij last hadde van sinen meester nyemande in dien te eeden ten ware hy selve alder present ware ». De meier was Pijnnock zelf; die vreesde misschien een overwe-

(1) Boeck van Sinte Peetersmannen, fol. 33r; zie ook Molanus, 179.

(2) Dit proces dat in verscheidene zittingen werd behandeld, toont op zulke aanschouwelijke manier heel de inrichting en de rechtspleging van het gerecht der Sinte Peetersmannen, dat het ons doet beslissen de stukken ervan in onze bijlagen op te nemen, om eenen algemeenen kijk te geven op deze instelling en hare werking. E. Pouillet in zijn boek « Louis Pijnnock » heeft in voetnota's enkele korte uittreksels aangehaald, terwijl hij in zijn tekst de handeling dramatisceerde. Zie E. Pouillet, Sire Louis Pynnock : Louvain, 1869, p. 260-276. Doch het geheel vindt in een boek over de Sinte Peetersmannen zijne aangeduide plaats. De oorspronkelijke tekst is te vinden in 't stadsarchief van Leuven, N° 48, Schepenregister van 1488, 1te kamer.

gend getal partijgangers van van Berthem in de rechtbank te zien zetelen. Op de insinuatie van den luitenant — dat hij wel een speciale reden moest hebben om juist deze mannen bij de reeds zetelende rechters te voegen, — antwoordt van Berthem : « dat en dient tot gheenem vordelen van hem anders dan dat ele Sinte Peetersman hem in rechte en redene in desen soude moegen assisteren ».

Ieder Sinte-Peetersman is dus bevoegd om over zijns gelijke recht te spreken, de eenige vereischte conditie is dat hij opgeroepen zijnde, zijn eed hebbe afgelegd.

*
* *

Het Sinte Peetersmannengerecht had zijn speciale dagen waarop het zetelde : den Donderdag, ten ware dat men dan een heiligendag vierde, of een verlofdag hadde. In dit geval werden de zaken overgedragen tot den volgenden Donderdag; doch indien het een gevangen Sinte Peetersman geldt, dien men in 't crimineele vervolgt, dan vergadert het gerecht zoo dikwijls als men het goed vindt. Dit kan men opmaken uit de serie vonnissen die Boonen in zijn manuscript over de Sinte Peetersmannen (1) opteekende. Dit « oude onderhoud » werd geconfirmeerd door eene ordonnantie op 21 Juni 1537 over de procedure van 't gerecht te Leuven uitgevaardigd (2).

*
* *

De Sinte Peetersmannen houden geen registers waarin zij de vonnissen opteekenen, daartoe worden heel eenvoudig de

(1) B. S. P. fol. 38r. tot fol. 56r.

(2) Stadsarchief van Leuven, N° 271. Ordonnantie in 36 artikelen :

« 19 : Item dat men van saecken behoorende ter kynissen van Sinte Peetersmannen van deze stadt nae doude onderhoud mair eens der weke en sal mogen procederen te wetenem des Donredaags. Ende indien alse heiligendag oft vacantie ware worden de selve saken midts desen ordinan. gecontinueert totten naesten Donredaghe gheen heiligen dag oft vacantie wesende ten ware de selve Sinte Peetersmannen in gevangenisse alhier ware ende doffieier alhier vut informatie van den buyten officier oft andersints tegen hen crimineelyc ageerde in welcken gevalle zullen de voirs. Sinte Peetersmannen vergaderen soo menich werven als dat behoeren sal. »

stadsregisters gebruikt. Dat is ook overeenkomstig de verklaring van meester Stas van der Hoeven ten jare 1516 « soo souden de voors. Sinte Peetersmannen soo verre sy bevonden by den stadt registers, *want sy op hen selven egeen registers en hebben van geleycker saecken, noyt vonnisse gegeven te hebben...* » (1).

* * *

De beschuldigde Sinte Peetersman staat ook niet alleen voor zijne verdediging, hij kan een voorspreker (2) nemen. Dat was

(1) Thoon fol. 24r., zie ook fol. 64r.

(2) Voorspreke : is de officieele benaming die dergelijke personen dragen : Zoo zien wij in den Thoon aangegeven, fol. 62v. : « Henricus van Ravenschot, voorspreke : fol. 86v. ook Claes Vaeshont voorsprecke tot Loevene.

In 't nummer 2641 van 't Leuvensehe stadsarchief zijn vele documenten aangaande een rechtsgeding der xv^e eeuw bewaard. Wij vinden daar, anno 1420, een proces waarin de « voirspreke » te verantwoordden heeft voor eenen cliënt die wellicht meer vertrouwd was met « slaande » dan wel met overtuigende bewijzen.

« Van Heinrick van Breslele van Lyere Sinte Petersman van Lovenen om dat hy binnen der stad van Lyere Jacop van Lynt nae liep in een huys ende jaeghdene, stiet met eenen stave opt huys daar de voirs. Jacop inne gevloren was, ende in een vrye vaermeret te Lyere welken broeke de scontheyt van Lyere vervolghde by eenen meyere van Lovene, want Henr. voers. tot gheen en anderen rechte staen en woude dan voere Sinte Petersmannen van Lovene, soo sprac hem de meyere ane in de banc ende seyde dat hy daer ane gebruect hadde eenen wech in Cypers oft Sint Jacobs oft alsulcken koere als Sint Petersmannen wisen souden dat hy gebruect hadde. Ende seyde de meyere woude Heinric dit kennen ende lyden dat soe gesciet waere ende beterent mynen genedigen heere soe dede hy dat hy seuldich waere van doene, woude hyt ontkennen soe boodt dat de meyere te thoene totten condon dergheenre die daar af wisten te spreken ende mitten minsten daer hy mede in den rechte lyden mochte. Daer Heinric mit sinen geleverden voirspreke op dede verantweerden dat hem alsulcken aensprake gheen ontstade doen en soude met meer woerden die hy daertoe dede seggen, ende voer al meynde hy de meyere en souds nemmermeer connen gethoenen alsoe dat hyt seuldich waere te thoene ende meynde dat mens niet overtuygen en soude moegen dan met Sinte Peterslieden, want hy Sinte Petersman waere. Die meyere maende Sinte Petersmannen stonden op ende berieden hen ende wysden den meyere tsynen thoene want hy hem thoensse vermeten hadde. De meyer thoende in alder manieren des hy hem tot heinricke vermeten hadde, ende maende Sinte Petersmannen noch eens nae aensprake ende antworde ende toenen dat hy ghethoent hadde. Si stonden op ende berieden hem ende wysden dat de vors. Heinric gebruect hadde eenen wech te Sint Jacobs in Galissien ende daere waert

trouwens noodig. Wij zijn in een tijd waarop alles vlug en mondeling voor 't gerecht afgehandeld wordt, zonder toevoeging van geschreven conclusien of commentariën. Men verschijnt voor de Sinte Peetersmannen, waar viva voce alles verhandeld wordt. Doch niet iedereen is slagvaardig genoeg om onmiddelijk iederen aanval af te slaan. De beschuldigde ziet zich dus genoodzaakt, zijn geval over te geven aan een knappen kerel die goed ter tale is, die zich in de gerechtszaal als thuis gevoelt, en zijn vertrouwen verdient; aan dezen is het, in naam en plaats van den aangeklaagde, zijn man te staan. De voorspreker neemt de rol van den beschuldigde over.

De rol van den voorspreker komt klaar uit gedurende het proces dat de meier Lodewyck Pynnock inspande tegen den Sinte Peetersman Jan van Berthem ten jare 1488. Gedurig komt de zinsnede terug: « tegendwele de voirz. Jan met synen geleverden voirspreke hem verantweerdende dede seggen... » Het is de « voirspreke » die heel en al de verdediging van den beschuldigde op zich heeft genomen (1).

Wij vinden ook onder de depositiën der getuigen, opgeroepen in de informatie van 1516, volgende verklaring: « Jan van Attaert, procureur op der stadthuys van Loven... dat hy selve somptyts op een jaer den meyere aenbracht heeft XXV, XX Sinte Peetersmannen oft daer omtrent » (2), waaruit wel op te maken is dat er bij het betoon der Sinte Peetersmannen « procuratores ad negotia » aanwezig waren.

De informatie van 1516 zelf geschiedde voor de procuratores van beide partijen. Zoo lezen wij: « Goevaert van den Berge geëedt by Goevaert de Hane procureur van de meyere ende Sinte Peetersmannen van Loeven supplianten in absentie van Cornelis Willeman procureur substituyt van Walterus van Vlienen procureur des heeren van Merode... » (3).

Bij het gerecht konden er ook « procuratores ad lites » ver-

te porren binnen XL daghen ende goede waerheyt daerof te bringhen na der stat Recht van Loven oft des meyers moet te hebbenne, welke bedevaert de scoutheyt van Lyere half heeft gelyc als dat gewoenlic is. »

(1) Proces van Pynnock contra van Berthem, zie bijlagen.

(2) Thoon, fol. 17v.

(3) Thoon, fol. 80r.

schijnen ; zoo kan de officier die een geleverde Sinte Peetersman wil vervolgen, dat doen door een procureur (1).

Misschien kon de facto de voorspreker in de dubbele hoedanigheid én van voorspreker én van procurator voor zijne cliënten optreden, al waren de twee ambten toenmaals nog van elkander onderscheiden. Eerst midden in de xvie eeuw werden zij versmolten, en hij die de functie uitoefende, zien wij van toen af aan kortweg « procureur » heeten (2).

* * *

De bevoegdheid tot vonnis strijken, toegekend aan het Sinte Peetersmansgerecht binnen Brabant en buiten de vrije steden, is zeer uitgebreid. Alle zaken van persoonlijke of crimineelen aard worden daar behandeld.

De kontrakten aangegaan voor schepenen van het platte land, zaken van « gebuerlick recht » en de zaken die de cijshoven aangaan staan buiten haar bereik.

Henrick van Raveschot zegt ons « dat wanneer zij (Sinte Peetersmannen) voir eenige andere gerichte bij den officier van anderen plaetsen oft aenderen aangesproecken, aanghetast oft betyecht worden, het sy in civile oft criminele saecken eenige vuytschyden (3) alsoe verre hy oyt gehoort oft geweten heeft soo worden sy byder stadt placcaetbrieven vuytgeschreven als dat alsuleken officieren oft pertieulier persoonen respectieve die yet betichten oft betyden willen in civile saecken dat sy die costeloos ende schadeloos ontslaen hen comen aanspraeck doen

(1) Zie Thoon, fol. 41v. : « ende oft alsuleke officieren oft particulier persoonen tenderen willen tot renvoye, willende allegeren eenige redenen hoe daenich die oeyck zyn, daer aff de meyre ende Sinte Peetersmannen nyet en sonde behooren te kennen, soe mogen sy dat doen by eenen procureur, oft voorspreke dyen sy daer toe nemen willen ende wachten 't vonnisse van de voors. Sinte Peetersmannen. »

(2) Stadsarchief Leuven, N° 272 : Ordonnantie van 30 nov. 1540 bevattende 216 artikelen over die procedure van de rechtshoven, fol. LX v. : « Dat van nu voertaene voersprake ende procureur een officie wesen sal, ende dat een persoon beyde de plaetsen occuperen zal ende zullen alleenlyck geheeten worden procureur gelyck voir den raede van der stadt van gelycken onderhouden wordt.

(3) Hier is geen spraak van de groote misdaden want die zelfde getuige wil deze misdaden van « laesae majestatis » etc. voor de rechtbank der sinte Peetersmannen behandeld zien : cfr. Thoon, fol. 156v.

soe verre sy willen voer meyere ende Sinte Peetersmannen van Loeven, ende soeverre sy van crimen gevangen syn die in goeder vaster hoede brengen ende leveren voor die poerte van Loeven » (1).

*
*
*

Zoodra de Sinte Peetersmannen van Leuven vernemen dat een hunner gevangen is en hooren dat deze begeert voor hen te verschijnen, dan wordt de bode van de stad met een zending belast (2). Deze zal den « ontslachtbrief » dragen naar den persoon die den Sinte Peetersman lastig viel, of denzelve in 't gevang wierp (3), en de bode zal ook het antwoord naar Leuven brengen (4).

De betrokkene moet dan « costeloos ende schadeloos » ontslagen worden indien het gaat over een geval van burgerlijk recht ; er mag niet eens een borgtocht van hem geëischt worden (5).

Te Leuven zal men het oordeel vellen ; en heeft de aanklager iets van den betrokkene te eischen, dan kan hij te gestelder ure zijn belangen voor 't gerecht der Sinte Peetersmannen doen verdedigen.

(1) Zie Thoon : fol. 41r.

(2) « Item Ringout van Borssele de stad dienaere van der stad weghen gesonden geweest met brieven van de stad aen den meyere van Bruggenhoude dat de selve meyere als daen in meyninge was te leveren in handen 's drossaerts van Brabant eenen Sinte Peetersman van Loevene geheeten Jan van Omwenhuys dwelek hem metten selven brieven verboden werdt. Habetur onder de voyaigien van den iien quartier der rekeningen anni 1487, fol. 116. Zie B. S. P. fol. 37v.

(3) In het B. S. P. zijn er verschillende modellen van zulke « ontslachtbrief » fol. 9 ssq. Zie onze bijlagen.

(4) Getuigenis van Peeter de Wilde, bode te peerde van Loeven, Thoon, fol. 153r. : « seegt uwen heeren Sinte Peetersmannen dat ick den gevangen tot Loeven leveren sal nae inhoudt des placeetbrieff met welke antworden hy deponent naer dat hy daer geten ende gedroncken hadde gereist is nae Loeven ».

(5) « de Schouteth van Lyre nu ende daen zynde een Sinte Peetersman dyen hy gevangen hadde weigerde costeloos ende schadeloos te ontslaen naevolgende den inhoudt van den placeetbrieven, maer woude daer aff cautie hebben vanvoers. Sinte Peetersman, dwelek die van Loeven alsoen wederstonden, sustinerende dat sy egeene cautie en souden behooren te stellen, ende was uterlyek dese by derden brieven by den voorschreven schouteth tot Loeven geleverd sonder eenige cautie ».

Thoon, fol. 16r.

Verschijnt de aanklager noch in persoon noch bij procuratie, en wordt de Sinte Peetersman onschuldig bevonden, dan zal de eerstgenoemde de lasten van het proces dragen (1).

Wanneer de Sinte Peetersman voor eene misdaad te recht zal staan, dan wordt bericht gegeven aan den officier van het platteland den beschuldigde in goede bewaring naar Leuven over te brengen (2). Aan de poorten der stad wordt hij opgewacht door de voirsters (3) van den meier, die den Sinte Peetersman naar de gevangenis leiden alwaar deze op eigene kosten (4) zal verblijven tot na den afloop van het proces (5). Ook moet de officier die hem leverde een waarborg stellen, welke in beslag zal genomen worden zoohij al te lichtzinnig

(1) « Ende werden van zynen gevanckenisse costeloos ende schadeeloos ontslagen ende werde de voors. Jan (schouteth van Turnhout die hem in de vroente dede stellen) voorde voors. Sinte Peetersmannen gedaecht ende voirts geroepen te versuecke van hem deponent tot dry diversche reysen, ende want hy nyet en compareerden oft niemant van hen soo werde hy deponent als Sinte Peetersman quyt gewesen, ende werde de voors. Jan van Liere geduempt inde costen van den deponent. »

Thoon, fol. 108r.

(2) Item betaalt Caerel van Ymmerseele stadthouder 'sdrossaerts van Brabant 9 aprilis anno 1495 van twee mesdadighe die hy alhier gevangen bracht die hy leverde d'een geheeten Peter van Gouberghe Sinte Peetersman ende d'andere Peeter Willem poortere de selve stadt de somme van XII Rg. Habetur inde rekenninghe anni 1494 onder den extraordinaris, fol. 383v. B. S. P. fol. 37v.

(3) « soe wordt den officier die den aentast gedaen heeft geschreven dat hy den selven persoën in goeder ende vaster hueden houden ende den selven bringen soude gevangen tot voer die poerte van Loven aldaer hen die dienaers van den meiere van Love vienden den weleken den gevangen geleverd wordt die hem gevangen bringen tot Loeven in de vroente, ende wordt alsdan sulcke gevangen by den meiere van Loven voor Sinte Peetersmannen zyn proces gemaect totter sententien toe inchluss ende soe verre die verwesen wordt ter doot, soo wordt de executie daeraff gedaen voor der stadthuys van Loven ».

Thoon, 15v, verklaring van van Attaert procureur.

Zie ook *ibid.* fol. 27v., 36v., 41r., 66r., 71r., 81r.

(4) « Aldair de voisters van den meiere van hun lieden compst geadverteert zynde verwachten ». Thoon, fol. 33r.

(5) « Ende heeft hem menich Sinte Peetersman als voirster voor die porte geleverd geweest, die hy in syn vroente leyde, ende daer hield sittende totten eynde, van huerder zaecken die hem deponent vele costen, die sy in syn vroente deden, noch op den dach van heden schuldieh syn » *ibid.* fol. 137v. Getuigenis van Crauwels.

een onschuldige had vervolgd (1). In dit geval wordt de officier ook tot de onkosten verwezen (2).

De procedure was de stof van onderhandelingen tusschen de steden van den eenen en de Sinte Peetersmannen van den anderen kant. Zoo bezittten wij een overschrift van sommige deelen uit een « advys begrepen te Vilvoorden, bij den heeren den edelen ten eenre syden, ende die gedeputeerden van der steden van Lovene, Bruessele ende Antwerpen, ten andere, opten derden dag van Julio anno sessentsestich, op d'onderhouden van den schepenenbrieven, ende den gevryden der steden voorschreven ende des daer ane cleeft ». Daarin wordt overeengekomen dat op het eerste verzoek der stad waar de aangeklaagde gevrijd is, deze laatste moet losgelaten worden als hij « wordt aangetast oft in sine goederen becommert ». « In saecken van breucken » moet de Sinte Peetersman waarborgen dat hij ter plaatse, waar hij « gevrijd » is, op den gestelden dag zal verschijnen voor 't gerecht (3). En, zoo hij op den gestelden dag niet te voorschijn kwam, dan mag hij van zijn « vryheit » geen gebruik maken zoolang hij niet voldaan heeft; en de heer tegen wien hij misdeed, heeft een verhaal op de Sinte Peetersmans goederen.

Maar eens dat er spraak is van crimineele zaken, dan moet de Sinte Peetersman uitgeleverd worden in de handen van den officier der stad aanstonds na het tweede verzoek, zoo

(1) « Ende moet aldaer de officier die dyen levert cautie stellen voer die costen oft naemaels nietter rechte bevonden worde dat hy den voorschreven Sinte Peetersman met quader saecken aangetast hadde ».

Thoon. fol. 56r.

(2) « Jan de Busscop van Herenthout sone wylen Willems heeft geloeft coram scabinis alsulcken costen als de stadt verloet heeft voer Janne Busscop onsen Sinte Peetersman wedrom te betaelen de stadt ende oft soo gebeurde dat de selve Sinte Peeterman tonrechten gehouden werde dat dan de schontheth van Liere Henric van Rompay die costen wedrom de stadt oplegge sal. Actum XVII Augusti anno XIIIICXXXII, libro F. fol. LXIv. — B. S. P., fol. 56r.

(3) Zooals wij daarboven toonden hebben de Sinte Peetersmannen zich weinig aan die bepaling gelegen gelaten. En wanneer iemand daarover zyn beklag deed zegde de kanselier meester Jan Ghys: « dat hy daar af egeen proces gesustineert en woude hebben mer woude dat men de voorschreven stadt van Loven in heure oude rechten ende vryheden houden soude ». Thoon, fol. 16v.

niet loopen de onwilligen eene straf op van XII gulden ridders. Aan den officier van den lande zal men de onkosten voor het inleveren en ook voor de gevangenschap vergoeden; nochtans moet diezelfde officier een waarborg stellen waarbij hij verklaart dat geld terug te schenken indien de Sinte Peetersman onschuldig bevonden wordt. Ook zullen de Sinte Peetersmannen tijdens hunne voorloopige gevangenis « by de edelen noch huere buytenofficieren gemolesteert, gepynt noch belast worden » « ende oft de contrarie geschiedde, dat zal worden vuytgericht als daartoe behoort oft naer begryp van de privilegien daeraff synde ».

Maar de Sinte Peetersmannen « zullen blyven ten gebuerlycken rechte van der banck daer sy geseten oft huere goederen gelegen syn, te weten van straeten te maecken, van waeterloopen te ruymen, de goeden liede schade die huer beesten doen inde vruchten te vergelden, den preter zyn schot te betalene, de goeden te beheymen, de beesten te huedene, ordonnantien van ambachten gelyck huere naerbueren te onderhoudene ende ter oogstwaerheyte te moeten comen » (1).

* * *

Zelfs dan wanneer de Sinte Peetersman zou aangesproken worden om wille van het niet naleven van een akkoord voor schepenen van het land van Brabant aangegaan, dan nog kan men met den schuldige niet willekeurig te werk gaan. Zeker zal de groote regel worden toegepast: « Wie dat behoert te Sente Petere te Lovene ende touns vrier messeniede wat dat hi gelooft vore scepenen van onsen lande dat willen wy dat hi gheleeste ochte hyt gelooft hadde voer scepenen van vrier port » (2).

De Sinte Peetersman moet zijn gegeven woord houden, doch daartoe zal zijn eigen gerecht hem dwingen. Zelfs in geval hij bij 't aangaan van een akkoord zijn Sinte Peetersmanschap verpandde, dan nog zijn de rechtters, die over 't feit uitspraak zullen doen, genoodzaakt eerst al de stukken naar de rechtbank

(1) Stadsarchief Leuven : N° 187. Cuypers III, fol. 233r.-242v., (gedeeltelijk uitgegeven in Boonen : Geschiedenis van Leuven, bl. 313; volledig in : Luyster van Brabant, D. II, bl. 151 en vg.

(2) Stadsarchief Leuven : Cleyen Charterboek, fol. LXIIv.

der Sinte Peetersmannen van Leuven te verzenden, indien de schuldige zich op zijn eigen gerecht beroept. Na inzage der stukken zullen de Sinte Peetersmannen hunnen korpsgenoot het bevel geven zijne verplichting onmiddellijk na te leven; eerst dan zullen de rechters van de plaats waar 't akkoord is aangegaan mogen handelen, zonder daarom nochtans den verweerder zwaarder te belasten dan rechtvaardig is. De rechters zullen den Sinte Peetersman, tijdens die voorafgaande onderhandelingen, niet mogen gevangen houden; en vreesden zij dat de beschuldigde uit hun gebied zou ontsnappen, dan mogen zij hem onder eed doen beloven ter plaatse te zullen blijven. Weigert hij dien eed af te leggen, dan eerst mag hij in zekerheid gebracht worden op kosten van dengene die het proces verliest.

Dit alles wordt ons geleerd door het akkoord op 4 Oogst ten jare 1452 getroffen « van diversen pointe tusschen Loven en Thienen » (1).

* * *

(1) « Ierst als enich poorter oft Sinte Peeterman van Loven geseten inder meyerien van Thienen buyten der stadt ende onder vryheit van Thienen hem voor scepenen oft guldedeken van Thienen verlooft, verthiende by expresse in dier verloefnissen op alle vryheiden van poirterien sinte petersmanscapen ende anders by ocsynne van dier verloefnissen te rechte betrocken wordt voer scepenen van Thienen oft als geboert dair om by den officier van genedigen here herthoge of van der stat wegghen van Thienen enighe executie te geschien endie poirtere of Sinte Petersman hem by redenen van synder poirterie oft Sinte Petermanscapen van Loven daertegen weren wilt versueckene by hem selven oft by 't myddel van der stat van Loven van dier saken te Rechte te stane voer gericht te Loven, soe zullen in dien gevalle eer de scepenen oft 'tgerichte te Thienen voerder kynnisse daer af sullen mogen nemen oft eer yet voerder daertoe by yemande sal mogen gesien die van de stat van Thienen metten principalen brieven van den voirs. verloeffenissen dien van der voirs. stat van Loven certificieren, ende die kynnisse doen dat die voirs. verloeffenissen es geschiet metter verthienissen in der manieren voirs.

Ende die certificatie en kynnisse gedaen synde sal de stat van Loven haeren poirtere oft Sinte Petersman ter stont en sonder vertreck bevelen syn geloefte te veldoene metten wetteliken costen dair opgelopen oft van der saken rechte te plegen tot Thienen. Ende dat also geschiet zynde ende met eer sullen die van der stat van Thienen die zake van den voirs. verloeffenissen over den voirs. poirtere oft Sinte Petersman handelen alsoe na den rechten van der stat van Thienen behoert sonder denselven portere oft Sinte Petersman voerder te belasten dat metter seult by hem geloeft en den wetteliken costen dair op gedaen.

Behoudelyc in desen als op of over den voirs. poirtere of Sinte Peters-

Van hooger hand heeft men aan deze bevoegdheid willen tornen; zoo lezen wij in 't «nieuw Regiment» anno 1422 door Jan IV hertog van Brabant uitgevaardigd, dat alwie twist of tweedracht in 't land wou stoken, daarvoor zou vervolgd worden en veroordeeld tot eene bedevaart, tot de verbanning, of tot gelijk welke andere straf: «en daertegen en sal niemand scaden doen behulp van Sinte Petersmanscape van Lovenen, van eenige porterien van scepenen brieven of eenige andere vriheit» (1).

In de «Blyde Inkomste» door Maria van Burgondië op 29 Mei 1477 gegeven, vinden wij een artikel waaruit men eene andere beperking zou kunnen afleiden (2).

Na eene confirmatie van het voorrecht (3), wordt er bepaald

man van Lovene die hem metter vryheid van zynder poirteren oft sinte petermanscapen woude behulpen die voers. vorderinge van rechte oft executie waere begonnen die selve poertre oft Sinte Petersman alsulc were dat hy gescapen waere voer die sake voervluchtig te mogen worden, so zal by den officier die dexecutie dairaff sal doen werdden gesekert ten heiligen dat hy van dier saken te recht sal staen ter plaetsen daer 't behoert sonder hem daeromme voertvluchtich te maken. Ende oft die poirtere of Sinte Petersman niet zekren en woude in dien gevalle sal hy in bachten wordden gedaen en bliven ten coste van den ongeliken ter plaetsen dair hy bevonden sal wesen, so verre hy hem niet can verborgen totter tyt toe dat die voers. certificatie ende kynnisse van der zaken gedaen ende vort dairaf gesciet sal wezen inder manieren voirs. ende alsdan zal de voers. certificatie en kynnesse moeten gescien bynnen den derden daghe nader executien voirs. »

Stadsarchief Leuven: Groot charterboek fol. CXXVIII 1°.

(1) Stadsarchief Leuven: Groot charterboek, fol. LXXXV.

(2) Stadsarchief Leuven: charter litt. B, N° 27; copie in het groot charterboek van Leuven fol. CLXVIII; een stuk ervan is uitgegeven in Boonen: Geschiedenis van Leuven, bl. 312-313.

(3) De invloed der steden schijnt groot te zijn geweest op de hertoginne, aangezien de grootste aandacht geschonken wordt aan de affijning en de bevestiging van al hunne privilegiën. Zoo vinden wij verder in het charter een tweede uitdrukkelijke confirmatie van de Sinte Petersmansprivilegiën:

«Item willen wy consenteeren ende believen dat alle onse goede stede van Loeven, Bruessel, Antwerpen ende Bossche ende andere onse goede steden vryheyden ende elcke van hen huere privilegien rechten ende oude costuimen voirtaen sullen mogen gebruiken aengaende den bewinde van huere scepenen brieven en warachtigen contracten vriheyden van poirterien van weygeringen van rechte van Sinte Pietersmanscapen ende correctien ende hebben van dien kennisse beslicht ende executie alsoe zy hadden by tijden als hertoge Philips onse ouder vader lest overleden aen dlant quam.»

dat het nochtans niet zal gelden voor de steden « dairuit men de gevryde van outs niet en heeft geplogten te betrecken » (1).

De Sinte Peetersmannen die in de vrye steden verblijven, zullen bijgevolg niet voor hun eigen gerecht, maar ook niet voor een willekeurigen raad van de hertoginne verschynen ; zij worden voor 't gerecht gedaagd binnen de vrye steden, ten ware men te doen hadde met een crimen « laesae majestatis » (2). Zulke euvel daden moeten voor de « princelycheit » behandeld worden.

* * *

't Komt er nu op aan uit te maken of de Ste Peetersmannen ja dan neen met die beide verordeningen rekening hebben gehouden ?

Raadplegen wij daarover de getuigen uit de reeds dikwijls genoemde informatie van 1516. Meester Peeter van Thienen « doctoer in byde rechten » heeft niet gehoord van eenige exceptien, maar nochtans heeft hij een twijfel nopens de cri-

(1) In de costuymen van Leuven midden de xvi^e eeuw opgesteld noemt men die plaatsen de hoofdsteden van Brabant. Daaronder komen dan voor in Brabant « Loven, Brussel, Antwerpen, 's Hertogenbosch »; en voor den lande van Overmaze, « Limburg, Daethem, Valkenborch, 's Hertogenrode ». Ook Breda had geen rekening te houden met het evocatierecht.

(2) Charter van 29 Mei 1477 : « Ende elcken van hen handelen selen ende doen handelen, in allen saecken negheene uitgescheiden met vonnisse ende met rechte naden rechten van den steden ende bancken, dair die gene die men soude willen belasten van criminen oft civilen saken by porterien oft Sinte Pietersmanscapse gevryt syn ende andere ongevrydde persoenen sullen gehandelt worden naeden rechten van den plaetsen dair die aengetast oft van huere misdaet in calangien met rechte belast ende gestoken worden ende alsoe dair te rechte behoiren. Behoudelyc dat de porterien oft Sinte Pietersmanscapen eghen stad grypen en sullen in den steden dairvut men de gevrydde van outs niet en heeft geplogten te betreckene totter plaetsen van huere vryheit. Maer dat die gevrydden en alsulcken steden te rechte sullen bliven ende met rechte gehandelt worden als sy aldair bevonden ende aengetast selen wesen sonder dat wy of yemant anders van onsen wegen selen mogen allegeren dat alsulcken saken souden mogen oft moeten betogen worden of bliven ter kennissen van der princelycheit oft raide der selver generael oft particulier ten ware van misdaden geheeten crimen lese majestatis. Te weten of yemant by hem selven oft by yemande anders machineerde in den persoon van de princen oft prinsessen huere kinderen, etc...

men laesae majestatis : « dat eenich Sinte Peetersman gevangen waere van eenigen delicten smaeckende crimen illese maiestatis ende die van Loeven dyen vuytschrijven wouden, oft men hen dan dyen soude moeten leveren oft nyet, daer en weet hij niet aff te deponeren » (1).

Peeter van den Zande, priester, spreekt Peeter van Thienen na (2). Meester Stas van der Hoeven schijnt ook een twijfel te hebben aangaande de algemeenheid der jurisdictie ; inderdaad moesten er zaken worden voorgebracht, waarover men tot dan toe geen oordeel had uitgesproken, dan zou men, zegt hij, « de selven verseynden daar ende alsoo dat behooren soude » (3).

Doch de overgrootte meerderheid neemt bepaald geene uitzondering aan ; wel bekennen sommigen dat zij in de praktijk nooit de grootte misdaden hebben zien ehandelen door Sinte Peetermannen, maar recht bezaten zij toch in theorie ; zoo bv. Jan van Attaert procureur op der stadthuys : « seegt dat hy altijd heeft gehoord dat vuyten privilegie oft onder possessie aangaande des vuyt uijtschrijven van criminele saecken, egeene delicte hoe grootte die waeren geexcipieert en waeren ja al waren die ooyck van crimen lese maiestatis, van valschen munten, monipoly oft diergelyeke hoe wel nochtans hij binnen synen tyden nyet geweten en heeft eenige vuytschrijven in sulcker casen gebueren, maar houdt dat zoo vereenighe Sinte Peetersman beticht wordde van alsucke cas ende hy versocht aan myere ende Sinte Peetersman vuytgeschreven te wórdene dat hem 'tselfe gebueren soude » (4).

In den zelfden zin als de procureur spreken Henrick Vaeshont gesworen clereq (5) Lambrecht Joirdens, clereq (6) Jan

(1) Thoon, fol. 46r.

(2) Ibid. fol. 53r.

(3) Ibid. fol. 24r.

(4) Ibid. fol. 18v.

(5) « Opt 53 art. seegt dat hy houdt dat privilegium van Sinte Peetersmanschap spreekt ende hen extendeert op alle casen criminele ende civile, egeene vuytgeschyden alwaert oyck crimen lese maiestatis, monipoly false monete ende diergelyeken, hoewel dat hy alsuleke casen oft dyergelyeken nyet en heeft geweten te occureeren, mer houdt wel alsoo verre de casen alsoe gebuerden, dat die van Loven Sinte Peetermannen hem souden mynden vuyt te scriyvene ende kennisse daeroppe te nemene gelyek in andere criminele saecken. » Thoon, fol. 4r.

(6) Ibid. fol. 12r.

van Coellem, rentmeester der stadt (1), Arndt Winek, deken van den gulden (2) Jan van Bouchout deken van de draperyen der stadt (3), Meester Bartholomeus de Ruyssche (4), Meester Arndt van der Halven Mylen (5), Goevaert van den Berghe Sinte Peetersman, casteleyn myns heeren van Bergen (6), Claes Vaeshont, voorspreeke (7), Johannes van Bierbeek (8), Willem van Assche (9), Gerardus de Thimo (10), Hendrik van Raveschot (11).

Enkelen, zich beroepende op het feit hoe Jan van Berthem, aangeklaagd voor « cas van moeyterye oft monopolie » door de Sinte Peetersmannen werd geoordeeld, verklaren dat in feite zoowel als in rechte, de grootste misdaden voor 't gerecht der Sinte Peetersmannen verhandeld worden. Cornelis Roe-lofs (12), Augustyn van den Berge (13), Jan van Blanckaert (14), Careel Boxhoiren deken der draperyen (15), Anthonis Abselons (16), getuigen in den zelfden zin.

Uit al deze verklaringen moeten wij opmaken dat het niet in de bedoeling der Sinte Peetersmannen lag met het voorbehoud rekening te houden, en dat zij zelf, in een gegeven geval, zich als rechters over « crimen laesae majestatis » zouden opwerpen.

* * *

(1) Ibid. fol. 48v. : « dat de stadt van Loven altyt van alle crimineel saecken vuytgeschreven heeft ».

(2) Ibid. fol. 57r. : « hy heeft nooit weten eenige casen ja al smaecten die ooyck crimen laese majestatis geexcipeert worden ende spreken die brieven generaliter van hals ende van haeve ».

(3) Ibid. fol. 61r.

(4) Ibid. fol. 68v.

(5) Ibid. fol. 71v.

(6) Ibid. fol. 84r.

(7) Ibid. fol. 89v. : « noyt en heeft hooren excipieren of sien excipieren de facto » ; alhoewel nochtans « hy noyt gehoert oft geweten en heeft dat de cas (lese maiestatis) gebuert is geweest. »

(8) Ibid. fol. 98v.

(9) Ibid. fol. 127v.

(10) Ibid. fol. 154r.

(11) Ibid. fol. 156r.

(12) Thoon, fol. 117v. « Jan van Berthem... by de selve Sinte Peetersmannen vuyterlyck van den voers. aenspraecke (cas van moeyterye) geabsolveert nae zyn beste onthoudt ».

(13) Ibid. fol. 122r.

(14) Ibid. fol. 144r.

(15) Ibid. fol. 133r.

(16) Ibid. fol. 8r.

Ongetwijfeld kende die uitgestrekte jurisdictie toch ook hare grenzen. Waar het geldt de schaking van vrouwen, verkrachting van vrouwen, misleiding van jongens en meisjes, daar zal de Sinte Peetersman, zooals gelijk wie, volgens het gemeen recht geoordeeld worden.

Dit leeren ons het charter van Philips van Sint Pol (1) en de « Blyde Inkomsten » die er op volgen (2); en aangezien hierover de « informatie » geen woord rept, mag men aannemen dat de Sinte Peetersmannen zich ook bij deze beperking hebben neergelegd.

* * *

Door de « Blijde Intrede » van Maria wordt ook aan de Buyten-Sinte-Peetersmannen het privilege van het gerecht uitdrukkelijk geschonken. In alle zaken die zijn « halse en haeven aangaan » zal hij dezelfde rechten als de gewone Sinte Peetersmannen genieten; hij zal op denzelfden voet behandeld worden als dezen die « binnen de stad woonachtig zijn zou » behalve dat hij verplicht wordt « gebuerlic recht te onderhouden » (3).

* * *

(1) « Ende daer teghen en sal men niemant verantwoordt met Sinte Peetersmanschappen, Poorteren, Schepenen-brieven, oft anders, maar men sal se handelen naer den Rechte van den lande ». Akte van Philippus 1427, art. XXV. Luyster van Brabant, d. II, bl. 56.

(2) Zie Blijde Inkomst van Karel den Stoute, 1453, art. XXII. Luyster van Brabant, d. II, bl. 174; Blijde Inkomst van Philips den Schoone, 1494, art. XXIII, Luyster van Brabant, d. II, bl. 186; Blijde Inkomst van Karel V, 1514, art. XXVIII, Luyster van Brabant, d. III, bl. 161.

Men leze in betrekking daarmede de paragraaf « Violences sur les femmes » in E. Pouillet : Histoire de la Joyeuse-Entrée de Brabant; Mém. couronnés et des savants étrangers de l'académie royale de Belgique, t. XXXI, anno 1863.

(3) Charter, 29 Mei 1477 :

« Voirt gheven wy verleenen ende confirmeren onsen hoofsteden ende anderen steden ende plaetsen onss lants van Brabant die buytenpoirterie hebben huere vryheiden van denselven poirterien ende Sinte Petermanscape die sy van oude tyden gecostumeert ende onderhouden hebben.

Voirt willen wy dat eenyglych binnen Brabant ende buyten den vrye steden woenende, ende in eenigen van den voirs. steden poirter oft Sinte Petersman nu ter tyt oft in toecomende tyden gevrydt wesende gebuycken sal in allen saken synen halsen ende haven aangaende die rechten van den voirs. poirterien ende St. Petermanscape in alle der

Op 28 April 1460 worden door Philips den Goede enkele verordeningen over het gerecht der Sinte Peetersmannen uitgevaardigd.

Niemand zal van de vrijheid van het Peetersmanschap genieten, 't is te zeggen niemand zal zich op de uitzonderingsrechtbank der Sinte Peetersmannen kunnen beroepen in zake misdaden bedreven vóór den dag dat men zijn qualiteit « betoont » heeft; indien zulke feiten bedreven werden vóór het betoon, dan zal men te recht staan voor hen die gewoonlijk over dergelijke misdaden rechtspreken.

Daarbij wordt verklaard dat degenen die aan hun Sinte Peetersmanschap verzaakten, voor de gewone rechters zullen verschijnen; zelfs zullen de Sinte Peetersmannen zulkdanigen moeten opsporen, eens dat zij zich hebben kunnen vergewissen, door brieven of op eene andere manier, dat deze renunciatie werkelijk gebeurd is.

Wanneer er een geschil bestaat over de quaestie of, ja dan neen, de misdaad vóór 't betoon geschiedde en of, ja dan neen, de renunciatie behoorlijk gebeurde, dan zullen de kanselier en de raad van Brabant beslissen, en de zaak verwijzen naar de plaats waar ze volgens recht afgehandeld moet worden (1).

vueghen ende manieren oft hy bynnen der stadt dair hy poortere of St. Peterman is woenechtich ende geseten waere. Behoudelyc dat hy gebuerlick recht van straten te maken van waterleyen te ruymen die schaden by huere beesten den goeden liden gedaen te vergelden den preter oft vorster zyn schot te betalen de goede te beheymen, die beesten te herddenen ordinantien van ambachten gelyck huere naegebuere te onderhouden en ter oightwaerheit eenerigen oft gemeynwaerheit ten hoogsten twewerven tsiairs te moeten comen sculdich sal syn te onderhoudenen gelyc synen medegebuere ter plaetsen dair hy geseten is oft zyne goede gelegen zyn. Item dat die gemeyn goede liede opt plat laut oick maer twe werven tsiairs ter oightwaerheit eningen oft gemeyn waerheynt en sullen dorven comen.

(1) « Touchant les hommes de saint Piere mondiet Seigneur declaire que les dictz hommes de saint Piere ne joyeront point de la franchise de l'hommage de saint Piere pour les crimes et delictz par eulx commis et perpétréz, avant que ils se soyent deuement monstres estre hommes du dict Sainct Piere. Mais demouront lesdicts hommes du dict Sainct Piere pour les cas avantdict, à la judicature et correction des juges soubz qui ils sont demourants ou d'autres; ausquelz la cognoissance en pourra appartenir, soit que desdictz crimes ou delictz, au

Deze regeling van den Burgondiër werd voorzeker niet lang nageleefd. De onbtwistbare eensgezindheid der opgeroepenen in de « informatie » wijst dit ten klaarste uit.

Zoo verklaart de stadsclerk Joirdens :

« Dat de stadt van Loven by hunne placcaetbrieven vuytgeschreven hebben diverseche Sinte Peetersmannen oyck van saken die gebuert waeren, eer er sy geinscribeert syn geweest » en, voegt hij er bij : « heeft insgelycx van synen meesters, ende ouders hooren seggen, dat men 't selve altyt soo onderhouden heeft, ende dat hy niemanden en weedt levende die de contrarie daeraff gesien heeft » (1).

Daarop verklaart de procureur Jan van Attaert :

« Ende selver oyck gepeactizeert als procureur dat die van Loven vuytgeschreven hebben... alwaert saecke dat sy voor bethoonen oft dinschrijven van Sinte Peetersmauschap in calangien oft gevangen waeren geweest » (2).

Hetzelfde getuigenis legt de gesworen clercq Henrick Vaeshont af :

paravant ladicte monstrance faicte, lesdictz hommes de Sainet Piere ayent esté calengiez ou non.

« Item declaire mondiet Seigneur que de ceulx qui se seront deument montrez estre hommes de Sainet Piere et depuis auront renucié a leur franchise demourront a la cognoissance et judicature du banq ou ils sont demourans, ou d'aultres juges competens ou ils pourraient estre tirez et mis en cause. Et ne sera d'iceulx hommes de Sainet Piere (en tant qu'il toucheroit le cas, pour lesquelz ilz auroient faict ladicte renuciacion) faict aulcun renvoy ausdicts de Louvain, mais seront tenus lesdictz de Louvain de soy deporter, de le requirer incontinent, que par ceulx dudict banq ou aultres qui de la chose cognoisceront leur sera certifié par lettres ou aultrement, deument ladicte renuntiation avoir esté faicte.

« Item et semblablement, se question ou debat se mouvoit, a savoir se lesdicts crimes et delictz auroient esté faicz ou commis devant ou depuys ladicte franchise de Sainet Piere prouvée ou se la dicte renuntiation serait deument faicte ou non, mondiet Seigneur declaire que dudict debat sera cogneu par les chancellier et gens de son conseil de Brabant lesquelz parties oyez, et la vérité sceue, se besoing fait, appoincteront sur ledict debat seulement, et ce faict renvoyeront la cognoissance du cas et matière principale la ou de raison estre dubura ». Boeck van Sinte Peetersmannen, folio 12r. en v. : uitgegeven in Boonen : Geschiedenis van Leuven, bl. 308 en B. C. R. H. t. IV, p. 217.

(1) Thoon, fol. 13r.

(2) Ibid. fol. 19r.

« Gevraegt oft Sinte Petersmannen huer privilegien alsoo wel hebben als de misdaet gebuert is, oft opgeseght wordt eer sy hun privilegium ontfangen hebben ende geinscribeert ende eedt gedaen hebben als daer nae seegt dat hy dat dickwyls selver gesien ende selver brieven geschreven heeft » (1).

Daarbij gebeurt het nog dikwijls dat een geboren Sinte Peetersman zich dan eerst komt betoonen en zich dan eerst doet inschrijven, wanneer hij, na een bedreven misdaad, door de officieren van het platte land gevangen wordt. Welnu na dit betoon ter laatster ure geschied, wordt door de stad Leuven de Sinte Peetersman « vuytgeschreven » (2), en zijn proces wordt voor de Sinte Peetersmannenrechtbank voltrokken (3).

Er is in heel de « informatie » geen enkele vraag die zoo veelvuldig, zoo duidelijk, zoo categorisch beantwoord is geworden (4), aangezien het juist zulkdanig feit was dat aanleiding gaf tot de informatie. Dionys van Swaertgeer had zich, na een begane fout, toen hij reeds in 't gevang zat, als Sinte Peetersman te Leuven doen opteekenen. Leuven eischt den man voor zijn gerecht; de « drossaert » van Gheel weigert tot tweemaal toe gehoor te geven. « Te conservatie van hunnen privilegien, hebben die van Loven hoewel zij daeraff eegeenen proflyte en hebben 't selve te kennen gegeven onsen genedigen heere ende zynen secretaris raede by zeeckere requesten, daer-nae dit proces gevolgt is » (5).

(1) Ibid. fol. 3r.

(2) « Vuytschryven » is de gewone uitdrukking om te beteekenen dat de stad Leuven een brief zendt waarbij zij haren Sinte Peetersman voor zich opeischt.

(3) Thoon, fol. 4r. : Henrick Vaeshont zegt : « dat hy gesien heeft binnen synen tyden ende oeck oude geschriften gevonden heeft die voor synen tyde ghelevert zyn, dat soe wanneer yemandt hem Sinte Peetersman zeggende gevangen is geweest in Brabant buyten de vrye steden, ende dan iemandt van zynen bloede wesende hier te Loevene compt betoonende dat hy van den bloede is van Sinte Peetersmanschap dat alsdan deselve hier geaccepteert wordt ende geinscribeert, ende den eedt doet in den naeme van den gevangen betaelende de behoorlycke rechten dat men aldan den gevangen metten placcaetbrieven vuytschryven soude... » ; zie ook ibidem, fol. 99 v. : « ...ende denselven doende inseribeeren, alsulcken gevangen deden by placeaetbrieven der stadt van Loeven vuytschryven ».

(4) Thoon, fol. 9r. ; 25v. ; 34r. ; 49r. ; 53v. ; 57v. ; 61v. ; 61r. ; 90v. ; 99v. ; 107v. ; 110r. ; 119v. ; 123v. ; 129r. ; 138r. ; 140v.

(5) Thoon, fol. 18r. ; zie ook daarover ibid. fol. 18r., 23v., 30v., 31r., 150v.

In ieder geval staat vast, dat het voorrecht dan eerst kan gebruikt worden door de buiten Sinte Peetersmannen wanneer zij hun eigenschap betoond hebben en zich hebben doen inschrijven; doch het heeft terugwerkende kracht (1).

Sinte Peetersman is men bij geboorte; zoodat het inschrijven niets anders is dan een certificatie « een getuygenisse ende waarheyt omme in gevalle die gene gebræcke die kennisse van Sinte Peetersmannen hadde daer mede te bewysene dat hy bethoont Sinte Peetersman waere » (2) « in gevalle die gene storven daer hy te voren mede bethoont hadde » (3).

Die verplichting zich te laten inschrijven, en het betoon van zijn Sinte Peetersmanschap te doen, schijnt zoo als wij reeds vroeger aanstipten alleen op de buiten Sinte Peetersmannen te wegen.

Claes Vaeshont, voorspreker, zegt het ons duidelijk : « die tot Loeven woonden niet en behoeren geinscribeert te zyne, noch en behoeven ooyck egeene rechten den hertoegte te betaelen » (4), hetgeen bevestigd wordt door den Sinte Peetersman Goevaert van den Berge zeggende : « welcke inscriptie van geenem noode en is te geschiene dan alleen voor die gene die buyten Loeven geboiren zyn » (5).

En dat is ook aan te nemen want in de stad Leuven, waar de Sinte Peetersmannen een zoo nauw aaneengesloten kaste

(1) Thoon, fol. 12v. :

Jordens « seegt dat hy altyt heeft hooren seggen van zynen meesters ende meer anderen dat soe wanneer yemandt van den bloede is, alsoo geringe hy geboren is Sinte Peetersman is, hoewel hy nochtans die privilegien van Sinte Peetersmanschap niet gebruycken en mach, het en sy dat hy eerst geinscribeert is ende die gewoonlycke rechten betaelt heeft. »

Zie ook fol. 25r. :

Een man wordt « nochtans geacht ende gereputeert voor een geboren Sinte Peetersman vanden tyde dat hy het leven in zynder moeder lichaam gehad heeft... maer en mach 'tselve nochtans nyet gebruycken voor 't voorschreven bethoen oft inscriptie ».

Dergelyke verklaringen vindt men ibidem : fol. 22r., 31r., 34v., 38v., 55r., 59v., 66v., 72r., 84v., 90r.

(2) Thoon, fol. 155r.

(3) Ibid. fol. 157r. ; zie ook 69r. en 77r. : « is alleenlyck een certificatie oft getuigenisse van dat hy Sinte Peetersman geboren is ».

(4) Thoon, fol. 90v.

(5) Ibid. fol. 84v.

vormden, was het niet moeilyk den oorsprong van een zich-Sinte-Peetersman-noemend persoon na te gaan; het feit dat hij deel uitmaakte van een der zoo goed bekende families volstond. Van vreemden, die uit den lande zich voor Sinte Peetersmannen kwamen uitgeven, werd het bewijs hunner qualiteit vereischt.

* * *

Ook de ordonnantie van Philips den Goede voorschrijvende dat zij, die verzaken aan hun Sinte Peetersmanschap, voor de gewone rechters zullen verschijnen, werd niet nageleefd.

De Sinte Peetersman kan zoo maar niet volgens goeddunken zijn zaken voor eene andere rechtbank aanhangig maken. Dat hij voor « saecken gronden ende erfve aengaende » (1) niet voor zijn speciaal gerecht maar voor de laethoven verschijnt, dat is klaar; doch ook in gevallen van civielen aard zou hij kunnen vrijwillig of gedwongen naar andere rechters uitzien.

Wat zal er dan gebeuren zoo hij aan zijn recht verzaakt, zoo hij zijn qualiteit van Sinte Peetersman niet doet kennen, zoo hij er zich niet op beroept of zoo hij het geding zijn aanvang laat nemen buiten 't gerecht der Sinte Peetersmannen om?

Twee gevallen kunnen zich voordoen: ten eerste dat de gedaagde *gedwongen* wordt elders te verschijnen. In dat geval kan hij in den loop van 't proces vragen dat de Sinte Peetersmannen van Leuven hem zonder toeven zouden « vuytschryven ». Onmiddellyk wordt er dan gevolg gegeven aan zijne vraag (2), want de Sinte Peetersmannen hebben het recht

(1) Thoon. fol. 106r. :

(2) « Soe een bethoont Sinte Peetersman syn Sinte-Peetersmanschap aldaer gerenuntieert of verswogen hadde, sonder hem te allegerene Sinte Peetersman te syne, oft litem aldaer gecontesteert hadde, ende hy daer nae versochte aen de stadt van Loeven placcaethrieven te hebbene die worden hem nyettegenstaende des voirs. is verleent, ende moet dan syn partye het sy officier oft andere cesseren van de begonsten procedure ». Thoon, fol. 135r. Zie ook *ibidem*, fol. 116v.

« Soe dat eenige bethoont Sinte Peetersman het privilegie van Sinte Peetersmanschap gerenunchieert tacite vel expresse oft oyck litem aldaer gecontesteert hadde, dat nochtans hy soe verre dat versocht by die van Loeven vuytgeschreven is geweest. » *Ibid.* : fol. 75r.

ter eerster instantie over alle zaken; hun bevoegdheid is algemeen én voor de zaken én voor de personen.

Eens de Sinte Peetersman uitgeschreven, moet het geding naar Leuven worden overgebracht en daar kan de aanklagende officier dan vragen dat het proces naar de eerste rechtbank worde teruggezonden (1).

Doch wanneer de beklagde *gedwongen werd* voor de plaatselijke rechtbank te verschijnen dan wordt de eisch van den officier ook afgewezen (2).

Wat de tweede onderstelling betreft, namelijk zoo de Sinte Peetersman *uit eigen beweging* de gewonen gang der zaken niet volgt, dan kan hij nog op eigen aanvraag, doch ook ongevraagd op initiatief van die van Leuven, worden « vuytgeschreven »; en nu ook wordt de zaak voor de Sinte Peetersmannen-rechtbank gebracht (3).

Eens de partijen te Leuven verschenen, wordt er over het verzoek van terugzending beraadslaagd, en overeenkomstig de beslissing wordt het proces verder te Leuven afgehandeld, of naar de plaats van waar het kwam, verwezen (4).

(1) « soe souden nochtans in dyen gevalle alsulcken officier sculdich zyn naevolgende des vuytschryven dat te bedingen voor myere ende Sinte Peetersmannen ten eynde van renvoye ende soude daeraff hem vonnisse moeten verwachten voor d'lerste Instantie ». Thoon, fol. 24v.

(2) Verklaring van Henrick van Raveschot, procureur: « Maer als alsulcke verbintnisse oft litiscontestation bevonden worden by alsulcken Sinte Peetersmannen by bedwange gedaen geweest te zyne, soo heeft oock wel geweten dat renvoye by Sinte Peetersmannen aff gewesen is geweest. » Thoon, fol. 157v.

(3) Thoon, fol. 10v.: « dat de partyen daertegen de plaecaetbrieven verleent waeren in personeel saecken tgerichte van Sinte Peetersmanschap declineerde, ende dat nyettegenstaende huerder exceptien zy moesten hier voor Sinte Peetersmannen te recht staen ». Ibid. fol. 155v.: « soo soude nochtans de meyere ende Sinte Peetersmannen van Loven dierste kennisse van voirs. renuntiatie ofte prorogatie behooren te hebben ». Ibidem, fol. 149r.

(4) Verklaring van den Sinte Peetersman Aug. van den Berghe: « ende 'tzendert dat hy heeft Recht helpen plegen dat die kennisse van expresse renuntiatie van privilegie van Sinte Peetersmanschap oft tacite renuntiatie toebehoort heeft den meyere ende Sinte Peetersmannen van Loeven, ende dat zy de kennisse daer aff genoemen hebben verseyndende ende behoudende de saecken nae dat de selve nae recht bevinden ». Thoon, fol. 124r.

« soe dat de Sinte Peetersmannen daer aff kennisse genoemen hebben ende de saecken alsdan gerenvoyeert oft behouden alsoe hen dochte nae rechte behoiren ». Ibid.: fol. 75v.

Doch in de meeste gevallen, bizonderlijk als het proces in zekere mate gevorderd was, werden zij gezonden naar het gerecht « daar litis contestatie gebuert is » (1).

Zoo nu een der partijen de dagvaarding niet beantwoordt, en zijn recht bij andere middelen vervolgt, zullen de Ste Peetersmannen, deze « mesdaet ende mesgripen » niet ongestraft laten voorbij gaan (2).

*
* * *

Eens het vonnis door de Sinte Peetersmannen geveld, bleef er nog een weg open : de veroordeelden konden een beroep doen op het stadsgerecht, op de schepenbank. Doch dit gebeurde heel zelden ; 't zou immers tot weinig verandering leiden : de Sinte Peetersmannen hadden ook in de schepenbank de meederheid. Ziehier wat Jan Blanckaert daarover weet mede te deelen :

De veroordeelde wordt « by den meyere geexecuteert sonder

(1) Getuigenis van procureur Jan van Attaert : Thoon, fol. 14v. ; zie ook fol. 49r. : « wanneer eenige Sinte Peetersmannen voor een ander gerichte te verre in recht geprocedeert hadde... dat zy die met huere vonnisse renvoyeerden ende versonden ter plaetssen daer zy in rechte gevangen hadden ».

Ook nog fol. 69r., 100r., 109r., 113v., 119v.

(2) « Item om alsulken mesdaet ende mesgripen als Peter van Driemylen mesdaen en mesgrepen heeft tegen de heerlicheyd, ut dien dat hi met sekeren saken betyende was Janne wilen Sprengher Sinte Petersman van Lovene, daer af si in beyden siden met brieven der stat van Loeven dach hadden, voere den meyere ende Sente Petersmanne van Loeven welken dach, de voers. Peter niet en hielt, den voirs. wilen Janne dien houdende, also dat Sinte Petersmannen van Loeven den voirs. Janne van den tichten des voirs. scoutheys verweert wysden, denwelken vonnisse niet wederstaende de selve Peter also verwarf met brieven aan den margreve van Antwerpen dat hi tAntwerpen nut den banck daer hi geseten was, in den steen gehaelt wert daer hi van pinen doet in bleven is. Ende eer hi doet bleef so hadde hi geloeft den voirs. margreve LX cronen, daer om een syn outste sone nu weder tot Antwerpen ingehaelt was. So is hem gesedt ter beternissen onsen genedigen here ende synre stat de bedevarden hier na bescreven. Ierst een bedevart tsente Peters en Pauwels te Romien, ende der wert te porren bynnen XL daghen. Ende als hi van dier bedevarden wedercomen sal syn, bynnen XL dagen daer na een ander bedevart te doen te Ruchemadouwe ende van elker bedevart goede waerheit te brenghen (coram Albus, Rike). Ende voert dat hi verwerven sal dat de gelufte van de voirs LX cronen te nyente sal wesen gelyc hi gedaen heeft. XIIIe, XXI, jul. XIII.

Stadsarchief Leuven : Bedevaertboeck, N° 397, fol. CXLIXr.

voirder vonnisse van yemanden, het en waere dat alsucken persoën naer 't voors. beleyden begeerde der stadt recht van Loeven in welcken gevalle de meyere hem soude moeten brengen voor schepenen ende hem aldaer aensprecken nemende voor zynen thoen te baeten het beleyden dat hy voor twee schepenen ongehacht ende ongehouden nae dat hy gepeynt geweest hadde gedaen hadde, welck getuigenisse van den voorschreven twee schepenen saecke is ende fundament daer vuyt hy gecondempneert werdt, dit heeft hy aldus van zyne ouders ende meer andere gehoirt dat alsoe geschieden mach soe verre die gevangen trecht van der stadt versueckt in case als vore, maer en heeft tzelve noeyt binnen synen tyden sien oft weten gebueren » (1).

Later, op 't einde der xvi^e eeuw zullen sommigen van het vonnis der Sinte Peetersmannen in hooger beroep willen komen; maar daartegen zullen de Sinte Peetersmannen zich met alle kracht verzetten (2).

* * *

Onder de straffen waartoe de veroordeelde Sinte Peetersmannen verwezen worden, vinden wij er van alle soorten.

Voor « hooge injurieuzen woorden » is Goedevaert van der Lynden verwezen om zijn rechterhand te verliezen (3); Peter Woyts om het zelfde feit is verplicht eerst en vooral verontschuldgingen aan te bieden en daarna eene bedevaart te doen naar Rome (4); een andere Sinte Peetersman wordt in derge-

(1) Thoon, fol. 142v.

(2) In verband hiermede is het stuk van de appellatie van Vranex anno 1563 zeer leerrijk: zie stadsarchief Leuven, N° 221, Boek I, fol. 66. De conclusie luidt: « Concluideeren dat die voirs. appellatie es niet toegelaten ende dat nyet toegestaende 't vonnisse in questien ter executie gestelt sal worden in gewone manieren ».

(3) « ...Goedvaert van der Lynden gaff den meyere van Herenthout hooge injuriose woorden... Goedevaert geduempt was van zyn rechter handt te verliesen of tsestig realen daer voer te betalen metten costen van den processe. » Thoon, fol. 92v.-93r.; zie ook *ibid.* fol. 102r.

(4) « Item sekere vonnisse tusschen Peeter Woyts Sinte Peetersman van Loveine te eenre ende de schouttet van Herenthals ten andere zyden nopen de sekere injurieuzen ende dreygelycke woorden by den voers. Sinte Peetersman gesproken op de dekenen warandeerders ende ondermans van laickenen tot Herenthals ende onde andere tegens enighe seggende

lijk geval tot eene hooge boete veroordeeld (1).

Werd een Sinte Peetersman aangesproken voor slagen en verwondingen dan kon hij « den pys maken tusschen de voers. partyen » (2).

waert dat ghyt my alleene gedaen hadde ick soude u eene dagge door u kinnebacken steken, dwelek in gevalle van ontkennen de voers. schouttet presenteerde te thoonen gelyck hy ook dede. Waerop de voers. Sinte Peetersman seyde de thoon deraff die de voers. schouttet voertbrachte niet te wesen acceptabel met vele meer andere redenen ende in desen versueckende partyen in wederzyden recht ende vonnisse, hebben de heeren Sinte Peetersmannen van Loeven te manisse smeyers gewe. en voir vonnisse, dat de voers. Peeter Woyts Sinte Peetersman sculdich sal syn te beternisse van de injurieuse woorden by hem den dekenen warandeerders ende oudermans voers. overgesecht comen sal ten iersten daege van rechte als de dekenen warandeerders en oudermans vergaderd sullen wesen, bloothoofs hebbene eene wassene keersse van eenen ponde al brandende in zyne handen ende in presentie van den officier aldaer den selven dekenen warandeerders ende oudermans op zyne knien vergiffnisse te bidden van de selven injurien, ende soo voorts de selve keersse al berrende te draegen ende offeren in de prochiekercke van Herenthals voor den patroon oft patronnerse aldaer, ende die aldaer te laeten berren, ende tselve gedaen synde de meyer inne naeme van onsen genadighen heren voers. te doene eene bedevaart Sinte Peeters ende Sinte Pauwels tot Romen, derwaerts te porren binnen XL dagen daernae ende daeraff goede waarheyt te brengene nae dese stadt recht, oft van allen binnen middelen tyde deraff dessells meyers moet te hebbene, naedat de waarheyt gedraegen heeft. Actum in scampno pres. Graven, Lynden, Hermys, Duffle, Oliviers juniore, hominibus Santi Petri Lovaniensis, Novembris XXII anno XV, N° XVI/in 3a. »

B. S. P. fol. 42r.

Ibidem, fol. 43r. vinden wij als straf eene bedevaart naar Milanen; ibidem, fol. 47r. en 51v. een wech te Rome.

Het vraagstuk der strafbedevaarten werd flink behandeld door Dr E. Van Cauwenbergh in zijn doctoraal proefschrift « Les pèlerinages expiatoires et judiciaires dans le droit communal de la Belgique au moyen-âge » Louvain, 1922.

(1) « Een bethoont Sinte Peetersman, wiens naeme hem nyet voor en staedt te vercleeren den officier van der plaetsen daer hy woonde die hy oock nyet en weet te vercleeren vele injurieuse worden gegeven hadde in een vergaderinge van volcke op den plaetse van den dorpe, stryckende tot dyen syn coussen neder ende laetende hem achter sien hem seggende : compt daegel my van achter, daer voere hy by den officier aangetast ende gevangen wordt, die hem dede vuyschryven en werde by den officier voor die voerschreven Sinte Peetersmannen daar aff aengesproecken... by Sinte Peetersmannen geduempt werd in groote amende... » Thoon. fol. 145v.

(2) Henrick van Dongen werd beschuldigd door Rombaut Geysbrechts dat hij hem « by nacht ende ontyde gequetst hadde » — « daer aff met

Zelfs bij een geval van doodslag kon men zich met de verongelijkten verzoenen (1).

Niet altijd kwam de plichtige er zoo goedkoop van af : bv. Jan Biscop, die aan zijn tweeden doodslag was, schoot er het leven bij in (2).

* * *

Men kon ook op de pijnbank gelegd worden, indien men zijn schuld bleef ontkennen. Zoo zegt ons Careel Boxhoiren dat Jan Biscop werd « verwesen ter scherper examinatie » (3).

Zijn schuld te willen loochenen hielp derhalve niet veel ; men werd gepijnd totdat men bekende ; en zoo men na de pijniging zijn bekentenis hield staan werd men « geexecuteert » ; herriep men de bekentenis, door de pijnen afgedwongen, dan werd men terug op de pijnbank gelegd.

Ziehier hoe volgens Jan Blanckaert oud wethouder, die pijniging geschiedde :

Eens verwezen ter scherper examinatie, « soe worden die persoonen op die banck geleydt by meyere borgemeesters ende seeckere gedeputeerde Sinte Peetermannen ende hem gepeynt synde ende eenige saecken daer hy 'tlyff mede verbuert mach hebben geleden hebbende, soe wordt deselve man geleydt voor twee schepenen van der stadt voordien welcken men hem vraegt of hy by synen belyden blyft oft niet, en deby alsoe hy

vonnisse de saecke te Loeven gehouwen wert, nae den welcken sonder voorder procedure den pys tusschen de voors. partyen gemaect wordt.» Thoon, fol. 103r.-103v. :

(1) Willem van den Eynde eenen dootslach geperpetreert hadde ten huysse van den meyere tot Herenthout... appointeerde hy mette heeren ende partyen ende quam alsoo vuyten gevancknisse... » Thoon, fol. 95r. Zie ook fol. 102v. en fol. 111v.

(2) Jan Biscop daernaec om eenen anderen dootslach ende diverse andere stucken by hem geperpetreert tot Herenthals gevangen ende wederom als Sinte Peetersman vuyt crachte van placcaetbrieven van Loeven aldaer geleverd, ende wordde daer verwesen by meyere ende Sinte Peetersmannen ende metten sweerde geexecuteert » Thoon, fol. 97v.

« ...geprocedeert by den meyere van Loeven voor Sinte Peetersmannen aldaer dat hy verwesen was ter doot ende geexecuteert metten sweerde.» Ibid. fol. 94v.

(3) « verwesen ter scherper examinatie, ende mits dyen dat hy syn feyt bekende soe werde hy tot Loeven geexecuteert met ten sweerde... » Thoon, fol. 132r.

seyde neen soo soude hy wederom heerpynt worden soo lange ende soo vele tot dat de borgemeesters ende Sinte Peetersmannen docht genoeg syn, ende soo verre hy by syn bekennen blyft soe wordt die by den meyere geexecuteert » (1).

* * *

De privilegiën van het Sinte Peetersmansgerecht worden over 't algemeen geërbiedigd. Treffen wij hier of daar een officier der « smalle » heeren aan, of zien wij ergens een der ondergeschikte heeren geen gehoor geven aan den « onslachbrieff » van de Sinte Peetersmannen, dat zijn dit inbreuken op eene wet die algemeen door 't heele land werd erkend en aangenomen.

Zoo zien wij wel dat er in 1501 een geschil vereffend wordt ontstaan tusschen de « Baender-heeren, smalre heeren ende Edelen in Brabant ten eenre, ende de Steden van Loven ende Brussel ter anderen zyden ; rakende de executien van de Schepene brieven der voorsz. steden buyten hunne jurisdictien ende de buitenpoorteren woonende oft gevangen wordende onder de jurisdictie van de voorsz. Heeren » (2). Van Sinte Peetersmannen, wonende of gevangen geworden onder de jurisdictie van de voormelde heeren, is er geen spraak ; hetgeen wel bewijst dat alles volgens den wensch der beide partijen verlief ; want, laten wij het niet vergeten, dergelijke acten werden er slechts gemaakt als er een betwisting voorkwam over recht of voorrecht (3).

Enkele maanden later, op 22 October 1501, werd een nieuw akkoord gesloten, ditmaal tusschen de edelen van 't land van Brabant, en de stad van Leuven, aangaande 't behoud der privi-

(1) Thoon, fol. 112r.

(2) Layster van Brabant, d. IV, bl. 65-67.

(3) Stippen wij hier terloops aan, hoe het voorrecht der buiten-Sinte-Peetersmannen wijder droeg dan dat der buitenpoorters van Leuven. Over deze laatste vinden wy in het voorgenoemde stuk volgende beslis-sing :

« Item aengaende den buyten-poirteren der voersz. steden, dat die selve buytenpoirteren in criminele saecken den voersz. steden, ende in civilen saken den voersz. smalen heeren toebehoiren sullen, gelyck 't voersz. advys ende concept inhoudt ende begrypt. » Layster van Brabant, *ibid.* bl. 67.

legiën van deze stad (1). In de negentien artikelen in deze oorkonde bevat, wordt er in 't lang en in 't breed gehandeld over de « buytenpoorters », over de gevallen waarvoor zij te rechte zullen staan ter plaatse waar zij verblijven, over de procedure welke men volgen moet wanneer zij voor crimineele zaken uitgeleverd worden ; ook spreekt men van de binnenpoorters, hoe deze « in criminele ende civile stukken staen ende blijven ter kennissen, judicaturen ende executien van de seepenen der selver stadt ende der selver stadt geleverd wordden soe verre sy buyten onder die smaele heeren in hueren lyve of goede gearresteert ende gecommert oft beledt wordden ». Verder besluit men : « so questie wordt oft zij die feyten... voere huere poerteryen en oft namaals gedaan hadden... in dyen gevalle gevangen oft gearresteert blijven aldaar 't feyt geschiet es totter tyt toe men zekerlijk wiste, wes daeraff waere ». Ook nog dit lezen wij : « Item dat nyemant hem en zal mogen bevrijden van hanteringen van montcosten van peyne ende aerbeyde van hantwercken van loon van boden van cnapen ende maerten maar daeraeff rechtsplegen ter plaetsen daar die gevrydde woonachtig zal syn.

« Item dat die stadt van Loven vs. huere poerter niet bevryen en zal mogen tegen contracten comenscapen oft appoointementen die by hem gemaect oft getracteert syn in vrye jaermaereten van de steden oft vryheden van Brabant ».

Het feit dat het binnen- en buyten-poorterschap van Leuven eens te meer het voorwerp was van zoo'n scherp afgebakende overeenkomst doet vermoeden, dat de « smalle heeren » er al te dikwijls lichtzinnig mede omsprongen.

En 't andere feit, namelijk dat in de heele overeenkomst geen woord gerept wordt over de binnen- of buiten-Sinte Peetersmannen geeft ons de verzekering, dat het geprivilegieerde korps van Leuven zich over dergelijke verongelijkingen niet te beklagen had.

Maar zoo er toch uitzonderingen op dezen algemeenen regel voorkwamen, dan lieten de Sinte Peetersmannen het zich niet

(1) Stadsarchief Leuven, litt. E, n° 1 : een copie is te vinden in 't rijksarchief te Brussel, Cart. et manuscrits. 5a, fol. 100r.

welgevallen (1). Gedeputeerden worden naar de steden gezonden opdat deze de Sinte Peetersmannen zouden lossen (2). Zelfs dan wanneer de raad van Brabant inbreuk op 't privilege wil maken, trekken zij hun stoute schoenen aan en gaan zij regelrecht naar den hertog van Brabant om bij hem persoonlijk hun zaak te verdedigen, en zij winnen het pleit (3).

(1) In n° 2641 van het Leuvensch stadsarchief staat onder meer voor 't jaar 1422 een flinke afstraffing voor een drossaart die de Sinte Peetersmannen gedurig lastig viel :

« Item omme deswille dat Willem van der Lynden die drossampt van Westerlo ende van Herssele een lange wyle gehouden ende gebuert heeft hem inden selven ampte alsoe mesdraegen heeft, ende de goede liede alsoe ongedichlic gehandelt, alsoe waele poerteren ende Sinte Peetersmannen van Loevene alse andere dat daeraff te meneghen stont groete ende menichfuldige clachten aen de stad van Loevene comen sijn ».

Dan volgt een bijzonder feit van verwonding op een poorter van Leuven met de speciale straf.

Het stuk gaat verder :

« Ende voert dat hy alle andere poerteren ende Sinte Petersliede van Loevene dair clachten voere de stad afcomen syn dat hy se veronrecht ende verlast heeft oec sal cuelen ende vernuegen nae goetduncken van der stad. »

Daarbij wordt nog besloten dat om wille van al die euvelheden « de voers. Willem van nu voortane nemmermeer ampt oft diensts van ennich heeren oft steden wegghen bynnen den lande van Brabant houden noch vueren en sal in gheenre wys ».

En als toemaatje krijgt Willem dan nog :

« Eene bedevaert te Sinte Peters te Roemen ende noch een bedevaert te Sinte Jacops in Galissien ».

(2) « Item ten bevel van den borgemeester, vergouden Anthonise Zedelere van dat hy selvere van den gedeputeerde Sinte Peetersmannen ende die secretaris van dese stad vuerde tot Vilvoorden omme te gerygen Jannen van Borchoven aldaer gevangen wesende, die welcke begerde trecht van den Sinte Peetersmanscappe alhier, etc. Habetur onder s'diversen van den iiii^{en} quartier de rekeningen anni 1492 fol. 81. »

Zie B. S. P. fol. 37v.

(3) « Anno 1445 XVa Februarii reysden de heeren borgemeesteren met eenighe andere heren van de stadtraede van Loeven, aenden hertoghe van Brabant naer Bruesselen, om aldair te verantwoorden eenen Sinte Peetersman van Loeven die den Raedt van Brabant voir hen te rechte betrecken woude, wesende tegens de blyde Incompste ende den rechte van Sinte Peetersmannen dwelck de voers. heeren vande stad Loeven ende die vanden voers. raede van Brabant alsoe hebben vervolgt als dat den raedt van Brabant van hunne opset aff standt deden ende lieten de voers. stad van Loeven derinne haere recht gebruycken Habetur

De onwillige officieren van het platteland die, na het « vuytschrijven », den Sinte Peetersman niet wilden leveren, werden gestraft (1). Deze straf werd reeds in den tweeden en, à fortiori, in den derden « placcaet brief » opgegeven (2).

Durfde nochtans de eene of andere officier het aan, de wet der Sinte Peetersmannen te overtreden, of wat nog minder was bij de uitvoering der wet de vormen te veronachtzamen, dan werd hem daarvoor de les gespeld op eene manier die hem allen lust zou ontnemen om in een volgend geval dergelyk vergrijp te vernieuwen. De meier van Meerhout had een Sinte Peeterman te Leuven afgeleverd, doch gebonden « ontamelic met zeelen » ; daarop werd hij en de vorster tot eene lange bedevaert verwezen (3).

in de rekenninge de stadt Loeven ten jaere 1444 int iiii quartier teapittel vanden voyaigien. »

Zie B. S. P., fol. 37r.

(1) « Henricke van Immersele als hootschonteth van Liere... den welke wygerde (eenen Sinte Peetersman) te leveren den meyere ende Sinte Peetersmannen van Loven... ter causen van welke weygeringe hy vuyt Loeven gebannen werdt ». Thoon, fol. 97v.

(2) « Maer hebben altyt geleverd geweest ende dat meer is mits dyen dat de tweesten ende derden placcaet brieff inhoudende de correctie van der stadt, dat hy nyetgegenstaende dat zy naemaels geobediert hadde, nochtans mits hueren vertrecken van den heere ende der stadt gecorrigeert syn geweest welke correctie men soude vinden geschreven inden correctie boeck van der stadt ». Thoon, fol. 28r.

(3) « Item, om alsulken mesdaet ende mesgripen als Johannes Claus, meyere van Meerhout, ende Goessen Mettens, vorstere van Meerhout, mesdaen ende mesgripen hebben jegen de heerlicheyt ons genedichs (here shertoghen van Brabant) ende synre stat recht van Loeven van dat si Goossen de Voeght, die van de vryheyt ende van den rechte es van Sente Petersmanschap van Loeven, gevangen brachten, ende gebonden ontamelic met zeelen, binnen Loeven, opter stathuys, ende inde bane aldaer voer trecht daer de meyere ende scepenen te gedinge saten, dwelek noyt gesien en was, soo es hen geset te beternisse, onsen genedigen here ende synre stat te weten den voirs. Joannes Claus een bedevaert tsint Jacobs in Galissien, ende derwaerts te porrene binnen XL dagen, ende goede waerheyt daervan te bringhen ; ende den voirs. Goessen Mettens een bedevaert tot Onser Vrouwen te Ruchemadouwe ende derwaerts oic te porrene binnen XL dagen, ende goede waerheyt daervan te brengene. (Coram) Lombaert, Lynden schepenen, July ultima. » Leuven : stadsarchief, N° 397. Bedevaertboek, folio, 125v, anno 418.

N° 2461 van het Leuvensch stadsarchief beschrijft uitvoeriger de misdaad van dezen meier en zijn vorstere :

« soe datten de voirs. meyere ende vorstere te Lovene brachten op

Zoo iemand een Sinte Peetersman buiten rechte behandeld heeft (1), of dezen in het gevang « onbehoorlyck getraecteert » zou hebben (2) of « geduymysert soo dat dbloet daarvuyt ende naer gevolght es, en daarenboven deselve gevuert » niet naar Leuven maar naar eene andere plaats (3), dan wordt er op

een peert gebonden, zyn voete onder des peerts buye, zyn hande op sinen rugge daer hy nochtan van gheenem quaden feyte en was, ende niet dan besweert van geloften, dat hy geloeft soude hebben eenen te goedene in een stuck erfs dair sy daerna om dinghden voir Sinter Peetersmannen ».

(1) « Want Lambrecht van Boeckele hem grootelyck mesdraegen heeft, tegens de hooghe heerlyckheyt ons genadichs heeren ende de stadt rechte van Loeven, vuyt dyen dat hy Henricke Paridaens, te Herssele, Sinte Peetersman van Loevene, buyten forme van rechte gehandelt heeft, ende inde gevanckenisse doen stellen, daeraff de stadt, met goeden oorconden, te bynnen es; soo es overdraegen byden raede van der stadt, dat de voers. drossate te beternisse sal betalen, binnen XL daeghen naestcomende, vier duysent hert steens, d'een hellicht daeraff te leveren op de stadt vesten, daer hem dat bewesen zal worden; ende dat hy van de andere hellicht sheeren moet hebben sal, in alde manieren voers. Gepubliceert ter presentien van joncker Ywain van Corttenbach, meyere, van den Berge, Crol, borgemeesteren, Hermys, Tymple, Berghe, Oliviers, van Colen, schepenen; juny, XXVII anno XVc VII. Haec int Correctieboek der stadt Loven, folio 100. »

Zie B. S. P., fol. 35v.

(2) « Want de voers. Henrick hem grootelyck mesdraegen heeft enz. in dyen dat in den aentaste ende vangene van den voers. Sinte Peetersman, den selven onbehoorlyck getraecteert ende inde gevanckenisse wesende gehoit ende gestooten ende andere onbehoorlycke manieren tegens hem voortgesteld heeft, van allen den welken de stadt, met goeden oorconden te bynnen es; soo es overdraegen als voire dat de voers. Henrick Verryt, ter beternisse als voire sal betaelen, binnen XL dagen naestcomende, inde manieren voers. acht duysent steens. Ter presentien als voire. Intvoers. Correctieboek, fol. 100. » Zie B. S. P. fol. 36r.

(3) « Vuyt dyen dat Jan Blericx, Schoutet van Ghilsen, Anthonise ende Cornelise Wagemakers, ongehoude kinderen Peeters Andries Wagemakers, Sinte Peetersmans van Loven, inde plicht ende defensie wesende desselffs Peeters, haers vaders, aangetast ende gevangen heeft gehad, ende die alsoo gevangen hebbende, buyten wegen van rechte, zeer rouwelyck ende vreeselyck gehanteert ende geduymysert heeft, soo dat dbloet daarvuyt ende naer gevolght es; ende daerenboven deselve gevuert tot Breda, al ten grooten achterdeele ende in cleynicheyt de hooge heerlyckheyt ons genadichs heeren, den rechten ende privilegien van dese stadt ende de vryheytrechte van Sinte Peetersmanschappe de selver, gelyck den raede van de stadt des al met goeden oorconden te bynnen es, soo es den selven Schoutet van Ghilsen, ter beternisse van des voers. es, geset te doene maecken een halve roede muers opde stadt-

dezen laatdunkende persoon een straf toegepast die profijt én aan de stad én aan den hertog zal bezorgen; want in een Sinte Peetersman is de stad in haar poorter, de hertog in zyn mesnier gehoond en benadeeligd geworden.

vesten van Loevene, van gronde op te maken, daer hem dat van de stadt wegghen gewesen sal wordden, ende van dander hellicht sheeren goeden moet te hebbene. Gepubliceert, coram Pinnoek, substituyt van den meyere, Graven, Tybe, borgemeesteren, Oliviers, Berghe, schepenen; juny XXIIIa, anno XVc XIII. »

Haec int voirs. Correctieboeck, folio 133v.

B. S. P., fol 36r en v.

KAPITTEL V

ANDERE VOORRECHTEN

Het speciaal gerecht was het grootste privilege; zelfs Lipsius die in zijn « Lovanium » schreef : « Isti Petermanni, quorum nomen vivit, jura extincta aut certe languida sunt » (1), getuigde zulks, zeggende : « Habens inter caetera eximium : ut nusquam vadari conveniri, judicari, nisi coram sui collegii hominibus possint » (2).

Die bizondere rechtbank was genoeg om van het Sinte Peetersmanschap de meeste benijdenswaardige qualiteit te maken die iemand in de middeneeuwen kon begeeren. Want te dien tijde was het gerecht een bron van inkomsten; het gerecht werd zooals andere goederen in leen gegeven, en hij die het hogere of lagere gerecht voeren mocht, trachtte zooveel beschuldigden mogelijk voor zijnen stoel te brengen, en de veroordeelden tot de grootste geldelijke boete te veroordeelen (3).

Het was een niet te onderschatten verlichting voor den beschuldigde en ook eene groote geruststelling vóór rechters, die « pares » waren, te mogen verschijnen; men stond tegenover personen van een zelfde korps, die de zelfde belangen toegedaan waren en over de zaken dezelfde gedachten koesterden; men was dus ook zeker door hen begrepen te worden. Daarbij kon men er op rekenen geoordeeld te worden volgens de

(1) J. Lipsius : Lovanium, lib. II, c. III.

(2) Ibidem.

(3) Zie Flach, t. I; L. II, ch. VII, p. 219 ss. : « Il ne fallait plus songer à se faire protéger par la justice, mais tout au contraire à se protéger contre elle. Deux efforts en sens contraire se firent donc jour : effort du détenteur de la justice territoriale, de s'en servir de plus en plus comme d'un instrument de domination et une source de profits; effort des justiciables de se soustraire à la juridiction territoriale pour se soumettre à la justice personnelle, soit à la justice de leurs égaux, de leurs pairs. »

rechtvaardige mate — voor zooveel dit bij een menschelijk gerecht mogelijk is —. Want, daargelaten dat de korpsgeest daartoe leidde, de rechter van vandaag was er zich ook wel van bewust dat hij morgen op de plaats van den gedaagde zou kunnen staan en vice-versa.

Dit alles ingezien, zou zelfs dit ééne doorslaande privilege in staat geweest zijn om de Sinte Peetersmannen te doen doorgaan als bevoorreedelgden : « prae caeteris hominibus privilegiati ».

Doch wij kunnen de heele formule overnemen uit de admissie-brieven van de vrijgewijden : « prae caeteris hominibus et in pluribus privilegiati » (1).

* * *

Eerst en vooral, tot aan den opstand van Coutereel toe, worden alle waardigheidsbekleeders onder hen gekozen.

In de keure van Leuven ten jare 1306 door hertog Jan gegeven, staat dit oude voorrecht uitdrukkelijk bevestigd :

« Item gheven wi hen ende hebben ghegeven dat men vortane kiezen sal uten geslechte scepenen, *gesworne*, ende *guldekene* van jare te jare, ende die selen wi hen gestadeghen gelyc dat plach te sine bi onser vordertide hertoghen van Brabant » (2).

Die gezworenen hadden eene bizondere rol te vervullen.

Deze voorkeur was natuurlijk vleierend voor de Sinte Peetersmannen, doch was ter zelfder tijd een fijnen politieken zet van wege hertog Jan.

Wat zijn immers de gezworenen ?

Naarmate de opkomende gemeenten sterker werden, en de schepenbank meer en meer het instrument van den vorst bleek te zijn, wilden de poorters eene instelling in 't leven roepen waaraan zij hunne belangen, die niet altijd evenwijdig liepen met deze van hunnen souverain, in volle zekerheid konden toevertrouwen. « Die raad, zegt hoogleeraar van der

(1) Zie bijlage : admissie brief.

(2) Wij citeeren volgens het Cleyne Charterboek, fol. XLv. Het werd geschreven in 't jaar 1367. Niet te verwonderen, staat er dan ook een streep door dit artikel getrokken met de nota : *vacat*. De keure is uitgegeven in Brabantsche Yeesten, Codex diplomaticus, t. I, bl. 730 vlg.

Essen, staat dus nevens de schepenenbank en leeft dikwijls met de schepenen op zeer slechten voet. Die raad heeft zijne macht alleen van de burgers ontvangen; zijne leden heeten « gezworenen » — jurati —. Ze zijn de uitvoerders van den volkswil en hangen alleen van het volk af, zooals de schepenen alleen van den vorst afhangen. » (1)

De opbrecht der schepenen vinden wij klaar en duidelijk uiteengezet in de keure van Zout-Leeuw 1213 : « Praeterea ipsi burgenses sex juratos eligant inter se, quicum scabinis excessus oppidi corrigentes, de honore et utilitate oppidi tractent. » (2) « De gezworenen, zegt nog hoogleeraar van der Essen, spreken recht uit over al de zaken welke de stadsgemeente rechtstreeks aanbelangen. Ze zijn met de bewaring van den stadsvrede belast; ze hebben het beheer der financiën in handen, ze beschikken over de gemeentegoederen, ze zetelen in het raadhuis en bedienen zich van den zegel der gemeente. » (3)

In het hertogdom van Brabant hebben wij eene gemeente van zeer gematigde type; de hertogen schijnen geene oppositie gevoerd te hebben tegen de outluikende gemeenten, ook zien wij gezworenen en schepenen eendrachtig samenwerken. En wat kon de hertog beter doen om die cendracht te bestendigen dan aan de poorters van Leuven toe te laten hun mannen, hun gezworenen, te kiezen uit dezelfde categorie waaruit hij zijne schepenen nam?

De goede verstandhouding en de vrede in de stad hadden er alles bij te winnen, en de hertog zelf had er niets bij te verliezen aangezien schepenen en gezworenen zijne « homines-ligii », zijn Sinte-Peetersmannen-meisniers waren.

Uit hun aldus samengestelde midden kiezen de gezworenen twee burgemeesters; zooals de meier de vertegenwoordiger van den hertog is, zoo worden deze twee gekozenen de vertegenwoordigers der gemeente (4).

(1) L. van der Essen : *Geschiedenis der middeneeuwen* : bl. 176 « de eerste en bijzonderste gemeente instellingen ».

(2) *Brab. Yeesten* : codex diplom. t. I, p. 619.

(3) L. van der Essen : *Leuven in de middeneeuwen*, jaarboek *Davidfonds* 1914, bl. 27.

(4) Zie desaangaande H. Van der Linden : *Histoire de la constitution de Louvain*, ch. II : *Le conseil des jurés*.

Het burgemeesterschap van Leuven kwam dus ook in de handen van de Sinte Peetersmannen.

*
* *

Naast het korps der schepenen en dat der gezworenen, bestond er te Leuven nog een ander korps : de gilde (1). — « Dès la fin du XIIe siècle, zegt H. Van der Linden (2), s'était formé une association de marchands, qui avait le monopole du commerce de la ville. Cette association, appelée Gilde, devint pour ainsi dire un rouage indispensable dans l'organisme urbain. Les « mercatores » qui tous en faisaient partie, constituaient en effet, l'élément le plus actif et le plus important de la bourgeoisie : par suite de leur communauté d'intérêts, ils s'étaient réunis en un corps compact afin de pouvoir prendre toutes les mesures nécessaires au développement du commerce local. » Weldra werd deze gilde « lakengilde » of « gilde der draperie » genoemd, daar hare leden voornamelijk lakenhandelaars waren. De « gilde » verdedigde de belangen van den handel, en dank aan het aristocratisch karakter dat zij weldra aannam, wist zij, alhoewel ondergeschikt aan schepenen en gezworenen, haar invloed te doen gelden ook tot op den algemeenen gang der zaken.

Ook in de gilde, zooals wij zagen uit het charter van 1306, hebben de Sinte Peetersmannen de leiding in handen, want de dekenen moeten uit de geslachten gekozen worden.

In het charter door hertog Jan III den 27 maart 1340 aan Leuven geschonken, leeren wij ook dat de dekenenknepen onder de geslachten zullen gekozen worden. « Ende altoes is die meininge dat die guldeekene kiezen selen hare knape elc in synen geslechte met gemeinen consente... » (3). Met reden

(1) Over het ontstaan en de ontwikkeling der gilde te Leuven, zie H. Van der Linden, *ibid.* ch. III : la Gilde.

(2) Die gilden geven gewoonlijk het ontstaan aan de gemeente ; de eerste gezworenen of raeden staan in het dienstboek van Leuven onder 't jaartal 1233. (Dienstboek n° 251 van het Leuensch stadsarchief).

(3) « Inden iersten omme die redenen dat elc man vortane die ambacht houden sal in onse vors. stad si van gesworenescape van deekenien ochte van knaepscape ende dat daer toe behoert te poente sal moeten doen, soe consentieren wi hen ende gheven dat soe wie ochte soe wat persone die vortane in enegen tiden enech goet gaven ochte gheloeften

zet de schrijver van het « Cleyn charterboek » boven aan dit kapittel de volgende woorden : « Hoe de officien van der stat den Welgebornen lieden toebehoeren » (1).

* * *

Nog andere ambten werden de Sinte Peetersmannen toevertrouwd : zoo zou de meier van 'shertogenlaetenhof te Leuven, een Brusselsch Patricier of een Leuvensch Sinte Peetersman geweest zijn (2).

Dit alles bracht den Sinte Peetersmannen en hunne nakomelingen « recht heerschap, eygendom ende voordeel ».

Dit vernemen wij uit een ongedagteekend charter te Leu-

dade van goede ochte van gelde in wat manieren dat ware omme enech heerscap ochte omme enech ambacht dat der stat toebehoert waert van gesworescape van deeken van knaepscape ochte van enigen anderen heerscape wat dat ware dat die ghene die dat goet ochte gelt gheloeft hadde gawe ochte name nemmermeer daerna in eughene ambachte noch officien van der stad siin en soude noch comen en mochte in eugheenre manieren. Ende dat dat selve goet gelt ochte gheloeften van goede ochte van gelde dat daer omme ghegeven ghenomen ochte gheloeft ware met scepenen ochte met scepenenbrieven dat soude verboert siin ende ons toebehoeren ; soe wanneer dat dat betoent ende betuycht worde met twee goede wittigen lieden. Ende altoes es onse meininge ende gheven ons voors. stat ende conseuteren dat soe wanneer in enigen tide hier namaels enech persoen van ambachte siin ambacht verboert alse vors. es soe sal die core toebehoeren ende toe comen den geslechten daer dieghene af is, die 't ambacht verboert heeft ende dat geslechte sal dan eenen anderen kieseu ute den selve geslechte die hen goet ende orberlic sal duncken op hare eet ende op hare have beste omme dat ambacht te regeren alse gewoonlic es ende heeft geweest ; ende altoes es die meininge dat die guldeekene kieseu selen hare knapen elc in synen geslechte met gemeine consente van hen drien in elc partye; ende vielt dat sy niet over een en droegghen soe dat die twee den derde niet en volghden ochte die derde den twee niet en volghde enen knape te kiesene dat dan die drie die niet en accordeerden als voorscid es, loten souden ende dien dlot viele soude den cuere hebben van den knape. Ende alle der selver maniere selen sy doen van de anderen ambachten die sy gewoonlic syn, knapen te jaere ochte te haere live te ghevene. also dicke alst ghevalt, ende des te doene sal syn. » Stadsarchief van Leuven, Charter litt. B, n° 19.

(1) Cleyn Charterboek, fol. XXIV.

(2) Divaeus, Rerum Lovaniensium, lib. I, cap. VII :

Praeter Senatum Scabinosque est et alia in urbe questoris Ducalis jurisdictio, qui cum Paribus suis (Laten vocant) censuum ac vectigalium Ducis curam habet. Solet et hic Patricius Lovaniensis esse aut Bruxelensis.

ven berustend, waarin de 6 dekenen van de gilde eenige veroderingen voorschijven (1).

*
*
*

Dit alles werd ongehinderd nageleefd tot op den dag dat Pieter Coutereel het aristocratisch regiem te Leuven in duigen sloeg, en alle posten, ook voor den gemeenen man, genaakbaar maakte. Hooger reeds zagen wij hoe Wenceslas die hervorming door zijn charter van 1 September 1360 bekrachtigde. Na een tijdelijke terugkeer van den oude toestand der zaken werd op 14 sept. 1378 (2) het bestuur voor goed op den nieuwen leest geschoeid.

« Wenceslas ende Johanna doen cont :

« in den iersten, dat wij nu ter tyt ende vortane alle jaren onse zeven scepenen van Lovene maken ende setten selen, dats te wetene viere van onsen goeden lieden van den geslech- ten van Lovene, ende drie van onsen goeden lieden van den guldbruederen ende van den ambachten.

(1) Deze oorkonde is eene der menigvuldige schepenakten die niet voorkomen in den « Inventaire chronologique et analytique des chartes appartenant aux archives de la ville de Louvain. »

Zij moet gegeven zijn na 23 April 1373 datum waarop de patriciers kortstondig in hunne voorrechten gedeeltelijk hersteld werden. Dan werd onder meer met betrekking op de gildedekenen verklaard : « Item dat die goede lieden van onser stat van Lovene... setten ende maken... van den geslechten van onser stat van Lovene gheboirne... sesse gulden die gulde te regeerne... ende die sesse deken selen voirt kieser... twee dekenen van den goeden lieden van de ghemeinte... » Stadsarchief Leuven charter n° 118 litt. K. n° 4.

Hier volgt nu een deel van de bedoelde oorkonde :

« Dese pointe hier navolgende syn gheordineert ende ghemaect opt regiment van de gulde van Lovene, daer die neringen van de stat zere aengeleegt dat die alsoe ghehouden ende gheregeert werden moge dat die neringen van de stat onder rike ende arme daerbi gesteret ende ghemeerdt werde, *ende dat die goede liede van den geslechte van Lovene noch haere nacomelingen daer inne nemmermeer recht, heerscap eygendom, noch cordeel hebben en selen deen corderen dan andere* alsoe die begeerte es ende die meynige der goeder liede van de geslech- ten van Lovene gemeinlic.

In den yersten es ghemaect ende gheordineert dat alle die coesen van de VI dekenen van de gulden van den goeden lieden van den gheslechte van Lovene van jare tot jare ewelec durende staen selen... »

(2) Stadsarchief van Leuven. Charter litt. K. n° 5, n° 120. Uitgegeven door H. Van der Linden : Histoire de la constitution de Louvain. Annexes IV.

« item... soe hebben wy hen... ghegheven, dat van den enentwichtech geswornen van onser vorscreven stat rade nu ende vortane alle jaere syn selen elf ghesworne van onsen goeden lieden van den geslechten van Lovene ende thiene gheswornen van onsen goeden lieden van den ambachten.

« soe selen die elf gheswornen van den geslechten kiesen alle jare metten meesten ghevolghe enen commongemeester uten thien gheswornen van den ambachten, ende dieghelike selen die vorscreven thiene gesworne van den ambachten kiesen alle jaren metten meesten gevolghe enen commongemeester uten elf gheswornen van den gheslechten. Ende dan selen sy voert te gader onder hen kiesen alle andere cosen die hen toebehoeren half van den geslechten ende half van den ambachten.

« item hebben wij hen verleent ende ghegheven dat die achte guldekenen van onser vorscreven stat syn selen... half van onsen goeden lieden van den geslechten... ende half van onsen goeden lieden van den guldbruederen die van den gheslechten van Lovene niet en zyn...

« Ende alsoe die vorscreven achte guldeekene aldus ghecoren ende ghemaect selen syn, soe selen sy voert kiesen ende maken alle andere cosen, die hen toebehoeren half van den gheslechten ende half van den guldbruederen (1).

Ook nog moeten wij aanstippen dat het korps der Sinte Peetersmannen een der « leden » was van den Buitenraad. De Buitenraad zoo genoemd in tegenstelling met den raad der gezworenen, Binnenraad, was een uitgebreide vertegenwoordiging van de geheele « communitas, universitas, ghemeinte » die opgeroepen werd door de burgemeesters wanneer er over belastingen, gemeenterekeningen, goedkeuring van magistrale verordeningen te handelen viel (2).

(1) Onder deze laatsten zijn dan ook de dekenenknapen begrepen, die in het charter van 1360 uitdrukkelijk vermeld worden :

« Ende in der selver manieren sal men oec kiesen der deken knapen ende alle ander coiren, die der gulden toebehoiren, van jaire te jaire dats te weten half van den geslechten ende half van den gemeinten behoudelic den hertog ende hertoginne altoes alsulken recht als sy sculdich syn te hebben in der voirs. gulden, na spreken der brieven die dair opgemaect syn. » Brab. Yeesten, D ; II, bl. 571.

(2) « L'inappréciable institution du Buytenraed composé de presque tous

De drie leden van den « buytenraide » der stad (1), waren de « goede mannen van de geslachten, de dekenen der gilde, en de gezworenen der neringen (2).

*
* * *

Professor van der Linden in zijn « Histoire de la constitution de la ville de Louvain » beweert, dat, zoo de meier in den beginne onder de ministeriales van den graaf van Leuven gekozen werd, hij van 't begin der XIIIe eeuw af uit de geslachten genomen werd (3).

Wij durven ons zoo categorisch niet uitspreken daar wij nergens een charter hebben gevonden waar over de aanstelling van den meier gehandeld wordt. De lijsten der meiers zijn de eenige gegevens waarop men zou kunnen steunen. Edoch de lijst zooals Boonen ze opgeeft in zijn geschiedenis (4) klopt niet met deze door Divaeus opgeteekend (5). Een paar voorbeelden willen wij hier geven : volgens Divaeus is Arnoldus a Roda meier in 1324, volgens Boonen in 1328 ; volgens Divaeus is Ph. a Tudechinio meier tot in het jaar 1349, volgens Boonen is Peeter Coutereel meier in 1348. Daarbij zijn die lijsten ver van voltallig, al is Boonen dan ook vollediger dan Divaeus.

les chefs des petits corps secondaires, controlant toujours et efficacement l'action des magistrats annuels, les forçait à respecter la liberté de tous et les désirs de la commune entière ». E. Pouillet, L. Pinnoek : p. 374.

(1) « By den raide en de drie leden van den buytenraide der stad » is eene benaming die men in 't « gemeynboeck » n° 262 Stadsarchief van Leuven aantreft. — In den Thoon fol. 56v. zegt Arndt Winck deken van de gulden van Leuven « dat hy daer by geweest is aldaer by de vier leden van der stadt van Loeven gesloten is geweest dat men de tegenwoordige saecken ten coste van der stadt verantwoordende soude ende onsen heere de Coninek te kennen geven ».

Als men spreekt van de vier leden der stad dan is daarbij gerekend het magistraat, dat als eerste lid optrad.

(2) Leest wat H. Van der Linden schrijft, in zijn « Constitution de la ville de Louvain » ch. V, over den Buytenraed.

(3) Van der Linden, o. c. ; p. 26 « A l'origine le comte le (villicus), nommait parmi ses ministeriales, mais, dès le debut du XIIIe siècle il le prit parmi les grands bourgeois, c'est-à-dire parmi les membres des lignages. »

(4) Boonen : Geschiedenis van Leuven, bl. 206 en 486.

(5) Divaeus. Rerum Lovaniensium L. 1, p. 10.

Tusschen die « villici » zijn er enkelen die voorzeker niet tot de Leuvense geslachten behooren : b. v. Henricus Tayus meier in 1418 die een Brusselsch patricier was (1) ; ook Joos van Ophem, meier in 1339, wiens naam in geen betrekking tot die der Leuvense geslachten schijnt te staan.

Wij zouden derhalve liever zeggen dat de hertogen van Brabant over 't algemeen een Sinte Peetersman als hun mandataris te Leuven aanstelden.

Zoo was ook wel de gedachte van Molanus ; waar deze schrijver aangaande de burgemeesters en schepenen en gildedeneken zegt dat zij uit de familia Sti Petri genomen worden, rept hij desaan gaande niets over den meier (2).

Wel zegt hij van den onder-meier « Villicus habet locumtenentem, Armigerum, ex familiis ». Zoo toch was het vroeger, gaat hij voort, want nu wil niemand van den adel als ondermeier fungeeren (3).

* * *

Andere posten van eer en vertrouwen werden in zekere gevallen bij voorkeur aan de Sinte Peetersmannen opgedragen ; niet alleen ten tijde toen zij almachtig regeerden in de stad, maar ook daarna. Laten wij een voorbeeld geven uit de beide perioden.

Toen hertog Jan III in groote geldverlegenheid verkeerde, en door zijn getrouwen uit den nood werd geholpen, stond hij toe bij akte van 16 Okt. 1334 dat de gelden zouden gesteld worden in de handen van 6 personen die de schulden zouden uitbetalen ; onder de zes waren er twee van zijnen raad, twee van Leuven en twee van Brussel. De twee van Leuven waren Sinte Peetersmannen (4).

(1) Divaeus. o. e. ibidem.

(2) Molanus, H. L. D. I. bl. 372.

(3) Molanus, H. L. ibid. « fortassis quia nemo ex nobilitate oppidi locum-tenens esse volebat. »

(4) « soo hebben wi geecoren ende kiesē VI personen ute onsen lande : dats te wetene twee riddersen van onsen Raede, twee goede wittige liede van onse stad Rade van Lovene ende twee goede wittige lieden van onsen wegen van Bruessel... ende van onse stad rade van Lovene Wouter Kricsteene ende Bastine van den Stene... in welken sesse hant voers. wy setten bi rade voerg. alle die somme gelec die ons onse lant

En wanneer hertogin Johanna ten jare 1388 een onderzoek wilde instellen nopens de handelingen van hare rechtsofficieren en andere beambten, werden nogmaals twee Sinte Peetersmannen, Hendrick Pylyser en Godfried van den Berghe, met deze kiesche zending belast (1).

* * *

De Sinte Peetersmannen wisten daarbij ook als echte zakenmensen uit hun juridisch-geprivilegieerden toestand, stoffelijke voordeelen te trekken.

Zoo troffen zij met andere steden akkoorden waarbij aan hun groot voorrecht niet geschaad werd, en waardoor zij op den koop toe, niet te misprijzen profijten wisten te bemachtigen.

Wij spraken vroeger reeds van een akkoord tusschen hen en de stad Thienen, waarbij het liep over 't naleven der contracten te Thienen aangegaan.

Zoo bestaat nog de « moderatie ende maniere die men onderhouden soude int stuck van den pontgelde, dat de stadt van Lyere eysscht Sinte Peetersmannen van Lovenen, in den byvanghe (2) van Lyere sittende gesloten den XIII^{en} dach van Januari, 1461 » (3).

ende onse goide steden gegeven hebben ende gheloeft hebben te geveve ochte in wat manieren dat ons helpe van goede comt van wat lieden dat si syn geestelec ofte weerlec. » Rijksarchieff Brussel, *Chambre des comptes*, n° 3 fol. XXVI :

(1) « Jehanne... opgeset ende geordineert heeft een goet clair besuec te doen over al binnen haren lande van Brabant, op alle saken voors. ende dairtoe in cleken ambacht geset ende gecoren seker persone, goide getruwe luden dit voors. besuec van haren wege te doene ende sunderlingen in hare stat ende meyerien van Loeven hare lieven ende getruwen Heinric Pylyser ende Godevaert van den Berghe, ende heeft hen gegeven volle macht een goed claer besuec te doen over hare drosseten, rechteren, rentmeesteren ende alle andere ambachteren, hoghe ende nederen, ende alle den ghenen die haer gediend hebben, macht hebbende yemant recht ofte onrecht te doen...

Brab. Yeesten. *Codex Diplomaticus* d. II, bl. 666.

(2) « Byvanghe » beteekent « omgeving ». — « Nos, Johannes, oppidum nostrum Lirensis cum omnibus suis appendiciis, quae vulgariter appellantur Bivane, ac homines nostros in dictis oppido et appendicio manentes suae pristinae reddentes libertati... Datum Bruxellae 1290, Chr. van Jan van Heelu ; Woeringen: *codex diplomaticus*, bl. 520.

(3) Zie de inhoud van het verdrag in de bijlagen.

Hier volgen de voornaamste punten der overeenkomst.

De Sinte Peetersmannen die hun qualiteit hebben bewezen, of nadien mochten bewijzen, zullen van de opbrengst hunner eigene goederen geen pontgeld betalen. Ook voor vrijgoed, dat hen toekomt hebben zij niets te betalen. Krijgen de Sinte Peetersmannen onvrij goed, door huwelijk of successie, dan zullen zij half pontgeld van de opbrengst geven.

Verkrijgen zij onvrij goed door legatie op koop, ofwel pachten zij onvrij goed, dan alleen zullen zij van de opbrengst pontgeld betalen, zooals de anderen. Indien er een Sinte Peetersman zooveel onvrij goed bezit, of zooveel zaken drijft dat hij niet eens weet wat hij daarvoor aan de stad of aan de accijnzen heeft te betalen dan zal de som van 6 schellingen jaarlijks volstaan, terwijl de ongevrijden daarvoor 12 schellingen schatplichtig zijn.

De ongevrijden kunnen te Lier tot viermaal 'sjaars opgeroepen worden om onder eed te verklaren wat zij om wille « den boenderen van den erve dat zy houden », tegenover de stad rekenplichtig zijn. De Sinte Peetersman kan daartoe slechts eenmaal uitgenoodigd worden, en dan nog kan hij den eed weigeren, op voorwaarde dat hij binnen de 14 dagen daaropvolgende rekenschap ga geven voor de Sinte Peetersmannen van Leuven, en van daar bescheid medebrengt; doet hij dit niet, dan slechts kan men hem te Lier tot den eed verplichten.

Dit verdrag werd aangegaan voor een termijn van twintig jaar; kwam er gedurende dien tijd een misverstand tusschen de twee partijen, dan zou het geschil door gedeputeerden van de twee steden opgelost worden ten koste van deze partij die in het ongelijk gesteld werd. Verder werd verklaard dat de Sinte Peetersmannen geen grooter lasten zullen dragen dan de andere poorters van Lier.

Hier zien wij hoe de Sinte Peetersmannen, zelfs wanneer zij geroepen worden om rekenschap te geven van hunne opbrengsten waarvoor zij belastingen hoeven te betalen, die zaak voor hun korpsgenooten kunnen afhandelen; een toepassing te meer van het principieel waaraan zij alles hebben te danken: « meysnieman ende syn have hoert ter mannen vomnisse, ende te niemen el ».

De Sinte Peetersmannen hebben ook te Herenthals eene

bizondere bescherming genoten : dit meenen wij te mogen besluiten uit een proces, waarbij een Sinte Peetersman protesteerde tegen het betalen van eene zekere belasting, aangevende « dat sy hem met egeene opsetten, dat sy souden mogen doen, nyet en souden belasten, want dat hy Sinte Peetersman waere ». Hij werd niettemin verwezen tot betaling aangezien het een geval was van « gebuerlyck recht » (1).

Meende Justus Lipsius eenige redenen te hebben om in 't begin der xvii^e eeuw te mogen schrijven : « Isti Petermanni, quorum nomen vivit, jura extincta, aut certe languida sunt. et quamquam Princeps ex formula juret observaturum se jura ecclesiarum et hominum spectantium ad familiam B. Petri Lovaniensis : sit moris prisca causa, et res inusu fere abolevit » (2), het staat toch zeker buiten kijf dat zulkdanige bevestiging niet gelden kan om den waren toestand van de Sinte Peetersmannen te schetsen, zooals deze zich voordeed eene eeuw vroeger. Toen immers hadden zij niet-te-onderschatten voorrechten, zij hielden er aan met lijf en ziel, en de vorsten beschermden hunne Sinte Peetersmannen-meisniers.

(1) « Ende staet hem voere onder dandere date enen seeckeren tyt van jaeren geleden zynde (dyen hy nyet onthouden en heeft), wylen Hendrick van Kets woonende tot Herenthals aengesproeeken werdde van seeckeren penningen diemen van hem hebben woude ter caesen van seekeren gemeynen opsette by de stadt aldaer gedaen op elk vercken dat aldaer geslaegen soude worden, daeraff hy hem by die van Loeven dede vuytschryven als Sinte Peetersman, ende in saecke coemende voor de selve Sinte Peetersmannen tegen die vander stadt van Herenthals sustineren wouden dal sy hem met egeene opsetten dat sy souden mogen doen, nyet en souden belasten, want hy Sinte Peetersman waere, daer tegen die van Herenthals sustineerden die sake daer aff gerenvoyeert te hebbene, by dyen dat een saecke was die aanginge gebuerlycken rechten ende daer aff Sinte Peetersmannen die kennysse nyet toe en behoorde, in welke saecke soe verre tusschen partyen geprocedeert worden, dat vuytelyck de selve saecke met vonnisse van den voors. Sinte Peetersmannen als gebuerlycke rechten aangaende gerenvoyeert wordt voor de stadt van Herenthals. » Thoon, fol. 78v.

(2) J. Lipsius. Lovanium. L. II, c. 4.

BIJLAGEN

BIJLAGE A

Admissiebrief

Universis Christi fidelibus presencia visuris et auditoris... decanus et capitulum ecclesie beati Petri Lovaniensis salutem in domino sempiternam Noveritis quod anno nativitatis domini M^oCCC^oxlvi^o die dominica ante festum Symonis et Jude apostolorum comparens coram nobis, in choro ecclesie nostre predictae Arnoldus de Dyoen dictus van der Biest dixit et, tactis sacrosanctis in summo altari dicte ecclesie nostre prout juris est, sub suo juramento asseruit se esse hominem beati Petri et se ad familiam eius pertinere et ex ea extractum esse ex vera et debita natione. Qui eciam ne dictis aut juramento ipsius solummodo crederemus, in hac parte produxit ibidem coram nobis Iohannem et Heinricum filios Margarete de Porta, tamquam testes, qui eciam tactis ut prius in eodem altari sacrosanctis juraverunt prius ut moris est semetipsos homines esse beati Petri ex vera et legitima nacione et se de ipsius familia processisse. Et deinde idem Iohannes et Henricus recepti a nobis pro ipso Arnolde tamquam testes, asseruerunt sub eodem iuramento suo ibidem prestito predictum Arnoldum esse hominem beati Petri et ipsum extractum esse de familia ipsius ipsumque ad huiusmodi familiam pleno iure pertinere ex vera et debita natione. Propter que nos dictum Arnoldum pro homine beati Petri et ipsum extractum esse de familia ipsius ipsumque ad huiusmodi familiam pertinere tenemus firmiter et habemus. Et quoniam de consuetudine antiqua et approbata et observata a tanto tempore quod eius memoria non existit homines familie beati Petri liberi fuerint et adhuc sint pre ceteris hominibus et in pluribus privilegiati, rogamus universitatem vestram in Domino et requirimus omnes et singulos, ad quorum noticiam contingat presencia devenire, quatinus vos et vestrum quilibet, qui beatissimis Petri clavibus desideratis protegi predictum Arnoldum ob honorem Dei et reverenciam beati Petri eius apostoli pro

homine beati Petri tenentes sicut et nos eundem a quibuscumque iniuriis et molestiis fideliter protegere dignemini et ipsum Arnoldum contra dicta privilegia nullatenus infestare, ipsumque in debitis libertate et reverentia quibus homines beati Petri gaudere solent, tamquam hominem eiusdem beati Petri foveri firmiter et teneri. In cuius rei testimonium et munimen sigillum nostrum quo pariter utimur, presentibus duximus apponendum. Datum anno Domini ut supra.

(De zegel is verdwenen).

Geheimes Staats-Archiv. Berlijn. Rep. 94 VII H N° 1, q.

BIJLAGE B

Overeenkomst tusschen den hertog van Brabant en de heeren van Grimbergen

Wi Jan bi der gheneden Gods hertoghe van Lothryek van Brabant ende van Lymborch, ende wi Godevert Greve van Vijanen, ende wi Gherart van Aa, heren van Grimberghen, maken cont allen denghenen die dese letteren sien selen ende horen, dat wi ombe alrehande twiste ende ombe alrehande donckernessen te verelaerne ende te bescedene alse van onsen gemeinen heerscapen van Grimberghen hebben ghemaect, ende ghewilcort bi onser ghemeinre vrinde rade, dese pointen te houdene, ende dese ordinance vaste ende gestadech emmermeer die hier na bescreven syn : dat es te verstane weltyt dat ons heren van Grimberghen ochte onsen knapen die hertoghe ontbiedt ombe gemein orloghe ochte ombe Chevachie, so selen wi heren van Grimberghen onsen here den hertoghe helpen te gheminen orloghe op onsen cost ende te chyvachien op sinen cost, na onse macht gelye dat hi ons ontbiedt ende so selen wi hebben dat leiden van chertoghen maisniede lieden die binnen Grimberghen geseten syn, in manieren wie dat thus bleve van chertoghen lieden ofte wederkierde dies men niet gheorloven en mach sonder den hertoghe, die man thors verborde X lib., die man te voet XL sol., ende nochtan moestense wedervaren in 't orloghe. Dese mesdaet sal die hertoghe heffen half ende dander heleft leveren den heren van Grimberghen, ute ghenomen den ghenen die boven sestetich jaer syn ochte die noetsaken hebben. Vor tane en mach niemen maisniede tonen hen si van der moederhalven, dat es te verstane van den ghenen die tote here alse maisniede liede niet gheseten en hebben, ende van den ghenen diese betonen willen, daertoe moet men dach setten der heeren knapen, daer siese ute tonen willen. Vort alle die ghene die op desen dach alse maisniede liede gheseten hebben, die selenre toeblyven ende hare nacomelinghe. Wanneer oec dat des hertoghen maisniede liede ocht sine

porteren die in 't lant van Grimberghen wonechtech syn verboren sie lyf ochte goet, hare lyf ende hare have syn wi heren van Grimberghen den hertoghe sculdech te leverne waer ment gheerighen mach. Brant ende jaerlikes vrome van den erve van eighene ende van leene blyft den heren van Grimberghen tote dat sie pais maken. Ende alsie haren pais hebben jeghen den hertoghe so hebben siene jeghen die heren van Grimberghen, ende moeten weder hebben haer erve haer eighen ende haer leen. Ende dese ghelike hebben der heren liede van Grimberghen jeghen den hertoghe die in sinen lande gheseten syn. Vort alsoe men maect redeleke coren bi mannen ende bi scepenen ombe des lants orbore, so wiene breet hi betertene den heren van Grimberghen na den vonnesse. Vort weltyt dat men ghebidt beleet uter kerken, ende men dat doet bi mannen ende bi scepenen wat mesdade dat daer af valt alsoe verre alsoe vonnesse deilt, heffen die heren van Grimberghen. Ware oec dat sake dat eenech portere mesdaet verborde in den lande van Grimberghen bleve hi ghevaen metter verscher daet dat moeste hi beteren den heren van Grimberghen na den vonnesse. Ende ontvoere hi ute den lande van Grimberghen ende niene worde ghebacht metter verscher daet, so ware hi quite jeghen die heren van Grimberghen. Vort en moghen des hertogen knapen en ghene hachte doen noch saisine binnen den lande van Grimberghen, onversocht der heren knapen. Ware oec dat van grover mesdaet gheviele in 't lant van Grimberghen so welker heren knapen datter toe quamen sie mochtenre die hant ane slaen behoudeleke elkes heren rechte. Ware oec dat sake dat liede quamen binnen den ghemeinen heerscape van Grimberghen van buten lants, daer die hertoghe en gheere maisnieden en volghet, ende die te voren tes hertoghen maisnieden niene horden die selen bliven den heren van Grimberghen. Wie oec porteren ter Capellen ochte teVilvorden werden willen, sie moghent doen in manieren dat sie pleghen moeten alles dies daer sie tevoren af becommert waren alsoe verre alsoe ment met den vonnesse verreiken mach vore den here daer sie te voren toe horden, op dat sie binnen den jare ghecalengiart werden, ende dien dat porterscap in staden staen sal, hi moet tonen met scepenen ende op der scepen eet, op welken dach hi portere wart. Wie oec dat wille

mach hem ontporteren, behoudeleke der port rechte ende behoudeleke den Commere daer hi op dien dach af becommert es. Waer men oec vaert in orloghe so hebben die heren van Grimberghen dat vorevechten ende die achterhoede, ende daermede syn sie quite van der sciltwachte. Vort also die heren van Grimberghen varen in orloghe des hertoghen ochte chivachie so moghen sie paerde ontleenen daer siese vinden binnen haren ghemeinen lande van Grimberghen, ende leverense riddersen ende knapen diere behoven, ende men mach van des hertoghen halven en gheene paerden nemen binnen den ghemeinen heerscape van Grimberghen. Vort en mach myn here die hertoghe en gheenen dienst nemen van der abdien van Grimberghen, noch van en gheenen goede dat daartoe behort, dat binnen den ghemeinen heerscape van Grimberghen gheleghen es, behoudeleke dat dies hertoghen honde eene giste jaerlikes selen hebben van erre nacht ende van eenen daghe in die abdie van Grimberghen, ende in ele van harre hove in 't lant van Grimberghen staen. Oec mach de greve van Vijanen lombarde houden binnen sinen sonderlinghen lande. Vort der porteren goet die ute den lande van Grimberghen syn porteren ochte werden dat nu te dienste steet moet den heren van Grimberghen dienen te huweleke, te ridderscape ende te ghevancesse, also verre also siet geloeft hebben. Vort alle dese stucken ghelyc datse hier bescreven syn die de heren van Grimberghen ghemeine hebben, sal die grave van Vijanen in syn sonderlinghe heerschap hebben. Ende ombe dat wi willen dat alle dese ordinauchen ende deze vorwarden ghestedeck ende vast selen bliven so hebben wi onse seghele in oronscape doen hanghen ane dese letteren, die ghemaect waren ende ghegheven in den jare ons heren dat men scryft ducentich tuehondert ende sevene ende neghentech den Manendaghes vore Sente Pawels dach.

. Chartes van Brabant : N° 167, 20 Januari 1298 (N. S.)

Voor de beschrijving der 3 zegels : 1) Zegel van den hertog. 2) Zegel van Godfried graaf van Vianden. 3) Zegel van G. van Aa, zie Verkooren : Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg, et des pays d'Outre-Meuse. L. I, bl. 124 n° 167.

BIJLAGE C

Admissiebrieven

I

Wy scepenen van Grymbergen doen coende allen luden dat vuer der heeren meyeren van Grymbergen ende vore ons comen is Joes van der Smissen soen wylen Jans mit Janne den Tambuysere ende Aert Tambuyser meyssemenen der heren van Grymberghen gelyck zy dat na der nuwer ordinancien behooryc hebben laten blycken ende elck van hun besunder. Ende heeft de selve Joes van de Smissen wel ende wettelycken ghehoent dat hy is een vry meyssemenen der heren van Grymberghen van wettighen bedde ende van meyssemenen liede bloede gheboren met alsulcken bethoene als een vry meyssemenen dat sculdich is te bethoene na den vonnisse ende manisse ende wysdomme der meyeren ende onse scepenen voirscriuen die der schuldig waren over te manen ende te wysene ende hier inne negheen point noch artikel van al datter inne behoirt versuempt noch achtergelaten. In kennissen der waerheit hebben wy scepenen voirscreuen onsen ghemeynen zegel van onssen scependomme desen letteren doen aenhanghen. Gedaen int jaer onss liefs Heren Jesu Xi duisent vyfhondert ende zevene opten XXIIsten dach der maent van Julio.

Staatsarchief Brussel : Schepenen-greffie van Grimbergen n° 3475, fol. 28.

II

Wy scepenen van Grymberghen doen condit eenen jegeliken dat comen zyn voer beyde den heren meyeren van Grymberghen ende voer ons, Vranck Mockaert, Anthonis Mockaert, Willem Mockaert ende Joris Mockaert gebruedren ende soenen wylen Willem Mockaerts meyssemenen der heeren van Grymberghen ende hebben wel ende wettelycken ghehoent dat Joes van Hove, sone Joes van Hoven nu ter tyt

gevangen sittende in de prochie ende dorpe van Wambeek onder de meyerie vanden lande van Rode dat hy is een vry meyssemieman van beide der heren van Grymberghen ghelyc sy dat na der nuwer ordonancien behoirlyck hebben laten blycken ende heeft de voirs. Joes van Hove wel ende wetelycken gethoent dat hy is een vry meyssemieman van beyde der heeren van Grymberghen van wettigen bedde ende van meyssemieliede bloede geboren met alsulcken bethoene als een vry meyssemieman dat sculdich is te bethoene, na den vonnisse ende manissen van de heren meyeren ende by wysdomme van ons scepenen voirs. die derover sculdich waeren te manen ende te wysene ende hierinne egeen point van Rechte noch artikele versuempt noch achtergelaten. In kennissen der waerheyt dat dit aldus gedaen ende gesciet is soe hebben wy scepenen boven ges. desen letteren met onssen gemeynen zegel van onse scependomme hire aen doen hangen.

Ghedaen int jaer onss Heren duysent vyfhondert ende zestiene opten (?) dach der maent Octobris.

Staatsarchief Brussel : schepenen-greffie van Grimbergen, n° 3475, fol. 54.

BIJLAGE D

Onslachbrieff van de Ste Peetersmannen der stadt Loven, n^r 1

Aende meyers, ende andere,

Heer meyere lieve vrient, van wegghen N. onse Sinte Peetersman es ons te kennen gegeven dat ghy heer meyer oft uwen dienaer hem hebt gearresteert ende in hachten hout, ende dat voir eenighe personele actie, die ghy heer meyere den voors. onsen Sinte Peetersman, eysschende sout willen wesen, daer aff hy naer recht hoopt ongehouden te zyn. Ende alsoo 't selve grootelyckx gedraeght tegens de hooge heerlycheit ons genadichs heeren, den rechte van deser stadt, ende die vryheyt van Sinte Peetersmanschappe de selver, gemerckt soo ghy weten moeght oft behoort te weten, dat alle onse Sinte Peetersmannen van heuren halse, have, schulden, keuren ende bruecken ende alle personele actien, diemen hen eysschende mach syn, behooren beticht ende aangesprocken te wordden, alhier voor meyere ende Sinte Peetersmannen van Loeven, ende nergens el; seryven daeromme aan u seer ernstelyck van rechts wegghen versueckende dat ghy heer meyer den selven onsen Sinte Peetersman costeloos ende schadeloos ontslaet, soo dat hy des tevreden syn mach. By alsoo nochtans oft ghy heer meyer den voors. onsen Sinte Peetersman yet eysschen wilt, compt des alhier voir meyere ende Sinte Peetersmannen van Loeven op van nu in N. daegghen naestcomende over VIII daegghen te mistyde. Wy sullen eenenyegelycken aldair tegen den voirs. Sinte Peetersman cort onvertogghen recht doen geschieden naer vonnisse der heeren Sinte Peetersmannen van Loeven. Ende des en laet niet, op dat niet en behoeven ten coste ende laste van den gebreke van u te onderhouden de voors. privilegien ende rechte van Sinte Peetersmanschappe anders hier op te versiene. Onse heere Godt sy met u. Geschreven, etc.

Boeck van Sinte Peetersmannen, fol. 10^r ;

Andere Onslachbriefff van de Ste Peetersmannen der stadt van Loven

Aende meyers ende andere

Geminde vrienden, alzoo wy onlanx leden ten ernstighen versuecken van N. onse Sinte Peetersman u hebben gescreven selvene onse twee ontslachbrieven ende daermede ernstelyck versocht, dat ghy heer drossaert oft meyere soo verre ghy den voors. onsen Sinte Peetersman den welcken ghy in stricte gevanckenis syt houdende, waert heyssehende, eenighe civile, personele saeken oft actien, den selven soudt terstont costeloos ende schadeloos ontslaeghen ende gerelaxeert hebben, van de voers. haechten ende gevanckenisse, daerinne ghy denselven van officie wegghen oft anderssints houdende syt; — ende soo verre ghy den selven onsen Sinte Peetersman (in rechte te presenteren) waert pretenderende criminelyck te betichtene, den selven in dyen gevalle terstond gevanghen geleverd te hebbene in handen des meyers ons genadichs heeren sconinx binnen dese synde stadt van Loeven ende syne dienaers, om den selven dair synde, dan gedaen ende geprocedeert te worddene gelyck behooren zal; — ende dat ghy heer drossaert voors. onsen Sinte Peetersman in rechte te presenteren ende doen comen voir uwe schepenen van N. oft anderssints ende tegen te procederen; ende ghy schepenen van wysen oft eenieghe kennisse, judicatuere oft bericht inne selve saecken te nemen u soudt verdraegghen, alsoo dat de voors. onse Sinte Peetersman, in zijne vryheyt rechte, onvertoghen gehouden wordde; — by alzoo nochtans zoo verre ghy heer drossaert meyere oft andere den selven onsen Sinte Peetersman vuyt saecken oft actie personele civile oft criminele yet sout pretenderen te heyssehen, dat te hebben comen doen voir den voers. meyere ende Sinte Peetersmannen dezer stadt Loven, tot sekeren dair genoempden ende nu overstreken daeghen; — ende soo verre oock u, oft eenighen van u, gedocht hadde des voors. es, alzoo niet te behoorene dat in dyen gevalle, degene willende tselve sustineren, waeren des gecomen ende gecompareert alhier voerden raede van de stadt in N. daeghe naestcomende te negen uren voir noene, omme de redenen u daartoe move-

rende op te doene, om die gehoort, met tgene des van weghe
des voers. impetrants daer tegen soude wordden geseet, te
wordden gedaen geprocedeert ende geappointeert, gelyck
behooren soude ; — casserende ende doende te niete alle pro-
ceduren ende Rechtvorderinghen by U oft voer u respective-
lyck gedaen ende gehouden, nae de receptie van onsen voers.
brieven ende houdende ende doende houden alle voerdere
procedure in state ende sourseantie soo lange ende totter tyt
toe (partyen alhier gehoort) anders soude syn geordonneert,
al naer inhoud van den voers. onse voer brieven ; — soo ver-
staen wy dat ghy U navolgende den selven onsen brieven
niet en hebt gereguleert, als onder andere, den selve onsen
Sinte Peetersman niet ontslaeghen gerelaxeert oft hier ghele-
vert hebbende maer ter contrarien den selven in stricte
gevanckenisse alnoch syt houdende, ende oock niet gecas-
seert noch te niete gedaen te hebbene de voers. onbehoorlycke
voer proceduren ende dat fame es, dat ghy soudt pretenderen
uwe voer proceduren te continueren. Ende en zyt oock ten
voers. daeghe niet behoorlyck gecompareert noch voerde
voers. Sinte Peetersmannen noch voerden voers. Raede van de
stadt u regulerende naervolgende den voers. onse brieven ende
den ouden notoiren observantien daer aff zynde, al notoirlyck
contrarie ende in grooten prejudicie des voers. impetrants
ende vanden privilegien van Sinte Peetersmanschappe deser
stadt : welcken naevolgende, zyn den voers. impetrant tot
zynen ernstighen versuecke geaccordeert voerden derde brie-
ven executoriale. Waeromme zoo eest dat wy aan u sryven
ernstelyck by desen versueckende dat ghy dezen ghesien u
terstont reguleert naede voers. onse brieven, ende doen cas-
seren de voers. voer-proceduren ende houdende in state ende
sourseantie alle voerdere proceduren, den voers. onsen Sinte
Peetersman terstont costeloos ende schadeloos relaxeert ende
levert gevangen binnen dese stadt, nae distinctie in desen
boven ende inde voers. voerbrieven geruert. Ende soo verre
ghy den selven sout pretenderende zyn, eenighe personele
saken oft actien criminele oft civile te heyssehe dat alnoch
te comen doene voer meyere ende Sinte Peetersmannen deser
stadt al navolgende onse voer brieven. Ende dat voerts ghy
heer drossaert ende meyere ende oock ghy scepenen zoo verre

ghy u tegen diinhout van desen oft van onsen voerbrieven oft den versuecken daarinne begrepen soudt pretenderen te opponeren, alle onschuld achtergesteld, compt ende zyt des alhier voir onsen rade in N. daege naestcomende te negen uren voer noene om u te excuseren van uwe ongehoorsaemheyte in desen gecommilteert, ende voerts meer anderssints des u goet duncken zal daerby te vuegene, om 't zelve gehoort, met des dimpetrant dair tegen zal willen segghen, te wordden gedaen ende geprocedeert gelyck behooren zal, met inthimatiën zoo verre ghy ten voers, respectieven daeghe niet en compareert doende als voere, dat teghen u zal wordden geacordeert default ten behoerlycken proffyte ende voerts geprocedeert gelyck nae den Rechte, privilegien, ende Usantien van deser stadt ende van den voers. Sinte Peetersmanschappe behooren zal sonder voordere u te inthimeren. Eersame ende geminde vriend, onse heere Godt zy met U...

Boeck van Sinte Peetermannen, fol. 10v.

BIJLAGE E

Proces Lodewyck Pynnock contra Jan van Berthem

Na dien eenige van den vrienden Jans van Berthem, Roelofs zone, gevangen sittende in boeyen van ysere, trecht verzoekt hebben alsdat de selve Jan ontslagen mocht worden op cautie ende borchtocht oft dat hem ticht ende aensprake gegeven worde vande saken ende redenen synder hachtingen, soe syn gecomen byden raide vander stadt her Lodewyck Pynnock riddere meyere van Lovene van der heerlicheit wegen ter eender, ende de voirs. Jan van Berthem met eenigen van synere maghen ende vrienden ter ander syden. Aldair de voirs. meyere opdede, hoe dat de selve Jan voirmaels sekere remissie hadde verworven ter ander plecken ende anders dan dat van oudts ende nae den ouden onderhoudene ende costumen gewoonlyck hadde geweest, in contrariën vander officien synder meyeriën sonder de welke die oft dier gelyke voirmaels noeyt meer en waeren gesien ende alsoe in cleynicheit van dese stadt. Nyet te myn dat soude hem selven bynden alst synen tyd geven soude, ende hy en woude te desen male dair op syn conclusie nyet maken. Ende aldus om te comene tot ghene deromme hy den selven Janne alsnu hadde doen hachtene was wair hoe de selve Jan onlanex leden was gecomen van buyten ongeroepen te raide in den buyten raide ende den buyten raid geseeyden synde was de voirs. Jan comen in den huys Anthonys Zedeleers der men wyn vercocht ende hadde aldair openbairlyck geseecht als men vraechde hoe dat quam dat men mynen here den meyere niet en hadde willen hebben capitayne, wat soude men den meyere tot eenen capiteyn kiesien, die syn goet gevlucht hadde vuter stadt ter Horst, ende dair met tsynen huys hier bynnen niet dan stoelen ende bancken vynden en soude, soe men dat seyde. Ende ten anderen male, hoe hy aldair in der selver tavernen oick geseecht hadde, dat men seyde datter brieven vander stadt wegen gescreven waeren aen die van Namen ruerende dat men den

peys die gemaect was niet houden en soude ende dat van dien brieve mair vyff personen van den raide te spreken en wisten, ende de clerck dien gescreven hadde, die hy wel noemen soude ende dat hy dese woirde hadde hoiren seggen, ende noch meer andere die hy wel seggen soude woude hy. Welke woirde aldus by den selven Janne gesproken ende geseecht de selve meyere oft Jan die ontkennen woude presenteerde te thoenen, hopende oft hy dat conste gedoen, dat hem de selve Jan noemen soude syn seggers ende de woirde die hy alsoe meer hadde hoiren seggen, om dairaff te gescieden des recht wesen soude, oft dat de selve Jan de selve man syn soude ende hem comen ter scharper examinacien om van hem indien nairder bescheyt te weten, te voordere want hy hielt in dese woirde gecomitteert te wesen crimen sedicii niet beter dan crimen lese maiestatis ende om op hem te berneren tvolck ende commotie berueurte ende muyterie te maken, met meer woirden by hem gealligeert by denwelke hy tendeerde tot synder conclusien, te voordere want hy noeyt en hadde gedacht noch gepeyst te vluchten soe vele als de weerde van eenen lepel, des hy hem gedroech totter visitacien van synen huysse ter Horst, versuekende dat de stadt terstont huere gedeputeerde dair woude gaen synden, hy soudt hen al doen opdoen, ende welke woirde aldus op hem geseecht grootelyck gedroegen tot synder oneeren schaemten cleynicheit ende perykele syns lyfs ende goets, ende oick vanden ghenen van de vyff personen ende secretaris metter voirs.brieven belast. Versuekende oick dat de voirs. Roeloff Jans vader wethoudere wesende dair te rechte niet sitten en soude, dair men spreken soude in dese syns soens sake ; vanden welken Roelof de contrarie sustineerende hem des gedroech totter rechte. Op dwelck deselve Roeloff by onderwysen van den raide sonder appointment hem guetlyck verdroech dair by als richtere te comen, oft opinie daer inne te geven int principael. Opwelke aensprake ende ticht de voirs. Jan dach van berade nam tot des Donderdaichs daernae. Ende ten dage daertoe dienende declincerde de selve Jan van den gerichte ende en meynde daer niet te antwoorden, mair dat hem aensprake gebueren ende ticht gegeven wordden soude inde banek voir meyere ende Sinte Peetersmannen van Lovene gemeret dat hy selve Sinte Peeters-

man waere ende trecht als Sinte Peetersman selve hadde hulpe vueren ende vonnisse hulpen wysen ende delibereren ende eedt dair toe gedaen hadde des hy hem gedroech totter waerheit. Dair tegen de meyere replicerende hoopte want hy trecht dair hadde doen versuecken ende daensprake gehoirt ende verwacht hadde ende dach van verantweerden genomen hadde, ende dat meer men niet bevinden en soude dat hy als Sinte Peetersman eedt gedaen hadde hoe wel Janne dat geliefde te seggene, dat de selve Jan dair autweerden ende trecht voirt verwachten soude, hem des gedragende totten rechte, ende dat de voirs. Roeloff oick sculdich waere opdat incident van den renvoye hem te vertrecken, dair aff Roelof de contrarie sustineerde ende hem des gedroech totten rechte ende den ouden onderhoudene indien. Es geappointeert aengaende den incidente van Roelove dat de selve Roeloff hem in dese saken synen sone aengaende sculdich soude syn te vertrecken, sonder dair inne als richtere te sittene; mair geliefde hem synen sone raid te assisteeren dat hy dat doen mochte, ende 't principael aengaende der declinatorien hielde deselve wethouders te henweerts totten den naisten dage. Tot welken naisten dage mits siecten ende onmechtichheit van ons heere den meyere ende oick absencie van synen lieuutenant de materie gecontinueert wert tot op in Maendaige XIX Augusti lestleden. Aldair als doen inder selver saken by den voirs. raide indien geappointeert es geweest gelieft den meyere den voirs. Janne aen te spreken met rechte dat hy dat doen in de banck voir meyere ende Sinte Peetersmannen van Lovene. Actum in consilio opidi op den voirs. XIX dach Augusti.

Achtervolgende denwelken, syn comen op heden in de banck voir meyere ende Sinte Peetersmannen van Lovene Jan Willems als lieutenant des meyers van Lovene in absencie desselfs in den namen ende vanwege des roomschen coninx ter eender ende voirs Jan van Berthem gevangen man ter andere. Aldair de selve Jan lieutenant inde yersten presenteerde voirt te vaeren ende denselve Janne in den name als boven ticht te geven. Ende heeft den selve Janne gevraecht, want buyten genechte was, oft hy hem Rechts weerdich maken woude ende recht geven ende nemen dair op de selve Jan geantweert heeft dat hy des tevreden was, begerende ende

kiesende eenen voirspreke te weten Janne van Udekem, dwelk gedaen de selve Jan met synen voirspreke heeft doen aensueken den voirs lieutenant dat hy dede eeden Anthonyse Absoloens, Jacoppe de Witte ende Joese van Oirbeke omtrent daer vierschaere staende goede mannen van den geslechte om alse Sinte Peetersmannen behoirlic metten anderen de banc te besitten. Daerop de voirs. lieutenant seyde dat de banc sterck genoegh waere van goeden ouders Sinte Peetersmannen ende dat hy last hadde van synen meestere nyemandt in dien te eeden ten waere dat hy selve aldaer present waere, dair hy niet buyten en soude gaen; men mocht oick vut dien mercken dat hy sunderlinge betrouwen op die personen mocht hebben, tot synen vordele dair Sinte Peetersmannen genoegh waeren, sustinerende alsoe de contrarie; dairop de voirs. Jan wederom repliceerende seyde dat hy dat sculdich waere van doene; ende hadde hy macht de banc te besittene hy hadde oic wel macht te eeden, ende en dient tot gheenen vordele van hem anders dan dat elck Sinte Peetersman hem in rechte en redene in desen soude moegen assisteren, ende also sustineerde hy als boven. Wairop de meyere maende den heren Sinte Peetersmannen, die welke dairop tsamen gesproken hebbende wesen voir een vonnisse, geliefde den partien int principael voirt te vaeren dat sy dat doen mochten, ende de calangie voirs. hielden sy te henweert totten naisten daige. Nae denwelken den voirs. lieutenant syn aensprake op den voirs. Janne gedaen heeft, seggende : hoedat geleden was omtrent drie weken dat deselve Jan comen was in de vergaderinge van den buytenraide ende hadde aldair gesproken ende geseecht sekere groote schamelijke en schoffierlijke woirden over onsen heere den meyere ende namelyck dat onse heere de meyere tsyn gevlucht hadde soe men seide ter Horst, latende alsoe alleene stoelen ende bancken bynnen synen huysse wair by men niet en behoirde alsulcken persoen capiteyn te kiezen ende hoe hem dat noch niet genoegh synde hy daerna in volder tavernen ten huysse Anthonis Zedeleers onder vele geselschaps geseecht hadde dat bij V oft VI wethouders ende eenen secretaris dien hy wel noemen soude soe men seyde sekere brieven gescreven ende gesonden souden syn geweest tot Namen sonder wetene van den anderen hueren

medebruederen, daermede sy onder den anderen gescreven souden hebben dat dese stadt den peys te Vlaenderen gemaect niet houden en soude ende noch meer woude hyt seggen; welcke woirde ende besundert die hy gesproken hadde in den buytenraide op ende tegen onsen heere den meyere seer groot ende horribel waeren om tvolk op hem te berueren ende hem in perykel van synen live te bringen. Nogtan dat hy dat noeyt gedaecht noch gepeist en hadde ende tot synder ontschout indien de wethouderen gebeden ende versocht hadden eenigen terstond tot synen huysse ter Horst te willen schieken om dairaff ondersueck ende inquisitie te doene, ende dat hij oeyt goet ende getrouwe geweest hadde deser stadt ende derselver als capiteyn ende anders in vele orlogen ende stucken getrouwe-lyck gedient hadde, hoewel hy dat niet en allegerde ter kleynicheyt oft mynderheit van ons heere van Chantrain, die vele meerder capiteynschap weert was dan teapiteynschap van dese stadt mochte wesen, ende oick een fyn ridder, die hem in vele en diversen orlogen trouwelic gequeten hadde; ende de voirs andere woirde ten huysse van Anthonysse gesproken gedroegen grootelyck tegen alsulken personen alse dair over die geseecht mochten syn ende ghingen aen hueren live, goeden eeren ende waelvaert ende en waeren niet te geloven dat yemandt van den wethouders ende huere dieners alsulken brieven souden scriven buyten gemynen overdrage.

Oick elkermalek begeerende was den peys, als dat genoech mits dien bleeck dat de voirs. Jan oick die woirden alsoe geseecht hadde om beruerte te maken van den gemeynen volke op ende tegen alsulken personen, daer groote inconuenienten ende ongenuchten souden moegen vut rijsen. Welke punten hy presenteerde te thoenen oft hem die ontkint wordden, ende met den mynsten te gestaene concluderende wair hy dier volkomen conste dat deselve Jan hem noemen soude deghene dien hy de woirde hadde hoiren seggen, om daer aff voirts te gesciedene des recht wesen soude. Oft in gebreke van dien dat de selve Jan selve deghene syn soude die dat vut hem selve geseecht hadde ende dat in dien gevalle de selve Jan hem gewijst wordden soude ter scharper examinacien om syn meyninge indien, ende van des hy voirder weten mochte te weten. Dair tegen de voirs. Jan met synen geleverden voirs-

preke hem verantwoordende dede seggen hoedat hy genoeg kinde dat hij des mocht syn omtrent drie weken geleden aldair ontboden es geweest by eenen der stadtbode te weten Cornelysse Reyns dair hys hem toegedroech om te comen by de leden van den buytenraide alhier met sekeren saken dwelck hy alsdoen dede ter begeerten van der stadt, hem alhier des morgens vindende niet ongeroepen alsoe de meyere voirmaels by der stadt opgedaen hadde. Ende als van den woirden die hy aldair gesproken soude hebben ten achterdeele van onsen heere den meyere ontkinde hy die also geseecht te hebben. Mair was wair dat den buytenraid ende leden sprekende in de materie daer bewaernissen ende waelvaert deser stadt aengaende onder den anderen de goede mannen ende natien begerden voir eenen capiteyn ons heere van Chanteraine, ende dat hy, navolgende huere begeerte ende overdrage, dat vut laste aldair te kynnen gaff, sonder dat hy eenige andere afdragende woirden aldair seyt oft by hem gesproken syn geweest ten achterdeele van onsen heere voirs., dwelck hy oic noode doen soude ende en wert den selven onsen heere den meyere in dien niet afgenomen hoe wel sy mynen heere van Chantrain noemen mochten als capiteyn voere huere advies voir yemande anders, want de selve ons heere de meyere als officier in den name ons genedigen heeren tshertoghden altyt doverste bleeff in alle regimente ende bewinde dien aengaende soeverre hem dat competeren mochte, hem des gedragende totten selven leden ende buytenraide datter anders niet af gesciet en was ; hy en was oic die persoen niet die vut soude moegen syn, noch hem des gepynt en hadde, noch fame noch renommee in dien van hem en ghinc, noch oick van synen ouders ende voirseten die altyt geweest hadden goede schiltbortige lieden wethouders ende andere van den raide, dat sy eenige commotie hadden gemaict of willen maken ; hy hadde oic onsen genedigen heere als leenman eedt gedaen ende waere syn vasal staende ter goeder name ende famen ende hadde oic voirmails der stadt ende den ingesetenen als capiteyn dienst gedaen daerinne hy hem, soe hy hoopte, getrouwelyck gedragen hadde ; seggende oick dat van ouden tyden gecostumeert ende onderhouden es geweest wes woirden, in eenigen consistoriën onder eedt wesende gebueren geseecht te woirden,

mits daer gelegentheit der materie oft tyde, ende besunder van hoiren seggene oft vluchtmeren dat men dair aff nyemant tot mesgrypen en conste gestellen, ende also wardde de selve Jan buyten allen redenen indien belast alwairt oic also dat hy ontkinde gelyc voere dat hy die woirde geseecht hadde in der maten de meyere hem die opleyt. Ende als van den anderen pointe of woirden hem opgeleecht by den voirs. lieuutenant in den name als boven die gebuert souden syn ten huysse des voirs. Anthonyse seyde de selve Jan by synen voirspreke hoe hy nae 't sceyden van den buytenraide ten selven dage, dwele spade over de noene en de middach was, dede allomme ver-tasten om te moegen gaan theeren ergerens in goede geselschap, ende onder den anderen bevant Xipriane de Nausnijdere die hem leyde ten huysse der voirs. Anthonyse aldair hy onder den anderen vant eenige van den wethouderen ende andere therende ende dat hy aldair yerstwerf by eenigen aenrucht wardde hoe dat quam dat onse heere de meyere geen capiteyn en hadde moegen syn ende wair hy dat verdient hadde, dat hij achterweert gestelt was, ende oft hy de ghene geweest hadde die dat gedaen hadde oft hulpen doen. Op dwele de voirs. Jan heusschelyck antweerde seggende dat hy ons heere den meyere geen achterdeele gedaen en hadde noch oick niet gene doen en soude, ende sgheens des dien aengaende by hem aldaer geseecht mocht syn den capiteynscape aengaende, als hy hier voere bekint heeft geseecht te hebben vut laste van den lede van den goeden mannen, dat dat geschiet was by overdrage van hen, ende tol hueren beheete, ende dat der noch meer woirden geseecht ende verhaelt waeren, die hy aldair niet en seyt, te wetene als dat eenige brieven gescreven souden syn geweest, sonder dat hy noemde wethouder, secretaris oft wie die gescreven hadden, oft oic aan wien die gescreven mochten wesen sonder yemande indien te belasten, dwele hem oick niet bethamen en soude, hopende dat men daeraff de contrarie anders niet bevinden en soude noch voordere noch breeder woirde in der maten de meyere hem die opgeleecht hadde, by hem geseecht te syne des hy hem van al oic gedroech ter wairheyt; concluderende alsoe ter contrarien van den voir-nemene des voirs. lieutenant nae gelegentheyte van den saken, ende oic van synen persoene die een schiltbortich man was

staende als voere ter goeden namen ende famen, ende emmer sustineerde dat de lieutenant met synder conclusien op hem verdoolt waere ende dat hij niet sculdich en waere yemanne van eenigen alsulken woirden die onder avys ende opinie in alsulken vergaderingen van de leden van buytenraide verhaelt mochten wesen te melden; maar geliefde hem int principaal vanden crisme oft civile op hem te procederen ende te concluderen afslaende de voirs. examinatie ende noeminghe van den personen hy waere bereit hem daerop tantweerdene, hopende dairmede te gestane, te voidere oie want oft anders waere nae smeyers voirnemen des hy hoopte neen soe soude hy dair hy wordden eerloos, eedeloos ende niet meer geacht wordden voir schiltbortich, ende berooft wordden van synen leenen als contrarie syns eedts gedaen ende van anderen synen goeden name, des hy, soe hy hoopt, niet verdient en hadde. Op dwele de meyer repliecerende ende Jan dupliecerende ele huere ten effecte als boven soeverre dat de heren Sinte Peetersmannen des gemaent synde by den voirs lieutenant wesen voir een vonnisse dat de meyere hem metter woirden in den buytenraide gebuert op Janne niet behulpen en sal, mair gelieft hem den selven Janne van den anderen woirden tot Anthonyse Zedeleers huys gebuert aen te spreken hetzij in crisme oft int civijl, dat hij dat doen magh. Coram Grave burgimagistro, Cornelio De Berge, Rasone de Borchhoven, Oppendorp, Liefkenrode, Berghe, Berghe, Borch, Wytflied Waltero, Abs. Udekem hominibus Sancti Petri. Aug. 23.

* * *

Van den aenspraken die her Lodewyck Pynnock als meyere van Lovene van de heerlicheit wegen gedaen heeft in de banck voir Sinte Peetersmannen van Lovene op Janne van Berthem, Roelofs sone. Aldair de meyere yerst verhaelde hoe dat waer was dat hy den selven Janne hadde doen aentasten des omtrent drie weken leden mochte syn ende den selven voere den raide van der stadt ticht ende aensprake gegeven van welken aenspraken deselve Jan hadde gedeclineert van den gerichte aldair ende versocht beticht te wordden alleen in de banck voir meyere ende Sinte Petersmannen, aldair hy nae derhant by synen lieutenant hem hadde doen aenspreken soe verre dat

dairinne sekere vonnissen waeren gewesen also dat hy hem niet behulpen en soude metten woirden hem opgeleecht in den buyten raide gebuert maer geliefde den selven hiere criminelyc oft civilyc aen te spreken van den woirden te Anthonys Zedeleers gebuert, dat hy dat doen mochte des hy hem gedroech totten onthoudene ende vonnissen vanden selven Sinte Peetersmannen; ende voirts also syn lieutenant hadde willen procederen metten selven saken achtervolgene den selven vonnisse, soe was tgebreck van den ontcommeringen ende expedicien van den selven saken, daeraff hem Jan beclaecht hadde, geweest in den selven Janne, ende in syn diverse vutwege die hy gesocht hadde also van te willen hebben inde consistorie ten eenen male Joese van Oirebeke ende meer andere en ten anderen male in Janne van Berthem synen oem, ende niet in hem oft in synen lieutenant. Ende dit ververhael aldus geschiet synde dede deselve her Lodewyck inden name als boven syn aensprake op denselven Janne seggende hoe dat hy ter tyt voorschreven comen was haestelyck van buyten by de leden vanden buyten raide der selver stadt hoe hy dair comen was ontboden oft nyet, dair aen en stiet hy hem nyet, ende nae dat hy vuter selven buyten raide was gesceyden was hy comen ten huysse Anthonyse Zedeleers in zeker geselschap dair hy niet geroepen en was, aldair hy over tafele groote ende afdragende woirden gesproken hadde op synen persoen, also dat hy syn goet gevluicht soude hebben ter Horst buyten deser stadt mits den welken hy by den buyten raide totten capiteynscape niet genomen en was, dwele de selve Jan op hem buyten der waerheyt versurt hadde want hy des noeyt en dacht te doene, hadde oic ter selver tyt den raide van der stadt also hy de voirs. woirden verstaen hadde aensocht dat sy tot synen huysse hier bynnen ende ter Horst hadden willen synden om dairaff de waerheyt ende gelegenheyt te weten, dwelek den selven raid niet en hadde willen doen, want sy hem dairinne hadden betrouwt ende synen woirden geloeft, welke woirde sulck waeren ende van sulker importancien dat dair vut op ende over hem hadde moegen comen commotie ende beruerte ende maicten groote diffame over synen persoen, buyten synderen verdienten, te voidere nae de belastingen dair hy in voirledene commotien ontschuldich-

lyck ende vut Pauwel Loenkens versurden loegenen over hem inne gebracht hadde geweest, int welck de selve Jan gecommitteert hadde soe hy sustineerde crimen sedicii ende alsoe lese maiestatis; seggende voirt dat de selve Jan ter selver plaetsen gesproken ende geseecht hadde dat by V ofte VI wethouders ende oic eenen secretaris die hy wel noemen soude sekere brieven tot Namen gescreven waeren buyten ende sonder weten oft overdrage van huere medebruederen inhoudende dat men den peys van Vlaanderen alhier niet houden en woude, ende noch meer andere woirden die hy wel seggen soude, welke woirden oic soe groot ende lastich waeren tenderende oic om beruerte te maken tusschen den gemeynen man ende de wethouderen dair groote ongenuchte ende inconvenienten aff soudon moegen comen ende was een libel fameus tenderende oic tot crimen sedicii ende alsoe lese maiestatis. Dwele al oft de voirs Jan ontkynnen woude de voirs her Lodewyck presenteerde te thoenen ende metten mynsten te gestane dair mede hy in rechte lyden soude moegen hopende wair hy dat conste gedaan, dat de voirs Jan gehouden soude syn te seggen ende te noemen synen segger dien hy dat hadde hoiren seggen ende oic tot wat meyningen hy die geseecht hadde, ende wes hy dairaff meer wiste te seggene om dan dair aff gedaen te worden soe behoiren soude; ende dwelek den selven Janne verlichten ende verschoenen soude moegen in syn sake, oft dat hy hem dair voere sculdich soude syn gewesen te worden ter scharper examinacien om van hem alsoe dat geweten, dair inne te gescieden als voere, hem des getroostende totten rechte ende vonnisse der heren Sinte Peetersmannen. Tegen dwelek de voirs. Jan met synen geleverden voirspreke hem verantwoordende dede seggen, nae dat hem de meyre der wedertalen verdragen hadde, hoe dat hy genoeg kinde dat hy gedeclineert hadde van den gerichte voir den raide van der stadt, ende versocht hadde trecht voir meyre ende Sinte Peetersmannen alhier ende oic de vonnissen dairaff gelyc voere gewesen, hem des nochtan gedraegende totten selven, slaende alsoe tselve verhael genoeg aff by den voirs. meyre gepremitteert. Seyde voirt hoedat hy alleen inde stadt by de leden van den buytenraide comen waere niet ongeroepen noch haestelyck alsoe dofficier voir hem nemen mochte oft

tanderen tyden te kynnen hadde gegeven mair ten ontbieden van der stadt des hy hem gedroech tot Cornelyse den bode.

Ende alsoe hy wat begonst te rueren van des by den buyten raide mocht syn gebuert soe seyde de mehere dat dat niet en behoefde, mair waere verloren tyt, gemeret dat met vonnisse afgeslagen was. Ende dan comende op des ten huysen Anthonyse Zedeleers gebuert mocht syn dede de selve Jan seggen hoe dat hy na tseyden van den buytenraide want zeer stade was overnoene, niet en wiste wair gaen eten hadde vonden Xypriane de Nausnydere die hem leyde ten huysen des voirs. Anthonyse in den wyn, seggende dat dair geselschap syn soude en alsoe aldair niet ongeroepen comen en was ende dair synde in der geselschap van vele goede mannen, daironder was Arndt van den Hove borgemeester soe begonst deselve Arnd hem te aenruchten seggende ende vragende wair hy ons heere de mehere gheen capiteyn en hadde moegen syn, ende oft hy hem dat belet hadde, ende nae dien dat deselve Arnd hem hier aff scharpe-lyc ende strangelyck aenruucht ende ondervraecht hadde, ende hy syns gheen verdrach en conste hebben sonder antweerden soe mocht hy hebben geseecht : her borgemeester des by den buyten raid geschiet es dair en stoet ic my niet aen ende des ic dair geseecht mach hebben en es niet geweest vut my selven mair vut laste van den lede van den goede mannen, ende en hadde oick ons heere den mehere noch neymande anders gelet noch niet gerne doen en soude want hy hem hielt voir synen vrintt; ende sustineerde by twee redenen dat ons heere de mehere op hem aengaende desen pointe verdoelt was : ten yersten male want zyn lieutenant hem hier aff aensprake gegeven hadde, hem opseggende die geseecht te hebben by de leden van den buyten raide, des hy hem ontkinde ende alnoch dede; ende ten anderen male want al hadde hy sulken woerde geseecht des neen, die en conste de mehere soe niet geinterpreteren, tot synen achterdeele noch tot sulker meyningen alsoe hy die nam; want niet verboden en was, mair dagelycx gebuerde dat goede mannen buyten huysen hebbene huere juweelen ende andere om huere vrinten te festiveren ende anderssins transporteren van der eender plaetsen in dandere, oick gedroech hys hem totten voirs. vonnisse van Sinte Peetersmannen, dat de lieutenant dair geruert ende hem opge-

seecht hadde, die woirde geseecht te hebbene in den buyten raide ende niet int swyns huys voirs. ; dede voirt seggen op tweede point van den voirs. ticht dat hy alsoe aenrucht ende getempteert synde als voere geseecht mocht hebben, woude hy seggen, dat hy hadde hoiren seggen, soe hadde hy hoiren seggen, datter eenige brieven gescreven waeren by eenigen, sonder te noemen wat brieven, wie die gescreven hadde oft wie de ghene waeren diese hadden doen scriven, ende ontkinde die voordere oft bruedere geseecht te hebbene ; niet te myn al hadde hy die sulck geseecht alse hem de meyere die opleecht des hy hoopt dat men nemmermeer bevinden en soude, zoe en waeren die nochtan niet te achten voir crimen sedicii oft lese maiestatis oft libel fameus noch en waeren die woirden tot egheenen quader meyningen by hem geseecht anders dan by vluchtmeren ende dair toe gecompelleert als boven by den borgemeester die op hem niet aff en liet ; ende waere een stuck buyten redenen ende recht dat eenich goet man, wie hy waere staende ter goeder namen ende famen om alsulken segwoirden vut vluchtmeren tot alsulke confusien ende schaemten bracht soude worden tot synder eeuwigen verderflichheit in goeden geselscape, ende onder goede mannen ter tafelen gesproken ende sonder erch dair hy niet verhoopt aff en hadde dat die in sulker maniere genomen soude worden. Seyde voirt hoe dat hy stont te goeden name ende famen, hadde den hertoge alse syn vasal hulde ende eedt gedaen, ende den selven ende oie der stadt van Lovene getrouwelyc gedient in orlogen. Dese pointen ende meer andere tot synder ontlastingen dienende presenteerde hy te thoenen op dat hem die worden ontkindt hopende wair hy dat conste gedaen, dat hy der aenspraken ongehouden soude syn, ende dat de meyere in alle manieren van sgheens des hy voir hem nemen mochte, op hem verdoelt waere int crime ende scharper examinacien. Mair beliefte hem in teivyl aen te spreken hy waere de ghene die daensicht ende synen persoen te rechte presenteerde soe dat behoirde, te voordere want hy presenteerde synen eedt dat tgene des hy geseecht mocht hebben was vut verweckene ende groote oportunen temptacien van den voirs. borgemeester ende niet tot yemantsoneeren, cleynicheit, achterdeele oft verminderheyt oft oie om eenige commotie te maken. Es gewyft by den heren

Sinte Peetersmannen van Lovene ter manissen smeyers dat de selve ons heere de meyere met synder conclusien crimineel aengaende der scherper examinatie op Janne van Berthem verdoelt es, mair gelieft hem den selven Janne civilyck aen te spreken dat hy dat doen mach. In scampno presentibus Godefrido van den Berghe substituto, burgimagistro Cornelio de Bergh, Wytfliet, Opendorp, Kersmakere, Liefkenrode, Mathia van den Berghe, Leonio de Udekem, Waltero Absoloens, Jacobo Witte magistro, Jasper Absoloens et pluribus aliis. Septembris IV.

* * *

Item Roeloff van Berthem, de oude Raes van Graven borge-meester, Lodewyck van der Borch ende Loenys van Udekem hebben geloofd indivisum heren Lodewyck Pynnock meyere te Lovene riddre te veldoene allet ghenen dair inne Jan van Berthem Sinte Peetersman nu gevangen sittende civilyck den selven meyere gecondampneert zal moegen wordden van de saken der voer hy eene wyle in hachten geseten heeft ende noch sidt dairaff hy mits desenontslagen sal wordden.

Et promissimus in consilio opidi coram Opendorp, Vos scabinis. Sept. XXI.

De laatste paragraaf is doorgehaald; ook staat er aan den kant :

Johannes Willems locumtenens consensit deleri et sic vacat de ejus consensu. Octobris penultima anno LXXXVIII.

Stadsarchief Leuven : Schepenregister uit 't jaar 1488 (n^r 84).

BIJLAGE F

Moderacie ende maniere

die men onderhouden soude int stuck van den pontgelde, dat de stadt van Lyere eysscht Sinte Peetersmannen van Loevene in den byvanghe van Lyere sittende.

« Item Sinte Peetersmannen die huere vrydicheyt bewyst hebben, zullen van allen huere goeden die zy houden als huere propre van huere huwelicxweghen vercreghen oft andere in wat manieren dat het zy, vry zyn van pontgelde van alle huere vervuedenen dat zy vercoopen ; mair dat zy vervueden aen beesten die zy coopen ende wedervercoopen, dairaff zullen zy te laste staen als andere huere gebueren.

Item Sinte Peetersmannen die hier namaels huere vryheyt bewisen sullen van allen den selven properen goeden die zy hebben tertyt van den selven bewisen insgelycx vry zyn van huere vervuedenen, maar oft den Sinte Peetersmannen diet nu zyn ende bewyst hebben hier namaels, oft den anderen diet na bewisen moegen, nae dat zyt bewyst hadden eenighe onvry goede toequamen, by houwelyck oft successien, dairaff zullen zy betalen halff pontgeld van huere vervuedenen ende staen vanden incoope ende wedervertieren gelyck den anderen nagebuere.

Item oft den voirs. Sinte Peetersmannen diet bewyst hebben oft hiernamaels bewysen zullen enige onvry goede by legatie oft coope toequamen, oft dat zy enige onvry goede huerden oft pachten in jairscharen, dairaff soudent sy pontgelt betalen gelyck andere onderseten van den byvanghe. — Mair oft hem enige goede die van voir vry geweest hadden toequamen, het ware by huwelycke successien coope oft anders dairaff soudent zy altyd vry bliven van huere vervuedenen navolgende den yersten pointe ende betalen van vercoopen dat zy inne gecocht hadden.

Item is verredent zoe verre enighe goede hoedanige die zyn

in den byvanghe van Lyere liggende, die van incoopene ende wedervercoopene vry gaen, ende Sinte Peetersmannen van Loeven enighe alsulke goeden hadden. dat zy oick van dien vry souden bliven.

Item oft enigh Sinte Peetersman waere die voir zoovele onvry goeden hielde, oft soevele coopmanschape hanteerde oft hanteren woude, dat hy ghene claernesse noch eedt van zyne hanteringen na den voirs. onderscheide en begheerde te doen, die sal jairlycx voir Kersmisse ende vercondighen dat de stadt oft den assisenren, ende mogen voir dat jaer gestaen met zesse schellingen groote Brabants ghelts der selven stadt oft den assisenren te gheven daer andere ongevydde van gelycken twelf schellingen groote betaelen.

Item dat int onderzueck ende int eleren van desen de voirs. sinte Peetersmannen huere assyse die zy na den onderscheide van desen sculdich zijn, ghelden ende betaelen zullen na advenant van de boenderen van den erve dat zy houden, desen navolgende vry oft onvry wesende, ende by huere eede. By alsoe dat al alst dat dongevydde vierwerff tsiaers hen eleren moeten, alst de stadt of dassiseneren versueckt, soe en sullen nochtan de Sinte Peetersmannen die niet verdingen en willen als in den lesten voirgaine pointe verclaert is, mair eens tsiaers gemoyet mogen worden den voirs. eedt te doen, ende hen te eleren. Ende oft geborde date nich Sinte Peetersman waire die hier namaels desen staet duerende bescheidenlyk een eed thiertoe op de Heylighe niet doen en woude anders dan voir de weth te Lovene, soe sal die Sinte Peetersman gehouden syn bynnen vierthien nachten dairna te Loven te trecken ende aldaer by zynen eede groetsen hoevele dat hy dat jaer inde voirs. assise verbort sal hebben navolgende dese ordonantien, ende brengen dairaff bynnen denselven tyde certificatie van der selver stadt van Loevene der voirs. stadt van Lyere oft den dassiseneren op zynen cost, oft zoeverre hy al dan niet en dade dairna sal hy gehouden zyn hem te eleren voir wet te Lyere gelyk zyne nagebuere.

Item sal dese ordonantie aldus tot allen zyden worden onderhouden den termyn van twintig jairen naestcomende sonder achterdeel oft præjudieys van enigen rechte van den voirs. goede steden of partijen dien de voirs. sake aengaen

mach ende behalven den voirs. Sinte Peetersmannen hueren rechte in allen anderen saken.

Item dat den voirs. tyt geduerende de voirs. Sinte Peetersmannen nu zynde oft diet hiernamaels zullen moegen bewyssen in den voirs. byvanghe geseten van der stadt van Lyere nyet voinder belast en zullen wordden dan dandere ingezetene poirters van Lyere.

Item oft den voirs. tyt geduerende van dezen voirs. tractate enige questie geborde oft diverse verstennessen int hanteren van den eeden te doen oft anders, dat die questie ten coste van partyen die int ongelyck zullen worden bevonden beslicht zal wordden, by enen gedeputeerden van elker stadt die dairom tot gelegender plaetsen souden vergaderen.

Item deze ordinantie was geraempt ende overdraegen op een achterbringen inder stadt van Lyere voirs. den vierden dach van Januarie anno (XIV^c) LXI na costuime van seryven shoofs van Brabant dair vander voirs. stadt wegen van Loevene als gedeputeerde by waeren Lodewyk Roeloffs, raet ende Geraerde De Bausele secretaris der selver stadt ende van der stadt wegen van Lyere voirs. Jan van der Lyst ende Jan Huyghe schepenen Gummar van den Borch rentmeester meester Willem Wynen ende meester Gielis Stecke secretaris der selver stadt van Lyere. Ende was daerna in Loevene gesloten den XIIIe dach van Januarie daerna volgende. »

Wij geven den tekst uit het Gemeynboek : n° 262 van het Stadsarchief Leuven fol. 5 ssq.

In 't stadsarchief van Leuven vindt men den tekst nog : 1) in 't groot Gemeinboeck, n° 261 I, fol. CXXIII ; 2) in het Boeck van Sinte Peetersmannen fol. 33v ; 3) in Liber B, fol. 123.

INHOUDSTAFEL

Inleiding	v
Bronnen	VI-XIII
KAPITTEL I : DE VROEGERE OPLOSSINGEN	1-14

De algemeene gedachte in het begin der xvie eeuw, 1-4. — Meening van Willem Boonen, 4. — Divaens, 5. — J. Lipsius, 6. — Molanus, 7. — Becanus, 7. — Gramaye, 7. — Septem tribus patriciae Lovanienses, 8. — Willem Antoon van Dieven, 8. — Piot, 8. — Defacqz, 9. — Wauters, 10. — Lavallée, 11. — E. Poullet, 11. — Edward Van Even, 11. — Herm. Van der Linden, 12. — Pirene, 12. — Blok, 13. — Smets, 13. — L. van der Essen, 13. — V. Brugmans, 14.

KAPITTEL II : DE SINTE PEETERSMANNEN, VRIJGEWIJDEN	15-41
--	-------

Methode die tot de oplossing leidde, 15. — Eerste melding der Sinte Peetersmannen, 16. — Luipo, 17. — Een onderzoek te St Truiden, 17. — Arnold van Wesemael en de Sinte Peetersmannen, 18. — *Conditio adhaeret ossibus*, 20. — *Censuales* door den graaf voorbehouden, 21. — Sinte Peetersmannen te Maestricht, 22. — Zijn zij vrij van de bede ? 24. — Het kapittel, rechtbank der *censuales*, 25. — Formulen van admisiebrieven, 27. — Bijdrage tot het *Ornamentum*, 28. — Hoorige die Sinte Peetersman wordt, 30. — Bedrag van den *kopcyns* : één *denarium*, 30. — De groote familia van St Pieter, 30. — Sinte Peetersmannen, vrijgewijden, 32. — Verschillende soorten van vrijgewijden, 32. — Overzetting van de hoedanigheid, 33. — De vrijwijding is een contract, 34. — De census is de karakteristieke verplichting, 36. — Hoe lang heeft men dien betaald ? 37. — Voordeelen der vrijgewijden : bescherming, 37. — Geen onvrije verplichtingen, 38. — Beteekenis van den census, 39. — Spiritueele voordeelen, 40. — Vrijgewijden niet onafhankelijk van den hertog, 40. — Besluit, 41.

KAPITTEL III : DE SINTE PEETERSMANNEN, MEISNIERS	42-91
--	-------

Charter van Hendrik van Leuven 1284, 42. — Charter van hertog Jan 1291, 42. — Charter der ammanie van Brussel 1292 en 1303, 43. — Landbrief van den buten 1312, 43. — Keure van Nijvel 1312, 44. — Landsater van Rode, 44. — Algemeen charter, 44. — Wat is een Meisnier ? 45. — Bevoorrechte conditie, 47. — Costuymen van Uccle, 48. — Costuymen van Rode, Aalsemberg en Leeuwe, 49. — Charter van Grimbergen 1298, 50. — Meisnier, dienstplichtige, 51. — Overdracht der conditie, 54. — Gerecht, 54. — De familia, 55. — Kern van het leger, 55. — Meisniers worden door den graaf opgeëischt als zijne cliënten, 58. — Kossate Meisenier, 59. — La Maisnie, 59. — Vergelijking met de Brabantsche meisnie, 60. — Meisniers kunnen in *feodum* gegeven worden, 61. — Manier om zich als meisnier te doen erkennen, 63. — Vergelijking met de manier waarop de vrijgewijden aanvaard worden, 64. — Kortere brieven van aanneming, 65. — Aanneming bij procuratie, 66. — Sinte Peetersmannen : *homines ligii*, 67. — Kracht dezer brieven, 70. — Sinte Peetersman en Meisnier : de eene benaming wordt voor de andere gebruikt, 71. — De Meisniers van Rode, Aalsemberg en Leeuwe, 71. — De Meisniers van Grimbergen, 75. — Hunne voorrechten, 79. — Eerloon der beampten, 80. — Recht van den Hertog, 81. — Binnen Sinte Peetersmannen zijn ervan ontslagen, 82. — Getal inschrijvingen per jaar, 84.

— Formule : ad liberam familiam ducis pertinere, 84. — De beteekenis van « Meisnier » verdwijnt uit de gedachte, 86. — Sinte Peetersmannen denken deel uit te maken van de engere familia, 86. — Vrijgewijde en Meisnier, 87. — Graaf van Leuven, advocatus der collegiale kerk, 88. — Graaf van Leuven, hertog van Brabant, aanvoerder der vrijgewijden, hoofd der Meisniers, 91.

KAPITTEL IV : VOORRECHTEN, HET GERECHT. 92-142

Blijde Inkomst, 92. — Het gerecht, 93. — De cynshoven, 93. — Gerechtshof der collegiale kerk, 95. — Weinig stukken over dit gerechtshof, 96. — Zijn verdwijning, 97. — Schepenbank, 98. — Vorming der stad Leuven, 99. — Sinte Peetersmannen, schepenen, 101. — Jaar van het ontstaan der schepenen, 102. — Schepenambt, monopool der Sinte Peetersmannen, 102. — Hervorming in het stadsbestuur ten tijde van Pieter Contereel, 103. — Getal der Leuvensche geslachten, 105. — Ontstaan van het afzonderlijke Sinte-Peetersmannen-gerecht, 108. — Eerste geding, 110. — Villicus, voorzitter, 110. — Plaats der borgemeesters, 111. — Getal rechters, 112. — Dag van rechtspleging, 113. — Vonnisregister, 113. — Voorsprekers, 114. — Procureur, 115. — Bevoegdheid der rechtbank, 116. — Procedure in burgerlijke zaken, 117. — Onderhandelingen te Vilvoorde aangaande de procedure, 119. — Overeenkomst tusschen Thiënen en de Sinte Peetersmannen aangaande de contracten, 121. — Beperking door Jan IV, 122. — Beperking door Maria van Burgondië, 122. — De beperkingen praktisch niet in acht genomen, 123. — Ééne beperking bestaat, 126. — Het recht der Buiten Sinte Peetersmannen uitdrukkelijk bekrachtigd, 126. — Verordening van Philips den Goede : zaken die vóór 't betoon gebeuren vallen onder 't gewoon recht ; zij die verzaken aan 't Sinte Peetermanschap verliezen 't voorrecht, 127. — Deze verordening wordt niet in acht genomen, 128. — Beroep tegen het vonnis, 133. — Straffen, 134. — Pijniging, 136. — De privilegiën worden in 't algemeen geëerbiedigd, 137. — Tekortkomingen worden niet geduld, 139.

KAPITTEL V : ANDERE VOORRECHTEN 143-154

Gerecht ; bizonderste privilege, 143. — Andere privilegiën : De Sinte Peetersmannen zijn de jurati, 144. — Wat zijn de gezworenen ? 144. — De Sinte Peetersmannen zijn borgemeesters, 145. — De Gilde, 146. — Sinte Peetersmannen zijn gildedekenen, 146. — Zij zijn meier van 't Laetenhof van den hertog van Brabant, 147. — Deze toestand duurde tot aan den opstand van Contereel, 148. — De Sinte Peetersmannen zijn een der leden van den buitenraad, 149. — De Sinte Peetersmannen en het ambt van Villicus, 150. — De Sinte Peetersmannen krijgen posten van vertrouwen, 151. — Zij bemachtigen stoffelijke voordeelen : Overeenkomst met Thiënen, 152. — Met Lier, 152. — Met Herenthals, 153.

VI : BIJLAGEN	157-184
Bijlage A	157
Bijlage B	159
Bijlage C	162
Bijlage D	164
Bijlage E	168
Bijlage F	181

CORRIGENDA

127

Er staat :

Lees :

Bl. viii, lijn 22, 23 :	bijeengebracht	bijeengebracht heeft.
Bl. viii, laatste lijn :	peeters de quaderelbbe	Peeters de Quaderelbbe
Bl. ix, lijn 16 :	nagepluist	nagepluisd
Bl. xi, lijn 2 :	Antiquates	Antiquitates
Bl. 7, lijn 6 :	zijn evenwel	't zijn evenwel
Bl. 8, nota 3 :	Het boeck	Het boeck
Bl. 11, lijn 22 :	doorvoor	daarvoor
Bl. 14, lijn 1 :	Brugmans	Brughmans
Bl. 15, nota 1 :	franche	fransche
Bl. 16, laatste lijn :	betwijlen	betwijfelen
Bl. 17, nota 1 :	Constitutien	Constitution de la ville de Louvain
Bl. 25, lijn 17 :	immunitetsprivilegie	immunitetsprivilege
Bl. 41, nota 1 :	privilegie	privilege
Bl. 43, lijn 20 :	De vassalen	De vazallen
Bl. 55, lijn 7 :	Willen degenen	Willen degenen die
Bl. 55, laatste lijn :	droeve maere	droeve mare
Bl. 59, lijn 4 :	les Origines	les Origines
Bl. 62, lijn 11 :	natuurlijke hunne	hunne natuurlijke
Bl. 62, lijn 19 :	trof mei	trof met
Bl. 65, lijn 13 :	den hertog, weg laten	den hertog weglaten
Bl. 66, lijn 13 :	gedagteeken	gedagteekend
Bl. 67, lijn 9 :	vassaal	vazal
Bl. 88, lijn 17 :	van den dengene	van dengene
Bl. 89, lijn 7 :	zij op die officieele...	lijk hadden zij op die officieele...
Bl. 89, lijn 8 :	lijk hadden zulks in werkelijkheid...	zulks in werkelijk- heid...
Bl. 96, lijn 3 :	Te recht	Terecht
Bl. 98, lijn 1 :	ontvoodingsproces	ontvoogdingsproces
Bl. 111, lijn 3 :	is hij	is hij
Bl. 111, lijn 18 :	bekleede	bekleedde
Bl. 111, lijn 19 :	volgen	volgden
Bl. 119, lijn 5 :	bezittten	bezitten
Bl. 128, lijn 2 :	onbtwistbare	onbetwistbare
Bl. 138, lijn 25 :	buyten-poorterschap	buiten-poorterschap
Bl. 145, lijn 7 :	De opbracht der sche- penen	De opdracht der gezworenen
Bl. 148, lijn 2 :	verordingen voor- schijven	verordeningen voor- schrijven

BINDING LIST APR 15 1929

DH
811
L7C3

Calbrecht, Jozef
De oorsprong der Sinte
Peetersmannen

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 21 03 06 014 0